

ТУР ХЕЙЕРДАЛ АКУ-АКУ

БИБЛИОТЕКА
ПОЛЯРНА
ЗВЕЗДА

ИЗДАТЕЛСТВО
ОТЕЧЕСТВО
СОФИЯ

ТУР ХЕЙЕРДАЛ АКУ-АКУ ТАЙНАТА НА ВЕЛИКДЕНСКИЯ ОСТРОВ

Превод: Теодора Джебарова

chitanka.info

Видният пътешественик и изследовател Тур Хейердал, роден в Ларвик, Норвегия, през 1914 г., отрано проявява интерес към естествените науки. След като завършва университета в Осло, той прекарва една година на Маркизките острови, където прави първите си проучвания на полинезийската култура, а през 1938 г. издава и първата си документална книга — „В търсене на рая“, за остров Фатухива. Изучава полинезийска история в Норвегия и САЩ и започва да изгражда теорията си, според която някои океани са били прекосявани преди повече от хиляда години с балсови салове или големи двойни канута.

Избухването на Втората световна война прекъсва работата му — разкопки в Британска Колумбия. След войната Хейердал продължава изследователското си дело и предприема експедицията Кон-Тики — прекосява с балсов сал Тихия океан, за да търси доказателства в подкрепа на своята теория. Публикува книгата „Кон-Тики“ (1948 г.), а по-късно и „Американски индианци в Тихия океан“ (1952 г.). През петдесетте години посещава Галапагоските острови и Великденския остров. Описва своите открития и заключения в книгите „Тайните на Великденския остров“ (1957 г.), „Аку-аку“ (1958 г.), „Отчети на Норвежката археоложка експедиция за Великденския остров и Източна Полинезия“ (1961 г.), „Изкуството на Великденския остров“ (1975 г.), както и в множество статии в известни научни списания. През 1969 г. тръгва от Мароко на пътешествие с папирусова лодка, с която прекосява Атлантическия океан, документирано в книгата „Ра“ (1970 г.). През 1978 г. публикува „Древният човек и океана“ — сборник статии и доклади за морските пътища, миграциите на населението и връзките между някои древни култури. Предприема ново пътешествие с тръстикова лодка, направена по древношумерски образец, а през 1980 г. публикува документалната книга „Пътешествие с Тигрис“.

КЪМ ЧИТАТЕЛИТЕ^[1]

Малко неща са изменили облика на живота на хората в целия свят, както това е сторило революционното развитие на съобщителните средства. Във времената, когато човек е пътувал пеш по сушата, а по море с пироги или на салове, светът е бил голям. Ние сами го направихме по-малък, безкрайно по-малък, с такива транспортни средства като железопътните съобщения, автомобилите, параходите и самолетите. Светът стана толкова малък, че сега всички сме съседи. Макар и да живеят в различни полукълба, днес приятелите могат да се срещнат след неколкочасово пътуване, а враговете за съжаление за още по-кратко време. Днес не е възможно човек да се изолира от околния свят и неговите въздействия. Едно важно изобретение, направено в коя и да е страна, бързо става достояние на другите страни, така е и с обичаите, нравите, културните развлечения, облеклото и нещата от първа необходимост. Който пътешествува днес, бързо отива и се връща и онова, което вижда из пътя, твърде много прилича на нещата, с които е свикнал у дома си много повече, отколкото когато нашите прадеди са пътували из далечни страни.

„Аку-аку“ е разказ за пътешествието до Великденския остров, най-уединеното кътче в света. Дори и на този далечен остров, който е в най-пустата част на Тихия океан, на хиляди километри от най-близката суша, дори и там е проникнала нашата култура. Там вече никой не ходи със сламени полички и не живее в колибки от сено, никой не играе войнствени танци и не се покланя на езически божества. И все пак на Великденския остров ни очакваше голямо приключение — не за това, че пропътувахме хиляди километри, на изток или на запад, а за това, че се пренесохме във времето стотици години назад. Ние се върнахме в една от най-удивителните култури на миналото, културата на каменния век, когато човек без машини и усъвършенствувани оръдия на труда е решавал технически задачи, които поразяват съвременните инженери и учени. Ние отново видяхме потвърждение

на това, че човешкият гений не е ограничен по време и място. Човекът е човек независимо от това, дали живее на изток или на запад, днес или преди хиляди години. Никога не трябва да забравяме, че е необходимо да уважаваме нашите събратя. Не трябва да поставяме един човек над друг само за това, че се е родил в една или друга страна или в тази или онази историческа епоха. Нека уважаваме нашите предци и нашите съседи, без да обръщаме внимание на географията и епохите. Нека политическите идеи се съревновават в стремежа към постигане на по-добро, нека културите се сменят една с друга във времето, като се стремят да създадат нещо по-хубаво — отвъд всички думи и дела на сегашния момент стои човекът. За всеки, който иска да намери потвърждение на това, е полезно да пътешествува във времето и пространството.

А сега каня младите читатели да тръгнат с мене към Великденския остров.

4.XII.1957 г.

[1] Предговорът на автора е взет от съветското издание „Аку-аку — Тайна острова Пасхи“, Государственное Издательство Детской Литератури Министерства Просвещения РСФСР, Москва 1959. ↑

ГЛАВА I

ДЕТЕКТИВИ ТРЪГВАТ КЪМ КРАЯ НА СВЕТА

Аз нямах аку-аку.

Пък и не знаех какво е аку-аку, та дори и да имах, едва ли щях да мога да го използвам.

Всеки благоразумен човек на Великденския остров си има аку-аку и там аз също се сдобих с такова нещо. Но засега се занимавах с организирането на пътешествие тъкмо до този остров, тъй че още не притежавах аку-аку. Може би именно затова беше толкова тежко да се уреди пътуването. Много по-лесно беше да се приберем отново у дома си.

Великденският остров е най-усамотеното населено място в света. Най-близката суша, която жителите му могат да видят, се намира на небосвода — луната и планетите. Те трябва да пътуват по-надалеч от който и да било друг народ, за да видят, че всъщност, и по-наблизо има земя. Затова живеят в близост със звездите и знаят повече имена на звезди, отколкото на градове и страни на нашата планета.

На този далечен остров — на изток от слънцето и на запад от луната — на човека е хрумнала една от най-странните идеи. Никой не знае кому е дошла тя и никой не знае защо, понеже това се е случило, преди Колумб да поведе белите хора към Америка и с това да открие пътя за изследователски пътешествия из големия, непознат Тихи океан. Докато европейците все още вярвали, че светът свършва при Гибралтар, съществували други велики мореплаватели, които знаели повече. Изпреварвайки своето време, те порели вълните на непознатия неизследван океан отвъд пустия западен бряг на Южна Америка. Далеч навътре в океана открили суша. Достигнали най-самотното островче на земята. Там слезли на брега, наточили своите каменни брадви и се заели да осъществяват едно от най-забележителните строителни начинания на древността. Те не строели крепости и замъци или бентове

и пристани, а правели гигантски каменни фигури на хора, високи колкото къщи и тежки колкото железопътни вагони; много от тях завличали надалеч и ги изправяли върху огромни каменни тераси из целия остров.

Как са могли да вършат всичко това преди века на техниката? Никой не знае. И ето — фигурите, сътворени от тях, се извисяват към небето, а народът, който ги е създал, отдавна е изчезнал. Те погребвали своите мъртъвци в подножието на колосите, които били изградили. Издигали статуи и погребвали мъртвите. Един ден ударите на бравите по скалите затихнали. Те затихнали внезапно — сечивата били захвърлени и много от фигурите останали недовършени. Загадъчните ваятели изчезнали в мрака на древността.

Какво се е случило? Да, какво се е случило на Великденския остров?

За хиляден път се наведох над писалищната маса и погледът ми се плъзна по едромасщабната карта на Тихия океан — този предателски лист хартия, на който островите изпъкват, означени с главни букви, и с чертожната линия се пътува еднакво лесно по и срещу теченията. Бях вече почнал да опознавам този океан. Там, в дивите долини на Маркизките острови, точно на юг от екватора, живях цяла година по туземски и се научих да виждам природата с очите на полинезийците. Там чух за пръв път разказите на стария Тей-Тетуа за човека бог Тики. По на юг от Дружествените острови, сред палмите на Таити, великият главатар Териероо някога бе мой учител. Той ме осинови и ме научи да уважавам неговата раса като моята собствена. А там, на кораловия риф в архипелага Туамоту, достигнахме суша със сала „Кон-Тики“ и разбрахме, че дори и соленият океан има свое неумолимо закономерно движение — пътя от Южна Америка до тези далечни острови. Колкото и усамотени да бяха островите, те всички попадаха в естествения обсег на древните балсови салове на индианците инки.

А ей оттам, от сухите кактусови гори на островите Галапагос, имах други странни спомени. Ние за малко не се озовахме там със сала „Кон-Тики“; та по-късно отидох с друга експедиция да видя какви ли тайни крие този отдалечен архипелаг. В един приказен свят сред гущери великани и най-големите костенурки в света участвах в събирането на парчета от истинска Аладинова лампа, които лежаха разбити, заринати в някаква отдавнашна купчина смет между

кактусовите дървета. Трябваше само да се поизтрият зацапаните стари късчета, за да се видят големи платна на източния хоризонт. Видяхме могъщите предшественици на инките, които се отправяха със своите салове от брега на Южна Америка през морската стихия. Те прекосявали океана веднъж, дважд, много пъти и излизали на брега по безводните скали на островите Галапагос. Там станували и с течение на времето чупели един подир друг чудноватите съдове, които носели със себе си — съдове, каквито не е правил никой друг цивилизован народ по целия свят. Изравяхме късове от тези гърнета из древните поселища и те изиграха ролята на Аладинова лампа, като отразяваха морските походи на своите притежатели и хвърляха светлина в мрака на праисторическите времена.

Нито един археолог не е изследвал островите Галапагос и затова никой нищо не е намирал. Ние бяхме първите, които вярваха, че индианците са плавали толкова навътре в океана, и поради туй отидохме там, за да видим следите им. Заедно с археолозите Рийд и Шьолсволд изкопахме повече от две хиляди такива странни късчета от сто и тридесет различни гърнета. Специалистите във Вашингтон изследваха фрагментите така, както детективи разучават отпечатыци от пръсти, и установиха, че хиляди години преди Колумб да разтвори вратата към Америка, предшествениците на инките били разкрили широко дверите към Тихия океан и посетили неколkokратно далечните острови Галапагос.^[1]

Това бяха най-древните човешки следи, намирани досега по далечните океански острови в Тихия океан. Те разкриват, че преди да бъдат заселени островите на Полинезия и преди викингите да потеглят за Исландия, древният народ на Южна Америка започнал да изследва Тихия океан и достигнал острови, толкова отдалечени от родния му бряг, колкото Исландия от Норвегия. Там ловели риба, отглеждали местния памук и оставили много следи из своите поселища, преди да напуснат негостоприемните сушави острови и да се устремят към някаква неизвестна цел.

Отвъд Галапагос мощното океанско течение, което е по-бързо от Амазонка и стотина пъти по-широко от нея, безпрепятствено продължава на изток и само няколко седмици по-късно излива своите водни маси между островите на Южното море.

Една несигурна точица с въпросителен знак до нея бе отбелязана на картата в средата на океанското течение. Дали беше земя? Ние преминахме точно над това място със сала „Кон-Тики“ и установихме, че там има само водовъртежи. Но далеч на юг, дето завиват най-южните отклонения на течението, има друга малка точица и тя носи име — Великденски остров. Не бях ходил там и именно там исках да отида. Отдавна се чудех как древните хора са се добрали до това уединено място. Сега пък се чудех как аз самият да се добера дотам. Твърде неразумно е човек да се мъчи да отговори на въпроса, как са пътували хората от каменния век, когато не знае по какъв начин самият той да прекоси същото разстояние.

Докато отминавахме далеч на север с „Кон-Тики“, често седяхме по палубата на лунна светлина и разговаряхме за загадката на Великденския остров. По това време тайно мечтаех някой ден да дойда пак и да слеза на брега на този самотен остров. Сега се опитвах да превърна мечтата си в действителност.

Великденският остров принадлежи на Чили. Само веднъж в годината до острова отива военен кораб с хранителни припаси за населението; след това се връща в Чили, което е толкова далеч, колкото Испания от Канада. Великденският остров няма друга връзка с външния свят.

Военният кораб не можеше да разреши проблема за моето пътуване. Да се проучи Великденският остров за седмица, докато чака военният кораб, беше, разбира се, безсмислено. А да остана на острова цяла година с дейни учени също така беше непривлекателна перспектива, защото след месец те можеха да установят, че няма вече какво да се върши там. Възможно беше да се понесем нататък от Южна Америка на балсов сал по течението и вятъра, но навярно нямаше да намеря археолози, които да дойдат с мен на сала, а какъв смисъл имаше да изследвам Великденския остров без тях?

Значи трябваше да имам собствен кораб, нещо като експедиционен кораб. Но на Великденския остров нямаше пристанище, нямаше сигурно място за закотвяне, нямаше докове и складове за гориво и вода. Следователно корабът трябваше да е достатъчно голям, за да носи гориво и вода за пътуването дотам и обратно и за да се движи по време на чакането. Още отначало разбрах, че корабът ще трябва да е доста голям. А да предположим, че археолозите след две-

три седмици решат, че няма какво да се разкопава. В такъв случай щеше да е доста неприятно да сме отишли чак до Великденския остров със собствен кораб, освен ако можехме да го използваме, за да идем с него до други неизследвани острови в Южното море. Такива имаше достатъчно в източната част на Полинезия. Точно в онази част на Тихия океан, където течението нахлува откъм Галапагос и Южна Америка, имаше цял низ от примамливи острови, които сякаш само чакаха да започнем разкопки на тях.

По въпроси за пътешествия из далечни морета винаги съм се съветвал с Томас и Вилхелм. Един ден, когато плановете ми все още бяха тайна мечта, седнахме заедно в уютното старо транспортно бюро на параходното дружество „Фред Олсен“ при пристанището на Осло. Томас подуши нещо, щом като влязох, извади един огромен глобус и го постави между нас. Аз го завъртях, докато показва най-синята част на света. Това става само когато към нас е обърната огромната южна част на Тихия океан, така че и Америка, и Азия, и Европа останат на задната страна на глобуса. Посочих Великденския остров.

— Там — казах аз. — Но как?

Два дни по-късно пак седяхме около глобуса и Вилхелм извади някакво изчисление.

— Най-удобен за теб ще бъде един кораб с дизелов двигател, дълъг около петдесет метра, със скорост от дванадесет възела и място за петдесет тона вода и сто и тридесет тона нефт — каза той.

Нито за миг не се усъмних дали това наистина ще е най-удобният кораб за мен. Бях се научил да се опирам на мореплавателските изчисления на Вилхелм, понеже той ми бе помогнал да преценя толкова точно движението на „Кон-Тики“, че ако бяхме успели да прехвърлим въже на брега, когато минавахме край Ангатау, щяхме да пристигнем там в определения ден.

Няколко дни по-късно Вилхелм ми се обади по телефона. Беше получил предложение от една консервна фабрика в Ставангер. Те имали подходящ риболовен кораб в гренландските риболовни води; можел съм да го наема за година, ако го взема от септември.

Погледнах календара. Беше към края на април и до септември не оставаха и шест месеца. Предложението беше за „гол кораб“, т.е. трябваше да поема кораба празен — без екипаж и съоръжения.

Моят собствен опит в мореплаването не беше надраснал стадия на дървените салове. И другите ми приятели от пътуването с „Кон-Тики“ не можеха да станат екипаж на истински кораб. Необходими бяха позволителни и други документи. Колко по-просто беше всичко на сала на инките!

— Нашата фирма може да ти помогне да уредиш всички морски въпроси — каза Томас.

И така, изведнъж се намерихме около голямата зелена заседателна маса със завеждащия морския транспорт, началника на отдела за комплектуване на екипажи, началника на снабдителния отдел, началника на застрахователния отдел и всякакви други по-висши и по-нисши специалисти. Резултатът беше един истински кораб. Сега оставаха едва четири месеца и на мене ми се струваше, че чувам жадния, нетърпелив вой на големия кораб, който лежеше в Ставангер и чакаше да тръгне, без дори една искра от комина да издава живот, с пуста палуба и нито един предмет в големите трюмове, в които голите железни шпангоути стърчаха мрачно като ребра около празния търбух на кораба.

Когато човек отива със семейството си на курорт, трябва да мисли за много неща. А когато освен семейството си взима и петима археолози, лекар, фотограф, екипаж от петнадесет души, цял кораб, натоварен с резервни части, специални съоръжения и прехраната на всички за цяла година, трябва да помни много повече неща. Човек се чувства като диригент, който яде макарони и същевременно се опитва да накара един оркестър да изпълни някоя от унгарските рапсодии на Лист. На писалищната ми маса цареше същински хаос от паспорти, книжа, разрешителни, снимки и писма. Мебелите бяха покрити с карти, таблици и мостри от всякакъв вид съоръжения. Лудостта скоро се разпространи из цялата къща. Телефонът и звънецът на пътната врата звъняха едновременно и всеки, който се опитваше бързо да се отзове, трябваше да се прекатерва през сандъци, пакети и вързопи с походни съоръжения.

Бях седнал в отчаяние върху капака на един магнитофон със сандвич в ръка и телефон в скута си, като се мъчех да взема линия за разговор. Но през оня ден това беше невъзможно, понеже тъкмо бях дал обявление за помощник-капитан за пътуване до островите в Южното

море и телефонът изобщо не млъкваше. Капитан вече имах. Най-сетне успях да се свържа с един търговец на едро в Осло.

— Трябват ми три тона зъболекарски гипс — казах аз.

— Да не би някой да страда от зъбобол? — попита сухо някакъв глас.

Преди да успея да обясня, че гипсът ми трябва, за да направя отливка от някоя статуя на Великденския остров, а не за изкуствени челюсти, прекъсна ни междуградски разговор от Ставангер.

— Ало — каза новият глас. — Ало! Съобщение от вашия механик Олсе. Коленчатата ос е износена. Да я шлифоваме ли или да вземем нова?

— Коленчатата ос — казах аз.

— Дрррррррр! — Този път беше звънецът на пътната врата.

— Питайте Реф — изревах в слушалката. — Той разбира от тия работи.

Втурна се Ивон, отрупана с пакети.

— Прегледах списъка на домакина — каза тя — и намалих черния пипер и канелата с по две кила и половина. А доктор Самб каза, че щял да ни даде своя походен сандък за лекарства.

— Отлично — казах аз и си спомних за човека, който мислеше, че искам гипс за челюсти.

— Би ли му се обадила — помолих аз и предадох слушалката на Ивон точно навреме, за да приеме нов разговор.

— Трябва да е някакво недоразумение — ми каза тя. — От Мустадс^[2] питат къде да доставят сто килограма различни риболовни куки. Но нали взимаме два тона замразено говеждо?

— С куките няма да ловим риба — казах аз. — С тях ще плащаме на местните копачи. Да не мислиш, че взимаме хиляда метра шарени платове, за да се обличаме с тях?

Тя не мислеше това, обаче ми каза, че вторият механик току-що телеграфирал, че се отказва; жена му не се съгласила да го пусне, като разбрала, че пътуването ще е до островите в Южното море.

Изхвъркнах навън при кофата за боклук, която се оказа празна.

— Какво търсиш? — попита Ивон.

— Заявленията на другите механици — промълвих аз.

— Аха! — Ивон ми влезе в положението.

Отново се звънесе — звънецът на пътната врата и телефонът едновременно. Влезе бъдещият водолаз на експедицията заедно с двама другари и с ръце, пълни с гумени плавници и шнорхели. Трябваше да ни покажат разликата между френската и американската водолазна екипировка. Зад тях стоеше някакво странно малко човече и въртеше шапката из ръцете си. Бил дошъл по един важен въпрос — строго поверителен. Имаше толкова особен вид, че не посмях да го пусна по-навътре от антрето.

— Виждали ли сте статуите на Великденския остров? — прошепна той, като се озърташе да види дали някой не подслушва.

— Не, но смятам да ги разгледам.

Той протегна дълъг показалец и прошепна с лукава усмивка:

— Вътре в тях има човек.

— Човек ли има в тях? — попитах аз, без да разбирам.

— Да — прошепна той тайнствено. — Един крал.

— Как е влязъл там? — попитах аз учтиво, като бавно и дружелюбно го избутах към вратата.

— Сложили са го вътре. Също като в пирамидите. Разбийте една от статуите и ще видите.

Той кимна бодро и повдигна вежливо шапката си, а аз му благодарих за съвета и в недоумение затворих вратата подире му.

Започнах вече да свиквам със странни хора, които имаха особени схващания за Великденския остров. Чудноватите предложения, които идваха с пощата, откакто вестниците бяха публикували нашите планове, нямаха край. Почти ежедневно получавах писма от хора от най-различни краища на света, които ми съобщаваха, че Великденският остров бил последен остатък от някакъв потънал материк — един вид тихоокеанска Атлантида. Трябвало да търсим ключа на загадката на дъното на океана около острова, а не на сушата.

Имаше дори един, който предлагаше да зарежа цялата експедиция. „Само ще си губите времето да пътувате толкова надалече — ми пишеше той. — Може да си седите в кабинета и да разрешите целия проблем с трептения. Изпратете ми снимка на някоя статуя от Великденския остров и снимка на някоя стара статуя от Южна Америка и аз ще ви кажа по трептенията дали те произхождат от същия народ.“ Той добавяше, че веднъж направил от картон модел на Хеопсовата пирамида, сложил вътре сурово месо и след известно време тя

затрептяла толкова силно, че се наложило да изпрати цялото си семейство в болница.

Скоро и аз щях да започна да трептя, ако не се отървах от всички тези лунатици. Хукнах да настигна водолазите, които бяха изчезнали към горния етаж, но Ивон съчувствено ме спря и ми подаде телефона. А докато разговарях по телефона, тя бавно избута към мен една олюляваща се малка купчинка писма — утринната поща. Позабавих се, преди да върна слушалката на мястото ѝ, от страх, че телефонът пак ще зазвъни.

— Това беше Външно министерство — казах аз. — Помоли другите да почакаат горе; трябва веднага да взема такси. Британското министерство на колониите иска отговор на някои въпроси относно остров Питкеърн, а Коста Рика е дала съгласието си да правим разкопки на Кокосовите острови, ако подпиша споразумение да не търся някакво съкровище, което смятат, че е заровено там.

— Вземи и пощата — извика Ивон подире ми. — Може да има някое закъсняло заявление от друг механик.

Съмнявах се в това, но тичайки, грабнах купчината с писма. Хората, които ни пращаха молби да ги вземем с нас, бяха обикновено художници, писатели и просто хора, които могат от всичко по-малко. Бях получил дори писмо от един германец, който ми пишеше, че макар по професия да бил фурнаджия, през последните няколко години работил в гробище и затова смятал, че е подходящ за разкопките.

— Помни, че трябва да минеш и покрай платнарската работилница; всички палатки били опънати на поляната на Бергсландови — извика Ивон, докато се качваше по стълбите.

Затичах се към вратата и насмалко щях да съборя не друг, а пощаджията, който разнасяше следобедната поща. Щях да му подам писмата, които носех, вместо да поема ония, който той ми подаваше, но в края на краищата се намерих в колата с двата купа писма.

— Майорстувейен — казах на шофьора.

— Това е тук — отвърна той спокойно.

— Е, тогава Външно министерство — казах аз и докато таксито потегляше, почнах да отварям писмата.

Нямаше молби от механици. Единствено молбата на един часовникар, който искаше да дойде с нас като готвач, донякъде се приближаваше до търсеното. Но готвач вече бях наел. Имаше обаче

едно писмо от археологическата секция на университета в Осло — от един от двамата археолози, които щяха да идват с мен. Установили, че страда от стомашна язва, и лекарят му забранил да предприеме пътуването.

Един от стълбовете на експедицията беше рухнал. Да тръгнем без достатъчно археолози значеше да не използваме напълно ударната сила на експедицията. Нямахме да е лесно в този кратък срок да намерим друг, който би се обвързал за цяла година. Единственият изход беше да почна да пиша на разни археолози у нас и в чужбина.

Дойде септември. Неочаквано на кей „В“ пред кметството се появи един гренландски риболовен кораб с красиви очертания, блестящо бял като яхта, а на комина му беше нарисувана с керемиденочервена боя брадатата глава на слънчевия бог Кон-Тики. Отпред, на високия нос, подсилен за плаване при лед, беше нарисувана любопитна синя емблема, значението на която познавах само посветените. На нея се виждаха двама от свещените птицехора на Великденския остров, полуптици и получовеци, прерисувани от една от редките дъсчици с неразчетени йероглифи, намерени на острова. Сега коминът излъчваше топлина и корабът лежеше натоварен догоре, потънал във водата на фиорда до очертаната със синьо ватерлиния. На кораба цареше трескаво оживление, а на брега имаше такава гъста тълпа, че камионите и електрокарите, които превозваха в последната минута вързопи и пакети, едва успяваха да се промъкнат.

За всичко ли бяхме помислили? Разбира се, имяхме храна и сечива за копане и всичко, за което знаехме, че ще ни потрѣбва. Опасността се криеше в непредвиденото. Да предположим, че намерим някой скелет под вода. Носехме ли подходящите химикали, за да го предпазим от разпадане? Да предположим, че трябва да отидем до някой непристъпен зъбер или скален надвес — имяхме ли необходимите средства да го достигнем? А как щяхме да се справим с проблемите за съобщенията и снабдяването с храна, ако лагерът е на едната страна на острова, пък корабът внезапно трябва да отиде на другата поради лошо време? Ами ако готвачът прегори и пробие някой тиган, ако витлото се повреди от коралов риф или пък някой от моряците стъпи върху отровен морски таралеж? А какво щеше да стане с цялата храна, ако хладилникът престане да работи? Имяхме ли всички необходими специални съоръжения и резервни части? Сега вече

нямаше време за размишления. Сега трябваше да сме готови да посрещнем всички възможни превратности, защото гренландският риболовен кораб вече тръпнеше, готов да отплава за Великденския остров — най-самотното място на земята, дето няма нито работилници, нито магазини.

Капитанът даваше своите заповеди от мостика, а екипажът тичаше по палубата, затягаше люковете, дърпаше въжетата. Огромният помощник-капитан стоеше с дърводелски молив в ръка и отмяташе перата по един дълъг списък — едно беше сигурно: всичко, за което той отговаряше, беше пристигнало. Дори коледната елха на капитана беше прибрана в хладилника. Списъкът беше в ред.

Корабната камбана иззвъня за последен път. Отекнаха заповедите на капитана към помощник-капитана, а иззад блестящата глава на слънчевия бог коминът яростно забълва дим. През релинга на кораба се разменяха прощални думи и последни благопожелания; двадесетина весели, изпълнени с очакване лица се бяха отвърнали от своите задачи на борда, за да запечатат за цяла година образите на съпруги и любими, които зърваха из навалищата на брега и чиито лица изразяваха всички оттенъци на тъга и щастие. Внезапно изтеглиха стълбата, запляскаха въжета, заскърцаха скрипци и механиците долу направиха чудо: корабът започна да се движи. Из дългата стена от хора на кея се надигна радостен възглас; размахаха се ръце, развяха се кърпички като същинска гора по време на буря, а капитанът нареди да се дадат няколко сърцераздирателни воя със сирената.

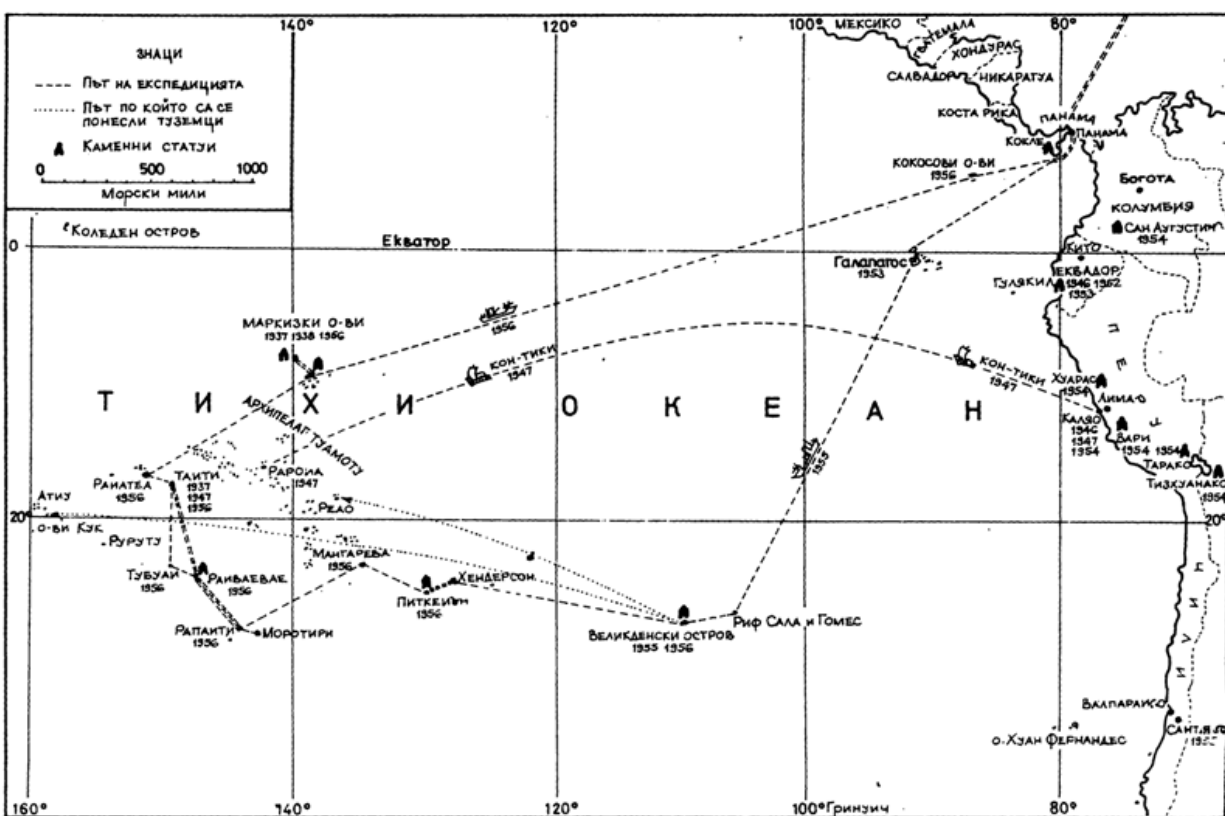
Но този хаос представляваше завършек на хаоса, негова връхна точка и край.

Сред тази бъркотия аз стоях на кея и махах. Не че бях забравил да се кача, но най-напред трябваше да отлети за Съединените щати, отдето щяха да тръгнат трима археолози, които бяха дали съгласието си да дойдат с нас. След това трябваше да направя посещение на добра воля в Чили и чак тогава да се кача на борда на нашия кораб, когато преминава през Панамския канал. Негово кралско височество, престолонаследникът принц Олаф, най-любезно беше предложил да стане патрон на експедицията и норвежкото Министерство на външните работи бе издействувало от чилийското правителство разрешение експедицията да почне разкопки на Великденския остров, стига да не повреждаме паметниците. Както Великобритания, така и

Франция бяха дали съгласие за своите острови, така че имаме „зелена улица“ за всички острови в източната част на Тихия океан.

Когато корабът обърна бялата си кърма към нас и плавно се отдалечи от кея, високо на кърмата стоеше един самотен младши матрос с лице светнало от радост като вечерното слънце и гордо събираше мръсното въже за закрепване, а съучениците му стояха на брега и викаха „хип-хип ура“ за Тур младши, когото бяха освободили от училище за цяла година.

След това малкият кораб се плъзна зад един голям океански параход и се изгуби от погледа. Той бързаше — трябваше да обиколи половината земно кълбо с детективи на борда по следите на други мореплаватели, които имаха преднина от няколко века.

[1] За повече подробности вж.: Thor Heyerdahl and Arne Skjolsvold — Archeological Evidence of Pre-Spanish Visits to the Galapagos Islands, издадено през 1956, мемоар № 12 на Американското археологическо дружество. — Б.а. ↑

[2] Мустадс — търговска къща в Осло. — Б.пр. ↑

ГЛАВА II

КАКВО НИ ОЧАКВАШЕ НА ПЪПА НА СВЕТА

Колко тихо!

Дълбоко спокойствие. Машината беше спряла. Светлините бяха загасени. Целият звезден небосклон внезапно се освободи от ярката светлина, която му пречеше, и ясен и блестящ, започна да се люшка напред-назад и бавно да се върти около върха на мачтата. Отпуснах се дълбоко назад в сгъваемия стол и се наслаждавах на пълната хармония. Сякаш бавно бяха изтеглили контакта на някаква жица, която ни свързваше с материците, и бяха прекъснали непрестанния поток на най-различни дразнения от целия свят. Пред нас беше настоящето. Сякаш зрението и слухът пропуснаха някакъв бриз да повее право през душата ми.

Тук нямаше впечатления, които трябваше да забравяме или потискаме; нямаше градска врява, зашеметяващи реклами, конкуренция и шумни забавления, които сякаш в надпревара с времето се стремят да се наложат чрез всички сетива с риск да разтърсят чувствителната човешка душа и да я разбият. Тук цареше такова дълбоко спокойствие, че дори и времето престана да тече; то спря, застана неподвижно и зачака. Човек не смееше да се закашля от страх, че ще събуди спящите сили на безпокойството. Далеч откъм брега в мрака от време на време се чуваше слаб съскащ звук като от вятър или от вълни, които се разбиват в някоя скала. Всички на борда бяха притихнали; тишината трябва да им бе внушила чувство на благоговение. Само откъм входа за кабините от време на време чувах заглушени разговори, придружени от мелодичното плискане на водата по страната на кораба, и още някакво тихо, ритмично скърцане — кррррк-кррррк, — сякаш малкият кораб доволно грухтеше, като спокойно и внимателно се люшкаше в покоя на нощта.

Вече се бяхме прислонили край сушата.

Беше дошъл краят на трескавото и задъхано тракане на машините и на вълните, които се блъскаха в носа на кораба в безкрайни редици и ни мятаха нагоре, надолу и встрани, като минаваха със съскане покрай нас. Приютихме се в прегръдката на самотния бряг, преди нощта да се спусне над нас и морето. Там, в тъмнината, лежеше Великденският остров.

Бяхме се приближили до сушата навреме, за да зърнем вълнообразни сиво-зелени хребети, стръмни скали край брега и далеч във вътрешността статуи, които стояха пръснати по склона на един изгаснал вулкан като черни зърна кимион, очертани на фона на червеното вечерно небе. Доближихме се, колкото беше възможно, като изследвахме дъното с ехо и с обикновен лот, и после капитанът пусна котва.

На брега не се виждаше жива душа, само някакъв безжизнен, вкаменен свят. Подаваха се неподвижни каменни глави, които се взираха в нас от своя далечен рид, докато други, също така неподвижни човешки фигури лежах в редица на брега върху блокове от лава в подножието на някаква дълга тераса. Сякаш бяхме попаднали с блуждаещ междупланетен кораб на някаква изстинала планета, дето някога са живели същества, различни от обитателите на нашата земя. Сенките бяха дълги. Нищо не помръдваше. Само огненочервеното слънце бавно потъна в черния океан и нощта се спусна върху ни.

Между нас казано, не трябваше там да закотвяме кораба. Трябваше да обиколим острова и да съобщим за нашето пристигане на губернатора, който живее заедно с цялото население в малко селце от другата страна. Но на този остров посещението на който и да било кораб е едно от най-големите събития в годината и ако пристигнем на стъмване, нямаше да доставим радост нито на губернатора, нито на местните жители. Предпочетохме да прекараме нощта тук, на котва, в завета на скалите, макар че дъното беше съвсем неподходящо за закотвяне. Така можехме рано на другата сутрин да пристигнем в село Хангароа с развети знамена.

Вратата на нашата кабина се отвори внимателно и докато Ивон се измъкваше навън, по палубата на кораба се плъзна ивица светлина. В каютата лежеше малката Анет и спеше спокойно като нощното небе, прегърнала с една ръка куклата негър, а с другата — мечо.

— Би трябвало днес да направим малко тържество, макар че официално още не сме пристигнали — прошепна Ивон, като кимна с усмивка към брега.

След двуседмичното люшкане тя сега за пръв път стъпваше на краката си и беше в състояние да помисли за подобно нещо. Казах ѝ, че домакинът вече е получил нареждания и че капитанът след малко ще събере целия екипаж на палубата. Ивон остана права до релинга, взирайки се очарована в мрака към брега. Усещахме лекото дихание на Майката земя — някакъв особен, сух лъх на сено или трева, който от време на време се смесваше със свежия солен морски бриз.

Хората започнаха да се събират. Те бяха така избърснати и издокарани, та едвам ги разпознавахме. Насядаха по столове и пейки, подредени в кръг между двете спасителни лодки на горната палуба. Ето д-р Уилям Мълой, наречен Бил. Той се приближи с широка крачка, едър и набит, метна угарката си в морето, после седна и замислено се загледа в палубата. Веднага след него дойде високият слаб д-р Карлайл Смит, Карл. Той запали цигара, остана прав и се хвана за един щяг, като се загледа в звездите. И двамата бяха професори по археология, първият в университета на Уайоминг, а вторият в университета на Канзас. После се появи нашият стар приятел Ед или Едуин Фърдън от музея на Ню Мексико, единственият от тримата американски археолози, когото познавах отпреди. Закръглен и усмихнат, той се облегна на релинга до Ивон и с удоволствие почна да вдъхва аромата на сушата.

Капитанът слезе пъргаво от мостика — нисък човек, с лице, от което лъхаше добро настроение. Той приличаше на подскачаща топка. Капитан Арне Хартмарк вече двадесет години плаваше към далечни брегове, но дотогава не беше виждал през далекогледа си нещо подобно на Великденския остров. Зад него застана исполинът помощник-капитан Сане — бодър, весел добряк, който се улови с ръце за щаговете и увисна там, като заприлича на дружелюбна питомна горила. А ето и грейналата усмивка на втория щурман Ларсен — най-добродушния човек в света, който дори и на електрическия стол би намерил за какво да се шегува; Сега той пак седеше между двама неуморни шегаджии — дебелия главен механик Олсен, с лице, сбръчкано от непрестанна усмивка, и мършавия помощник-механик, който наскоро си бе пуснал кичурче брада и се беше докарал да

прилича на някакъв хибрид между проповедник и факир. По стълбата се изкачи нашият лекар доктор Йесинг. Той се поклони и седна, а зад него проблеснаха очилата на фотографа на експедицията Ерлинг Шервен, който, както винаги при тържествени случаи, палеше по една малка пура. Тур младши беше сместил дългнестото си момчешко тяло между двама снажни моряци в една от спасителните лодки; готвачът и домакинът също бяха седнали там един до друг, след като мълчаливо бяха поднесли най-изисканите блюда на сложената трапеза. Никакво морско вълнение не можеше да попречи на домакина Гонмюр и на Ханкен, готвача, да извършат своите готварски чудеса на кораба. След това дойдоха боцманът, механикът, другият младши моряк и момчето от кухнята заедно с Арне Шьолсволд и Гонсало. Арне беше археолог и директор на новия държавен музей в Елверум.^[1] Той беше взел участие и в експедицията до Галапагос. Гонсало Фигероа беше студент по археология в университета на Сантяго и официален представител на Чили в експедицията. Бяхме готови на всичко, тъй като го бях поканил, без да го видя, но когато Гонсало се изкачи по мостчето в Панама, бодър и с висок дух, видяхме човек с благородно лице и атлетическо телосложение, който притежаваше способността да се пригажда към най-разнообразни условия.

И така, ние бяхме всичко двадесет и трима души — един разнороден колектив, в който бяха включени специалисти от най-различни области. През седмиците, прекарани на кораба, те се превърнаха в група приятели, обединени от общото желание да слязат на онзи остров, който лежеше отсреща в тъмнината. Сега, когато всички се събраха и машините бяха спрели, естествено трябваше да им разкажа какво са преживели преди нас други хора на Великденския остров, за да имат представа за това, което трябваше да очакваме.

— Никой не знае истинското име на този остров — казах аз. — Островитяните го наричат Рапануи, но научните изследователи смятат, че това не е първоначалното му име. В най-древните предания туземците винаги наричат острова „Те Пито о те Хенуа“ или „Пъп на света“, но и това навярно е някое старо поетично название, а не истинското име на острова, защото по-късно туземците са го наричали „Окото, което гледа небето“ или „Граница на небето“. Ние, които живеем на хиляди мили отвъд хоризонта на острова, сме решили да го запишем на картата под името Великденски остров, защото през 1722

година на Великден следобед холандецът Рогевеен и неговите другари — първите европейци, които преплавали тези води — стигнали дотук и забелязали, че на брега някакви неизвестни хора дават димни сигнали, за да привлекат внимание. Холандците се приближили с двата си платноходни кораба и по залез пуснали котва. Преди да се стъмни, те успели да видят някакво странно човешко общество. Най-напред при тях на корабите дошли високи, добре сложени хора, които — доколкото може да се съди по описанието — били светлокожи полинезийци, каквито познаваме от Таити, Хавай и другите източни острови в Южното море. Но населението, изглежда, било смесено, защото някои от посетителите се отличавали с по-тъмна кожа, а пък други били „съвсем бели“ като европейците. Някои от тях имали „червеникав оттенък, сякаш били доста обгорели от слънцето“. Мнозина били с бради.

На брега холандците видели исполински статуи, високи десетина метра. Върху главите им имало големи цилиндрични камъни, подобни на корони. Сам Рогевеен разказва, че островитяните палели огньове пред тези великански божества, после приклякали пред тях, като стъпвали с целите си ходила върху земята, и благоговейно свеждали глави. След това ту вдигали, ту сваляли ръце с притиснати една към друга длани. Беренс, който бил на борда на другия кораб, записал, че когато на следващата сутрин слънцето изгряло, видели туземците на брега да лежат проснати на земята и да се молят на изгрева. Наоколо горели стотици огньове, които, според холандците, били запалени в чест на божествата. Това е единственото описание на слънцепоклоннически обряд на Великденския остров.

Между първите, които се качили на борда на холандските кораби, бил един „съвсем бял мъж“, който се държал с по-голямо достойнство от останалите. Върху гладко обръснатата си глава носел корона от пера, а в ушите му имало заоблени бели украшения, големи колкото юмрук. Белият човек показал с държанието си, че е изтъкната личност сред населението и холандците помислили, че навярно е жрец. Меките части на ушите му били продупчени и изкуствено удължени, та достигали чак до раменете му и холандците забелязали, че ушите и на много от другите островитяни били изкуствено удължени по същия начин. Ако дългите уши им пречели при работа, те просто изваждали украшенията и закачали дългата долна част на ухото върху горната.

Много от островитяните се разхождали съвсем голи, но целите им тела били покрити с художествено татуирана шарка, представляваща птици и странни фигури. Други носели наметала от лико, боядисани в червено и жълто. Някои имали на главите си веещи се корони от пера, а други — чудновати шапки от тръстика. Всички се държали дружелюбно и холандците не видели каквито и да било оръжия. Много чудно било, че почти не се забелязвали жени, макар че островът гъмжал от мъже; затова пък малкото жени, които се показали, били извънредно благосклонни към непознатите посетители, без мъжете да проявяват най-слаб признак на ревност.

Жителите живеели в дълги ниски колиби от тръстика; те приличали на лодки, обърнати с дъното нагоре, без прозорци и с толкова нисък вход, че човек едва успявал да се провре през него. Явно било, че в тях живеят много хора без никакви мебели освен няколко рогозки на земята и по един камък за възглавница. Развъждали само птици; отглеждали банани, захарна тръстика и преди всичко сладки картофи, които холандците нарекли „ежедневния хляб на островитяните“. Тези самотни островитяни положително не били опитни мореплаватели, защото най-големите плавателни съдове, които холандците видели, били някакви канута, дълги около три метра и толкова тесни, че човек едва можел да смести в тях двата си крака. Те така пропускали вода, че колкото време гребеш, толкова време трябвало и да изгребваш водата. Хората живеели все още като в каменната ера, не познавали метали, а храната си готвели просто между нажежени камъни в ями. На холандците трябва да се е сторило, че в техния век по света едва ли има други толкова технически изостанали хора. Затова е съвсем естествено, че били безкрайно учудени, като видели сред тези бедни хора гигантски статуи, издигащи се към небето, които били по-големи от всички статуи в Европа. Най-напред не могли да разберат как са били изправени тези високи фигури. Те изследвали обветрената от времето повърхност на един от колосите и разрешили целия въпрос посвоему, като заявили, че фигурите не са от камък, а от някаква глина, покрита по-късно с дребни камъчета.

Загребали обратно към корабите, които вече били загубили две от котвите си, и отплавали от току-що открития остров, след като престояли на него само един ден. В корабния дневник отбелязали, че

населението на острова е весело, миролюбиво и има добри обноски, но че всички са опитни крадци. Поради някакво недоразумение на един от корабите застреляли местен посетител и дванайсетина други — на брега, а европейците се отървали със загубата на една покривка за маса и на няколко шапки, задигнати от главите им.

Туземците останали на брега със своите мъртви и ранени, втренчили очи в големите платна, които изчезвали на запад. Изминали почти петдесет години до следващото посещение от външния свят.

Следният път посетителите били испанци. През 1770 година на хоризонта на Великденския остров се появили два кораба, водени от Дон Фелипе Гонсалес, и също били призовани с димни сигнали. Испанците слезли на брега с двама свещеници и голям отряд войници и тържествено се запътили към билото на една тривърха могила на източния бряг, а подире им танцувала цяла тълпа от ликуващи, изпълнени с любопитство туземци. Гостите поставили по един кръст на всяко от трите възвишения, пели, дали салют и обявили острова за испанска територия. За доказателство, че цялата работа е извършена законно, написали декларация до краля на Испания Карлос, под която „разрешили“ на най-смелите туземци да положат „с израз на радост и щастие“ имената си във вид на птици и чудновати знаци, които испанците приели за подписи. Така островът станал собственост на испанския крал и получил ново име — остров Сан Карлос.

Испанците не се полъгали да мислят, че паметниците са от глина; те ударили един от тях така силно с мотика, че изскочили искри, и станало съвсем ясно, че статуите са от камък. Но за испанците останало загадка, как са изправяни тези колоси и те дори се усъмнили в това, дали са правени на този остров.

Както подаръците, така и крадените вещи изчезвали безследно и испанците се усъмнили, че населението има тайни подземни скривалища, защото островът бил открит и лишен от растителност. Никъде не се виждали деца; сякаш цялото население се състояло от възрастни мъже и малък брой необуздани жени.

Испанците срещнали на острова високи руси мъже; те премерили двама от най-високите и се оказало, че единият е висок 1,99 м, а другият — 1,96 м. Мнозина имали бради и испанците били на мнение, че приличат повече на европейци, отколкото на обикновени туземци. Те отбелязали в дневниците си, че не всички били с черни

коси; косите на някои от тях били кестеняви, а на други — дори червеникави или канеленокафяви. А когато успели да накарат жителите на острова да повторят ясно на испански „Аве Мария, да живее Карлос III, крал на Испания“, всички се съгласили, че туземците са възприемчиви, интелигентни хора, които можели лесно да бъдат опитомени. Изпълнени със задоволство, те напуснали новите си поданици и никога вече не се върнали.^[2]

После дошли англичани, и то под командуването на самия капитан Кук, а след него дошъл и французинът Ла Перуз.

По това време чуждестранните посетители почнали да дотягат на жителите на Великденския остров. Когато Кук слязъл на сушата, се виждали удивително малко хора — общо само неколкостотин, — всички под среден ръст и в окаяно състояние. Те били мрачни и не проявили никакъв интерес към гостите. Другарите на Кук помислили, че след посещението на испанците островът вероятно бил сполетян от някакво нещастие и че обитателите му измират. Но самият Кук се усъмнил, че населението се е укрило под земята, защото се виждали извънредно малко жени, макар че по целия остров били разпратени патрули. На няколко места англичаните намерили купчини камъни и тесни отвори в земята, които сметнали, че водят към подземни пещери, но всеки път, когато се опитвали да ги изследват, туземните им водачи отказвали да ги допуснат. Измъчвани от скорбут, англичаните напуснали Великденския остров отчаяни и разочаровани, като не успели да вземат за себе си нищо освен малко сладки картофи — единствения по-ценен продукт, който видели. Но дори и с тях ги изиграли, защото лукавите туземци напълнили кошове с камъни и сложили само най-отгоре по няколко картофа.

Само двадесет години били изминали от гостуването на Кук, когато през 1786 година французинът Ла Перуз направил подобно светкавично посещение. Този път из целия Великденски остров отново се появили хора; както по-рано някои от тях имали светли коси и изведнъж се оказало, че почти половината от тях са зрели жени. Освен това имало рояци от деца на различна възраст както във всяко нормално общество. Просто можело да се помисли, че са изскочили из вътрешността на земята сред голия лунен пейзаж на малкия остров. И именно това се било случило. Островитяните изпъзели из подземните ходове и разрешили на французите да влязат в някои от тесните

каменни тунели, където преди това не допуснали англичаните. Това потвърдило съмнението на Кук, че населението си е направило тайни убежища в тъмни подземни помещения. Там аристокрацията се била укрила от капитан Кук. А навремето, когато холандците открили острова, били скрили там децата и повечето жени. Ла Перуз разбрал, че понеже Кук и неговите другари се държали миролюбиво, населението на острова — общо около две хиляди души — сега събрало смелост и плъзнало на бял свят.

Макар че повечето от жителите се криели под земята, когато Кук обикалял острова, и че били замъкнали със себе си най-ценните си вещи, те не могли да отнесат огромните каменни фигури, които все още си стояли твърдо по местата. Както Кук, така и Ла Перуз били на мнение, че това са останки от по-раншни времена. Според тях тези паметници още тогава били много старинни. На Кук направило голямо впечатление техническото майсторство, постигнато от неизвестните строители, които някога издигнали своите колоси върху широкия ръб на терасовидни стени без никакви механични приспособления. По какъвто и начин да било направено това, Кук го смятал за доказателство за интелигентността и енергията на онзи народ, който в древни времена обитавал този самотен остров. Той бил сигурен, че населението, което заварил, нямало нищо общо с тази работа; островитяните дори не се били постарали да поддържат основите на стените и те отдавна почнали да се рушат. Пък и не всички статуи стояли прави на първоначалните си места; много от тях били паднали и лежали проснати на земята под своите площадки, носейки всякакви белези на съзнателно опустошение.

Кук изследвал няколко от големите стенни тераси, върху които стояли статуите, и бил дълбоко поразен, като открил, че те са изградени от огромни каменни блокове, изсечени и загладени така точно, че прилягали един към друг без хоросан или цимент. Кук не бил виждал по-съвършена зидарска работа дори и по най-хубавите сгради в Англия. Но той добавил, че все пак „всички грижи, труд и далновидност не успели да предпазят тези странни строежи от разрухата на всепоглъщащото време“.

На кораба на Кук се намирал един полинезиец от Таити и той отчасти разбирал диалекта, на който говорело по онова време населението на Великденския остров. От откъслечните сведения,

получени по този начин, англичаните добили впечатлението, че статуите не били смятани за обикновени изображения на божества, а за паметници на по-раншните арики — възпоминания за покойни лица от свещено и кралско потекло. Части от скелети и кости показвали, че настоящото население на острова постоянно използвало площадките, върху които стояли статуите, за погребално място. Явно било, че вярвали в някакъв живот след смъртта, защото при разни случаи правели съвсем ясни знаци, за да обяснят, че докато скелетът лежал безжизнен на земята, истинското „аз“ на човека било изчезнало към небето.

Първият опит да се повлияе върху местната култура на Великденския остров бил направен от Ла Перуз, който през неколкочасовото си пребиваване край този бряг, свалил на сушата свине, кози и овце и посял известно количество семена. Но всичко това било изядено от гладните жители, преди да успее да се размножи, и островът останал непроменен.

Никой друг не посетил самотния Великденски остров до началото на миналия век. Тогава представители на нашата раса внезапно се появили отново и островитяните се стекли на тълпи по скалите край брега, без да се укриват в своите убежища. Този път дошла една американска шхуна, чийто капитан решил да направи кратко посещение, за да търси колонисти за някаква тюленоловна станция, която щяла да се открива на остров Хуан Фернандес — острова на Робинзон Крузо, край брега на Чили. След ожесточена борба той успял да отвлече дванадесет мъже и десет жени и отплавал с тях. Като изминали три дни, пуснал пленниците си на свобода на палубата. Мъжете незабавно скочили в морето и почнали да плуват към изчезналия Великденски остров. Капитанът не им обърнал никакво внимание, а се върнал и извършил ново покушение на острова.

Следващите кораби, които минали, не били в състояние да свалят хора на стръмния бряг, защото били посрещнати от непреодолима преграда от туземни хвъргачи на камъни. Най-сетне една руска експедиция успяла насилствено да слезе на брега с помощта на барут и куршуми, но няколко часа по-късно и тя била принудена да се оттегли и върне на кораба си.

Минали години. Малко по-малко доверието на туземците било отново спечелено и през промеждутъци от много години някой минаващ кораб правел кратко посещение. Постепенно островитяните престанали да хвърлят камъни и все повече жени излизали на открито и очаровали посетителите. Но тогава се случило голямо нещастие.

Веднъж край брега пуснала котва едва флотилия от седем перуански тюленоловни кораба. Цяла тълпа от островитяни изплувала до тях и се покатерила по корабите, където за тяхно най-голямо удоволствие им позволили да напишат по няколко завъртулки под някакъв лист хартия. С това те били подписали друг договор; този път да отидат като работници на онези острови край брега на Перу, където събират гуано.^[3] Когато, доволни и без да подозират нещо, поискали да се върнат отново на брега, ги вързали и ги свалили в трюмовете. След това осем от търговците на роби загребали към острова с дрехи и яркоцветни подаръци, които хвърлили на брега. Тълпа от любопитни островитяни, която се стекла по скалите около залива, почнала бавно да се приближава. Островитяните били захласнати от съблазнителните предмети. Когато на брега се струпали неколкостотин души, ловците на роби ги нападнали. Островитяните, които коленичили, за да вземат подаръците, били сграбчени и ръцете им вързани отзад, а онези, които се опитали да избягат през скалите или да изплуват в морето, били обстрелвани. Точно когато последната лодка била готова да тръгне, натоварена догоре с пленници, един от капитаните открил двама местни жители, скрити в една пещера.

Като не успял да ги придума да тръгнат с него, той ги застрелял.

И така, на Бъдни вечер 1862 година Великденският остров бил самотен и обезлюден. Всички, които не лежали мъртви по скалите край брега или не били затворени в трюмовете на корабите в залива, с ръце, вързани отзад, се били сврели в своите подземни катакомби, като търколили камъни пред отворите. Тягостна тишина царяла на голия остров, само вълните на прибоя мърморели застрашително. Изражението на исполинските божества останало равнодушно. Но откъм корабите се чувала весела глъчка и викове — посетителите отпразнували Коледа и едва след това вдигнали котва.

След като населението на Пъпа на света вече се запознало с Великденския празник и с Коледата на белия човек, сега щяло да види и широкия свят. Корабите отплавали с хиляда роби, които свалили на

островите край перуанския бряг да копаят гуано. Епископът на Таити протестираше и властите решили, че робите трябва незабавно да бъдат върнати на своя остров. Но докато приготвили кораб да ги вземе, деветстотин умрели от болести и поради необичайните за тях жизнено условия, а от стотите, които се качили на кораба, осемдесет и пет умрели по пътя, тъй че само петнадесет се върнали живи на Великденския остров. Те донесли със себе си едра шарка, която се разнесла мигновено като пожар и изстребила почти всички обитатели, макар че се били изпокрили в най-дълбоките и най-тесни подземия. Настъпило време на оскъдица и нищета, докато в края на краищата населението на целия остров спаднало на общо 111 души — възрастни и деца.

Междувременно на острова се бил заселил с най-добри намерения първият чужденец. Това бил самотен мисионер, който най-чистосърдечно вършел каквото можел, за да облекчи мизерията, но туземците му откраднали всичко, каквото имал, та дори и панталоните, които носел. Той се измъкнал с първия кораб, но се върнал с двама-трима помощници и основал малка мисионерска станция. Няколко години по-късно, когато всички оживели островитяни се били съгласили да се покръстят, пристигнал някакъв авантюрист французин, който ги настроил против мисионерите. Туземците изгонили мисионерите, убили французина и продължили да си пеят църковни песни, а всички следи от мисионерите били заличени.

В края на миналия век белите открили, че около статуите на Великденския остров има отлична паша за хиляди овце и най-сетне островът бил присъединен към Чили. Сега на острова има губернатор, свещеник и лекар и никой не живее в пещери или в тръстикови колиби. Цивилизацията е изместила старата култура на Великденския остров, както сред ескимосите, индианците и жителите на другите острови в Южното море.

Затова ние сме дошли тук да изследваме местните жители — завърших аз. — Дошли сме да правим разкопки. Ако днес още съществува някакъв отговор на загадката на Великденския остров, той трябва да е под земята.

— Досега никой ли не е идвал тук да прави разкопки? — попита някой.

— Никой не смята, че има земя, която може да се разкопава. На острова не растат дървета. Ако в миналото не е имало растителност, не

ще се е образувал дебел слой почва само от повехналата трева. Та затова никой не вярва, че нещо може да се намери в земята. Всъщност на този странен остров са идвали само две археологически експедиции и никой друг не е възнамерявал да го посети. Първата била една частна британска експедиция, водена от Кетерин Раутледж. Тя пристигнала на Великденския остров през 1914 година с платноходката си яхта и измерила и нанесла на карта всичко което видяла над земята. На първо място, стенните тераси, старите пътища и повече от четиристотин огромни каменни статуи, които лежали пръснати по целия остров. Тя била така заета с тази пионерска работа, че нямала време за систематични разкопки. Само поразчистила някои статуи, покрити от наслоила се пръст. За нещастие всички научни записки на експедицията Раутледж са изчезнали, но в една книга за своето околосветско пътуване мисис Раутледж пише, че целият остров бил пропит с мистерия и неразрешени загадки. Особените, необясними въпроси, които се криели зад всичко това, я изпълвали с непрестанно нарастваща почуда. „Сенките на някогашните строители все още владеят острова — казва тя. — Човек не може да им се изплъзне. Те са по-дейни и по-действителни от живота на населението на острова и държат върховната власт заедно със своите васали — мълчаливите каменни великани. Подтиквани от неизвестни за нас съображения, те разсекли планинските склонове с недодялани каменни сечива и променили облика на цял угаснал вулкан само и само да добият суров материал за осъществяване на фанатичното си желание да виждат навред — край всички заливи и пристани — гигантски скулптури в човешки образ.

Навсякъде лъха дъх от небето; около и над острова се стелят безбрежно море и небе, безкрайно пространство и величествена тишина. Който живее там, непрестанно се ослушва, без сам да знае в какво, долавяйки несъзнателно, че се намира в преддверието на нещо още по-необхватно, което е отвъд неговите възприятия.“^[4]

Такава била представата на мисис Раутледж за Великденския остров. Тя откровено признала загадката, трезво изложила събраните от нея факти и предоставила решението на онези, които щели да дойдат по-късно.

Двадесет години по-късно една френско-белгийска експедиция била свалена на брега от един боен кораб и после била прибрана от

друг. Един от археолозите починал по пътя и докато французинът Метро събирал устни сведения от туземците за някакво обширно проучване на етнографията на острова, белгиецът Лавашри бил изцяло зает с изследването на хиляди скални резби и други странни каменоделски творби, които се виждали навред по голия остров. И този път не били направени никакви разкопки.

Френско-белгийската експедиция изобщо си била поставили по-други задачи от британската и нейната главна задача не била да изследва статуите. Но Метро смятал, че загадката е преувеличена: обикновени жители от островите, които се намират по на запад, може да са отишли там с намерението да правят фигури и понеже нямало дървета, от които да ги изваят, се нахвърлили върху скалите.

Други изследователи и многобройни околосветски пътешественици са попадали на Великденския остров преди и след това. Корабите им ги изчаквали по няколко дни или най-често по няколко часа и междувременно те събирали предания и дърворезби от бедното население или пък животни и растения от също така бедните фауна и флора. Малкият остров на изток от слънцето и на запад от луната постепенно бил ограбен в полза на музейните шкафови и сувенирните витрини по цял свят. Повечето от нещата, които са могли да бъдат отнесени, са отнесени. Само исполинските глави стоят по склоновете със своята надменна каменна усмивки и казват „добър ден“ и „сбогом“ на лилипутите, които идват, зяпат и пак си отиват, докато вековете се претъркулват. Някакво було на загадъчност все още обгръща острова като омара.

Това е в общи черти историята на Великденския остров.

— А не е ли възможно самите туземци да имат повече предания?
— попита тихо капитанът.

— Оптимист! — казах аз. — Утре ще срещнете хора, които са толкова цивилизовани, колкото вие и аз. Първият човек, който събирал легендите между тях през 1886 година, бил един американец — Пеймастър Томсън. По онова време все още били живи първоначалните жители, които израснали, преди някой бял да се е заселил на острова. Те му казали, че дедите им дошли през океана от изток е големи кораби, които насочвали право към залеза в продължение на шестдесет дни. На острова най-напред живели две различни раси — „дългоухите“ и „късоухите“. Но в една война

„късоухите“ изклали почти всички „дългоухи“ и след това властвували сами на острова. Всички запазени древни предания днес могат да се прочетат в книги — добавих аз. — Не е останало много от някогашната романтика на Южното море.

— Най-малко пък на Великденския остров — намеси се Гонсало. — Там сега живеят шепа бели хора и дори са построили училище и малка болница.

— Да, единствената полза, която можем да имаме от населението, е допълнителната помощ при разкопките — допълних аз. — А вероятно ще могат да ни доставят и някои пресни зарзавати.

— Може би ще има и вахيني^[5], които да ни научат малко хула^[6] — промърмори някой от механиците и на една лодка гръмко избухна смях и се разнесоха одобрителни възгласи.

Тогавя внезапно чухме някакъв прегракнал говор, който не принадлежеше на никого от нас. Всички се спогледаха в недоумение. Някой бе казал нещо, но кой и какво? Помощник-капитанът освети с фенерчето си тъмната палуба. Нямаше никого. Всички имяхме доста глуповат вид. Механикът подхвърли нова шега за хула-девойките, но в същия миг пак чухме онзи глас. Дали не беше някой извън кораба? Изтичахме до релингите и насочихме едно фенерче към черната вода. Там нямаше вода: светлината на фенерчето падна върху няколко втрещени лица — лицата на най-ужасната пиратска банда, която някога бяхме виждали. Те стояха натъпкани в малка лодка и зяпаха нагоре към нас.

— Иа-о-рана — подхванах аз наслуки.

— Иа-о-рана — отвърнаха те в хор.

Значи бяха полинезийци. Но, заклевам се, те бяха някаква ужасна смесица.

Спуснахме им въжена стълба и един по един те се изкачиха по борда на кораба и скочиха на палубата. Повечето от тях бяха здраво сложени хора, но почти всички бяха очебийно дрипави и окъсани. Първият се появи на горния край на стълбата в светлината с червена кърпа на главата, захапал един вързоп със зъбите си. Той прехвърли босите си крака през релинга и се озова на кораба, облечен в парцалива фланелка и навити остатъци от чифт панталони. Зад него дойде едър сипаничав човек във вехт зелен зимен шинел, бос и нарамил голяма дървена тояга и връзка пръчки, украсени с резба. Следваше го отблизо

опулената, хилеща се глава на някаква дървена фигура с козя брада и изпъкнали ребра, която един туземец с бяла моряшка фуражка ловко придвижваше нагоре по въжената стълба. Един по един опърпаните хорица скочиха на палубата, ръкуваха се с всекиго, до когото можаха да се доближат, като мъкнеха чанти и торби, пълни с любопитни неща. Разни чудновати резби започнаха да обикалят от ръка на ръка и скоро привлякоха повече внимание, отколкото техните притежатели.

Една тайнствена фигура с отпуснати рамене се повтаряше в дърворезбите на всички тези хора. Тя имаше поразително извит орлов нос, козя брадичка, дълги, повиснали уши, големи, дълбоко хлътнали очи и лице, разкривено в сатанинска усмивка. Гръбнакът и голите ребра изпъкваха навън, а коремът беше съвсем прибран. Фигурата беше винаги една и съща независимо от това, дали бе голяма или малка. Имаше и няколко други странни дървени фигури, особено една на някакво човешко същество с криле и птича глава, имаше изящни тояги и гребла, украсени с втречени маски, имаше гръдни украшения във формата на месечина, украсени с йероглифи, които сега никой не може да разгадае. Всички дърворезби бяха майсторски, безпогрешно изпълнени и така силно полирани, че наподобяваха порцелан. Имаше също няколко по-малко сполучливи копия на големите каменни статуи и една красива корона от пера, а към нея пола, направена от изкусно свързани пера.

Не бях виждал такова трудолюбие на никой от другите полинезийски острови, където населението предпочита да взима живота откъм леката му страна. А тук бяхме посрещнати от цял рояк изумително добри резбари. Освен това някой неосведомен човек би останал с впечатление, че хора с такива чудновати художествени произведения трябва да притежават неукротимо творческо въображение. Но при по-обстойно разглеждане човек скоро забелязваше, че постоянно се повтарят все едни и същи неща. Нямахме никакво отклонение от известни предопределени форми.

Наскоро бях изследвал колекцията от съвременно народно творчество от Великденския остров на доктор Мостни в Националния музей на Чили и когато островитяните почнаха да показват своите дървени фигури, бяха много изненадани от това, че познах всички различни видове както по облик, така и по име. Всъщност всичко това бяха свършени копия на предмети, каквито първопристигналите

европейци намирали сред жителите на Великденския остров и които сега съществуват само в музеи. Първообразите днес са извънредно ценни, но тъй като вече ги няма на пазара, островитяните се стараят да поддържат търговията с добри копия.

Резбарите сочеха с извинителни усмивки към парцаливите си гащи и боси крака и искаха да заменят стоките си срещу дрехи и обувки. Само след няколко мига по цялата палуба започнаха сделки. Членовете на екипажа, подтиквани както от желанието си да притежават нещо ново, така и от милосърдие, се спуснаха към кабините си и се качиха пак с всички обувки и дрехи, от които можеха да се лишат. Внезапно се появи и малката Анет по пижама. Тя застана сред блъсканицата и очарована дърпаше за крака някаква гротеска, представляваща птичечовек, който един от най-страшните пирати стискаше под мишница. Като видя, че, фигурата ѝ хареса, той веднага ѝ я даде. Ивон се завтече да му донесе един пакет. Фотографът се доближи до мен и ме побутна по ръката.

— Слушай, оня там държи нещо странно под ризата си. Казва, че било много, много старо — чак от прапрадядо му...

Усмихнах се, но отидох с него при един слаб, почти мършав човек с приятно държане, който приличаше на светъл арабин с хитлеровски мустаци.

— Buenos días^[7], сеньор — каза той и тайнствено измъкна от пазвата си малък плосък камък, от едната страна на който — явно съвсем наскоро — беше издялан един птичечовек. Преди да е успял да спомене отново прапрадядо си, аз казах възторжено:

— Ама наистина ли ти си го направил?

Той се слича и за миг по лицето му се бореха усмивката и смущението. След това порумения от гордост и погледна творба си, сякаш мислеше, че в края на краищата ще е много жалко, ако отстъпи заслугата другиму.

— Да — каза той гордо и сега съзнанието за собствения му талант видимо го сгряваше. Не стана нужда да съжалявам за това, защото фотографът хареса камъка и го взе.

Още една лодка се беше прилепила до кораба и някой ми съобщи, че по стълбицата се изкачвал бял човек. Беше елегантен млад морски офицер, който се представи като помощник на губернатора и бе дошъл да ни посрещне от негово име с „добре дошли“. Поканихме го в

каюткомпанията да пием по нещо и му обяснихме защо сме пуснали котва тук. Той ни каза, че поради времето засега не било възможно да се пусне котва пред селото, но предложи да се преместим на другата сутрин на завет при друг нос, който бил по-близо до населената местност, и след това щели да ни помогнат да слезем на скалистия бряг. Научихме, че последният кораб дошъл точно преди шест месеца; както можеше и да се предполага, това бил чилийски военен кораб. Предишната година ги посетил един голям, луксозен презокеански параход. Попитали губернатора дали в хотела има асансьор и дали до пристанището има трамвай. Когато им отговорили, че няма нито хотел, нито пристанище, не разрешили на пасажерите да слязат на брега. Вместо това позволили на няколко туземци да се качат на парахода, за да продават сувенири и да изпълнят един хула-танц на палубата. После параходът продължил нанякъде — да разглежда Тихия океан.

— Е, ние пък ще слезем на брега, та дори и да трябва да изплуваме дотам — казахме ние със смях, без да подозираме, че това донякъде щеше да се сбъдне.

Като тръгна към стълбицата, морският офицер ни предложи да задържим на борда един от туземците като местен лоцман, който да ни помага при крайбрежното пътуване на другата сутрин.

— Крадат като свраки — добави той. — Може би ще е най-добре да вземете кмета. Запознаха ли ви с него?

Не бяха ме запознали. Кметът бе представен с гордост от своите подчинени. Човекът, когото ми доведоха, беше онзи с камъка. Сега ризата му беше натъпкана със стоки, които бе получил в замяна от, фотографа.

— Сега вече няма главатар, но това е кметът на Великденския остров — каза морският офицер, като сърдечно потупа по рамото човека с мустаците. — А освен това той е и най-добрият резбар на острова.

— Si^[8], сеньор — каза кметът, като се червеше и се смееше и така много се гордееше, че не знаеше дали да погледне нагоре или надолу. А приятелите му се тълпяха наоколо, за да не бъдат лишени от своята част от честта, че самите те са избрали своя кмет. Много от тези хора изглеждаха извънредно умни и между тях имаше няколко, които се държаха наистина достойно.

— Si, сеньор — повтори слабичкият човек, като застана мирно и се изпъчи така, че единият крачол на панталоните, получени от фотографа, щръкна навън от ризата му. — От двайсет и осем години съм кмет и всеки път отново ме избират.

„Странно, че избират такъв глупак“, си помислих аз. Имах чувството, че има по-подходящи, между които да избират.

Когато напускаше кораба, морският офицер трябваше да употреби целия си авторитет, за да накара всички да тръгнат с него. Само кметът остана. Тогава и не предполагах, че той ще изиграе главната роля в най-странното приключение, което някога съм преживял.

Рано на другата сутрин се събудих от дрънченето на котвените вериги. Обух набързо панталоните си и излязох на палубата. Слънцето вече беше огряло острова и сега, когато нощният му силует бе заличен и зората съживяваше цветовете, видях, че е зелен и жълт и че изглежда дружелюбен. Вечните статуи стояха по далечния склон, но никой не палеше огън, никой не се покланяше на дивия изгрев, въобще никой не се виждаше. Островът се стелеше така безлюден, сякаш ни бяха сметнали за търговци на роби и всички се бяха скрили под земята.

— Buenos días, сеньор.

До мен стоеше пак той досаден кмет и повдигаше шапка. Една от нашите шапки, защото, когато дойде на борда предишната вечер, той беше гологлав.

— Buenos días, кмете. Не се вижда много живот на брега.

— Не — отговори той. — Това вече не е наша земя. Ние живеем в селото от другата страна на острова. Тук е само за овцете на флота. Погледнете там... — И той посочи към един заоблен хълм, дето сега ясно видях множество овце, които се придвижваха по него като сив килим.

През това време корабът се движеше и заливът се скри. Плъзгахме се край отвесна канара, дето разпенените вълни на прибой бяха разяли вулканичните образувания и брегът беше много стръмен и извънредно висок. Виждаха се червено-кафяви и жълтеникавосиви пластове като на разрязана торта, а високо горе на ръба видях зелена трева и някакви древни стени, които сякаш всеки миг можеха да пропаднат в пропастта. Изминахме доста мили все край недостъпни скали, но после повърхността на острова се измени и осеяните му с

камъни ливади се спуснаха от заоблените тревисти хълмове и могили към морето. Зеленината никъде не достигаше до крайбрежните вълни, защото по прибойната ивица около целия остров имаше преграда от късове лава като същинска защитна стена. Само на едно място брегът беше открит и там островът ни се усмихна, разкривайки широк, огрян от слънцето плаж. Мястото беше чудно и примамливо.

— Анакена — каза кметът и благоговейно сведе глава. Тук някога са живели кралете. И на същия този бряг е слязъл на сушата първият ни праотец, Хоту Матуа.

— А сега кой живее там?

— Никой. Има само една овчарска колиба.

Извиках капитана и му показах брега. Той се съгласи, че мястото е отлично за лагеруване.

Заливът се скри и пак заплавахме край див бряг с отвесни стени, под които лежаха блокове от лава. Обиколихме острова и стигнахме до западната страна. Там брегът най-сетне се спускаше с лек наклон към морето и на това място се намираше селото Хангароа. Малки белосани къщи сред добре гледани градини, в които на места имаше единични палми и пръснати дървета, а по височините зад тях се зеленеяха няколко полета, засадени с евкалипти. Цялото село беше заобиколено с ограда — останалата част от острова принадлежеше на овцефермата на морските сили.

— Това е родното ми място — каза кметът и светна от гордост. А то наистина беше хубаво. Кметът би могъл с право да разказва, че всички стояхме и се взирахме прехласнати в сушата. Дори и Анет седеше неподвижно на ръката на Ивон и гледаше като хипнотизирана малкото куклено селце под голямото синьо небе. Изведнъж цялото село се раздвижи. Тичаха хора, други препускаха на коне и всички се отправиха в посоката, накъдето отивахме ние.

— Виждал ли си някога такова нещо? — извика Тур младши. — Също като на театър!

Капитанът издигна всичките ни знамена и всички флагчета на сигналния кодекс — от „холера“ до „поща“, та корабът заблестя в цветовете на дъгата. Поздравихме със сирената и със знамето и от брега някой отговори, като издигна чилийското знаме на един самотен флагщок.

Кметът избърса очите си с ръкава на ризата.

— Сеньор — каза той, — това е страната на Хоту Матуа. Това е и моята страна. Аз съм кмет тук от двайсет и осем години. Какво щеше да бъде Великденският остров без мен? Нищо. Великденският остров — това съм аз. Аз съм Великденският остров. — Той каза това много надут, като се биеше по гърдите.

Стори ми се, че виждам Хитлер зад малките мустаци. Но не, не бях прав. Този глупак беше много по-скромен. Той беше доволен от това, което имаше — напълно доволен. Дори не искаше да си възвърне земята от другата страна на оградата.

— Сеньор!

Следваше още красноречие:

— Ние двамата сме единствените прочути хора на този остров. Всички ме познават. Кой познава губернатора? Чак от Германия идваха хора да вземат кръвни проби от ухото ми, а от Глазгоу и от Австрия пристигнаха писма с поръчки за дърворезби, направени от кмета на Великденския остров. Светът ме познава! Сеньор, дай ми ръката си като приятел!

След като направих това, той ме попита любезно дали може да ме нарича „сеньор Кон-Тики“.

Избиколихме друг нос със стръмни склонове и селото изчезна зад хаос от отвесни канари и диви островчета от лава, които лежаха в подножието на голямата черна скала и приличаха на разрушени замъци с черни островърхи кули. Тук вълните се пенеха и корабът почна да се люшка, защото теченията се сблъскваха с яростното обратно вълнение от скалите. На кмета му прилоша и той се добра, залитайки, до един сгъваем стол, но успя да промърмори, че именно тук били се подвизавали птицехората. Той посочи към гротескната фигура, която Анет бе сложила в едно куклено креватче.

След като отминахме неспокойния нос, стигнахме до открит залив, дето скалите вече не се извисяваха до небето, макар че брегът все пак беше и скалист, и стръмен. Ездачите и тълпата от пешеходци бяха прекосили носа по някакъв пряк път. Зеленият склон над стръмнището, което се спускаше към самия бряг, беше претъпкан с коне и хора. Част от тълпата бе изтичала надолу по една тясна издатина, която водеше към няколко черни блока от лава сред разпенения прибой. Оттам пуснаха в морето лодка, която, танцувайки по вълните, се отправи към нас, за да ни вземе. Капитанът навлезе в

залива, колкото беше възможно, и пусна котва. Кметът се суетеше около мен.

— На нашия диалект „добър ден на всички“ се казва „иа-о-рана кора“ — ми пошепна той. — Извикай това, като стигнеш до брега, и те ще те обикнат.

Пътуването през разпенените вълни щеше да е трудно и разрешихме само на малцина избраници да отидат на брега. Един пенест гребен повдигна лодката заедно с нас и я метна край огромен блок от лава към сушата. Там местният кърмчия направи майсторски завой и донякъде ни заслони, преди над нас да се излее следващият водопад. Нямаше нито пристан, нито вълнолом — само камъни, оформени от дивата фантазия на природата. Зад най-отдалечените защитени камъни стоеше гъста редица от неподвижни туземци. Те ни очакваха на горния край на тясно било сред масата от лава, която се спускаше като естествено стълбище от платото.

— Иа-о-рана кора — извиках аз с всички сили, когато наближихме тяхната земя.

— Иа-о-рана кора — долетя до нас същинска лавина от гласове чак от височината и всички се раздвижиха, за да ни помогнат да слезем на брега. Пред нас стоеше доста смесено общество. Мисля, че повечето от деветстотинте жители на острова бяха там. Това бяха полинезийци, но с много смесена кръв, и всички бяха дошли в някакво съчетание от дрехи, които произхождаха от континента. Едва бях слязъл от подскачащата лодка, и вече ме спря гърбава старица с кърпа на главата.

— Една тайна, сеньор — прошепна тя дрезгаво и ми показва кошница със сладки картофи. Тя бутна настрана голям картоф и загледа тъгла на някаква кърпа, която лежеше точно под него, сякаш с това искаше да подразни любопитството ми.

— Благодаря, че ми позволи да я видя — казах аз. Всъщност нищо не бях видял, но ми се стори доста невероятно някой да разкрие една голяма тайна, когато целият скалист склон е отрупан със зяпащи хора. Много от хората, които стояха по издатините на скалата, държаха дървени фигури или торби, но никой не ни предложи нещо, а само един подир друг измърморваха „иа-о-рана“, „иа-о-рана“, докато се катерехме нагоре край тях.

Билото над нас беше почерняло от чакащи хора, а сред тях стоеше самотна бяла фигура в развяващо се расо. Веднага отгатнах кой е той. Това бе най-могъщият човек на целия остров — отец Себастиан Енглерт, автор на книга за Великденския остров. В Чили чух да говорят за него като за „некоронования крал“ на острова. Някой ми каза, че ако човек се сприятели с него, всички врати ще му бъдат отворени. Но тежко на онзи, когото не хареса.

Сега той стоеше пред мен. Широкоплещест, с изправен гръб, той бе застанал с разкрачени крака, облечен в дълга бяла дреха с въже около кръста и с високи, лъснати до блясък ботуши. С бялото си расо, гологлав, с отметната качулка и дълга брада, очертан на невероятно синьото небе, той приличаше на апостол или пророк.

Погледнах руменото му лице с изпитателни очи и хитри бръчици и протегнах ръка.

— Добре дошли на моя остров — бяха първите му думи. Отбелязах притежателното местоимение.

— Да, аз винаги казвам *моя* остров — добави той и цялото му лице засия в усмивка, — защото го смятам за мой и не бих го продал за милиони.

Казах, че разбирам това и че сме готови да се поставим на негово разпореждане. Той се засмя.

— Обичате ли туземци? — попита неочаквано той и ме погледна изпитателно.

— Колкото по-истински са, толкова повече ги обичам — отвърнах аз.

Лицето му просия.

— Тогава ще станем добри приятели.

Представих му Гонсало, капитана, лекаря и един-двама други, които бяха дошли с мен на брега, и после се отправихме към един джип, който стоеше горе на открито, между бучки лава и пасящи коне за езда. Заподскачахме в зигзаг направо през ливадите, докато стигнахме някакъв коловоз, който ни отведе в селото. Свихме в ограденото землище и спряхме пред самотното бунгало на губернатора.

Нисък жилест мъж в униформа с цвят какви излезе и ни посрещна сърдечно, а в канцеларията му уредихме бързо и лесно всички формалности. Сега седяхме пред двамата най-изтъкнати хора на

Великденския остров — стария мъдър отец Себастиан и младия комендант Арналдо Курти, военния губернатор. Първият живееше тук от двадесет години и щеше да остане до края на живота си, а другият беше дошъл с последния военен кораб, за да управлява острова в продължение на две години от името на своето правителство, което се намираше на южноамериканския континент. Кой държеше поводите — опитът ли, или властта? Скоро научихме, че образуват неразривно цяло: всеки ден сбираха главите си и разрешаваха всевъзможни чудновати проблеми, каквито може да се появят само в такова необичайно общество като това на най-самотния остров в света.

След като капитанът представи списък на хората на кораба, а лекарят — удостоверение за добро здраве, други формалности нямаше.

— Желая ви успех в разкопките — каза губернаторът и стисна ръката ми. — Налагаме ви само две ограничения: не бива да давате на местните жители нито оръжие, нито спиртни напитки.

Това беше съвсем естествено.

— Още нещо — каза той, като се почеса по врата. — Вие сте известен между туземците и създадохте един доста сериозен проблем на острова.

Свещеникът се усмихна и поглади брадата си.

— Е, сега вашият кораб ще може да поеме стражата.

Нищо не можехме да разберем, но те ни обясниха. Когато на Великденския остров станало известно, че салът „Кон-Тики“ отминал край тях и благополучно достигнал суша из островите на Южното море, островитяните приели новината с голям интерес. Щом дедите им са могли да преживеят такива приключения, защо пък те самите да паднат по-долу? На почти голия остров нямало дървен материал за сал, но няколко души успели да скалпят малка открита дъсчена лодка и излезли далеч в морето да ловят риба. Течението ги грабнало и Великденският остров изчезнал от погледа им. Неволно те се понесли по същия курс като „Кон-Тики“ и пет седмици по-късно пристигнали, изгладнели и изтощени, на един атол в архипелага Туамоту, отдето се добрали до Таити.

Това подразнило апетитите. Още неколцина също си построили лодка и смятали да излизат в морето, уж да ловят риба. Губернаторът намерил лодката, пълна с бидони с вода, и подушил, че става нещо нередно. Опасно било да ги остави да тръгнат в такъв плавателен съд и

затова им заповядал да изтеглят лодката на брега. Когато въпреки това островитяните се опитали да отплават, той бил принуден да постави един въоръжен островитянин на стража край лодката. Единственият резултат бил този, че в пътешествието участвувал още един човек, тъй като посред нощ часовоят заминал с другите. Тази лодка отишла още по на запад от първата и туземците не видели суша, докато не скочили в отлично настроение на брега Атиу, далеч отвъд Таити. Тогава на Великденския остров настъпила същинска треска за пътешествия. Две групи строели лодки, които вече били готови и се намирали някъде из вътрешността на острова. Цялото село знаело за начинанието и макар че на острова има само шепа бели мъже, губернаторът бил принуден денонощно да държи по един от тях на пост.

— Стига да им кажа, че ако тръгнат, можем да ги върнем с вашия кораб, ще бъда освободен от това непрестанно дежурене — каза губернаторът.

Обещах му да сторим, това.

— Вместо това имаме нужда от постове на други места — каза той, — защото туземците крадат всичко от другата страна на оградата. Понякога по две хиляди овце годишно. Имам нещо като затвор за най-упоритите крадци, но той не помага много, защото затворниците трябва да си ходят в къщи за всяко хранене. Ако почнем да раздаваме храна в затвора, всички ще измислят по някое престъпление, само за да влязат в затвора и да ги храним безплатно... Иначе са прекрасни хора — продължи той и отец Себастиан кимна. — Стига човек да ги разбере. Никога нямаме сериозни безредици или побоища. Крадливостта открай време е била най-лошото им качество, но не бива да забравяме, че са еднакво готови да дадат, както и да откраднат. Имуществото е нещо, което много лесно минава през ръцете им. За тях то няма такова значение, каквото има за нас.

Отец Себастиан обеща да ни подбере няколко добри момчета за допълнителни копачи. Той щял да определи подходящия размер за надниците и дневните дажби. В сравнение със златото и банкнотите нашият асортимент от разменни стоки имаше извънредно висока стойност, защото на острова нямаше нито магазин, нито кино, нито пък бръснар.

Споразумяхме се, че заливът Анакена от другата страна на острова е най-подходящото място за главния лагер на експедицията.

Имаше много причини за това. Беше най-хубавото място по цялото крайбрежие. Там се намираше единственият пясъчен бряг на целия остров, което ни позволяваше да пренесем на сушата всичките си съоръжения със сал. Анакена беше възможно най-далеч от селото, а това намаляваше до минимум опасността от кражби и спречквания. Освен това лагерът щеше да се намира в прочутата в историята Долина на кралете, където е слязъл на брега легендарният Хоту Матуа. Какво повече можехме да искаме?

След прекрасна празнична трапеза в бунгалото на губернатора се върнахме на кораба. По скалите все още се тълпяха туземци и за голямо удоволствие на отец Себастиан поканихме на кораба всички, които искаха да го разгледат. Стори ми се, че днес бяха доста по-добре облечени, по-чисти и преди всичко не така дрипави, както при първото си идване на борда. Споменах това между другото на кмета, който си беше ходил в къщи и бе облякъл здрава риза. Той се усмихна хитро.

— Това е наш стар трик — каза той и се разкикоти. — Като се облечем в дрипи, плащат ни много повече за дърворезбите.

Морето беше така развълнувано, че не дойдоха много хора на кораба и ние обещахме друг път да повторим поканата. Точно когато изпращахме последните си гости да се връщат на брега, капитанът пристигна тичешком с книгата за посетители.

— Трябва да впишем имената на хората, които са били на кораба — предложи той с усмивка, като подаде книгата на един от най-събудените на вид мъже и го помоли да накара всички да напишат имената си. Човекът взе книгата и писалката и умислено се запъти към другите. Те събраха глави, сякаш решаваха важен въпрос, и забъбриха бързо помежду си. После той се върна мрачно с книгата, без нито един подпис в нея.

— Няма ли никой, който може да напише името си? — попита капитанът.

— Да, мнозина — каза човекът, — но не искат.

Гонсало дочу разговора, взе книгата и отиде при групата туземци, като им обясни, че е чилиец и затова може би ще разберат по-добре неговия испански говор. Но когато се опита да даде повече обяснения, хората около него започнаха да се вълнуват и накрая се вдигна такава врява, сякаш щеше да избухне истински скандал. Един от туземците дори искаше да хвърли книгата в морето. Трябваше да

използвам целия си авторитет, за да измъкна Гонсало от блъсканицата, и той се върна с книгата, раздърпан и чорлав.

— Просто невероятно — каза той, — отказват да подпишат. — Твърдят, че по този начин измамили дедите им да станат роби в Перу.

— Не е възможно това все още да се помни — каза някой.

Но когато започнахме да пресмятаме, установихме, че нападението за роби е засегнало дядовците на тези хора и че по това време бащите на някои от тях може би вече са били родени.

Прибрахме бързо книгата за посетители и аз обясних на гостите, че сега трябва да си идат на брега, защото потегляме. Но никой не си тръгна. Съвсем безрезултатно се оказа и свиренето със сирена, и включването на машината с толкова шум, колкото машинистите изобщо можаха да изтръгнат от нея. В края на краищата трябваше да изпровежда няколко от тях до трапа и да ги накарам да се спуснат долу в двете лодки, които чакаха. Когато заповядах на другите да се присъединят, видях, че едната лодка вече беше тръгнала и влачеше другата, която изведнъж се беше напълнила с вода. Извиках им да отведат и останалите, които бяха на борда, и те отговориха, че щели да се върнат, за да ги вземат, щом стигнат до брега и се отърват от пътниците си и от водата. Мина известно време, но никой не се върна, макар че свирехме със сирената. Трябваше непременно да сменим мястото за закотвяне, преди да се стъмни, а не познавахме тези води достатъчно добре, за да изведем хората на брега между блоковете лава с нашата лодка. Най-сетне вдигнахме котва и тръгнахме с всичките си нови пасажери на борда. Никой от тях не реагира по какъвто и да било начин — всички го приеха съвсем естествено. Когато вечерята беше готова, готвачът сервира храна и на шестнадесетте ни нови пътници, които се нахраниха обилно, след което — обзети от морска болест — се втурнаха към релинга, защото корабът беше започнал да се клатушка.

Пуснахме котва на завет при същата скала, където бяхме прекарали предишната вечер, но дори и тук не можахме да се отървем от нашите пасажери. Нощта настъпи. Почна да ръми. Ако пуснехме тази банда пирати в каютите, положително щяха да ни ограбят през нощта. Затова им предложихме да изберат дали искат да спят на палубата върху капака на трюмовете или да идат на брега на две групи с алуминиевия сал на кораба. Те избраха сала и ние го пуснахме на

вода. Но тогава всички изведнъж решиха да тръгнат с втората група и най-сетне трябваше да се откажем от мисълта да се отървем от тях. Щастливи и добре нахранени, те извадиха една китара и започнаха да танцуват хула на предната палуба. Това има успех. Екипажът отдавна не беше слизал на суша, не беше ходил на представление и всички се оживиха от предизвикателната музика. Щом като и без това бяха на борда, защо да не прекараме приятно! По целия кораб се носеха песни и страстна струнна музика, придружена от ритмично пляскане на ръце, а корабният фенер осветяваше веселата сцена подобно на рампово осветление.

„Те тере те вака те Хоту Матуа...“

Неподправеното настроение на нашите безгрижни пирати беше тъй заразително, че и учените, и моряците нямаха друг избор, освен да участвуват в танца и да пеят, колкото могат.

Тогава изведнъж из мрака изникна кметът, мокър и премръзнал. Бе дошъл с малка лодка заедно с трима други туземци. След кратко пререkanie ние се съгласихме и неговата четиричленна дружина да дойде на борда при условие, че ще върнат другите, шестнадесет на сушата. За да угодя на всички, казах, че двете групи може да останат на кораба още един час и да посвирят. Кметът се съгласи и се качи възхитен, последван от своите приятели. Веднага ме попита дали и неговата компания може да получи такова ядене, каквото били получили другите.

— Да — отговорих аз дипломатично, — но не преди да сте откарали другите шестнайсет на брега.

Той се доближи весело до музикантите и попляска в такт в продължение на половин минута. След това се втурна при мен и каза, че другите непременно трябвало да се върнат на брега, защото иначе щели да се измокрят и да настинат, докато се приберат в къщи.

Всичките ми молби в тяхна полза бяха безполезни и моите думи, че единият час, за който се уговорихме, едва започва, не оказа никакво влияние. Той се развика да прекратят музиката. Трябваше да променя тактиката си.

— Щом като е така, може и сега да получите ядене — казах аз. Кметът хукна право към кухнята, без да помисли повече за музикантите. Само подаде глава с пълна уста, за да види дали идват и другите трима.

Но той удържа на думата си и когато часът изтече, местната лодка заподскача на път към тъмния бряг, изпълнена със смях и музика. Беше една сполучлива вечер.

Охой! „Те тере те вака те Хоту Матуа...“

И така се случи, че рано на другата сутрин пристигнахме в Долината на кралете, а върху масата в каюткомпанията спеше лично кметът на Пъпа на света.

[1] Елверум — град в Норвегия. — Б.пр. ↑

[2] Английският превод на стари корабни дневници и оригинални писма във връзка с посещенията на Рогевеен и Гонсалес на Великденския остров са включени в том XIII на Hakluyt Society, Cambridge, 1908. — Б.а. ↑

[3] Гуано (исп.) — птичи тор. — Б.пр. ↑

[4] Mrs. Scoresby Routledge — „The Mystery of Easter Island. The Story of an Expedition“. London, 1919, стр. 133, 165, 391. — Б.а. ↑

[5] Вахине (полинезийски) — жена. — Б.пр. ↑

[6] Хула (полинезийски) — така се наричат музиката и танците на полинезийците. — Б.пр. ↑

[7] Buenos dias (испански) — добър ден. — Б.пр. ↑

[8] Si (испански) — да. — Б.пр. ↑

ГЛАВА III

ИЗ ТУНЕЛИ, ОБРАЗУВАНИ ОТ ВУЛКАНИЧНИ ГАЗОВЕ

В долината Анакена нямаше жива душа, когато първият ни малък патрул обикаляше равнината зад плажа, за да търси най-подходящо място, където да разпънем палатките. Но докато вървахме, на билото се появи самотен ездач. Той беше местен овчар, който скочи от коня си и дойде да ни поздрави. Каза ни, че имал малка белосана хижа в западния край на долината и пасял овцете в тази част на острова. Когато чу, че сме дошли да живеем в долината Анакена, той веднага посочи едно дърво, в което имаше няколко големи пещери. Това били пещерите на Хоту Матуа. Първият крал и неговите другари — истинските откриватели на острова — се настанили там, след като слезли на този бряг. По-късно си построили големи колиби от сладководна тръстика. Той говореше за Хоту Матуа така естествено, както някой англичанин би говорил за кралица Виктория. Той не можеше да си представи, че има хора, които не са чували за Хоту Матуа; за хората от Великденския остров Хоту Матуа беше алфа и омега — някакъв хибрид между Адам от религията и Колумб от историята.

Като му казах, че няма нужда да живеем в пещери, понеже носим със себе си готови колиби от непромокаем плат, той веднага посочи в обратната посока.

— Щом носите палатки, може да спите точно срещу брега, където е старото жилище на Хоту Матуа — каза той и ни отведе през равнината до една плоска тераса в подножието на малък куполообразен хълм. Навсякъде имаше следи от изчезнало величие. Точно срещу средата на залива и на двата му бряга се намираха три тераси, подобни на храмове, обърнати към морето и изградени от огромни каменни блокове. Те се извисяваха точно над пясъчния бряг и приличаха на крепост, издигната да защитава равнината от нападение

откъм морето. Но няколко големи жълтеникавосиви човешки фигури от камък, които лежаха в пясъка до тях, показваха, че терасите им бяха служили за основа. Всички тези колоси бяха паднали с лице надолу и главите им сочеха към вътрешността на острова, което подсказваше, че преди да паднат, са стояли с гръб към морето и са гледали към открития площад на храма в равнината. До средната тераса лежаха един до друг цяла редица паднали великани. Огромните цилиндри от ръждивочервен камък, които някога са били закрепени върху главите им, бяха се търколили из равнината.

Върху величествената, внушителна тераса на източния бряг на залива е имало само една статуя. Тя лежеше с лице, заровено в земята, и изглеждаше много по-широкоплещеста и обемиста от своите стройни сродници от съседната тераса. Непосредствено до този широкоплещест великан живеел самият крал Хоту Матуа. Овчарят със страхопочитание ни показва здравата основа на някогашната къща на краля. Точно зад нея имаше едно особено петоъгълно каменно огнище, което бележеше мястото на кралската кухня. Тук, разбира се, щяхме да копаям и затова избрахме за лагера място съвсем наблизо — на плоския храмов площад, пред короната на падналия исполин.

Овчарят ни наблюдаваше с голям интерес и продължаваше да повтаря, че това било древното жилище на краля, докато се увери, че всички сме разбрали добре къде се намираме. После получи пакетче цигари и си отиде доволен.

Скоро след това почнахме да сваляме екипировката си на сушата. Най-напред поплавахме с малкия алуминиев сал из залива с двама туземци, за да изучим скалите и приболя. В средата на залива нямаше камъни и вълнението беше слабо. Свалихме на брега фотографа с всичките му фотографски съоръжения. После пак загребахме към моторната лодка, която ни чакаше на сред път между брега и кораба. Бяхме изминали голяма част от разстоянието, когато видяхме, че една голяма вълна подхвърли високо лодката и тя включи мотора и полетя с пълна скорост към открито море, за да избегне една още по-голяма вълна, която се надигаше зад първата. Загребахме, колкото можехме по-бързо, и преминахме първата вълна, но втората, която беше още по-висока и стръмна, в миг ни връхлетя като отвесна стена и салът се прекатури. Усетих силен удар по главата, но бързо се гмурнах надълбоко, за да избягна някой още по-силен удар от понтоните.

Държах очите си затворени, за да не влезе в тях вдигнатият от вълните пясък, и плувах, колкото можех по-надалече и по-надълбоко, докато най-после трябваше да изляза, за да си поема въздух. В това време другите вече се изкачваха върху дъното на преобърнатия сал и вълнението беше нормално като преди.

Така, още преди да почнем да разтоварваме важните съоръжения, получихме ценен урок. Макар че големите вълни бяха рядко явление в залива Анакена, трябваше да бъдем нащрек, защото те можеха да ни връхлетят тъкмо когато най-малко ги очаквахме. За да избегнем неприятните последствия от тях, закотвихме нашия най-голям спасителен сал в залива извън опасната зона на вълните, като един вид плаващ кей. Лодката можеше спокойно да пренася съоръженията от кораба до този кей и когато не ни заплашваше някоя страшна вълна, прехвърляхме всичко оттам върху малкия понтонен сал, който се носеше по вълните чак до самия плаж. По този начин извършихме целия превоз на хора и съоръжения от кораба до брега; от кораба викахме лодката със сиренен вой, а от брега — с флагчета. В последния етап — преминаването на крайбрежните вълни, винаги имаше ругатни и смях и мокри панталони, а понякога вълнението беше толкова силно, че готвачът и домакинът трябваше да плуват до брега, като носят пресния хляб в непромокаеми гумени торби. Макар че водата беше доста хладна, пясъчният бряг беше топъл и приятен и всички се чувствахме отлично в слънчевата Долина на кралете. Скоро на храмовия площад между древния паднал великан и дома, в който е било сложено началото на династията на Хоту Матуа, изникнаха една до друга зелени палатки и образуваха мирно малко селище. Местните жители, които ни помагаха при извозването на съоръженията, бяха дълбоко поразени, когато излязоха иззад голямата стена и видяха къде сме разположили палатките. Кметът въздъхна дълбоко и каза тържествено:

— Сеньор, точно тук е построил първата си къща Хоту Матуа. Погледни, там са основите, а там кухнята.

Това отново беше щателно набито в главите на всички ни, но никой не възрази против нашия избор и всички с готовност ни помагаха да разпънем палатките. Преди да се стъмни, един от островитяните отиде да хване няколко неоседлани коне. После ни благодариха, възседнаха конете и потеглиха към селото.

Тази нощ дълго не можах да заспя. Лежах, загледан в лунната светлина, огряла тънкия зелен брезент над главата ми, и се вслушвах в шума на прибоя край брега, дето беше стъпил на суша Хоту Матуа. Питях се какъв ли плавателен съд е имал, на какъв ли език е говорил?

Как ли е изглеждала тази долина, когато той е пристигнал? Дали тогава е имало гори, както по другите острови в Южното море? Може би потомците на Хоту Матуа са унищожили цялата гора, като са секли дърва и ги горели, докато всичките хълмове и долчинки на острова са станали такива, каквито са днес — без нито едно дърво, което да хвърля сянка. Безпокоях се малко, като мислех за това пълно отсъствие на дървета и храсти. Дали наистина не е безсмислено да се правят разкопки на Великденския остров? Може би той винаги е изглеждал както днес — без никаква растителност, която да гние и да натрупва ежегодно нов слой почва. С изключение на пясъчните дюни на брега и овчия тор между камъните, земята сякаш беше същата като в дните на Хоту Матуа — суха и неприветлива. И действително, щом като основната стена на къщата на Хоту Матуа лежеше открита и островитяните я сочеха като туристическа атракция, почвата явно беше бедна — пък и шансовете за нови открития също. Откъм брега долетя по-силен грохот и аз погладих бучката на главата си. След като се бяхме добрали дотук, естествено нямаше да се откажем и да продължим към другите острови, предвидени в нашата програма, преди да сме направили поне опит да копаем.

През първите дни, които прекарахме на острова, археолозите направиха разузнавателни обиколки на изток и запад, а ние, останалите, пренесохме на брега екипировката и се готвехме за по-нататъшната дейност на експедицията. На целия остров нямаше нито едно поточе, но в дъното на кратерите на три от някогашните вулкани имаше тресавища и блата, обрасли с тръстика. Трябваше да си носим дърва и вода за пиене чак от Ваитеа — овцефермата, която се намираше на шест километра и половина от лагера на височината в средата на острова. Там бяха засадили малка евкалиптова горичка и от една тръба течеше вода за пиене, прокарана от вулкана Рано Арои. Губернаторът ни зае една солидна широка местна лодка, която островитяните откараха до кораба, и един ден, когато морето беше спокойно, успяхме да пренесем джипа на експедицията до брега край селото. По този начин си осигурихме доставката на дърва и вода.

На Великденския остров имаше остатъци от праисторически пътища. Управителят на овцефермата беше разширил мрежата от пътища, като на места бе разчистил камъните, които пречели най-много, та сега човек можеше да се друса с джип из целия остров, който беше дълъг около шестнадесет километра. Отец Себастиан и губернаторът ни помогнаха да получим достатъчно коне и домашно направени дървени седла. На този остров и най-бедните туземци имат поне по един кон; никой не ходи пеш, защото навсякъде по земята са пръснати парчета лава, които приличат на големи бучки червеникавокафяви въглища. На места те лежат толкова нагъсто, че само конско копито може да се смести между тях. Децата на Великденския остров започват да се учат да яздят, щом проходим, и често виждахме съвсем малки дечурлига да препускат през каменистите поля, без седло, по три наведнъж, като всяко се беше вкопчило в предното, а онова, което седеше най-отпред, стискаше гривата на коня.

Край брега имаше голям брой много стари кладенци, издълбани с голямо майсторство и облицовани със загладени камъни. Първоначалното население било привикнало да пие смес от сладка и морска вода; получавали я, като залавяли подземни потоци там, дето се вливат в морето. Сега на тези места са издигнати вятърни мелници, които изпомпват слабо солена вода за овцете. Там появихме конете и оттам носехме в лагера вода за миене.

Боцманът, който беше и дърводелец, междувременно беше направил полици и маси за голямата палатка-столова, чиито стени от мрежа против комари ни позволяваха да се храним, и да работим, необезпокоявани от заселилите се на острова мухи, които на гъсти рояци кръжаха около нас.

— Ще трябва да спуснем брезентова стена на палатката от онази страна, отдето духа вятърът — каза Ивон един ден. — През мрежата влиза прах.

— Прах, тук на острова?

— Да, виж — каза тя и прокара с показалеца си една ясна черта по полицата.

Погледнах я с дълбоко задоволство. За сто или повече години би се натрупал доста дебел слой прах. Може би все пак си заслужава да се правят разкопки на Великденския остров! Може би именно защото

няма гори, атмосферните влияния и вятърът рушат хълмовете по-бързо и сипят дъжд от ситна суха пръст върху низините. Разбира се, по-голямата част бива отнесена в морето, но вероятно много остава и по тревистите склонове.

Археолозите се върнаха от разузнавателните си обиколки с интересни сведения. Видели старинни стени, които смятали да изследват по-късно, защото имало указания, че още преди европейците да дойдат на острова, е имало строежи от две различни цивилизации. За да дадем възможност на археолозите да се запознаят по-добре с местните условия, решихме най-напред да предприемат някои по-малки разкопки около лагера в Анакена и след това да се заловят с главните си задачи.

Най-напред избрахме петоъгълното кухненско огнище на Хоту Матуа и лодкообразната основна стена до него. Такива разкопки не се правят с търнокоп и лопата, а с малка зидарска лопатка, с която човек разчопля земята сантиметър по сантиметър, за да не се повредят намерените предмети. Изровената пръст се пресява през гъсто сито, така че всичко, което представлява интерес, остава в него. Дълбочината под повърхността се отбелязва точно, защото, разбира се, колкото по-дълбоко се отива, толкова по-старинни са намерените неща.

Точно под повърхността лежеше парче от стар каменен съд заедно с остриета за копия и други остри сечива от черно вулканично стъкло. Археолозите чоплеха все по-надълбоко и намираха все нови парчета от риболовни куки, направени както от човешки кости, така и от добре полиран камък. Когато стигнаха на около тридесет сантиметра дълбочина под огнището на Хоту Матуа, лопатката задраска по някакви камъни и като разчистиха пръстта, видяха, че това е друго петоъгълно огнище от съвършено същия вид като онова, което се намира над земята. Ако горното е било изградено от Хоту Матуа — родоначалника на островитяните, — кой тогава е бил тук преди него и е готвел храната си по съвсем същия начин? Островитяните не можеха да разберат нищо. Те самите и всички посетители приемали развалините над земята като останки от къщата на Хату Матуа, защото това положително било мястото, дето бил живял.

Продължихме да човъркаме по-надолу и намерихме много късове от риболовни куки, миди, отломки от кости, обгоряло дърво и човешки зъби, докато слязохме много по-надълбоко в земята от по-

долното огнище. Смятахме, че навярно се намираме далеч в древността. Тогава Бил изрови красиво синьо мънисто и позна, че принадлежи към един вид мъниста, които европейците са употребявали при търговията си с индианците преди двеста години. Значи не бяхме стигнали толкова надълбоко, че да сме отминали границата на първите посещения на европейците. Най-ранната дата, на която мънистото може да е донесено на Великденския остров, е датата на откриването му от Рогевеен. Следователно още не бяхме разкопали по-надълбоко от 1722 година. Справихме се с корабния дневник на Рогевеен за откриването на Великденския остров и прочетохме, че първият туземец, който се качил на кораба, получил два наниза сини мъниста, малко огледало и ножици. Много естествено е някои от тези мъниста да са попаднали в дома на краля на Анакена. Разкопахме още малко по-надолу и стигнахме до камениста пръст, без следи от човешка дейност.

Едно нещо беше сигурно: имаше защо да се правят разкопки на лишения от гори Великденски остров. Сега можехме да започнем сериозна работа. Трябваше да наемем местни копачи, защото някои от нашите проекти изискваха повече хора, отколкото можехме да отделим. През тези няколко дни видяхме много малко островитяни. За да се избягнат кражби и неприятности, отец Себастиан изрично ни помоли да не допускаме в лагера местни жители, които нямат специални задачи. Безсмислено беше да забраним на нашите момчета да се запознаят с веселите вахини от острова. Той беше разбрал, че това е невъзможно. Но ако момчетата искаха да се забавляват, трябваше да отиват на кон до селото, иначе в най-скоро време цялото село щеше да се пресели при нас. Съгласихме се с отец Себастиан и опънахме около лагера въже, като един вид символична граница на забранената зона. Общо взето, то се оказа удивително ефикасно. Всъщност на никой освен на неколцина овчари не беше разрешено да скитат из тази част на острова. Защото, щом островитяните преминеха оградата на забранената зона използваха случая да откраднат по една-две овци. Но на такъв малък остров естествено не беше лесно да се спазват ограниченията на движението.

През една от първите нощи от зоната извън лагера откраднаха два бидона за вода, а тънкото въже, което ограждаше нашата недостъпна площ, беше прерязано и отнесено като скъпоценна плячка.

Отец Себастиан смяташе, че е откраднато за такелаж на една от двете малки лодки, с които се готвеха да бягат. Тогава губернаторът изпрати Касимиرو и Николас да охраняват околността. Това бяха двамата местни полицаи. Колкото висок и слаб беше старият Касимиро, толкова пък Николас беше тлъст и закръглен. Освен това Касимиро поразително приличаше на отпуснатата магическа фигура с ниски рамене, която изрязват от дърво на Великденския остров. Ако тази фигура не беше известна още от времето на капитан Кук, бихме заподозрели Касимиро, че е позирал за нея. Касимиро носеше на хълбока си голям кожен кобур със старомоден пистолет и ако зърнеше някого от своите сънародници, независимо от пола и възрастта, той ревеше, крещеше и размахваше револвера, докато изчезнеха в облак прах зад дюните. После се връщаше, като ходеше приведен и се олюляваше, и присядаше на забранената територия в сянката на някоя палатка.

Обичахме стария Касимиро. Той изглеждаше малко слабоумен, но беше безкрайно добродушен и скромен. Николас също беше добър човек, но никой не го съжеляваше. Най-вкусните остатъци от готварницата винаги се даваха най-напред на мършавия Касимиро, който ядеше с голям апетит и се разхождаше с джобове, пълни с богатства — по-точно с нашите цигари. Касимиро беше на седмото небе, лежеше на сянка под палатката, играеше с големия си пистолет и с всеки изминал ден ставаше все по-мързелив. Но веднъж реши, че трябва да направи нещо в замяна на цялото ни гостоприемство. Вмъкна се в моята палатка и ми довери шепнешком, че на острова на птицехората имало някаква пещера с „важни неща“ в нея. Когато бил съвсем малко момче, ходил там с баща си и с няколко други деца. Баща му накарал децата да чакат, а той изчезнал зад една скала, дето се мушнал в тайната пещера. Касимиро не видял входа, понеже бил преграден с камъни, но казваше, че ако го заведе там с нашата лодка, без да узнае някой от селото, щял да ми покаже мястото, където бил чакал, и намеря ли пещерата, щели сме да поделим съкровището. Очите на стареца светеха.

Не приех разказа на стареца много сериозно. Подобни предложения са правени и на участниците в експедицията Раутледж, и на отец Себастиан. Когато спечелвали доверието на островитяните, винаги се намирал някой, който знаел едно място, дето имало тайна,

запечатана пещера. В такива пещери дедите им криели старинни дъсчици *ронго-ронго*. Тези дъсчици ронго-ронго струват цяло състояние, защото във всички музеи на света има не повече от двадесетина. Островитяните много добре знаят това. Но колкото пъти някой се е съгласявал да отведе група чужденци до някоя тайна пещера с ронго-ронго, единственият резултат бил продължително и безплодно търсене, защото винаги се оказвало невъзможно да се намери скритият вход. „Жалко, казвали островитяните, ето че отворът е изчезнал, срутил се е или е засипан.“

Дойде първият неделен ден.

Отец Себастиан беше споменал, че ако искаме да чуем как пеят островитяните, ще бъдем добре дошли в църквата. Свиках всичките си хора — и учени, и моряци, и им обясних, че на островите в Южното море църквата е нещо особено. Тя е не само единствената основа, на която местните жители изграждат представата си за света — място, където намират нещо, което замества старата им вяра в Тики и Маке-маке, — а е сборно място, дето цялото население се събира в празнични дрехи, понеже на най-самотния остров в Южното море няма нито зала за събрания, нито кино, нито пазарище. Ако човек страни от обществото в неделя, трябва да се държи настрана и през останалите дни на седмицата. Островитяните често са фанатично привързани към своята църква и ако човек не отиде там, това се тълкува като враждебна демонстрация — като умишлено оскърбление. На някои острови туземците са протестанти, на други — католици или мормони — в зависимост от това, какъв мисионер е пристигнал там пръв и е построил църква. Някой неосведомен посетител лесно може да ги оскърби.

— Аз съм атеист и никога не ходя на църква — каза един от археолозите; — Но ако смяташ че има някакво значение, ще дойда с удоволствие.

И така, тръгнахме всички — атеисти, протестанти и католици — в галоп през дюните, възседнали лагерните коне, а джипът се друсаше между нас. Събрахме се пред малката селска църква на отец Себастиан.

Площадът пред църквата блестеше от бели и шарени дрехи — цялото село стоеше и чакаше в чисти и изгладени празнични облекла. Влязохме в малката църква без камбанария заедно с набожни мъже и

вахини, деца и възрастни, старци, новородени и неродени бебета. Селото запусна под слънчевия пек, а в църквата беше такава навалица, че онези, които седяха в края на редовете, едва се крепяха върху дървените пейки. Но в църквата на отец Себастиан също имаше слънце. Грейнали цветове, грейнали лица! Слънчевите лъчи навлизаха през дупките между покрива и стените. Оттам бяха се вмъкнали и няколко птички, които летяха безстрашно между гредите, чуруликаха и пееха.

Отец Себастиан беше надянал върху бялото си расо широко яркозелено наметало. Той беше бодър и весел и с голямата си брада приличаше на добродушен дядка. Атмосферата в църквата беше като на оперно представление. Върхната точка на службата беше пеенето. Псалмите се пееха на полинезийски и повечето имаха стари местни мелодии. Всички освен нас пееха. Ние само слушахме и се наслаждавахме. Песните бяха заучени съвършено и изпълнени с ритъм и колорит, какъвто могат да постигнат само островитяните от Южното море.

Службата на отец Себастиан беше простичка, проповедта му — мъдра и ясна. А около нас, притиснати гъсто един до друг, седяха нашите приятели — разбойниците и пиратите, заедно със своите жизнерадостни вахини и всички следяха думите на свещеника, очаровани като деца, които гледат каубойски филм. Отец Себастиан каза специално няколко поздравителни думи за нас, чужденците. Пожела работата на експедицията да върви добре и подкани всички мъже и жени на острова да направят каквото могат, за да ни помогнат. Макар и да изповядвахме друга религия, каза той, то всички бяхме християни с еднакви идеали.

От този ден нататък ние, тъй да се каже, се споихме по-тясно с цялото население: щом отец Себастиан ни одобрява, сигурно сме добри хора.

След службата всички членове на експедицията бяха поканени на чудесен обяд у губернатора. Освен домакините и отец Себастиан там видяхме малката колония от бели хора: две от монахините, които ръководеха станцията за прокажени северно от селото, капитана от чилийските въздушни сили, който проучваше възможностите за построяване на летище за презокеански линии, и двама помощници на губернатора. Единствените, които не бяха там, бяха селският лекар и

учителят. Още не бяхме виждали и двамата — не ги видяхме и в църквата. Забелязах, че помолиха нашия лекар да прегледа губернатора, който страдал от сърце.

Вечерта, когато се прибирахме, спря ни нисък пълен човек с очи, черни като смола, и остра черна коса. Това беше селският лекар, който покани всички ни на хула. Този танц беше толкова популярен, че нямаше смисъл да отказвам. Танците щяха да се състоят у сестрата на кмета, в малката ѝ туземна къщичка, която беше толкова претъпкана, когато пристигнахме, че някои хора трябваше да излязат през отворените прозорци, за да можем ние да влезем през вратата. За мой ужас видях, че от ръка на ръка се предава голяма кана, пълна с някаква течност с цвят на уиски, от която пълнеха чашите догоре. Оказа се обаче, че това е *agua rúa* — „чиста вода“, събрана от покрива. Въпреки това цареше оживление, всички бяха весели и покривът се затресе от смях и закачки на четири езика, когато вахините отмъкнаха свенливите морячета и непохватните учени до мястото на танцуване и ги накараха да се гърчат като змиорки на кука. Глъчката и наваницата бяха такива, че стените сигурно биха се издули, ако отвън нямаше още повече хора, които напиреха и се опитваха да надзърнат през натъпканите прозорци. Четирима мъже свиреха на китари и пееха. Сред цялата тази бъркотия селският лекар се промъкна до мен с намерението да ме запознае с някакви дълбоки политически проблеми.

— Целта ми е да отворя на тези хора прозорец към света — каза той.

„Добре би било — помислих си аз, — защото в стаята скоро няма да остане въздух.“

Но той не го каза в този смисъл и аз трябваше да отстъпя, да изляза навън и да изслушам сериозните му думи.

Той и учителят били в опозиция срещу другите бели на острова.

— В нашите жили тече индианска кръв — каза той, като посочи искрящите си черни очи. — Ние искаме туземците да се махнат от този остров и да се запознаят с континента.

„А отец Себастиан не иска това — помислих си аз — понеже се опасява, че ще се пропият, ако отидат някъде, дето биха имали свободен достъп до спиртни напитки. Опасява се, че ще ги експлоатират и че ще отидат по дяволите.“

— Ние искаме да повдигнем жизнения стандарт на модерно равнище — продължи лекарят. — Искаме онези, които сега ходят боси, да носят обуца.

„А отец Себастиан смята, че това е погрешно. Веднъж го чух да казва, че тук обувките се износват бърже от острите парчета лава, и онези туземци, които никога не са носили обуца, се движели най-добре както по суша, така и в морето. А на ония, които носят обувки като белите, твърдата като гьон кожа на краката се изнежва и те се израняват жестоко, щом обувките им се скъсат. Не — помислих аз, — всички тези въпроси имат две страни и отец Себастиан цял живот е обмислял нещата, докато младият лекар бе дошъл с последния военен кораб.“

— Преди да си тръгнете, трябва да дадете на музикантите хиляда песос или по-добре петнайсет долара в брой. Те очакват това — добави той.

— Но всички, които са тук, пушат от нашите цигари, ядат от нашия шоколад и се забавляват като нас, ако не и повече — казах аз.

— В Европа не плащате ли на танцовите оркестри? Ако не им подарите нещо само защото са туземци, никой вече няма да ви кани на танц.

Събрах кротко хората си, благодарихме на домакините и се прибрахме. Не платихме нито стотинка. Въпреки това през цялото време, докато бяхме на острова, продължаваха да ни канят на хула-танци.

Бяхме събрали група местни работници. Някои живеяха у дома си в селото и идваха всяка сутрин с коне, а други се преместиха в пещери, близо до разкопките. За да освободим колкото е възможно повече нашите хора, бяхме наели четири жени за почистването на лагера и за пране. Една от тях, Ерория, беше прекрасен човек и отличен работник. Който не я познаваше, би я сравнил с буреносен облак, но човек лесно можеше да предизвика широката ѝ усмивка и тогава облакът изчезваше като утринна роса и грубото ѝ лице засияваше. От дълги години насам тя бе икономка на отец Себастиан, но той ни я отстъпи, за да се грижи за лагера, понеже можеше напълно да се разчита на нея. Колкото и странно да звучи, но Ерория и възрастната ѝ снаха Мариана бяха най-запалените търсачи на пещери на целия остров. Те скитаха из хълмовете, като носеха в джобовете си

свещи, и търсеха стари пещерни жилища; разкопаваха земята с малка желязна пръчка и търсеха каменните и кокалени сечива на своите деди за малката колекция на отец Себастиан.

— Само в тези пещери има смисъл да се търси нещо — каза веднъж отец Себастиан. — Вземете Ерория и Мариана и ги накарайте да ви покажат всички стари пещери, които са открили.

Когато нашата група понапредна с разкопките, оседлахме четири коня. Фотографът и аз тръгнахме да изследваме стари пещери заедно с Ерория и Мариана. През първия ден от сутринта до вечерта влизахме и излизахме от тъмни пещери. Някои бяха съвсем открити; човек можеше да се наведе и да влезе в тях. Други бяха грижливо преградени с камъни, така че оставаше само малък правоъгълен отвор, през който можеше да се изпълзи на крака и ръце. Но повечето бяха просто миши дупки, в които човек не можеше да влезе нито прав, нито пълзешком, а трябваше да се вмъкне с опънати крака и ръце, протегнати над главата, и така да провира тялото си надолу като змия по някаква дълга и ужасно тясна шахта. Всички шахти бяха с гладки стени, често от майсторски изсечени блокове; при някои пещери те влизаха в скалата като хоризонтален канал или с лек наклон надолу, а при други влизаха отвесно в земята като комин, тъй че човек трябваше да се закрепва с бедрата и раменете, докато стигне през свода в единия ъгъл на непрогледно тъмната пещера. Сводовете на повечето от тези пещери бяха толкова ниски, че трябваше да се навеждаме, а в някои можехме да стоим само прегънати на две или да седим.

Тук бяха живели някогашните обитатели на Великденския остров — поне в неспокойни времена, когато не са се чувствували сигурни в тръстиковите си колиби на открито. Тук се бяха крили, когато пристигнали представителите на нашата раса. Повечето от тези дупки бяха големи колкото обикновена баня и в тях беше тъй тъмно, че човек можеше да види собствената си ръка само ако я протегнеше в тесния отвор на входа. Подът беше покрит с дебел слой хладна пръст, напластена от стари отпадъци. Хилядите лазещи ръце и крака я бяха утъпкали и я бяха направили твърда като автомобилна гума. Сводът и стените бяха от гола скала, тук-таме пооправена с изкуствена зидария.

На едно място се спуснахме в нещо, което приличаше на огромен кладенец със зидани стени. На дъното се вмъкнахме в тясна дупка и видяхме три обширни пещери, разположени на етажи косо една над

друга. Ерория се отнасяше с особена почит към тази пещера. Дядо ѝ бил живял тук; това бе семейното ѝ огнище. Тук подът беше основно преровен с желязна пръчка от двете вахини. Вдигнах от земята едно изпилено парче човешка кост, пробито на единия край, за да може да се закачва на врата като амулет.

Малко по-надолу, по-близо до брега, Мариана ни посочи някакви обраснали основи, остатък от стара лодковидна тръстикова колиба. Следи от такива колиби се виждаха навсякъде. Нейният свекър — бащата на Ерория — се родил там. Тук живял, докато, населението на острова се преместило в селото Хангароа, за да бъде покръстено.

„Значи толкова наскоро е станало“, помислих си аз и погледнах удивено двете вахини, обути в панталони, които по външност и обноски сякаш бяха възприели цивилизацията още от времето на Ной.

Основите на колибата имаха формата и размерите на доста голяма гребна лодка, заострена в двата края и направена от майсторски изсечени и дори красиво заоблени блокове от твърд базалт. На горната им страна имаше няколко реда дълбоки дупки, където някога са втъквали гъвкавите тръстики, образуващи плета, от който били направени стените на заоблената тръстикова колиба. Ако всички тръстикови колиби, чиито основи се срещаха навред, са били използвани по едно и също време, Великденският остров в миналото трябва да е имал многобройно население.

Двете жени бяха намерили огромно число стари жилищни пещери. В повечето от тях бяха нанесли опустошения с железните си пръчки, но ни показаха и няколко дупки, които още не бяха „отваряни“, или с други думи, не бяха посещавани, откакто последният обитател ги напуснал и търколил блоковете от лава пред отвора. Веднъж, когато отместих един от тези блокове, за да се вмъкна в тясната дупка, видях под камъка група от четиринадесет неподвижни скорпиона. Друг път отворът между скалите беше толкова тесен, че трябваше да изпразня джобовете си и да направя няколко опита без риза, докато успея да се провра. Долу в мрака фенерчето ми освети човешки кости и един снежнобял череп. Внимателно отместих черепа и видях под него блестящо острие за копие от черен обсидиан и старо гнездо на оси. Благодарих на случая, че гнездото не беше населено, защото щях да съм беззащитен и да се подуя, преди да съм успял да се процедя през игленото ухо.

За да се приберем, следобед минахме през каменисто плато във високата част на запад от лагера. Теренът беше равен и осеян с късове и купчини от лава. При една от тези купчини слязохме от конете, защото синът на Мариана ѝ бил и казал, че намерил там входа на една жилищна пещера от „другия вид“. Беше ми просто непонятно как някой може да намери една определена купчина лава в тази обширна, покрита с камъни местност, още повече че само устно бяха съобщили на Мариана „адреса“ на това жилище. Но затова пък тя много по-трудно би се оправила из уличния лабиринт на някой град.

По това време фотографът и аз, обучени от двете потомки на пещерните обитатели, бяхме усъвършенствували изкуството да се плъзгаме навън, навътре, нагоре и надолу през тесните шахти. Следвахме сляпо съвета им винаги да се вмъкваме в шахтите с краката напред, с ръце, протегнати над главите, и ако шахтата не е отвесна, винаги по гръб, с лице, нагоре. Но този път старата Мариана освети внимателно дълбочината на правоъгълната шахта, която беше здраво облицована с гладки камъни и образуваше тесен отвесен комин. После ме накара да се обърна в една определена посока, докато вмъквам долната част на тялото си в дупката. Земното притегляне ме дръпна бавно надолу, като се прикрепях с бедрата и раменете си о камъните, колкото беше необходимо, защото отворът беше толкова тесен, че ръцете ми трябваше да бъдат опънати и събрани над главата. Този път коминът внезапно свърши и аз застанах зазидан на дъното с ръце, вдигнати нагоре и безпомощно притиснати една до друга. В основата на едната стена имаше правоъгълна дупка. В нея вкарах краката си и бавно седнах с изопнати крака. Сега върху скута ми тежеше здравата зидария и притискаше главата и гърдите ми. След това тялото ми трябваше да последва изопнатите колене в тесния страничен тунел и аз се вмъкнах надолу, като се гърчех, с ръце, все още притиснати назад, докато най-сетне се озовах легнал по гръб в един тесен хоризонтален комин.

Искам да съм в модерна къща с асансьор! Ужасно чувство е да лежиш в земята, зазидан от всички страни, лице срещу лице със скалата и с ръце, притиснати над главата, така че не можеш да си служиш с тях. Човек се чувства изключително безпомощен в такава миша дупка, когато ръцете му са заклещени над главата. Твърдите каменни стени сякаш още по-силно притискат главата ти и крещят:

„Горе ръцете, ти си пленник“. Човек не бива да се вслушва в този вик, нито пък да се опита да освободи ръцете си, защото това не може да стане. Човек не бива да мисли за нищо, а само да се изтиква напред, като гърчи рамене и се примъква с петите, докато забележи, че може да прегъне колене и да рита в празно пространство или пък, че не може да продължи нататък в шахтата, защото стъпалата на краката му са опрели в здрава скала. Ако стане това, значи, че коминът прави друга чупка в прав ъгъл, и човекът, който лежи там с ръце над главата, трябва да се обърне по корем и опипом да влезе с краката напред в друга, перпендикулярна на нея шахта, която завършва с последна хитра чупка. Тук той засяда в ужасна теснина, докато успее насила да се извърти, за да влезе в последния хоризонтален комин, където внезапно подът и стените изчезват и човек най-сетне влиза в пещерата. Миг по-късно е свободен, може да свали ръцете си, да избърше пясъка от очите си и да прави, каквото иска, като внимава да не блъсне главата си в тавана, преди да е запалил фенерчето си.

След като влизах в две-три такива пещери, се научих да влача подире си джобно фенерче. Тогава при спущането можех да виждам тясната шахта зад себе си. Шахтата винаги беше чисто иззидана от гладки каменни блокове без хоросан и квадратна като тесен комин. В някои от камъните бяха пробити симетрични дупки и се оказа, че това са загладени камъни от основите на стари тръстикови къщи. Значи строителите на тези пещерни входи са рушили идиличните, приятни тръстикови къщи на своите предшественици, за да построят вместо тях тези отвратителни капани.

При това първо спускане в тъмния подземен свят на Великденския остров не бях взел със себе си дори и кибрит. Подът беше хлъзгав и криеше изненади, та останах просто, където бях, и зачаках в мрака като слепец. Ослушах се и чух, че някой се спуска подире ми през шахтата. След няколко минути до мен застана старата Мариана и запали своето неизменно късче свещ. То не помогна много. Мракът сред черните скали беше толкова плътен, че всичко, което видях, бяха искрящите очи на Мариана, обкръжени от дълбоки бръчки, подчертани от сенките и пухкави паяжини от пепелявосиви коси, като някакво гротескно лице зад стъкло на прозорец. Тя ми даде друго парче свещ и го запали от своето. Като протегнахме встрани ръцете със свещите, постепенно можахме да различим по стената разни издатини

и бучки. По пода лежаха няколко остриета за копия от обсидиан. Ето че идваше и Ерория; тя се позабави. Откъм шахтата се чуваше доста продължително тътрузене и пухтене, но най-сетне Ерория дойде. Двете жени ми казаха, че това не било обикновено жилище, а убежище, използвано във военно време, защото тук никой враг не можел да намери хората. Ако се съди по дебелия набит пласт от отпадъци на дъното на пещерата, то войните ще са били много и дълготрайни. Не можех да разбера как хората са имали смелостта да се свират в тези капани по време на война; достатъчно беше неприятелят да напълни шахтата с камъни, и те биха останали херметически затворени веднъж завинаги. Изглежда, че в това се е състояло умението — да се държат убежищата в тайна. Ако са запазвали входа на пещерата в тайна и са търкулвали камък пред малкия отвор, сигурно е било много трудно да се намерят бегълците.

Между камъните на едната стена открих малка дупка и се вмъкнах в нея. Мариана и Ерория ме следваха по петите. Влязохме в друга, по-голяма пещера и след като се промъкнахме през една дупка в задната ѝ стена, се озовахме в обширно помещение — толкова високо, че светлината на свещите ни не стигна, за да видим тавана. Продължихме пътя си през скалата; някои ходове бяха широки и високи колкото железопътен тунел, другаде трябваше да пълзим през камъни и чакъл, а някъде трябваше просто да легнем по корем и да се изтикваме напред, докато таванът отново се издигнеше и образуваше голямо помещение.

Всеки път, когато се обърнех да видя дали другите ме следват виждах близко зад себе си сбръчканото лице на Мариана, която не ми даваше да се отдалеча дори на педя от нея. Тя ме научи да се пазя от разхлабени блокове по свода на пещерата и от дупки и пукнатини в пода. В едно от помещенията имаше подземен поток. Той пресичаше пътя ни и се стичаше по един страничен ход, та и ние се мушнахме в него. Тук се бяха проявили някогашните хора. Те бяха изсекли тесен улей в пода, за да се оттича водата. Този улей водеше към няколко вдлъбнатини, подобни на корита, които също така бяха изсечени от човешка ръка. Измих ръцете си в най-долната вдлъбнатина, загребах от най-горната и пих. В сравнение с кладенчовата вода тази имаше вкус на най-избрано вино — студена, бистра и благоуханна. Помислих си, че старите пещерни обитатели са знаели да ценят водата по-добре от

нас, които получаваме само третокачествена течност от някакви си метални тръби.

Далеч навътре в скалата пещерата на няколко места се разклоняваше; най-вътрешните ходове приличаха на тесни катакомби с равен под, а таванът и стените им образуваха красиво извити сводове без издатини и грапавини. През цялото време ми се струваше, че това е човешко дело, но това бяха само канали, образувани от газове или от потоци лава, които са си пробивали път през разтопената скала по времето, когато целият Великденски остров е бил изригващ вулкан. Тези наглед гладко полирани сводове понякога се стесняваха толкова много, че обгръщаха тялото ми, като че ли бяха правени по мярка за човек, който ще минава през тях, легнал по корем. Някои от тях завършваха далеч навътре в скалата с малки камбановидни куполи, а други бяха преградени с камъни или пък ставаха така тесни, че беше безсмислено да се продължава нататък.

Посетихме няколко такива огромни пещери, чиито помещения се спущаха надолу в подземния свят едно подир друго, наредени като наниз мъниста. Входовете им бяха изкусно зазидани и в тях можеше да се влезе само през тесни шахти, пречупени в остри ъгли или в зиг-заг, в които всеки неприятел би бил съвсем безпомощен. В някои от най-големите пещери имаше вода; в две от тях имаше същински подземни езера, а в дъното на трета намерихме зидан кладенец с леденостудена вода, заобиколен с плочник и добре построена тераса, висока около три метра.

В тези големи убежища биха могли да се подслонят всички жители на Великденския остров, но по всичко личеше, че всеки пещерен вход е принадлежал на отделен род или родова група, които се криели там, когато на острова бушували кървави граждански войни и никой не можел да спи спокойно в старата си тръстикова колиба. Докато обикалях из големите тъмни убежища, си мислех колко глупаво са постъпили тези хора, жители на един слънчев остров в Южното море, като са избрали такъв начин на живот, вместо да живеят в мир със своите съседи под лъчите на слънцето. Но после си спомних за света на двадесетия век, защото и ние постепенно погребваме себе си и нашите най-важни инсталации в скривалища дълбоко под земята от страх, защото ние и нашите съседи сме почнали да си играем с атомната бомба. Простих на първобитните деди на Ерория и Мариана

и понеже мракът около мен се изпълни с видения из миналото и бъдещето, тръгнах да се провирам нагоре през дългата зигзагообразна шахта. Почувствувах дълбоко облекчение, когато излязох пак в ослепителната светлина на настоящето, обкръжен само от пасящи овце и коне, които дремеха на соления морски ветрец.

Докато се провирахме и обикаляхме из всички ходове на тази първа голяма пещера, бяха изминали осемдесет минути. Когато излязохме от шахтата, заварихме фотографа, който беше много изплашен. Като стигнал наред шахтата, между всичките камъни, получил пристъп на клаустрофобия^[1] и предпочел да се измъкне обратно нагоре и да почака. Дотогава разглеждането на някое пещерно жилище никога не беше траело повече от няколко минути, тъй като още не беше ставало нужда да копаем. След като чакал търпеливо три четвърти час, фотографът почнал да се безпокои, мушнал главата си в шахтата и ни извикал. Когато никой не му отговорил отдолу, той наистина се разтревожил. Почнал да крещи и да вика в отвора, тъй че шахтата заехтяла, но единственият, който най-сетне го чул, бил старият Касими́ро. Той дотърчал отдалеч със своя револвер и когато се измъкнахме от дупката, го заварихме да чака предано заедно с фотографа.

Мариана също излезе и прибра от един камък голямата си сламена шапка. Тя ни помоли винаги да носим със себе си шапка или нещо друго, което бихме могли да оставим край входа, ако се спуснем сами в тия дупки. Разказа ни, че веднъж някакви чилийски иманяри слезли с един туземец в една от тези пещери и дълбоко долу лампата угаснала. Скоро изхабили и последната си клечка кибрит. В тъмнината между скалните стени те съвсем се объркали и не могли да намерят пътя към входната шахта. Спасили се благодарение на шапките и жилетките си, които свалили, преди да влязат. Един туземец ги намерил и разбрал, че хората са под земята.

Археолозите направиха разкопки в много пещери. Обитателите им са хвърляли всички отпадъци около себе си и затова подът на места се беше издигнал застрашително към тавана. Там имаше рибешки кости и миди в големи количества, примесени с кокали от птици и порядко — от костенурки. В менюто фигурирало дори месо от плъхове и хора, печено между нажежени камъни в земята. В тези пещери са живели човекоядци. С изключение на малкия местен плъх

единствената плячка, която можели да хванат на суша, били двукраките им врагове. Седнали в мрака около своите първобитни каменни лампи, те изпускали сред отпадъците на пода голям брой тънки игли, направени от човешки кости. Бяха оставили след себе си в своите тъмни жилища само първобитни сечива от човешки кости, камък и вулканично стъкло и някакви прости амулети от кости или миди.

В цялата тази работа имаше нещо непонятно. Възможно ли беше жалките първобитни човекоядци да са творците, изваяли класическите великански скулптури с горди лица, които господствуват над целия пейзаж на острова? Как би могъл един народ от преследвани пещерни обитатели да откърми такива безподобни строители и находчиви ваятели като създателите на тези гигантски паметници? Как е било възможно да се организира съвместна работа сред един народ, който дори не живеел заедно в едно село, а се укривал тук и там в тесни подземни шахти, пръснати из целия остров?

Вмъкнах се в тесния комин, който водеше към пещерата, дето Бил седеше при светлината на една парафинова лампа и предпазливо разкопаваше земята със зидарска лопатка. До него лежеше торба, пълна с обгорели човешки кости.

— Все същата първобитна култура — каза той, като изчопли два кътника от пръстта пред краката си. — Гледай! Тия мръсници седели тук, ядели се един друг и плюели зъбите по пода.

На този остров човешко месо се ядяло не само при тържествени случаи. Туземците и до днес разказват предания за свои деди, които предпочитали да ядат сънародниците си вместо риби и птици. Освен това сред тях са се запазили предания за едно още по-отдавнашно време на величие, когато един друг народ — „дългоухите“ — живеел на острова в мир с техните деди — „късоухите“. Дългоухите заставяли късоухите премного да работят и последицата била една война, в която почти всички дългоухи били изгорени в някакъв ров. От този ден нататък не се правели повече статуи. Много от изправените статуи били съборени с въжета и следващите години били белязани от граждански войни, семейни вражди и човекоядство. Това продължило до детството на техните родители, когато на острова пристигнал отец Еухенио и мирно събрал всички жители около себе си в селото Хангароа.

Отец Себастиан беше убеден, че на Великденския остров са дошли два различни народа с различни култури и местните жители непоколебимо потвърждаваха това. В своята книга той изтъква, че в много отношения населението се различава от обикновените тихоокеански туземци: между другото в тях несъмнено личат остатъци от някаква бяла раса.^[2] Не само Рогевеен и първите откриватели са забелязали това. Отец Себастиан подчертава, че съгласно преданията на самите туземци, много от дедите им имали бяла кожа, червени коси и сини очи. А когато сред тях се заселил първият европейец, отец Еухенио, и събрал целия народ в Хангароа, той бил много изненадан, като видял между тъмните островитяни и много свършено бели хора. Съвсем неотдавна, преди петдесет години — при посещението на експедицията на Раутледж, — туземците все още разделяли дедите си на две категории според цвета на кожата. Те разказали на мисис Раутледж, че дори и последният крал бил свършено бял човек. На хората от белия род се възхищавали и се отнасяли към тях с уважение. Също като на някои други острови в Южното море, и тук изтъкнатите личности трябвало да се подлагат на специално избелване, за да заприличат колкото е възможно повече на своите боготворени деди.

Един ден отец Себастиан дойде да ни отведе в Ана-о-кеке, свещеното място за избелване на девиците *неру*. Неру било названието, давано на нарочно подбрани девойки, които в стари времена били затваряни в една дълбока пещера, за да станат колкото е възможно по-бледи и по-бели за особени религиозни тържества. Дълго време не бивало да виждат нито дневната светлина, нито други хора, а определени за тази цел жени носели храната им до пещерата и я избутвали през отвора. Местните жители все още помнят, че когато на острова върлувала епидемията от едра шарка след завръщането на робите от континента, тя не стигнала до девойките *неру*. Но те умрели от глад в своята пещера, защото нямало вече кой да им носи храна.

Входът към Ана-о-кеке, пещерата на девиците, беше на най-източния нос на острова. Името ѝ значи „Пещера на слънчевото наклонение“. За да стигнем дотам, отминахме най-източния вулкан на острова — Катики, зад който лежат трите хълма, дето испанците в миналото поставили своите кръстове. Там имаше и едно друго пещерно жилище, а до него, в самата стена на скалата, беше изсечена една зловеща великанска глава на дявол. Дъждовната вода се стичаше

в отворената ѝ уста, която беше толкова голяма, че целият влязох в нея и се скрих зад долната устна. Но отец Себастиан ни отведе още по-нататък, чак до ръба на ужасната пропаст, която се спуска до морето и заобикаля този висок полуостров. Отец Себастиан тръгна така спокойно по самия ръб на скалата, че ние четиримата, които бяхме с него, се развикахме и го замолихме да се движи по-навътре, защото в скалите се блъскаше с рев необичайно силен източен вятър и дърпаше дрехите ни, та всички се чувствувахме неустойчиви и несигурни. Но нашият приятел с дългото, веещо се бяло расо и с високите черни ботуши продължаваше да върви бързо по самия ръб. Той търсеше мястото, а не можеше да го намери. Изведнъж лицето му светна и той дигна ръце, сякаш за да каже: „А, ето го!“ След това отчупи къс от ронливата жълто-кафява скала, за да ни покаже, че е съвсем разядена от времето и че трябва да стъпваме внимателно, а после отиде до самия ръб, вятърът грабна с вой расото му, ние изпищяхме и отец Себастиан изчезна.

Карл така се стъписа, че седна и почна да мачка шапката си. Аз изпъльзах внимателно до ръба и надникнах през него. Дълбоко долу видях основата на скалата, в която бавно се разбиваха белите крайбрежни вълни, а отвъд тях, в безкрая, се простираше морето, покрито с бели гребени. Ревът на вятъра и морето заглушаваше всичко. Върху тясна издатина вляво видях бялото расо на отец Себастиан. Вятърът го дърпаше и блъскаше, а той слизаше, като се притискаше към скалата. В този ден вятърът духаше ожесточено. Морето беше покрито с бели хребети. Стръмната скала отбиваше вятъра и той ни блъскаше ту от една страна, ту от друга. Как се възхищавах от стария свещеник! Той се държеше така уверено и свързваше действителността до такава степен със своята вяра, че не изпитваше страх пред опасността. Почти вярвах, че би могъл да ходи по водата. Той се извърна към мен и се усмихна, като посочи по-надолу под себе си и вдигна пръст към устата си в знак, че трябва да донесе пакетите с храна, за да обядваме там. Неравномерните тласъци на вятъра ме караха да се чувствам така неустойчив, че изпъльзах по-надалеч от пропастта и свалих ризата си, преди да взема пакетите с храна. После събрах достатъчно смелост, за да последвам отец Себастиан до издатината. Когато почнах да пълзя надолу, той беше изчезнал. Не можах да видя и следа от расото му. На двеста метра под себе си

виждах прибоя. Не съм добър катерач и затова доста неуверено и предпазливо се спущах към издатината. Притиснах се към скалата и със свито сърце вървах по следите на отец Себастиан, като напипвах пътя си стъпка по стъпка и проверявах дали ще ме удържи скалата. Най-много ме безпокоеше вятърът. Стигнах до една издатина на скалата, дето единствената опора беше нещо, което приличаше на твърда буца пръст, отделена с процеп от самата скала. Ако е издържала отец Себастиан, щеше да издържи и мен. Внимателно я блъснах с крак, но не посмях да ритна много силно.

Надникнах иззад издатината и отново видях отец Себастиан. Подал само главата и раменете си от скалата, той лежеше във входа на една пещера, чийто отвор беше два пъти по-малък от отвора на кучешка колиба, и се смееше. Винаги ще го помня така: като някакъв местен Диоген в своята бъчва — с очила без рамки на носа, с широки бели ръкави и развяваща се брада. Като ме видя, той разпери ръце и извика:

— Добре дошъл в моята пещера!

От шума едва можах да чуя какво казва. После той наведе брадата си към тясното стъпалце и се избута назад през процепа, за да ми направи място, понеже под отвора зееше пропаст. Преминах до стъпалцето пред пещерата и се проврях подире му. Шумът, вятърът и светлината изчезнаха. Там беше много ниско и тясно, но по-навътре таванът стана по-висок. В утробата на скалата царяха ненарушимо спокойствие и сигурност. Отвън се процеждаше мъничко светлина и скоро можахме да се видим. Като запалих джобното си фенерче, видях, че сводестите стени са покрити с чудновати знаци и фигури.

Това беше пещерата на девиците. Нещастните малки момичета са седели тук със седмици, а може би и с месеци, да чакат, докато кожата им стане достатъчно бяла, за да ги покажат на народа. Пещерата беше по-малко от метър и половина висока и не би побрала повече от една дузина деца, ако седнат в редици край стените.

След малко отворът се затъмни — някой се вмъкваше в пещерата. Беше нашият приятел — островитянинът, който ни бе последвал. Отец Себастиан веднага го изпрати да доведе останалите; не му се искаше те да останат горе, когато той, човек на шестдесет и осем години, беше тръгнал напред. След малко всички седяхме и обядвахме с наслада. Отец Себастиан посочи една малка дупка на

задната стени и, каза, че ако се проврем през нея, може да навлезем още около четиристотин метра в скалата. Но това било най-страшната разходка, която някога бил правил, и нямало да я повтори никога. По средата — на дълго разстояние — проходът ставал толкова тесен, че едва било възможно човек да се промъкне, а зад тази теснина имало пръснати зъби и останки от човешки кости като в погребална пещера. Той не можел да си обясни как може да се внесе там мъртвец, понеже било невъзможно човек да го тика пред себе си, а да го влачи подире си значело да си заприщи обратния път в тесния проход.

Облякох ризата си и поисках да видя останалата част на пещерата, но отец Себастиан само се разсмя при мисълта за това, което щях да преживея. Той каза, че като видя какво е там, скоро ще се върна. Само островитянинът се съгласи да дойде с мен. Проврях се през дупката. Пещерата се разклоняваше, но ходовете веднага се срещаха, като образуваха тесен проход, в който трябваше да пълзим. После таванът се издигна и се намерихме в дълъг тунел, толкова висок и обширен, че можехме да тичаме, за да пестим време. Фенерчето едва светеше. Батерията се беше изтощила в лагера и за всеки случай носех в джоба на панталона си парче свещ и кутия кибрит. За да пестя батерията, светвах от време на време. Между просветванията изтичвахме, вървахме или изпълзявахме дотам, додето бяхме видели пред себе си. Няколко пъти блъснахме главите си в тавана, като откъртвахме малки частици с форма на капка, които звънтяха като стъкло по косите и вратовете ни. Далеч навътре стигнахме до едно място, дето на пода имаше кал и вода. Тук таванът ставаше все по-нисък и по-нисък. Нямахме друг избор, освен да се наведем и да пълзим на четири крака през водата и тинята; но проходът стана още по-нисък и най-сетне трябваше да легнем по корем и да се провираме, а леденостудената тиня проникваше през ризите и панталоните ни.

— Хубав път — извиках аз назад.

Другарят ми, легнал в калта зад мене, се засмя учтиво. Почваше да става неприятно. Сега разбрах какво искаше да каже отец Себастиан, но щом като той е успял да мине, нямаше защо ние да се отказваме насред път. Малко по-късно почти съжалих, че тръгнахме. Макар че лежах, затънал до половината във вода и мека кал, таванът се спусна толкова ниско, че колкото и да се мъчех, не можех да си пробия път. Електрическото фенерче беше непромокаемо, но беше немислимо

да предпазя стъклото от тинята, когато сам бях затиснат в калта. При бледата светлина на фенерчето ясно виждах, че проходът е не само нисък, но и толкова тесен, че явно не можеше да се върви нататък. Но отец Себастиан се беше промъкнал оттук. Бавно проврях гърдите си и усетих, че това едва-едва е възможно. Притиснат отдолу и отгоре от твърдата скала, аз се промъквах сантиметър по сантиметър през процепа, като изтиквах встрани калта. Всичко това беше толкова трагикомично, че не можех да се въздържа да не изпъшкам „хубав път!“ към бедния нещастник, който ме следваше, но този път чувството за хумор го беше напуснало.

— Лош път, сеньор — простена той.

Трябваше да се провираме цели пет метра през това менгеме, което притискаше ребрата ни. След като преминахме през игленото ухо, стигнахме в онази част на пещерата, дето лежаха останките от скелети. Там пак беше сухо и таванът бе по-висок, та можехме отново ту да пълзим на четири крака, ту да подтичваме през проходите. Нещастните девици неру! Когато са искали да раздвижат краката си и да се разходят по време на дългия си престой в пещерата, те съвсем не са имали възможност да правят романтични лунни разходки. Бях се схванал и мръзних от студената тиня и когато насочих светлината назад, за да видя дали идва кафявият ми приятел, открих, че ме преследва някаква фигура, покрита с кал, която се различаваше от цвета на пещерата само по блясъка на очите и зъбите си.

Най-сетне пещерата завърши с гладък, стръмен склон от утъпкана пръст, който водеше нагоре към една дупка в тавана. След многочислени безплодни опити успях да се добера до горе и се намерих в малък камбановиден купол, който сякаш беше направен от човешка ръка. Но това беше само мехур, образуван от газ. Отец Себастиан беше оставил там парченце свещ. Аз все още носех моята в задния джоб и гърбът и задните ми части бяха сравнително сухи. Опитах се да запаля свещта на отец Себастиан, но тя не искаше да гори, а и с кибрита ставаше нещо. Сега усетих, че по лицето ми се стича пот; въздухът беше лош. Бързо се спуснах по пръстения склон при моя изкалян спътник, който ме чакаше, и после забързахме назад, доколкото ни позволяваха жалката светлина и височината на тавана. Както се движехме, приведени или пълзешком, приличахме на къртици, пък се и чувствахме така. Стигнахме до ужасното иглено ухо,

смело се хвърлихме в калната вода и се завряхме в цепнатината. Островитянинът ме следваше с глава до петите ми; провирахме се сантиметър по сантиметър, чувствайки гърдите си смазани от неумолимите челюсти на планината, която не искаше да се отвори поне още малко, за да пропусне две човешки тела. Дотук пътят беше отнел доста време, но връщането като че ли траеше още по-дълго. Все още се опитвахме да се шегуваме, като знаехме, че скоро ще излезем, но аз се чувствах досадно мокър и кален, по лицето ми се стичаше пот и бях доста изморен. Въздухът беше лош. След малко млъкнахме съвсем и само се мъчехме да се провираме напред с протегнати ръце, като се стараехме стъклото на фенерчето да не попадне в тинята.

Не стана ли малко по-широко? Може би, но сега пак стана потясно. Странно, че този тесен ход не се свършваше и че още не бяхме излезли във външния тунел. Умореният ми мозък от известно време смътно премисляше това, докато се мъчех да провра тялото си през менгемето. После в бледото мъждукане на електрическата крушка видях, че точно пред носа ми ходят прави чупка нагоре. Стори ми се невъзможно да прокарам тялото си през нея. Може би е било много по-лесно да се мине това място в обратна посока и не бях разбрал колко трудно ще бъде на връщане. Странно, че не помнех тази чупка. С невероятни усилия принудих тялото си да иде малко по-напред и в някакво изкълчено положение се опитах да погледна нагоре през дупката, като милиони тонове притисках гърба и гърдите ми. С ужас видях, че нещо не е в ред: беше съвсем невъзможно да се мине през тази чупка.

— Не можем да продължим — казах на човека, който пълзеше зад петите ми. По лицето ми течеше пот.

— Продължавайте, сеньор — няма друг път навън — простена той в отговор. Изтиках се още мъничко напред с глава встрани и с жестоко притиснати гърди, за да намеря място в тесния процеп между скалите. Като обърнах светлината нагоре, видях, че дупката над мене е много по-малка от главата ми: беше абсолютно невъзможно да се мине оттам.

В същия миг угасих фенерчето, защото сега трябваше да пестим всяка искра. Предстояха ни неприятности, а можех да мисля и на тъмно. Внезапно почувствах, че целият огромен масив на полуострова Поике е легнал върху мене и ме притиска. Беше ужасно

тежък и когато се опитах да дам отпор, ставаше още по-страшно. Едничкото облекчение настъпваше, когато се отпуснех напълно и се правех колкото може по-тънък, но дори и тогава скалата продължаваше да ме притиска отгоре и отдолу.

— Връщай се — казах на човека зад мен. — Оттук не може. Той направо отказа и само ме помоли да се промъквам, понеже нямало друг изход от този ад.

Това беше невъзможно. Пак запалих фенерчето и проверих земята пред ръцете и гърдите си, като се изтиках малко назад, за да успея да сторя това. Малкият наклон беше покрит с някаква смес от пръст и полужасъхнала кал. Виждах ясно отпечатаците от ризата и копчетата си, а също и от пръстите си върху мястото, докъдето преди това стигаха ръцете ми, но непосредствено пред тях имаше само кална пръст и камънак, недокосван от човек или животни. Пак угасих светлината. Въздухът беше тежък. Гърдите ми бяха жестоко затиснати. Лицето и тялото ми бяха потънали в пот. Дали на идване не бяхме предизвикали с говоренето или провирането си срутване на прохода, през който бяхме минали? Ако целият ход пред нас беше заприщан от някое свличане, как щяхме да си изкопаем път до дневната светлина, като нямаше място да изтикваме край себе си пръстта и камъните? Колко време можехме да издържим в този лош въздух, докато другите разберат какво се е случило и успеят да си пробият път до нас? А не бяхме ли сбъркали пътя и не се ли намирахме в друг задънен ход? Но как бихме могли да сторим това, когато онази част от девическата пещера, където се намирахме, се състоеше от един-единствен тесен тунел, не по-широк от човешко тяло?

Моят спътник ме бутна и се опита да ме принуди да продължа напред. Цялото ми тяло беше покрито с кал и скалата ме затискаше с милионите си тонове все по-силно и по-силно колкото повече мислех за това.

— Връщай се! — извиках аз.

Той изгуби ума и дума и почна да ме блъска по петите. Той не беше видял малката дупка, а аз не можех да го пропускам край себе си, за да я види.

— Връщай се! Връщай се!

Изглежда, че притиснатият човек зад мен изпадна в лудешка паника. Изревах му:

— Назад! Назад! — И заритах с ходилото на единия си крак. Това оказа известно въздействие. Той запълзя назад сантиметър по сантиметър и аз го последвах. Напредвахме бавно, като малко по малко се измъквахме назад. Не бива да заседнем или да притиснем главите си между скалите! Най-много се страхувах да не заклеся главата си, защото тя не се поддава на натиска като гърдния кош.

Внезапно стана по-широко. Нищо не разбирах, понеже бях замаян от нечистия въздух. Възможно ли беше да сме се върнали до мястото със скелетите? Пак запалих фенерчето си и видях пред себе си два хода, от които десният леко се изкачваше. Ето къде се бяхме заблудили. Бяхме изпъзели наляво, вместо надясно. Викнах на туземеца, но той съвсем механично продължаваше да се изтиква назад.

— Оттука! — извиках аз и запълзях пак напред в левия отвор, като туземецът автоматично ме последва. Гласовете ни зазвучаха много странно в пещерата. Ходът отново ставаше все по-тесен и по-тесен. Това беше ужасно. Най-сетне пак запалих фенерчето и видях пред себе си същата невъзможно малка дупка като преди. Тогава осъзнах, че мисълта ми вече не тече ясно. За втори път бях изпъзъл в погрешната дупка, макар да знаех много добре, че трябва да поема по другата.

— Връщай се! — простенах аз.

И сега всичките ми действия бяха съвсем механични. Изтикахме се пак назад и аз мислех само едно: дясно, дясно, дясно! Когато отново стигнахме до двата хода, механично се заврях в десния отвор. Скоро можахме да се поизправим, усетихме повей от студен, свеж въздух, можехме да се движим приведени или на четири крака и след малко излязохме през последната дупка в уютната пещера с надписите по стените, дето седяха нашите приятели и ни чакаха. Беше прекрасно да видиш отново ослепителната светлина на слънцето и необятния простор на океана и небето.

— Отказахте ли се? — попита нетърпеливо отец Себастиан, като се смееше от сърце на картината, която представлявахме.

— Не — отвърнах аз. — Но ми е напълно обяснимо, че в такава пещера някой може да остави костите си.

— Казваш, че си бил в избелителната пещера? — попита Ивон, когато се върнах в лагера. Това съвсем не си личеше от вида ми.

Слязох на брега и се хвърлих с дрехите в солените вълни.

[1] Клаустрофобия (гр.) — страх от тясно пространство. — Б.пр.

↑

[2] Отец Себастиан Енглерт, „La tierra di Hotu Matu’a“. Chile, 1948, стр. 203–5. — Б.а. ↑

ГЛАВА IV

ЗАГАДКАТА НА ВЕЛИКАНИТЕ ОТ ВЕЛИКДЕНСКИЯ ОСТРОВ

Всеки, който мечтае да отиде на Луната, може да добие известна представа какво е там, като се катери по конусите на изгасналите вулкани из Великденския остров. Той не само ще се откъсне от трескавия живот на нашия свят, който оттук изглежда безкрайно далеч в синевата, но и пейзажът може лесно да му създаде илюзията, че се намира на Луната — на една дружелюбна малка Луна, между небето и океана. Трева и папрат покриват склоновете на старите, обрасли с мъх кратери, които зяят лениво към небето и не бълват вече огнени езици и лава, както в пламенните си младежки дни. Из целия остров има голям брой такива кротки вулкани. Те са покрити със зеленина отвън и отвътре. Времето, когато са изригвали, е отминало тъй отдавна, че на дъното на някои от най-големите кратери се стелят небесносини езера, над които се вее зелена тръстика. Огледалната им повърхност отразява облаците, които гони пасатът. Един от тези пълни с вода кратери се казва Рано Рараку и там жителите на Луната сякаш са оставили най-дълбоки следи. Човек не ги вижда, но има чувството, че те само са се скрили в затворени дупки под земята, докато той спокойно се разхожда по тревата и разглежда следите от прекъснатото им дело. Те са напуснали внезапно своята работа и са избягали презглава, а Рано Рараку си остава един от най-величествените и най-странни паметници на човечеството — паметник на славното, забравено и непознато минало — предупреждение за преходността на човечеството и цивилизацията. Целият планински масив бил преобразен, вулканът бил нарязан като сладкиш, а все пак, ако искаш да провериш здравината на скалата и я удариш с брадва, от нея хвърчат искри. Десетки хиляди кубически метра скала били изсечени и десетки хиляди тонове камък изнесени. А сред зиналата рана на планината лежат повече от сто и петдесет гигантски каменни мъже, завършени и незавършени, във

всички стадии на работата. В подножието на планината един до друг са поставени готови каменни мъже, като някаква свръхестествена армия, и човек се чувства жалък и дребен, като наближи това място било на кон или с джип по древните пътища, които някогашните ваятели прокарали към своята огромна работилница.

Като слезе от коня си в сянката на някой голям каменен блок, човек забелязва, че долната страна на блока има човешки черти: това е главата на паднал великан. Цялата експедиция би могла да се скрие под нея от дъжд. Като се приближиш до най-предните фигури, които са погребани в земята, откриваш с изненада, че не можеш дори да достигнеш брадата на исполина. А ако опиташ да се покатериш по онези, които са захвърлени по гръб, ще се почувствуващ като същински лилипут, защото често изпадаш в голямо затруднение, докато се изкатериш върху коремите им. А след като вече си се качил върху проснатия Голиат, може свободно да се разхождаш по гърдите и корема му или да се излегнеш върху носа му, който понякога е дълъг колкото обикновено легло. Често тези фигури са десет метра дълги, а най-голямата, която лежи незавършена напреки на склона на вулканически конус, е дълга двадесет и три метра. Ако се смята малко повече от три метра за един етаж, този каменен човек е висок колкото седеметажно здание. Това е истински великан — същински трол.^[1]

В Рано Рараку загадката на Великденския остров е осезаема. Атмосферата е пропита с мистерия. Към тебе са обърнати сто и петдесет лица на великани без очи. Огромните изправени фигури те наблюдават безмълвно; те дебнат стъпките ти от всяка издатина и пещера на планината, дето лежат неродени великани, мъртви и разбити великани, като в ясли или в легла — безжизнени и безпомощни, понеже съзнателната творческа сила ги е напуснала. Нищо не се движи освен облаците, които се гонят над теб. Така е било, когато ваятелите са си отишли, и така ще остане завинаги. Най-старите фигури — онези, които са завършени — стоят гордо и надменно, с присвити устни, сякаш упорито мислят, че никакво длето, никаква атомна сила не могат да ги накарат да отворят уста и да проговорят.

Но дори и устните на исполините да са запечатани със седем печата, всеки който се изкачва по планинския склон сред хаоса от незавършени фигури, научава доста неща. Навред, дето се катерехме и дето спирахме, бяхме заобиколени като в огледална зала от огромни

лица, които сякаш кръжаха около нас; виждахме ги отпред, в профил и от всякакви ъгли. Всички бяха поразително еднакви. Всички имаха същото стоическо изражение и особено дълги уши. Намираха се над нас, под нас и от двете страни. Катерехме се през носове и бради, газехме по устни и гигантски юмруци, а от по-високите издатини над нас се надвесваха огромни тела. Когато очите ни постепенно свикнаха да различават творенията на изкуството от природата, забелязахме, че цялата планина — от подножието до самия горен ръб на пропастта, при най-високия хребет на вулкана — представлява купчина от тела и глави. Дори и там, на двеста метра над равнината, лежаха един до друг незавършени великани и се взираха в небосвода, по който се носеха само ястреби. Но и тук, на най-високото било, купчината от каменни привидения не свършваше. Те продължаваха един до друг и един над друг в непрекъснато шествие надолу по склона на кратера към вътрешността на вулкана. Върволиците от вцепенени, непреклонни каменни хора — прави и легнали, завършени и незавършени — се точеха надолу чак до сочно зеления тръстиков бряг околоръст езерото като някакво племе от роботи, окаменели от жажда, докато търсели слепешката животворна вода.

Всички бяхме поразени и изумени от гигантското начинание, което някога е било прекъснато в Рано Рараку. Единствено малката Анет прие всичко много спокойно.

— Ах, какви кукли! — извика тя възхитено, като я свалих от седлото в подножието на вулкана.

Но когато наближихме, размерите станаха твърде големи дори и за нейното въображение. Тя играеше на криеница около вратовете на гигантите, без да подозира, че над нея към небето се издигат глави. Когато майка ѝ я подкрепи да се качи върху една издатина, по която не можеше да се изкатери, тя не разбра, че я бяха вдигнали от горната устна на един полегнал великан върху върха на носа му.

Когато почнахме разкопките, впечатлението не беше по-малко изненадващо. И по-рано прочутите глави по склона на вулкана на Великденския остров изглеждаха огромни, но като се заловихме да копаем надолу покрай врата, се показаха гърдите, по-надолу коремът, ръцете и целият огромен труп чак до хълбоците, дето под издутия корем се събираха дългите тънки пръсти с грамадни извити нокти. От време на време в долните земни пластове пред статуите намирахме

човешки кости и следи от огньовете. С тела и ръце главите изглеждаха съвсем различни, а не вече като плячка на главорези, както сме свикнали да виждаме статуите на Великденския остров из енциклопедии и пътеписи. Но и това не разрешаваше нито една от загадките на Великденския остров. Това беше просто една много интересна гледка, която и експедицията Раутледж е видяла навремето преди нас. Много трудно беше да закрепим въже на най-високите глави и само най-добрите катерачи се наемаха да се изкачат по въжето, защото когато разкопахме статуите, някои от тях се оказаха високи дванадесет метра или колкото четириетажна къща. Най-трудно беше последното разстояние — от веждите нагоре, защото въжето силно се притискаше към челото на великана и човек едва можеше да се улови.

Трудно беше за човек без товар да се изкачи по въже до темето на някой от тези изправени исполини. Още по-трудно беше обаче да разберем как са поставяли върху темето на гиганта голямата шапка, особено като се има предвид, че шапката също била от камък и понякога имала обем от шест кубически метра и тежала колкото два слона. Как може човек да вдигне тегло, равно на теглото на два слона, върху покрива на една четириетажна сграда, когато не разполага с кранове, нито пък в околността има някое по-издигнато място? Няколкото души, които можеха да се сместят върху темето на фигурата, по никакъв начин не биха могли да изтеглят огромната каменна шапка до малкото плоско пространство — единственото място, където можеха да стъпят. И макар че на земята, в подножието на статуята, можеше да стои цяла тълпа от хора, дори с протегнати нагоре ръце, те бяха просто лилипути в сравнение с долната част на великана. Тогава как бяха успели да вдигнат тежест, равна на тежестта на два слона, високо нагоре, покрай гърдите и още по-високо, покрай извисяващата се глава чак до върха на темето? Металът бил непознат, а на острова нямало гори, за да направят скеле.

Дори и механиците отчаяно клатеха глави. Чувствувахме се като ученици, които стоят безпомощни пред една практическа задача. Невидимите лунни обитатели в своите дупки сякаш тържествуваха над нас и казваха: „Хайде, отгатнете как е извършена тази строителна работа! Отгатнете как сме придвижвали тези гигантски фигури надолу по стръмните склонове на вулкана, как сме ги пренасяли през хълмовете из целия остров, за да ги поставим, където поискаме!“

От гадаене много полза нямаше. Трябваше най-напред да се поогледаме добре и да видим дали някогашните тайнствени гении са оставили подире си нещо, което би могло да ни даде поне някое мъничко указание.

За да подхванем проблема откъм корена му, първоначално изследвахме многобройните незавършени фигури, които лежаха по склоновете на самата кариера. Ясно беше, че цялата работа е била прекъсната внезапно; из откритата работилница все още лежаха хиляди първобитни неизгладени каменни брадви и понеже различни групи от ваятели работили едновременно върху различни статуи, можехме да проследим всички стадии на работата. Древните каменоделци най-напред извайвали направо върху скалата лицето и лицевата страна на статуята. После изсичали пътечки край двете страни и изработвали огромните уши и ръцете с извънредно дълги тънки пръсти, винаги сложени на корема. След това издълбавали скалата под цялата фигура, така че гърбът ѝ добивал форма на лодка с тесен кил, който оставал свързан със скалата.

Когато предната част на фигурата била завършена до най-малката подробност, заглаждали я и грижливо я полирали. Единственото, което старателно избягвали, било да направят очите под надвисналите вежди. Засега великанът трябвало да остане сляп. След това отсичали кила под гръбнака, като междувременно подпирали колоса с камъни, за да не се подхлъзне и падне в пропастта. Изглежда, че на ваятелите било свършено безразлично дали изсичат фигурата от отвесна стена или от хоризонтална плоча и дали ще е с главата нагоре или надолу, защото полузавършените исполини лежат, пръснати навред в най-различни посоки, като на бойно поле. Общо за всички е, че гърбът им последен оставал свързан със скалата.

След отделянето на гърба почвало главоломно опасното пренасяне надолу по скалата до подножието на вулкана. Понякога колоси, тежащи много тонове, били спускани по някоя отвесна скална стена и прехвърляни през други статуи на долния рид, където работата все още продължавала. Много от тях се чупели по време на пренасянето, но преобладаващото мнозинство стигали до долу цели — цели, но без крака, понеже всички статуи завършват с плоска основа там, където свършва трупът. Те представляват един вид бюстове, удължени до бедрата.

В подножието на скалата има дебел пласт чакъл и парчета от разпадащата се скала, накамарени на купчини и дори на същински хълмове. Всичко това е образувано от хилядите тонове каменни отломки, които ваятелите изнасяли от каменоделната. На това място великаните били временно изправяни в дупки, изкопани в чакъла. Едва тогава, когато статуите стояли прави, скулпторите почвали да обработват незавършената задна част и оформяли врата и гърба, а кръста украсявали с колан от халки и символични знаци. Този колан е единственото облекло на голите статуи. С изключение на една те всичките представляват мъже.

Но загадъчното придвижване на каменните колоси не свършвало тук, между отломките. Когато и гърбовете им били завършени, статуите трябвало да отидат в своите храмове без стени. Повечето вече били отишли и сравнително малък брой все още чакали да бъдат вдигнати от своите дупки в подножието на вулкана. Всички напълно завършени исполини се били придвижили миля подир миля из целия остров. Някои от тях приключили своето пътешествие чак на шестнадесет километра от каменоделната, където получили човешки образ. Най-малките тежаха между два и десет тона.

В този пуст лунен пейзаж отец Себастиан играеше ролята на директор на открит музей. Той се беше катерил навред и сложил номера на всички статуи, които открил, а те са общо над шестстотин. Всички са от същия сивкавожълт камък с черни зърна, което означава, че са ваяни в същата огромна работилница на стръмния склон на Рано Рараку. Този особен цвят на камъка се среща само там и когато човек знае това, може да разпознае една статуя по цвета ѝ, дори тя да лежи далеч от каменоделната между други големи блокове.

Най-странното е, че колосите били разнасяни не във вид на безформени камънаци, за които някой и друг удар е без значение, а като напълно завършени човешки фигури, загладени и полирани от очертанието на ушите до върховете на пръстите. Липсвали само очите. Как е било възможно да се придвижи завършеното произведение през целия остров, без да се разбие на парчета? Никой не знае това.

На мястото на своето предназначение слепите каменни мъже не били просто пускани в дупка, за да ги изправят. Не, те били издигани във въздуха и поставяни върху едно аху или храмова площадка, където заставали с основата си на около два метра над земята. Сега най-сетне

им издълбавали очите — едва сега бивало да видят къде се намират. И най-после идвал „каймакът на тортата“: върху главите им трябвало да се поставят „шапки“ — „шапки“, всяка от които тежи между два и десет тона. А десет тона — това е теглото на два слона.

Всъщност не е съвсем правилно да се говори за „шапки“, макар че сега всички ги наричат така. Старото местно название на това грамадно украшение на главата е *пукао*, което означава „възел“ — обикновената мъжка прическа на туземците от Великденския остров по времето на неговото откриване. Защо ли древните майстори са поставяли това *пукао* върху великаните като отделен блок? Защо не са го изсичали чисто и просто от същия камък заедно с останалата фигура? Защото в случая важен бил цветът на възела. Ваятелите отивали на другия край на острова, на единадесет километра от каменоделната в Рано Рараку; там си пробили път в един малък обраснал кратер, дето скалата е с особен червен цвят. Именно този червен камък им трябвал за косите на статуите. И така, те извличали жълтеникавосиви статуи от единия край на острова и червени прически от другия и поставяли едните върху другите на повече от петдесет храмови площадки по цялото крайбрежие. По-голямата част от тези площадки имали по две статуи една до друга, много имали по четири, пет или шест, а върху една са стояли един до друг не по-малко от петнадесет великана, стъпили с основата си на четири метра над земята.

Днес нито един от тези червенокоси исполини не стои на старото си място върху своята храмова площадка. Дори капитан Кук, а вероятно и Рогеveen пристигнали твърде късно. Те не успели да видят всичките по старите им места. Но нашите първи изследователи могли поне да засвидетелствуват, че много от статуите все още стояли на постове си с червени *пукао* върху главите. В средата на миналия век се строполил от своя храм и последният гигант и червеният му възел се търколил като окървавен валяк по плочника на храмовия площад.

Днес само слепите гологлави статуи в подпълнените с отломки дупки в подножието на вулкана стоят изправени с предизвикателно вирнати глави. Те са стъпили толкова дълбока в земята, че никой враг не е успял да ги събори. Опитът да се отсече главата на една от тях с брадва не сполучил, тъй като дупката, която древният палач успял да издълбае във врата на великана, не е по-дълбока от една педя.

Последната статуя, която паднала, била съборена от своето аху около 1840 година по случай някакво канибалско тържество в една близка пещера. Върху главата ѝ имало възел с обем от пет и половина кубически метра, а самата единадесетметрова фигура стояла върху стена, висока почти колкото човек. Ние определихме размерите и плътността на този паднал исполин. Той тежи петдесет тона и бил пренесен на четири километра от каменоделната в Рано Рараку. Да си представим, че вземем един десеттонен железопътен вагон и го обърнем с покрива надолу, защото в Полинезия колелото не е било познато. След това обръщаме още един вагон до първия и ги връзваме здраво един за друг. После вкарваме във вагоните дванадесет едри коня и подир тях пет големи слона. Сега сме събрали петдесет тона и можем да започнем да дърпаме. Но ние трябва не само да помръднем тази тежест, а да я извлечем на четири километра през камениста почва, без да ѝ се нанесе и най-малката повреда. Възможно ли е това без машини! Ако не е възможно, то най-древните обитатели на Великденския остров са се справили с невъзможното. Едно е сигурно: това не е дело на една шепа полинезийски резбари, които дошли тук с лодка и с пристигането си започнали да обработват скалата само защото не могли да намерят дървен материал. Червенокосите великани с класическите черти са правени от мореплаватели, дошли от страна, където опитът в уметелото придвижване на монолити бил предаван в продължение на много поколения.

След като сме откарали петдесеттонния товар до желаното място, каменният човек, висок колкото четириетажно здание, трябва да бъде изправен върху една стена и после да му се сложи възелът. А само възелът тежи десет тона и е довлечен от каменоделната за възли, която отстои на единадесет километра по права линия. Единадесет километра е голямо разстояние в страна като тази, а височина от единадесет метра плюс каменната поставка навсякъде се смята за голяма, когато предметът, който трябва да се вдигне, тежи десет тона или колкото двадесет и четири добре развити коня. Все пак това било извършено. А през 1840 година било съборено от човекоядци, които подкопали основите на стената и отпразнували случая, като изяли тридесет свои съседи в една пещера.

Стоях на върха на Ранго Рараку. Пред мен се разстигаше прекрасна гледка, целият тревист остров. Зад мене се спускаше доста стръмен склон към обрасналата вътрешност на вулкана, където се стелеше небесносиньото кратерно езеро сред широк пояс от най-зелените тръстики, които някога съм виждал. Може би те ми се струваха толкова зелени, защото ги сравнявах с тревата по целия остров, която сега, в сухия сезон, беше започнала да пожълтява. Под мен беше стръмната терасовидна стена на каменоделната, която се спускаше към равнината под вулкана — където членовете на експедицията работеха като мравки, разкопавайки кафявата почва около гигантските фигури. Конете им стояха вързани тук-там и изглеждаха нищожно дребни в сравнение със снажните великани. Като гледах оттук, се мъчех да си представя това, което е ставало в миналото. Тук беше фокусът — центърът на загадката на Великденския остров. Тука е бил родилният дом на великаните. Самият аз стоях върху един голям

зародиш ѝ оглеждах многото други фигури по стръмнините пред мен и зад мен. А по склоновете, в подножието на планината и във вътрешността на кратера стояха изправени новородените, слепи и гологлави статуи и напразно чакаха да бъдат завлечени надалеч.

Оттук можех да видя пътя, по който е ставало пренасянето. Две от фигурите, завършени във вътрешността на кратера, били потеглили, когато работата изведнъж спряла. Един гигант току-що бил стигнал до ръба на кратера, а другият вече се спущал надолу по една урва от външната страна и тогава пренасянето внезапно било прекъснато и те останали да лежат там — не по гръб, а по корем. Докъдето стигаше погледът, по старите, почистени от камъни тревисти друмища, които пресичат равнината, лежаха, други статуи поединично или на безредни групи по две-три. Те бяха слепи, гологлави и по всичко личеше, че никога не са стояли прави там, където лежаха, а просто са били изоставени по пътя от Рано Рараку до чакащите ги площадки. Някои стигнали далеко отвъд най-отдалечените хълмове и ридове. А там, зад хоризонта, на запад, се намирал малкият вулкан Пуна Пау, където е била каменоделната за възли. Оттук не можех да го видя, но бях слизал в кървавочервената му вътрешност и там бях видял половин дузина възли — огромни каменни цилиндри, които лежаха в урвения малък кратер. Старите майстори на фризове били прехвърлили през стръмния склон някои от най-големите. Те лежаха сега полузарити край вулкана и чакаха да бъдат пренесени по-нататък. Други бяха явно изоставени на път към бъдещите си притежатели, защото тук-таме из равнината лежеше по някой самотен възел. Измерих най-големия възел, който беше изнесен от червения кратер. Обемът му беше повече от осемнадесет кубически метра, а теглото — кръгло тридесет тона или колкото седемдесет и пет едри коня.

Не бях в състояние да проумея как древните жители на Великденския остров са осъществили това величествено начинание и затова се обърнах отчаян към местния овчар, който стоеше мълчаливо до мен и гледаше изоставените великани, пръснати из равнината.

— Леонардо — казах аз, — ти си практичен човек. Можеш ли да ми кажеш как са били пренасяни в старо време тези каменни великани?

— Сами са ходели — отговори Леонардо.

Ако той не беше изрекъл тези думи с толкова благоговееен тон, щях да помисля, че се шегува, защото Леонардо, който стоеше до мен с

чистите си панталони и риза, беше не по-малко цивилизован, а може би и по-интелигентен от мнозина хора от цивилизования свят.

— Но, Леонардо — казах аз, — как биха могли да ходят, като са имали само глави и тела без крака?

— Те се въртели така — каза Леонардо и нагледно ми показва, като се придвижи напред по скалата с прибрани ходила и прави колене. — А ти как мислиш, че е станало? — попита той снизходително.

Бях принуден да замлъкна. Сигурно не бях първият бял човек, който показваше на Леонардо, че не може да си обясни тази мистерия, и затова беше съвсем близо до разума той да приеме практичното обяснение на своите деди. Статуите са ходели сами! Защо ще си задаваме излишни въпроси, когато отговорът е тъй прост и изчерпателен?

Като се върнах в лагера, отидох в кухненската палатка при старата Мариана, която седеше и белеше картофи.

— Чувала ли си как са пренасяли в стари времена големите *моаи*? — попитах я аз.

— Si, сеньор — отвърна тя уверено. — Сами са ходели.

И старата Мариана започна да ми разказва една дълга история за някаква стара вещица, която живеела в Рано Рараку по времето, когато скулпторите правели фигури. Нейните магии вдъхвали живот на каменните великани и ги карали да отиват, където трябвало. Но веднъж скулпторите изяли един голям рак и когато вещицата намерила празната черупка, от чието съдържание не й били дали нищо, тя така се разярила, че накарала всички ходещи статуи да паднат и оттогава никога вече не се помръднали.

Преди петдесет години туземците разказали на мисис Роутлидж същата история за вещицата и рака. Открих с изненада, че всички островитяни, с които говорих, все още приемаха това лесно разрешение на загадката. Ако никой не им дадеше по-правдоподобно обяснение, те биха държали твърдо на версията за вещицата и рака до второ пришествие.

Общо взето, островитяните не бяха наивни. Със или без законни причини те винаги измисляха хитри извинения, за да напуснат селото и да дойдат в лагера да продават дърворезби. Почти всички бяха резбари, някои бяха истински майстори, а най-добрият от всички беше кметът. Всеки търсеше неговите фигури, защото, макар че всички предлагаха

едни и същи предмети, изящните линии и съвършената политура на неговите произведения показваха, че никой не може да пресътвори едно парче дърво по-добре от него. Той получаваше от лагера много повече поръчки, отколкото можеше да изпълни.

От нашите стоки, с които плащахме, най-високо се ценяха американските цигари, норвежките риболовни куки и пъстрите английски тъкани. Също като населението на много от другите острови и островитяните на Великденския остров просто лудееха за цигари. Онези, които се качиха на кораба първата вечер и получиха по няколко пакетчета в замяна, не ги бяха изпушили сами. Те изтичали до селото и тръгнали от къща на къща да будят роднини и приятели, за да може всеки да вкуси по една цигара, тъй като доставката от последния военен кораб била изчерпана преди месеци.

Между елегантните дърворезби от време на време се появяваше и някоя много по-долнокачествена каменна фигура — било наивно копие на старинните статуи или някоя безформена глава, на която само бегло бяха означени очите и носът. В началото притежателите им се опитваха да ни убедят, че това са стари фигури, намерени по земята или в стените на храмовете, но след като им се подиграхме, повечето се отказаха и само малцина продължаваха да се опитват да ни надхитрят.

Веднъж дойде една жена на кон и ме поведе, като каза, че в една купчина камъни намерила нещо особено. Като стигнахме до мястото, тя започна внимателно да отстранява камъните и в светлината видях на дъното малък, правен наскоро модел на статуя.

— Не го пипай — казах на жената, — това е ново. Някой го е сложил там само за да те изиграе!

Лицето на жената се удължи и нито тя, нито мъжът ѝ се опитаха вече да ни измамят.

Една вечер, след като се стъмни, дотича задъхан един човек и ни каза, че докато ловял риба в морето с факла, намерил мъничка статуя, заровена в пясъка. Той бил на път да се прибира в селото и ако я искаме, трябвало да отидем още сега по тъмно, въпреки че нямало да я видим много добре.

Той остана много изненадан, като се добрахме до мястото с джипа и запалихме фаровете с пълна сила. На тревата лежеше неумело направена малка фигура, която беше старателно зацапана с пясък, но иначе съвсем нова. Докато стояхме в кръг и се смеехме, притежателят ѝ

трябваше да прибере мизерното си произведение в една торба и да го влачи обратно до селото. Сигурно ще го получи някой моряк от следващия военен кораб.

Друг туземец измисли трети вариант, като предложи да ми покаже малка открита пещера с корито за вода и някакви странни скулптури по тавана. Фигурите на тавана действително бяха съвсем оригинални. Имаше древни птицехора и лица с големи втречени очи и аз истински се зарадвах. Докато разглеждах тавана, невинният наглед водач се забавляваше, като хвърляше бучки пръст във водата. Внезапно извика. Видях, че една бучка пръст бавно се разтвори във водата и от нея се подаде като пиле, което се излюпва от яйце, малка каменна фигура, подобна на кукла. Това беше тъй изумително смешно, че се смях повече, отколкото бе заслужил виновникът, и той никога вече не си позволи такива шеги с мен.

Но в старанието да си набавят любимите разменни стоки някои хора наистина намираха старинни неща в земята. Веднъж дойде двойка младоженци и ме заведе да видя четири особени глави, които намерили. Мястото беше извънредно близко до оградата източно от землището на губернатора. Когато пристигнахме там, бяхме посрещнати от стара жена и нейната свадлива дъщеря, която щеше да ни издере очите. Те не бяха на себе си от яд и викаха и крещяха така силно, както се прави само в Полинезия. Щом двамата ни водачи се опитваха да вмъкнат някоя дума, в лицата им се изсипваше същински порой от ругатни. Фотографът и аз седнахме да почакаме, докато парата се поразнесе. Старата госпожа се поуспокои.

— Сеньор Кон-Тики — каза тя, — тия двамата са крадци и разбойници. Тези камъни са мои и никой да не смее да ги пипне. Аз съм потомка на Хоту Матуа и тази земя открай време принадлежи на нашето семейство.

— Сега вече не — прекъсна я един от двамата ни водачи. — Сега това е овцефермата на флота. Камъните са наши, защото ние ги намерихме.

Старата жена отново побесня.

— Намерили сте ги, а? Лъжци, крадци! Камъните са на моето семейство, крадци такива!

Докато двете страни ожесточено си оспорваха собствеността, от жестовете им изведнъж разбрах за кои камъни става дума. Старата жена

и дъщеря ѝ бяха седнали по на един от тях, аз, без да искам, бях седнал върху третия, а двамата ни водачи стояха до последния. Камъните наглед бяха най-обикновени. Сетих се за мъдрия Соломон, който, когато две майки спорели за едно дете, взел меч и се приготвил да го разсече на две. Сега можех да направя същото с чук. Младата двойка просто щеше да се съгласи и да каже „да“, ако издигнех чука за удар. Старата жена просто би полудяла.

— Нека да видим вашите камъни и след това няма да ги пипаме — казах ѝ аз...

Тя не отвърна нито дума и ни позволи да обърнем големите кръгли камъни, тъй че легнаха с долната страна нагоре. Четири странни лица с кръгли очи, големи колкото чинии, се възряха в дневната светлина. Те ни най-малко не приличаха на големите класически статуи, а по-скоро напомняха за кръглите глави на сатанинските божества от Маркизките острови. Двете притежателки на камъните изглеждаха отчаяни, а двамата, които ги бяха намерили, тържествуваха, защото смятаха, че ще направят добра сделка. И двете страни ни изгледаха с еднакво напрежение, когато търколихме главите обратно по местата им с лица, заровени в пръстта. После благодарихме на всички и си тръгнахме. Младата двойка остана със зинали уста. По-нататък ще видим, че старата жена не забрави нашата постъпка.

Междувременно се случи нещо друго, което доста ни озадачи. Когато хората от нашата раса тръгнали да пътуват из Тихия океан, на Великденския остров, както и навсякъде в Полинезия, гърнчарството и керамиката били неизвестни. Това е наистина странно, защото в Южна Америка гърнчарското изкуство много отрано било важен културен белег, а сред народите на Индонезия и Азия било още по-древно. На Галапагос бяхме намерили голямо количество фрагменти от южноамерикански гърнци, защото тази група острови лежи доста близо и редовно била посещавана от древните мореходни салове, идващи от материка. Освен това там почти няма пръст, която да покрие старите останки. На Великденския остров условията са съвсем други. Не е вероятно праисторическите пътешественици от континента да са се добирали често със своите гърнци до Великденския остров, а малкото гърнета, които може да са счутили след своето пристигане, днес навярно лежаха скрити дълбоко под корените на тревата. Но за всеки случай бях донесъл със себе си един фрагмент от гърне, като смятах да

питах туземците дали някога са виждали подобно нещо, защото отделни отломки може да кажат на детективите в археологията толкова, колкото цяла книга.

Първата ни изненада беше, че няколко туземци, независимо един от друг, незабавно нарекоха фрагмента *маенго* — дума, която беше неизвестна дори и на отец Себастиан. Един от тях бе чувал от дядо си, че маенго било нещо, което хората имали в стари времена. Преди много години един човек се опитал да направи маенго от пръст, но опитите му не излезли напълно успешни. Ерория и Мариана си спомниха, че са виждали такива фрагменти в една пещера и два дни напразно обикаляха, за да ги намерят. Съпругата на губернатора ги видяла да копаят в градината. А после дойде един туземец и ни каза с тайнствен вид, че в къщи имал такъв един фрагмент.

Човекът, чието име беше Андрес Хаоа, едва след няколко дни ни донесе фрагмента. С голяма изненада видях веднага, че той е ръчно моделиран по начин, характерен за американските индианци, а не оформен с помощта на гърнчарско колело, както правят европейците. Обещах да му дам много цигари, ако ни покаже мястото, където е намерил фрагмента, за да можем и ние да намерим и да се убедим, че откритието му е оригинално. Тогава той ни отведе до едно голямо аху с цяла редица паднали статуи и огромна, стъпаловидна стена, която поразително приличаше на класическите стени на инките в Андите. Той посочи плочника на горната площадка и каза, че преди няколко години намерил точно тук три такива парчета. С помощта на туземни работници повдигнахме предпазливо няколко плочи. На едно място във вътрешността на каменната тераса открихме два цели скелета, изтегнати един до друг — една съвсем необичайна погребална форма за Великденския остров. Точно до тях намерихме ход към две тъмни помещения, всяко от които беше покрито с огромна, хубаво изсечена плоча. В двете помещения лежаха пръснати безразборно голям брой стари черепи. Но не намерихме никакви отломки от гърнци и Андрес не получи цялото си възнаграждение.

На другия ден Карл отиде на това място с археологически съоръжения и група копачи. Беше ясно, че аху Тепеу е постройка, която заслужава да се изследва по-отблизо. Изведнъж един стар туземец, който копаяше с него, започна да събира от земята фрагменти от гърнци. Той беше единственият, който намери такива късчета, и те бяха

толкова дребни, че се чудехме как ги е забелязал. В това време Арне и Гонсало пристигнаха в галоп от селото. Дочули от една туземка, че старецът получил фрагменти от грънци от Андрес Хаоа, за да му помогне да получи цялото възнаграждение. Сравнихме новите дребни късчета с голямото парче, което Хаоа ми беше дал преди, и веднага видяхме, че едно от тях е ъгълче, отчупено от големия къс. Хаоа се ядоса, че сме открили измамата му, и отказа да ни каже къде всъщност е намерил голямото парче. Отишъл при отец Себастиан и предизвикателно поставил на масата пред изненадания свещеник три цели керамични съда.

— Вижте! — казал Хаоа възмутено. — Но аз няма да ги покажа на сеньор Кон-Тики, защото той казва, че съм лъжец. Аз не съм лъжец.

Отец Себастиан никога не бил виждал такива съдове на Великденския остров и попитал Хаоа къде ги е намерил.

— Баща ми ги намери веднъж в една пещера и каза, че са удобни да се държи в тях вода — отговорил Хаоа.

Това беше явно нова лъжа, защото Хаоа не държал вода в тях и изобщо не ги държал в къщата си. Многобройните му приятели, които са влизали и излизали у него и познават всеки ъгъл от малката колиба на своя съсед, можеха да потвърдят това.

Трите тайнствени керамични съда изчезнаха внезапно и безследно, както се бяха появили, след като само отец Себастиан ги беше видял. Изправихме се пред още една загадка. Гърнетата не се върнаха в къщата на Хаоа: къде ги беше скрил и какво всъщност ставаше тук?

Междувременно беше изникнал още един въпрос, който обременяваше съзнанието ни. Бях решил да приема поканата на стария полицаи Касими́ро и да отида до легендарния остров на птицехората, за да потърсим тайната пещера ронго-ронго на баща му. Между островитяните се шепнеха толкова много слухове за старинни дъсчици, покрити с йероглифи, които все още били скрити в запечатани пещери, че беше неизбежно всеки, който живее по-дълго време на острова, да се зарази от любопитство.

— Предлагали са ни сто хиляди песос за една дъсчица ронго-ронго и затова сигурно струват по един милион — казваха островитяните. Дълбоко в себе си знаех, че са прави. Но също така знаех, че ако някой от тях намери входа на една пещера с ронго-ронго,

едва ли би посмьл да влезе, защото по времето на техните деди всяка дъсчица ронго-ронго била свещено притежание. Старите учени хора скрили тези свещени дъсчици в пещери, когато отец Еухенио покръстил населението на острова. Те извършили заклинание над йероглифните дъсчици и ги направили табу, та всеки, който ги докоснел, трябвало да умре. Местните жители твърдо и непоколебимо вярват в това.

Във всички музеи на света има общо само около двадесет такива дъсчици и до днес никой световен учен не е могъл да разчете надписите им. Това са художествено написани символи, каквито не се намират у никой друг народ. Знаците са красиво изрязани в редица по една система на непрекъсната серпентина, при която всеки втори ред е обърнат наопаки. Почти всички дъсчици, които са запазени до днес, са взети от острова, докато все още са били у своите притежатели.

Но отец Себастиан ни разказа нещо за последната, която напуснала острова. Тя била намерена в една забранена пещера. Островитянинът, който я намерил, се изкушил да отведе един англичанин със себе си до някакво място близо до пещерата. Той казал на англичанина да чака там и наредил пред него полукръг от дребни камъни, който не бивало да прекрочва. После островитянинът изчезнал и се върнал с една дъсчица ронго-ронго, а чужденецът я купил. Не изминало много време и туземецът внезапно полудял и малко по-късно умрял. Отец Себастиан каза, че това допринесло много да се увеличи у туземците старият страх от оскверняване на табуто на пещерите ронго-ронго.

Както и да е, старият Касимиرو също се отдръпна, когато най-сетне приех неговото предложение да ме заведе в пещерата. Каза, че не се чувствал съвсем добре, но предложи дядо Пакомио да ни покаже мястото, защото, когато били малки, чакали заедно, докато бащата на Касимиро отишъл сам до пещерата. Дядо Пакомио беше син на пророчицата Ангата, която всяла много суеверия и неприятности по време на пребиваването на експедицията Раутледж преди петдесет години. Свързах се с него чрез отец Себастиан, който действително успя да убеди Пакомио да ни покаже пътя. Дядо Пакомио смирено се качи в нашата моторница и отидохме до Мотунуи — скалистия остров на птицехората. Зад нас над главите ни бяха надвиснали най-непристъпните скали на Великденския остров. Върху острия най-горен хребет лежах каменните развалини на стария религиозно-обреден

център Оронго. Там горе Ед и неговите хора правеха разкопки и наблюдения. Можехме да ги различим просто като бели точки, а те виждаха лодката под себе си като малко зрънце ориз, плаващо в синевата.

През последния век най-могъщите мъже на острова все още седели седмици наред в полуподземните каменни къщи на високата скала и дебнели да видят първите долетели през годината прелетни птици, които кацали долу, на малкия скалист остров Мотунуи. Всяка година имало състезание — да се изплава с тръстиков сал до острова и да се намери първото снесено там яйце. Човекът, който станел притежател на това яйце, бил обявяван за един вид божество: обръсвали му главата и я боядисвали червена, отвеждали го с процесия до една свещена колиба между статуите в подножието на Рано Рараку и там трябвало да стои затворен на сянка в продължение на една година без връзка с обикновените хора. Специални слуги му доставяли храна и той носел званието „свещеният птичечовек на годината“. Край развалините, където сега работеше Ед, повърхността на цялата скала беше украсена с плетеница от хора с извити гърбове и с дълги криви птичи човки, изваяни релефно върху скалата.

Когато скочихме на брега на легендарния птичи остров, не се виждаше нито едно перо. Всички птици се бяха преместили на друг стръмен скалист остров по-нагоре край брега и като го отминахме с моторницата, над него се издигна цял рояк от птици като облак пушек над някой вулкан.

Но на Мотунуи веднага намерихме много пещери, чиито входи бяха обрасли с растителност. Край стените в някои от тях лежаха позеленели от времето човешки кости и черепи, а на едно място се протягаше напред една сатанинска червено боядисана глава с козя брада, която беше изсечена в тавана. Мисис Раутледж е посетила две от тези пещери. Пакомио нетърпеливо чакаше отвън. Той помнеше много добре мисис Раутледж. Но не тези бяха пещерите, които трябваше да ни покаже. Той ни поведе нагоре до средата на скалата и внезапно спря.

— Тук пекохме пилето — прошепна той, като посочи към земята точно пред себе си.

— Какво пиле?

— Преди да влезе в пещерата, бащата на Касимио трябваше да изпече едно пиле в земята, за да му носи щастие.

Не можахме да разберем напълно какво общо има едното с другото, Пакомио можа само да допълни, че такъв бил обичаят. Никой освен стареца не бивало да стои там, дето се усещала миризмата на печеното пиле, а децата трябвало да седят от другата страна на огнището, за да не може нищичко от миризмата да влезе в ноздрите им. Дори не им позволили да видят нещата, които били в пещерата, но те знаели, че са извънредно ценни. За Пакомио и Касимио самият факт, че им разрешават да стоят наблизко и да знаят, че старият е вътре и преглежда цялото това богатство, било вече истинска преживелица.

Разбира се, ние не намерихме тайната пещера. След като продължително и основно търсихме тайния вход между папратите и камънаците, Пакомио подхвърли, че старецът може да е отишъл нататък просто за да ги заблуди и че пещерата сигурно се намира в обратната посока. Катерихме се известно време и от другата страна, но интересът ни започна да отслабва. Слънцето жареше и един по един се отказвахме от търсенето. Вместо това отидохме да се хвърлим надолу с главата в един процеп, пълен догоре с кристално бистра морска вода, която навлизаше от океана през пукнатина в скалата. Гмуркахме се до дъното да търсим виолетови морски таралежи, които Пакомио ядеше сурови, и се сблъскахме със странни риби, обагрени във всички цветове на палитрата. Една по една те излизаха учудени от своите скривалища, за да разгледат новите обитатели на открития скален аквариум на Мотунуи. Ярките лъчи, които огряваха водата в процепа, запалваха блестящ фойерверк от цветове сред морските животни. Водата беше толкова бистра, че се чувствувахме като птицехора, които летят между развихрени есенни листа. Беше невероятно красиво — една райска градина под водата. С мъка я напуснахме, за да се изкатерим пак върху сухите горещи скали, като знаехме, че може би завинаги предоставяме тази безценна красота на морски таралежи без очи и на риби, които са слепи за цветовете.

Но имаше какво да гледаме и на сушата, и то главно на самия Великденски остров, където кирките и лопатите бяха започнали да изваждат на бял свят неща, каквито от стотици години насам дори и островитяните не бяха виждали. Местните жители тълкуваха всичко, което ставаше, с лек примес на суеверие. Как можеше един чужденец да знае, че под повърхността на земята лежат скрити неща, ако нямаше пряка връзка с миналото на острова с помощта на *мана* или

свръхестествена сила? В началото никой не говореше за това открито, но един-двама дойдоха да ме питат дали всъщност не съм *канака* — земляк от острова, а не чужденец. Светлата ми кожа и русите ми коси не означаваха нищо, защото някои от дедите им също били бели и червенокоси. Фактът, че знаех само няколко думи от полинезийския диалект на Великденския остров, означавал само, че съм живял дълго в Таити, Норвегия и други чужди страни, та съм забравил отчасти, но не и напълно родния си език. В началото никому от нас и през ум не мина, че говорят сериозно. Приемахме техните думи като един вид полинезийски комплимент. Но колкото повече неща откриваха археолозите под повърхността на земята, толкова по-очевидно ставаше за туземците, че сенъор Кон-Тики не е обикновен човек.

Всичко почна с групата на Бил. Бил си беше избрал много увлекателна задача. Той е първият археолог, който почна да работи край най-известната развалина на Великденския остров — голямото аху при Винапу. Всички изследователи и пътешественици, които са виждали тази необикновена творба на зидарското изкуство, са бивали поразени от забележителната ѝ прилика с големите каменни стени от империята на инките. На никой от другите десетки хиляди острови из безбрежния Тих океан не съществува подобно нещо. Но Винапу се издига като огледално отражение на класическите шедеври на предшествениците на инките и това се набива още повече в очите, понеже се намира именно на онзи остров, който лежи най-близко до брега на инките.

Възможно ли е и тук да са работили майсторите зидари от Перу? Възможно ли е издънки от тяхното съсловие да са, пристигнали тук първи и да са започнали да секат огромни блокове за стените на Великденския остров?

Данните говореха в полза на това предположение. Но всъщност имаше и друга възможност, която науката досега е предпочитала. Приликата и географската близост можеха да са случайно съвпадение. Народът на Великденския остров може да е постигнал тази майсторска и крайно сложна архитектура в резултат на самостоятелно развитие. Ако е така, то класическата стена при Винапу навярно е последната фаза на едно местно развитие; изследователи теоретици са приемали това становище, без да проучат развалините.

В продължение на четири месеца Бил работи с двадесет души при Винапу, но първите няколко седмици дадоха в общи черти отговора,

който очаквахме с такъв трепет. Противно на всички предишни теории централната стена при Винапу с класическата каменна зидария принадлежи към най-стария строителен период. Това аху било престроявано на два пъти и по-късно допълвано от далеч по-неспособни строители, които вече не обладавали сложната техника на инките. Ед и Карл, които работеха поотделно край други аху, престроявани в праисторически времена, достигнаха независимо един от друг до съвършено същото заключение като Бил.

За пръв път се разкри, че в загадъчната история на Великденския остров съществуват три ясно разграничени епохи. Първо на Великденския остров е работил един народ с високо специализирана култура и с типичната зидарска техника на инките. В по-късната история на острова няма нищо, което да се сравни с техните строежи. Те изрязвали като от сирене огромни блокове от твърд базалт и ги нареждали един до друг без процепи или дупки. Тези загадъчни градежи с елегантни стръмни стени стояли дълго време като олтари или стъпаловидни крепости из целия остров. Но после започнала новата епоха. Много от ранните класически постройки били отчасти съборени и променени, като откъм стената, която гледа към вътрешността на острова, бил издигнат павиран наклон. От Рано Рараку донесли огромни фигури с човешки образ и ги изправили с гръб към морето върху престоените сгради, в които през тази епоха често вграждали погребални помещения.

Точно когато този гигантски масов труд на втората епоха бил в своя разгар, всичко неочаквано замряло и вълна от войни и човекоядство заляла острова. Целият културен живот секнал и започнала трагичната трета и последна фаза от историята на Великденския остров. Никой вече не ваял големи камъни; а статуите били събаряни без никакво страхопочитание. Край стените на големите аху нахвърляли камъни и безформени блокове, да образуват погребални могили, а големите паднали статуи често се използвали като импровизирани покриви за гробници. Каквото се правело, било посредствено, без сръчност. Докато археолозите разкопаваха и изравяха, булото на тайнственост постепенно започна да се разкъсва. За пръв път историята на Великденския остров започна да добива по-ясни очертания. Една от загадките беше разкрита, една бримка в плетеницата — уловена. Сега знаехме, че специфичната техника на инките в

изграждането на стени е донесена на Великденския остров в съвършено развита форма. Тя е била прилагана от тези хора, които са пристигнали първи на острова.

Туземци със сериозни лица идваха на тълпи да разглеждат разкопките при Винапу и Бил искаше да оголи скритата задна стена на ахуто, за да може напластяването от трите епохи да стане ясно на всички. По това време Бил се натъкна на необикновен червен камък в равнината зад разкопките. Той ме извика и ме попита дали не ми се струва и на мен, че на камъка има две ръце с пръсти. Беше продълговат керемиденочервен камък с форма на четириъгълен стълб и само едната му страна едва се подаваше над земята. Съвсем не приличаше на статуите — нито по форма, нито по материал. Камъкът не беше от Рано Рараку. Пък и ивиците, които напомняха на пръсти, не се намираха в самата основа на стълба, както у всички останали шестстотин фигури, известни на Великденския остров. Туземците се усмихнаха учтиво и ни обясниха, че това било само един *хани-хани* — някакъв си червен камък.

Най-напред ме порази това, че камъкът изумително много напомняше на червените стълбови статуи, останали в Андите от времето преди инките. Бях копирал брадатата глава за платното на сала „Кон-Тики“ от точно такъв четвъртит стълб, който изобразяваше човек. И той беше изваян от особен червен едрозърнест камък също като този.

Едно, две, три, четири, пет — да, това действително можеше да са пръсти. Не се виждаха обаче нито глава, нито други характерни за човека белези.

— Бил — казах аз, — трябва да го разкопаем. Виждал съм такива четвъртити червени стълбове в Южна Америка на брега на езерото Титикака!

Веднъж отец Себастиан спрял при този камък, когато обикалял с Ерория и слагал номера на всички прави и легнали статуи на Великденския остров. Ерория му показала ивиците, които приличали на пръсти, но отец Себастиан поклатил глава и продължил с четката си нататък, защото всички статуи на Великденския остров са от един и същи вид и никоя от тях не прилича на четириъгълния червен камък, заровен в земята.

Внимателно изкопахме в дебелия почва дълбок ров около целия камък и бавно се приближавахме към страните на стълба със зидарска

лопатка. Дали това бяха пръсти или пък камъкът случайно имаше улеи? Бях толкова възбуден, че задържах дъха си, когато започнах да отстранявам чима, който покриваше предполагаемата длан. Та това наистина беше длан! После се появиха на бял свят долната и горната част на ръката. И от другата страна беше същото. Досега този вид статуи бяха съвършено непознати на Великденския остров. Само главата ѝ беше отчупена, а в гърдите, на мястото на сърцето, зееше дълбока дупка. Фигурата дори имаше къси крака.

Тупахме Бил по рамото и му стискахме ръката. Отец Себастиан, командирът на мълчаливата старинна каменна гвардия на Великденския остров, беше по-потресен от всички останали заради това, че мощната му армия неочаквано се бе увеличила с един обезглавен червен и четвъртит войник.

— Доктор Мълой, това е най-забележителното откритие, направено на този остров в наше време — каза той. — Тази статуя съвсем не принадлежи на Великденския остров — тя принадлежи на Южна Америка.

— Но я намерихме тук — каза Бил със смях. — А това е много важно.

Издигнахме статуята с помощта на скрипец и двадесет души и тя застана права с късите си тронави крака, втъкнати в една дупка в земята. Островитяните, които теглеха въжетата, бяха още по-учудени от нас. Значи все пак камъкът не беше прост хани-хани, но как беше възможно ние, чужденците, да знаем това?

Това беше само началото. Скоро след това Ед изрови малка усмихната фигурка в някакъв неизвестен храм, който беше открил близо до разрушеното село на птицехората на връх Рано Као. Отец Себастиан, губернаторът и цели тълпи от местните жители направиха поход дотам, за да я видят. А в каменоделната в Рано Рараку, където работеше групата на Арне, от земята излизаха на бял свят други чудновати неща. Най-внушителен беше един едър великан, чиято фигура беше също така чужда за Великденския остров, като тази на червената статуя при Винапу. Всичко, което се виждаше, когато Арне започна да копае, беше невинно парче скала с две очи. Хиляди хора бяха минавали оттук, без да видят, че камъкът ги гледа, и без да предложат, че това е само част от скритата в земята фигура. Очите принадлежаха на един огромен „трол“, който тежеше десет тона и

който бе лежал скрит под почвата като под одеяло, изпод което се подаваха само очите му.

Дебел пласт дребен чакъл и голям брой изхабени каменни оръдия от изоставената каменоделна над него бяха затрупали исполина и когато го извадихме на бял свят, видяхме, че той няма нито една обща черта със своите тромави, слепи и безкраки съседи. Както археолозите, така и островитяните зяпнаха от учудване и пак трябваше да извикаме отец Себастиан и губернатора. Всичко в тази фигура беше различно от другите каменни статуи. Тя притежаваше напълно развито тяло с цели крака. Беше в естествено коленичещо положение, като дебелите задни части почиваха върху петите, а ръцете бяха сложени върху коленете вместо върху корема. Тя не беше гола като другите, а носеше късо наметало, сиреч пончо, с четвъртит отвор за врата. Главата беше съвсем кръгла, с особена козя брада и странни очи със зеници, които се взираха право напред с несвойствено изражение, каквото досега никой не беше виждал на Великденския остров.

Загубихме цяла седмица, докато изправим този великан с помощта на крикове, скрипци, кран, джип и цяла тълпа от моряци и озадачени островитяни. Но един ден той застана там в смирена коленичеща стойка и се взря мечтателно в небето, сякаш насилваше очите си да види други планети или един изчезнал свят. Какво общо имаше той с нас, непосветените чужденци? Къде бяха верните му някогашни слуги? И кои бяха онези сковани дългоноси фигури горе, които при раждането си бяха затрупали неговата особа с отпадъци?

Когато новоиздигнатата фигура застана там като странник сред чужденци, хората един по един свалиха шапки и избърсаха потта от челата си. После застанаха мирно и загледаха фигурата, сякаш очакваха да се случи нещо. Но не се случи нищо; фигурата си стоеше неподвижно и не ни обръщаше никакво внимание.

Дядо Пакомио кротко подхвърли, че сега било време да се даде ново име на острова, защото туй вече не било Рапануи или Великденския остров. Всичко се било променило, каза той. Касимиرو и цялата група копачи се съгласиха, но кметът добави, че в такъв случай трябвало да намерят нови имена и за Оронго, Винапу и Рано Рараку, защото нищо вече не било така, както преди. Предложих им да си запазят старите имена, защото единствената промяна беше тази, че на бял свят излизаха стари неща.

— Старите неща са нови за нас, сеньор Кон-Тики — каза Пакомио. — Когато човек е живял цял живот на Великденския остров, помни и най-малкото нещо, което вижда. Сега ние не помним нещата, които виждаме около себе си, и затова туй вече не е Великденският остров.

— Тогава може да наречете острова Пъпа на света, Те Пито о те Хенуа — казах аз на шега.

Те познаха името и светнаха, закимаха и почнаха да се смеят.

— Така са наричали нашия остров в стари времена — значи знаеш това? — каза кметът с изпитателна усмивка.

— Ами да, всеки го знае — отговорих аз.

— Не всеки, но ти си канака — каза един старец, който стоеше зад статуята и кимаше дяволито, за да покаже, че е разбрал отгдето произтичат познанията ми.

Туземците никога не бяха виждали такова нещо като великана, който извадихме от земята, за да остане завинаги сред тях, коленичил на склона. Но за Гонсало и за мен той беше едва ли не стар познайник. И двамата бяхме ходили в Тиахуанако, най-древния религиозен център от времето преди инките край езерото Титикака, и там бяхме виждали подобни коленичили великани, които спокойно можеха да са ваяни от същия майстор — толкова много си приличаха по стил, образ и стойка. В Тиахуанако те са стояли на колене в продължение на повече от хиляда години наред с брадатата червена фигура и други прави четвъртити колони, изобразяващи тайнствени хора, а около тях са най-грамадните, най-добре изсечени зидарски блокове, останали от царството на инките. И наистина в цяла древна Америка няма нищо, което може да се сравни с това внушително, величествено дело. Археолозите са изчислили, че най-големите изсечени блокове тежат повече от сто тона — теглото на десет железопътни вагона, събрани заедно с колелата нагоре. Те били пренасяни миля подир миля през равнината. Огромни блокове били мъкнати из цялата околност, изправяни по дължината си или поставяни един върху друг като празни картонени кутии, и сред тези тераси и стени без покриви древните майстори поставили своите странни статуи с човешки образ. Най-голямата е висока осем метра, а многото други са значително по-малки, макар че и те имат свръхчовешки ръст. Тиахуанако лежи сред планинските равнини, загадъчен и пуст с всичките си статуи и изсечени блокове и преданията на инките

разказват, че те вече били изоставени, когато първият инка дошъл на власт. Според преданията по това време майсторите ваятели вече се били изселили някъде в Тихия океан и отстъпили земята на първобитните индиански племена уру и аймара. Продължавала да живее само легендата за изчезналите създатели на Тиахуанако. Засега обаче бяхме оставили легендите настрана. Копаехме в земята, за да търсим голи факти, а намирахме неми каменни хора. По-късно можеше да се позовем на възпоминанията на племената като на животворен ветрец, който да вдъхне живот в ноздрите на мъртвите каменни фигури.

Една от загадките около статуите на Великденския остров бе това, че всички са от един и същи тип. Едната прилича поразително на другата и всичките са характерни само за Великденския остров и за никъде другаде. Вън от този единствен остров по целия свят няма нищо, което да прилича напълно на тях. Преди зората на историята непознати цивилизации са изоставяли големи статуи с човешки образ по целия път от Мексико чак до Перу и Боливия и по най-близките острови, където океанското течение, идващо от Перу, достига източния авангард на Полинезия. Никой от тях не отговарят обаче на стила на Великденския остров. А по съседните острови на запад, към Азия, няма каквито и да било статуи. Как е възможно вдъхновението за статуите на Великденския остров да е дошло отвън, когато никъде другаде няма нещо, което да прилича на тях? Затова повечето изследователи са се подвели да смятат, че идеята се е появила на този малък океански остров независимо от външния свят, величествена и необяснима, както е и цялото това начинание. Надарените с по-богато въображение прибягнали към теорията за потъналият континент, като твърдели, че подобни статуи ще се намерят на дъното на морето.

Но сега из пръстта на Великденския остров започнаха да се появяват статуи от други видове. Освен това в самите стени на някои аху намерихме голям брой необикновени фигури, някои от които бяха разбити на парчета и просто използвани като строителен материал или като пълнеж по време на втората културна епоха, когато класическите стени били престолявани и върху тях били поставяни като огромни паметници великанските статуи от Рано Рараку. Отец Себастиан изведнъж си спомни, че е виждал няколко фигури с човешки ръст, направени от твърд черен базалт. Едната била зазидана като основен камък във фасадата на едно старо аху — виждал се само широкият ѝ

гръб. А наред района на самото село отец Себастиан и туземците ни помогнаха да изправим на крака един дебел човечец. Оказа се, че и той принадлежи към някакъв примитивен вид, какъвто никой на острова не бил виждал. Беше направен от същия червен камък като обезглавената фигура във Винапу.

Сега вече бяхме се приближили до целта си: скоро щяхме да уловим още една бримка от плетеницата. Бяхме открили, че хората, които са строили красивите стени в стила на инките в първия период, правели статуи, различни от каменните исполини на Рано Рараку, които тъй много са прославили Великденския остров. Тези различни фигури, останали от първата епоха, обикновено не надвишават много човешки ръст. Някои са от червен туф, други от черен базалт, а трети от жълтеникавосивия камък на Рано Рараку, който добил такова значение за ваятелите от следващия период. Тези най-ранни статуи на острова имат много малко общи черти с прочутите великани от Великденския остров, само дето и техните ръце обикновено са прегънати и дланите поставени в сковано положение върху корема, тъй че пръстите сочат едни към други. Но тази особеност е също така една от характерните черти на голям брой старинни каменни фигури от времето преди инките и на статуите по съседните острови в Полинезия.

Сега най-сетне можахме да поведем разговор с необщителните статуи на Великденския остров. Най-напред отпуснаха езиците си унижените, поругани и зазидани екземпляри и накараха високомерните надменни статуи горе също да се разбъбрят, та чак и самата каменоделна в планината. Семейното дърво на каменните хора беше покълнало благодарение на един свеж ветреца от външния свят, който донесъл на острова идеи и техника заедно с класическата зидария. Тромавите фигури, които по-късно били набутани в стените, обезглавената червена стълбова статуя в равнината на Винапу и голямата коленичеща фигура, която бе лежала погребана под камънака в подножието на Рано Рараку, принадлежаха към този ранен период. После идваше друга епоха, когато местните скулптори открили свой собствен, по-елегантен и изискан стил и тогава ваяли тежки колоси с червени коси, които занасяли върху многобройните престроени стени. Колкото по-опитни ставали скулпторите, толкова по-големи ставали новите колоси — по-големи, още по-големи и все по-големи. Онези, които били вече изправени по своите аху, бяха много едри; някои от

онези, които стояха в подножието на вулкана и чакаха да им изваят най-сетни гърбовете, бяха още по-едри, а най-голям беше великанът, висок колкото седеметажна сграда, който лежеше незавършен в самата каменоделна и чийто гръб все още беше част от скалата.

Как ли би завършило това местно развитие? Къде ли е лежала границата на възможното? Това никой не знае. Защото, преди да бъде достигната граница, дошла катастрофата, която спряла напредването на ходещите каменни великани, и те били повалени на земята. А днес народът на острова вярва, че всичко това е станало само защото вещицата не получила своя рак. Но борбата вероятно е била за по-едър дивеч, понеже походът на каменните великани спрял именно когато започнала третата епоха и арената внезапно била превзета от човекоядци.

Днешното население на острова е последна издънка на победоносното войнствено племе от третата епоха. Не ще е била много мирна срещата, когато техните полинезийски деди са пристигнали тук от палмовите острови на запад. Скоро щяхме да чуем от живото население на острова разкази за битките, които са последвали тяхното пристигане, за статуите, които падали, и за времето, когато секирите се забивали в хора от плът и кръв вместо в хора от камък. През този период техните деди наистина са били съвременници на събитията и са играли главната роля. Третата епоха все още е жива, макар че сега на острова цари мир и търпимост.

[1] Трол — свръхестествено същество в скандинавската митология. То е от камък, но може да се движи от залез до изгрев-слънце. — Б.пр. ↑

ГЛАВА V

ТАЙНАТА НА ДЪЛГОУХИТЕ

Животът в лагера Анакена си течеше както обикновено. Слънцето огряваше блестящобелия кораб, закотвен отвъд скалите в залива. Корабът сякаш беше станал част от Великденския остров — ориентиrowъчен белег, като птичите острови край брега. Никой кораб не беше престоявал толкова дълго до острова — никой освен онези, които са се разбили край скалите и все още лежат на дъното на морето, като върховете на мачтите им са на много разтега под повея на пасата.

Когато вятърът откъм морето заплющяваше много силно около нашите палатки, домакинът бързо отиваше до кораба и пренасяше на брега допълнителен запас от хранителни припаси, защото се случваше капитанът да изсвири със сирената и да ни съобщи по радиопредавателя, че трябва да се сбогува с нас. Тогава корабът заобикаляше край брега и се приютяваше в подножието на Рано Рараку зад скалите при носа, където бяхме се закотвили първия път. За ден-два заливът пред лагера изглеждаше неприятно пуст, като позната картина, в която изведнъж е изчезнало нещо важно. Но някоя сутрин, когато изпълзявахме от палатките си, събудени както винаги от домакина, който чукаше по един тиган, виждахме, че корабът си лежи на обичайното място и се люшка, залят от лъчите на утринното слънце.

Огреният от слънцето лагер със своите палатки беше станал за нас дом — сигурен пристан сред разнообразната дейност на острова. Видехме ли белия кораб зад черните скали, а на преден план — жълтия пясък, зелените палатки върху жълтата трева и синия небесен свод над нас — чувствавахме се като у дома си. Тогава дневната работа беше приключена, вълните ни подканяха да отидем да се къпем, домакинът чукаше по своя тиган и ни викаше на вкусна вечеря. Когато се спуснеше нощта, лежахме на групи из тревата и разговаряхме под звездите или в ярката лунна светлина. Някои седяха край лампите в палатката-трапезария и четяха, пишеха или слушаха грамофона, а

други възсядаха конете и изчезваха в галоп през хълма. На сушата моряците бяха станали същински коубои, а вторият помощник-капитан беше коняр. Когато тръгваха за Хангароа, древният храмов площад пред палатките заприличваше на циркова арена, пълна с коне, които цвилеха и се изправяха на задните си крака. Помощник-готвачът си счупи ръката, понеже хванал по един пряк път през каменистите сипеи, и докторът трябваше да му я намести. Но какви ли жертви не би направил човек, за да пристигне бързо в далечното село, щом като примамката е един истински хула-танц!

Скоро се запознахме с почти всички жители на селото. Но дори и онези, които ходеха по хула-танците, рядко виждаха селския лекар, а неговият приятел — учителят, не се мяркаше никъде. Те дори не посещаваха малката църква на отец Себастиан заедно с останалото население и затова никога не присъствуваха на обедите, които следваха подир неделната служба в къщата на монахините или у губернатора и неговата съпруга. Това ни учудваше, защото независимо от религиозната си вяра всеки на Великденския остров изпускаше интересното зрелище и хубавите песни, ако не присъствуваха, когато отец Себастиан разтваряше църковната врата за простичката неделна проповед и прекрасните полинезийски напеви. Празничното настроение на островитяните беше заразително — това бе техният голям сбор, събитието на седмицата. И най-мързеливите, който по цяла седмица седяха по праговете си, и изобщо всички, които можеха да ходят или да лазят, обличаха най-хубавите си дрехи и се запътваха бавно и тържествено към църковния площад, щом местният клисар Джозеф започнеше да дърпа въжето на камбаната.

Но един ден съдбата неочаквано ни събра с учителя. Губернаторът на няколко пъти ни беше питал от името на училището дали не би могло учениците да направят една обиколка около острова с кораба на експедицията. Той смяташе, че за тях ще е много интересно. Щяха да слязат на брега на Анакена и да обядват на открито пред лагера, а следобед да продължат обиколката на острова с кораба, за да се приберат в селото още същата вечер. Не бях възхитен от тази идея, но монахините се застъпиха за децата, а когато отец Себастиан ми каза, че никое от тях не било виждало своя остров откъм морето освен от залива пред селото, обещах да помоля капитана да закара кораба до селото. Предната палуба беше особено подходяща за деца, понеже

имаше висок, завит навътре фалшборд, през който никое дете не можеше да прескочи, а освен това всички казваха, че местните ученици бездруго знаели да плуват като риби. Те почвали да лудуват из залива, дълго преди да тръгнат на училище.

Една хубава ранна утрин пуснахме котва пред селото Хангароа и качихме на борда сто и петдесет ученици. Те представляваха една осма от населението на целия остров. Учителят, селският лекар и неговият помощник, помощникът на губернатора, три монахини и седем възрастни островитяни дойдоха с нас, за да надзирават децата. Губернаторът и отец Себастиан не искаха да дойдат. По палубата ехтяха радостни викове, децата пееха и шумно се вълнуваха. Те се бореха за места на самия нос, за да гледат как корабът ще пори вълните. Но когато с шум и трясък вдигнахме котвата и сирената отправи прощален вой към селото, повечето деца сякаш се поукротиха и тъжно се загледаха към своите домове на брега, като че ли тръгвахме на околосветско пътешествие, а не на едnodневна обиколка около Великденския остров. Около самотния Великденски остров — да, той наистина беше целият им свят.

Когато корабът започна леко да се люшка по дългите, лъскави вълни, на всички без изключение им прилоша. Един островитянин дойде и ни помоли да побързаме, за да се приберели по-скоро. После се върна, залитайки, и легна върху капака на трюма, където вече беше пълно с деца, които се опитваха да заспят. Скоро всички лежаха неподвижно по цялата палуба като вързопи пране и ако някой отидеше до релинга, то не беше, за да гледа красивия бряг.

Единственият ни гост, който остана бодър, беше учителят. От момента, когато се качи на кораба, той беше непрестанно в движение — закръглената му фигура се открояваше сред тълпата от деца. Той заяви, че никога не е страдал от морска болест, макар че бил пътувал безброй пъти по море при всякакво време. С гарвановите си коси и искрящи черни очи учителят някак напомняше на своя енергичен приятел — селския лекар, и незабавно разкри същите политически разбирания като него. Туземците били чилийски поданици, каза той, но можели да притежават чилийски права само ако отидели с военния кораб във Валпарайсо и се заселили на континента между други чилийци. Неговата цел била да помогне на туземците да идат на континента. Но макар че погледът на черните му очи ставаше твърд,

когато излагаше политическите си разбирания, по лицето му се изписваше нежност, щом извадеше молив да нарисува в дневника си контурите на брега или когато галеше някое от децата по главата. Учителят сновеше по палубата и утешаваше болните си ученици на матерния им полинезийски език. Той ту седеше при група деца и им даваше хапчета, ту тичаше към релинга, влачейки някое слабичко момче, което с жестове даваше на всички да разберат, че трябва да се махат от пътя му.

След като заобиколихме носа, морето утихна и по-големите деца се оживиха. Но вместо да последват съвета ни и да останат по средата на кораба, всички искаха да отидат на носа, където люшкането беше най-силно. Не мина много време и учителят трябваше да се навеси и да ги извлече назад, позеленели и с изцъклени очи, за да легнат върху капака на трюма. Едва когато навлязохме в залива Анакена, децата се оживиха и развеселиха. Тогава изведнъж се събудиха и започнаха да пеят полинезийски песни, а матросите измиха кораба, който беше заприличал на скала под гнездото на някоя чайка.

Когато корабът застана отново на обичайното си място пред лагера в Анакена, откарахме всички деца на брега и им показахме селото от палатки край древното жилище на Хоту Матуа. После надзирателите заведоха цялата група до една тераса на храма, където лагеруваха на тревата до основите на стената. Няколко островитяни бяха прекосили острова на коне, за да помагат, и изпекоха шест агнета по полинезийски обичай между нагорещени камъни в земята.

Денят преваляше. Горе, край огъня, бяха останали само изсушени от слънцето кокали; заливът беше пълен с къпеци се деца, а въздухът — с песни и виковете. Монахините бяха събрали група деца на брега; те пееха разпалено старинната песен на своите деди за Хоту Матуа, който пристигнал тук, в залива Анакена.

После учителят погледна часовника си, плесна с ръце и каза на своите хора да се приготвят за тръгване, защото децата трябваше да се качат пак на кораба. Океанът беше спокоен, с леко вълнение и моторницата лежеше като обикновено привързана за големия закотвен сал недалеч от брега. Децата я бяха използвали като трамплин. Механиците тръгнаха с първата лодка, за да приготвят всичко на кораба, и когато моторницата се върна, учителят пак застана на брега, за да събере ученици за втория курс. Откараха избраните до големия

закотвен сал с малкото салче за приземяване и някои от тях се изкъпаха още веднъж за сбогом, като плуваха наред с него. Когато моторницата тръгна повторно, няколко по-буйни момчета изплуваха сами до закотвения сал и се покатериха на него, за да изчакат там следващия курс. За да упражнява по-добър контрол, учителят също отиде на сала. Когато моторницата тръгна, той беше в нея. Другите възрастни, които наглеждаха децата, останаха на брега, за да разпределят останалите деца за последните курсове.

Тогава като гръм от ясно небе дойде нещастieto. Докато моторницата спокойно напредвала край най-външния скалист издатък на път към кораба, децата се раздвижили. Изведнъж всички поискали да идат напред и да видят как носът цепи вълните. Всички едновременно искали да се избутат напред при Тур младши, който седял на носа на лодката с въжето за връзване. Учителят се опитал по всякакъв начин да запази ред между децата, но този път те не се подчинили и не искали дори да чуят нарежданията му на полинезийски. Дърводелецът, който седял на кормилото, дал заден ход и двамата с Тур започнали да крещят на децата колкото им глас държал, но в същата секунда надвиснала катастрофата във вид на една кротка вълна. Моторницата, с подемност от два тона и натоварена само наполовина, забила дълбоко нос в бавно надигащата се вълна и мигом се напълнила. На повърхността се виждаше само кърмата и голям брой глави на плувци.

От кораба незабавно спуснаха лодка, а лекарят на експедицията и аз се метнахме от брега на малкия сал. Останалите се втурнаха към най-крайния издатък на брега, който беше само на около осемдесет метра от мястото на произшествието. Докато бързо гребяхме натам, обърнах глава и видях, че някой деца плуват към издатъка, но повечето се подаваха и изчезваха на едно място около кърмата на лодката. Скоро стигнахме до тях. Най-напред се насочихме към дърводелеца и един местен ученик, които плуваха един до друг и поддържаха две безпомощни същества. Когато ги изтеглихме върху сала, видях, че едното е тринадесетгодишната дъщеря на кмета — хубаво момиченце с извънредно бяла кожа и златисточервени коси. После скочих във водата, а лекарят остана на сала да прибира децата. Тогава пристигнаха и първите плувци откъм носа начело с капитана. Събирахме децата едно по едно и ги избутвахме върху сала. Повечето бяха свършено

апатични и просто се оставяха да потъват и изплуват, без да правят опит да се спасят. Когато салът се натъпка, капитанът и дърводелецът доплуваха с учителя, чието едро тяло плуваше от само себе си. Няколко души трябваше да повдигнат горната част на тялото му върху сала, който за малко не се преобърна, защото трима доплували островитяни, обезумели от страх, също се опитваха да се качат. Плувайки наблизко, аз трябваше да крещя като луд, докато ги накарам да скочат отново в морето, и салът се изправи. Двама от тях се хвърлиха отгоре ми и така се вкопчиха в мен, че ме повлякоха надолу. Най-сетне трябваше да се гмурна надълбоко, за да се освободя от тях. Тогава пристигнаха всички наши моряци от брега, помощникът на селския лекар и половин дузина островитяни. Те започнаха, плувайки, да бутат сала към носа, а лекарят гребеше като луд с всичките деца около него.

Капитанът и аз заедно с трима туземци продължихме да плуваме наоколо между най-различни предмети, за да видим дали не сме пропуснали някого. Водата беше кристално бистра и като се спуснах надолу, видях много обувки и дрехи, пръснати по песъчливото дъно на около осем метра дълбочина. Но за мой ужас на дъното видях и нещо, което ми заприлича на кукла. Гмурнах се и заплувах все по-надълбоко и по-надълбоко, а куклата все нарастваше. Не съм първокласен плувец, а сега вече бях уморен. Когато стигнах на шест метра и половина, така се изтощих, че не можах да издържа нито миг повече. Бях принуден да изплувам нагоре, макар сърцето ми да се късаше при мисълта, че трябва да се откажа, когато бях толкова близо до целта. Щом подадох глава над водата, видях до себе си Джозеф, местния клисар. Знаех, че на острова той е човекът, който най-добре се гмурка, защото веднъж го бяха избрали да ни покаже два потънали кораба близо до селото. Задъхвайки се, му казах няколко думи, като посочих надолу, и в миг Джозеф изчезна. Няколко секунди по-късно той пак изскочи, разтърси глава, пое дълбоко въздух и отново потъна. След малко излезе, като държеше пред себе си с изпънати напред ръце едно момче. Качихме момчето върху един барабан и когато заплувахме с него към брега, видяхме, че е дошла и спасителната лодка на кораба и от нея скачат механиците. Но сега на дъното нямаше нищо освен дрехи. Четиридесет и осем деца бяха вече на кораба и списъците на техните имена и на онези на брега показваха, че не липсва никой.

Когато стигнахме носа, всички деца бяха вече пренесени от сала върху скалите и нашият лекар ръководеше изкуственото дишане, подпомаган от помощника на селския лекар и всички околни. Селският лекар, който дотогава стоял на скалите и приемал пристигащите от сала, се беше прехвърлил върху него, за да го откара до брега, понеже се оказало невъзможно да изтеглят тежкия учител през острите скали от лава, където бяха пренесли на брега всичките му ученици. В ужасните часове, които последваха, докато над острова се спущаше нощта, селският лекар правеше на брега изкуствено дишане на своя приятел — учителя, подпомаган от нашите най-едри и най-силни мъже, а останалите бяха на носа и правеха същото с децата. Повече от десет деца имаха нужда от особени грижи. Навред тичаха хора с парафинови лампи и разнасяха одеяла и дрехи. Горе, в лагера, Ивон беше отворила всички палатки и раздаваше топла храна на старо и младо. Тъй като и от селото почнаха да се стичат ездачи, навсякъде из тъмното около нас сновяха хора.

Беше една кошмарна нощ, която никога няма да забравя. Ужас бе надвиснал над долината Анакена, докато една сива, съвсем безцветна дъга се извисяваше злокобно над черното нощно небе, точно там, където луната се беше скрила зад хълмовете. Едно по едно децата се съживяваха; пренасяха ги в палатките и ги слагаха в леглата. Но часовете минаваха и две от тях не помръдваха. Едното беше червенокосото момиченце. Кметът седеше неподвижно до него и каза със спокоен глас:

— На нея ѝ е добре. Винаги е била послушна. Сега е при Дева Мария.

Никога дотогава не бях виждал толкова отблизо нещастиято. Никога не съм виждал хора да го приемат тъй спокойно. Онези, които бяха загубили децата си, стискаха мълчаливо ръцете ни в своите, сякаш за да ни уверят, че ние, собствениците на лодката, не сме виновни за случилото се. Другите, чиито деца бяха спасени, се хвърляха на шиите ни и плачеха. В продължение на няколко часа палатките и околното пространство бяха претъпкани с ученици, родителите им и други хора, дошли, за да зяпат. Но когато настъпи нощният хлад, започнаха да стягат вързопите си и цели семейства се качваха на един кон, като възсядаха по двама или трима. Две деца имаха дизентерия и останаха в палатките с най-близките си роднини.

След като ездачите се изгубиха в тъмнината заедно с повече от сто деца върху седлата си, долината Анакена опустя.

Последни от брега се изкачиха осем души, които носеха учителя на носилка. Небето беше черно и все още се виждаше сивата безцветна дъга, която приличаше на тъжна рамка около осемте фенера, които се люшкаха в нощта. Селският лекар ме погледна със спокойните си, черни като въглен очи и каза:

— Островът загуби един добър човек, сеньор. Той умря на поста си. Последните му думи били: „Кау, кау, поки!“ — „Плувайте, момчета!“

Видях отново селския лекар в малката църква на отец Себастиан. Той стоеше неподвижен и гологлав до ковчега на своя приятел. Бяха погребали двете деца предишния ден с простичка, красива церемония с палмови листа и тихи песни. Цялото село участвуваше в погребалното шествие и пееше нежно за двете същества, които се били преселили на небето. Този ден словото на отец Себастиан беше кратко, но топло.

— Ти обичаше учениците си — завърши той. — Дано се срещнете отново.

Докато учителят изчезваше завинаги, чухме селския лекар да шепне:

— Плувайте, момчета. Плувайте.

Островитяните забравиха цялото нещастие невероятно бързо. Близките на загиналите веднага започнаха да колят говеда и овце за големите тържества, които устройват при загубата на някой скъп човек. Те дойдоха на коне дори при нас и ни донесоха цели говежди бутове и големи количества друго месо. Но това, което най-много ни изненада, беше състоянието на палатките, след като всичко бе разтребено. В продължение на два века най-отличителната черта на местните жители била кражбата — те задигали всичко, върху което могли да сложат ръка. В онази тъмна, безлунна нощ нямаше никакъв контрол. Островитяните влизаха и излизаха от палатките колкото си искаха и всичко, което притежавахме, лежеше там на открито. Не очаквахме да намерим вече нищо. Оказа се обаче, че сме се излъгали. Нищо не беше изчезнало — нито една шапка, нито един гребен, нито една връзка за обувки. И всичките сухи дрехи и одеяла, които бяхме

заели на децата, когато се прибираха, пристигнаха от селото изпрани и изгладени на спретнати купчини. Нищо не липсваше.

Но един от членовете на експедицията, преди да се хвърли във водата, за да спасява, пуснал своя часовник в шапката си, оставена на брега. Някой откраднал часовника, докато собственикът му бил във водата и спасявал децата. Това беше долна постъпка, но нямаше голямо значение. Затова останах просто потресен, когато за пръв път след нещастиято срещнах отец Себастиан.

— Какво ужасно нещастие с тези деца! — едва успях да промълвя аз.

— По-лошо е това, което се случи с часовника — отвърна отец Себастиан, без да му мигне окото.

— Какво искате да кажете? — попитах аз, поразен от този чудовищен отговор.

Отец Себастиан сложи ръка на рамото ми и каза спокойно:

— Всички трябва да умрем, но не трябва да крадем.

Никога няма да забравя тези думи и усилието ми да ги разбере. Но внезапно почувствувах, че тук, на Великденския остров, бях срещнал велика личност — може би най-великата, която въобще познавах. Неговото учение беше за него така действително, както самият живот, и не се състоеше само от наставнически думи, запазени за неделния ден. Той учеше другите на това, в което сам вярваше.

Той не каза нищо повече и в пълно мълчание ние се прибрахме заедно в селото.

Няколко дни по-късно отново се видяхме с отец Себастиан. Бях отменил всякаква работа през тези дни, но това не се хареса на островитяните. Когато слънцето изгря и залезе и пак изгря, те отново поискаха да работят, за да си изкарват нови дажби, надници и стоки, защото вчера беше вчера, а днес си е днес. Кметът седеше пред прага си и изрязваше един птичечовек от някакъв голям пън; около него хвърчаха стърготини. Когато отминавахме с джипа, той се усмихна, махна с ръка и ни посочи работата си. Спряхме пред малката белосана къща на отец Себастиан, която се намираше точно до църквата, зад лека от ярки цветя, и аз скочих от джипа и отворих ниската градинска портичка. Видях отец Себастиан през прозореца и той ми направи знак да вляза в малкия му кабинет, където бе седнал зад маса, отрупана с книжа и писма. На стената зад него имаше полица с книги на най-

различни езици. Те образуваха колоритна рамка около едрия брадат стар мъдрец, който седеше до масичката в бялото си расо с отметната качулка. На масата липсваше само голямо паче перо в мастилница — отец Себастиан си имаше автоматична писалка. Но затова пък книгата бяха затиснати с древна каменна брадва.

Този стар свещеник беше някакво изключение за Двадесетия век. Той се чувствуваше съвсем като у дома си сред нас, а в същото време сякаш беше някакъв учен монах от средновековна картина, бюст на римски мъдрец, портрет на учен от старогръцка ваза или някоя керамична плочка от Шумер, Дори да би живял хиляда години — такъв какъвто беше сега, — сините му очи, в които винаги се спотайваше усмивка, като че ли пак биха излъчвали жизнерадост и младежка енергия. В този ден той просто тръпнеше от въодушевление — беше намислил нещо. Искал да ме помоли да започнем разкопки на едно много специално място на острова — място, което повече от всяко друго се споменава в преданията на островитяните.

За двадесети път чух легендата за рова на Ико или „фурната на дългоухите“. Всеки, който е стъпил на Великденския остров, е чувал тази легенда; всеки, който е писал за загадката на острова, се е занимавал с нея. Туземците бяха ми показали белезите на земята, където някога е бил ровът, и всички искаха да ми разкажат историята.

Отец Себастиан беше записал преданието в своята книга и сега го чух от неговата уста с молбата да изпратя една група да разкопае рова.

— Аз вярвам на това предание — каза той. — Знам, науката твърди, че ровът е естествен, но учените може и да грешат. Познавам добре местните жители. Преданието за този ров е прекалено живо, за да е плод на въображение.

Легендата за защитния ров на дългоухите се пази от векове в спомените на населението. Историята на рова започва там, където завършва походът на статуите. Започва в мъглата на древността и описва катастрофата, която завинаги сложила край на златния век на Великденския остров.

На острова имало два народа и те живеели един до друг из целия остров. Хората от единия народ имали странен външен вид: мъжете и жените пробивали ушите си и закачвали тежести на меките им части, та ушите изкуствено се удължавали чак до раменете. Поради това ги

наричали *ханау еене* — дългоухите, а другият народ бил *ханау момоко* — късоухите.

Дългоухите били енергичен народ, който непрестанно искал да работи, и късоухите трябвало да се трепят и да блъскат, за да им помагат да издигат стени и статуи. Това в края на краищата предизвикало недоволство сред късоухите. Последното хрумване на дългоухите било да разчистят Великденския остров от всички пръснати камъни, за да може да се обработва цялата земя. Работата започнала на платото Поике — най-източната част на острова — и късоухите трябвало да пренасят всеки камък до ръба на скалата и да го хвърлят в океана. Затова днес на обраслия с трева полуостров Поике няма нито един камък, докато останалата част на острова е гъсто осеяна с черни и червени камъни и блокове лава.

Но на късоухите им дошло до гуша. Омръзнало им да влачат камъни за дългоухите. Решили да обявят война. Дългоухите избягали от всички останали части на острова и се установили на най-източния му край — на разчистения полуостров Поике. По нареждане на своя главатар Ико те изкопали окоп дълъг около три километра, който отделил платото Поике от останалата част на острова. Този ров запълнили с голямо количество клони и дънери, докато заприличал на огромна дълга клада, готова да бъде подпалена в случай, че късоухите се опитат да нахлуят по склона, който води към платото. Поике се превърнал в грамадна крепост, заобиколена по целия бряг с отвесна пропаст, дълбока двеста метра, и дългоухите се почувствували в безопасност. Но един от дългоухите имал късоуха жена. Името ѝ било Моко Пингей. Тя живеела на полуострова Поике с мъжа си, но била предателка и уговорила сигнал с късоухите от низината. Щом я видели да седи и плете голяма кошница, късоухите трябвало да се промъкнат във върволица край мястото, където седяла.

Една нощ разузнавачите на късоухите видели, че Моко Пингей седи и плете кошница до единия край на рова на Ико. Късоухите се промъкнали поединично край самия ръб на скалата, където седяла тя, и обкръжили напълно Поике. Долу, в равнината, друга армия от късоухи открито тръгнала на поход към рова. Нищо неподозиращите дългоухи заели позиция, за да ги посрещнат, и запалили цялата клада. Тогава другите късоухи изскочили из засада и в кървавата битка, която последвала, всички дългоухи изгорели в собствения си ров.

Само трима дългоухи успели да прескочат пожара и да избягат към Анакена. Единият се казвал Ороройна, вторият — Вай, а името на третия е забравено. Те се скрили в една пещера, която жителите показват и до днес. Там ги намерили и прободили двама от тях с остри колове, а третия и последен — Ороройна — оставили жив, като единствен оживял дългоух. Когато късоухите го измъкнали от пещерата, той крещял „орро, орро, орро“ на своя матерен език, но това било език, който късоухите не разбирали.

Отвели Ороройна в къщата на един късоух на име Пипи Хореко, който живеел в подножието на хълма Тоатоа. Там дългоухият се оженил за една късоуха от рода Хаоа и имал много потомци, между които Инаки-Луки и Пеа. Те от своя страна също имали голям брой потомци, последните от които и сега живеят сред късоухите на острова.

Това е преданието за рова на дългоухите в най-пълен вид и сега отец Себастиан искаше да правя там разкопки. Знаех, че двете предишни експедиции са чули варианти на това предание и са ходили да разгледат останките от рова. Мисис Раутледж не била сигурна, но по-скоро била склонна да вярва, че ровът е естествена геологическа вдлъбнатина, която дългоухите вероятно са използвали за самозащита. Метро^[1] отишъл още по-далеч. Той заключил, че целият ров е естествено образувание, което изкушило туземците да измислят тази история. Той смятал, че легендата се породила от желанието на островитяните да си обяснят една географска особеност и следователно историята за дългоухите и късоухите не е нищо друго освен измислица — и то не много отдавнашна — на населението на острова.

Някакъв професионален геолог също отишъл да види рова на дългоухите и окончателно потвърдил, че ровът е естествено образувание, оформило се преди появата на човека от сблъскването на един поток лава, идващ от центъра на Великденския остров, с друг, вече застинал поток от Поике. Там, където се срещнали, се образувало нещо като ров.

Когато специалистите произнесли своята присъда, островитяните се объркали. Но те все пак си държали на своето — това било защитният ров на Ико — фурната на дългоухите. И отец Себастиан им вярваше.

— Лично за мен ще е от голямо значение, ако направите там разкопки — каза той и почти подскочи от възторг, когато се съгласих.

Карл щеше да ръководи разкопките при рова на Ико. На другия ден тръгнахме заедно с петима местни жители с джипа по един разчистен път, който пресичаше равнината в подножието на Поике. Над нас се стелеха равните склонове на Поике като килим от трева без нито един камък, а около и зад нас беше почерняло от камънаци. Горе, на Поике, бихме могли да караме с джипа накъдето поискаме. Но ние спряхме в подножието на склона, откъдето започва тревата. Покрай целия хълм, от север до юг, се точеше лека вдлъбнатина в почвата като запълнен изкоп. На някои места изкопът беше доста дълбок и ясно очертан, другаде беше заличен, но по-нататък пак се очертаваше и стигаше чак до пропастите от двете страни на полуострова. Тук-там по горната страна на рова се виждаше по някоя гърбина, като защитен насип от пръст. Спряхме и скочихме навън. Това беше Ко те Ава о Ико — ровът на Ико, или Ко те Уму о те Ханау еепе — фурната на дългоухите.

Карл искаше да изследва почвата на няколко места, преди да започнем разкопките. Тръгнахме край вдлъбнатината и разположихме петимата местни работници по рова на големи разстояния един от друг. Казахме на всеки да изкопае правоъгълна дупка право надолу в земята. Никога не съм виждал островитянин да хваща кирка и лопата с по-голямо усърдие. И понеже не можеха да нанесат щети, тръгнахме да пообиколим платото. Когато се върнахме иззад хребета, за да видим първата пробна дупка, старецът, който беше започнал да копае там, беше изчезнал безследно заедно с инструментите си. Но додето се чудехме къде ли е отишъл, от тъмната дупка изхвърча същинска струя пръст. Като стигнахме дотам, видяхме, че старият стои на около два метра дълбочина в земята, копае и рови и от него се лее пот. А на синапено жълтата пръстена стена видяхме широки червени и черни ивици, които опасваха копача като шарен пояс. Дебели пластове въглени и пепел! Някога тук е имало голям пожар и Карл ми каза, че температурата ще е била много висока или пък пожарът е траял много дълго — иначе пепелта не би могла да стане толкова червена. Преди да каже нещо друго, хукнах, за да надникна в съседната дупка.

Карл забърза подире ми и отдалеч видяхме усмихнатото лице на клисаря Джозеф, което се подаваше от земята. Той беше попаднал на

същите остатъци от пожар и ни показва пълна шепа овъглени клони и късове дърво. Наоколо не се виждаше нито един храст. Втурнахме се към следващата дупка и после към другите. Навсякъде ни посрещна същата картина — яркочервената ивица пепел, която опасваше дупките, и около нея черни, овъглени остатъци.

Пратихме да викнат отец Себастиан и той се затича от дупка на дупка с веещо се бяло расо, за да види червената пепел. Лицето му сияеше, докато минавахме покрай мрачните статуи на Рано Рараку на път за Анакена. Той се гордееше с голямата победа на деня и предвкушваше добрата храна и хубавата датска бира, защото сега отивахме в лагера, за да се подкрепим преди интересната работа, която ни чакаше на следния ден, защото започваха истинските разкопки на Поике.

На другата сутрин пратихме група копачи да разровят напречно вдлъбнатината, като по този начин направят разрез, и в следващите дни Карл започна разкопките, които разкриха цялата тайна на изкопа. Горната част на рова — откъм възвишението — беше наистина само дело на природата и следваше ръба на стар поток от лава. По-надолу бяха работили трудолюбиви хора. Те са издълбали скалата и направили по продължение на хълма голям изкуствен защитен изкоп, правоъгълен в разрез, дълбок три метра, около тринадесет метра широк и три километра дълъг. Това било гигантски строеж. В пепелта на дъното намерихме камъни за прашки и гравирани каменни плочки. С пясъка и чакъла, изваждани от дъното на изкопа, бил издигнат укрепителен насип. Из камънаците на насипа намерихме разни останки, които разкриваха, че камъните са изнасяни от рова в големи плетени кошници.

Сега знаехме, че ровът на Ико е едно великолепно замислено от човека защитно съоръжение и че в изкопа покрай цялото възвишение били натрупани големи количества дърва и запалена грамадна клада. Погледнахме местните жители. Сега беше наш ред да зяпнем от учудване: те знаеха всичко това; от поколение на поколение се е предавало, че тази запълнена вдлъбнатина е остатък от защитната преграда на Ико и лобното място на дългоухите.

Едно от най-лесните неща за съвременния археолог е да установи откога са въглените, намерени в някое старинно огнище. Възрастта им се определя с приблизителна точност чрез измерване на

радиоактивността им, която от година на година равномерно намалява. Степенуването на това намаление е известно. Големият пожар във фурната на дългоухите е горял триста години преди нашето идване — може би малко по-рано или малко по-късно. Но цялата сложна укрепителна работа по окопа била извършена много преди тази окончателна, катастрофа, защото изкопът бил наполовина запълнен с пясък, когато натрупали и запалили защитната клада срещу късоухите. В по-долните пластове имаше останки от огньове, а първите строители на изкопа затрупали с отломки едно огнище на повърхността на земята, което датира от около четиристотната година преди нашата ера. Това е най-старата следа от човек, установена досега в цяла Полинезия.

Преданията за дългоухите заживяха нов живот — както за жителите на селото, така и за нас, обитателите на лагера Анакена. Странните профили на огромните статуи сякаш добиха повече смисъл, защото всички имат много дълги уши, които висят от двете страни на главите им като на ловджийски кучета.

Една вечер скитах сам между дългоухите статуи в подножието на Рано Рараку. Трябваше да мисля за толкова много неща, а най-добре се мисли насаме, под звездите. Човек не познава истински едно място, докато не е спал там. Аз съм спал на най-чудновати места — върху олтарния камък в Стоунхендж, в една пряспа на върха на най-високата норвежка планина, в кирпичени стаички в запустели пещерни села на Ню Мексико, на Острова на слънцето в езерото Титикака, до развалините на сградата, в която се раждали инките първенци, а сега исках да спя в древната каменоделна на Рано Рараку. Не че бях суеверен и вярвах, че духовете на дългоухите ще дойдат да ми издадат своите тайни, а защото исках да асимилирам напълно особената атмосфера на това място. Катерих се през огромни каменни тела, които лежаха по склоновете, и стигнах до едно място, където бяха извадили някой великан от дупката, в която се е родил. Родилното му легло лежеше празно и приличаше на театрална лежа с надвиснал таван.

Оттук се откриваше чудесен изглед към острова и нямаше да се намокря дори в пороен дъжд. Слънцето залязваше зад стръмната вулканична стена на Рано Као на другия край на острова и пред леглото на оттеглящия се бог Слънце се издигаха като завеса червени, пурпурни и лилави облаци. Но слънцето беше успяло да се промъкне

през тях и хвърляше няколко снопа сребърни лъчи върху далечните блестящи вълни, които бавно и безшумно се движеха към брега в безконечен поход срещу острова. През деня не ги бях видял — толкова далече бяха те, — но сега лъчите на вечерното слънце посребряваха разпенените гребени и блестящите пръски изпълваха въздуха край подножието на вулкана. Това беше божествено зрелище. А сред множеството исполински богове високо в планинската лежа седях аз — самотно, дребно човешко същество — и наблюдавах величественото представление на природата.

Откъснах няколко твърди снопчета трева и изметох пясък и овчия тор от пода на изоставеното легло на великана. После си приготвих хубава постеля от трева и папрат под последните бледнеещи лъчи на слънцето. Долу, в равнината, чувах две девойки да пеят нежни, полинезийски любовни песни. Те приближаваха на коне, без определена цел, без друга задача, освен да изпълнят вечерния здрач със своя смях и с песните на Южното море, докато конете им безцелно се разхождаха в кръг. Но когато човекът горе в планината си легна сам и когато, залязвайки, слънцето дръпна подире си мрака като тъмна завеса над небето, двете вахини внезапно притихнаха, сякаш се изплашиха от магия, и препуснаха към една самотна овчарска колиба край залива. Овчарят също беше тръгнал към колибата. Видях, че докато пресичаше равнината, все се спираше и палеше тревата. Сухият сезон отдавна бе започнал, преваляваше много рядко и тревата беше пожълтjала и станала твърда. Сега трябваше да се изгори, за да може да поникне нова, свежа и зелена трева за овцете. Докато беше светло, виждах само дима на тревните пожари, който лежеше като сива мъгла над равнината. После настъпи нощ и тъмнината погълна дима, но не и огньовете. Колкото повече се стъмваше, толкова по-ярко се открояваха пламъците и в катраненочерната нощ невинният пожар на тревата, разпрострял се на всички страни, заприлича на хиляди червени клади.

Горе на скалата духаше студен вятър и аз притеглих спалния чувал до брадата си. Лежах, вслушвах се в тишината на нощта и попивах цялата атмосфера на каменоделната на дългоухите, която ми се представи сега в съвсем нова обстановка. Легнал под свода на своята лежа, отново изпитах чувство, че съм в театър. Това сякаш беше голямото представление на дългоухите. Силуетите на едрите исполини около мен приличаха на черни декори, които ограждат една сцена със

звезден фон. После действието се пренесе долу, на смолисточерната равнина, дето огньовете светеха, трептяха и непрестанно се появяваха на нови места, докато най-сетне ми се стори, че хиляди невидими късоухи се прокрадват напред в широка редица с факли в ръка, за да щурмуват каменоделната. Времето пак беше престанало да съществува. Винаги е имало нощ и звезди — и човек, който си играе с огъня.

Задряхах с тази картина пред очите, но внезапно пак се събудих. Чух съвсем ясно как нещо тихо и внимателно се промъква през тревата. Кой ли така предпазливо напипва пътя си тук горе, в каменоделната? Дали не бяха островитяни, дошли да търсят нещата, които съм оставил край себе си в мрака? Близко до главата ми нещо изшумоля, аз се обърнах и запалих фенерчето. Никой. Светлината припламна, но избледня и се превърна в мътно червено мъждуване. Тия проклети влажни батерии! Единственото, което виждах в бледия лъч на фенерчето, беше една огромна статуя, поела пътя към низините от хребета над мен. Тя лежеше със счупен врат, като грамаден свод над издатината, над която лежах. От тревата на съседната издатина се подаваха чудовищни вежди и два гигантски носа и хвърляха странни сенки върху скалата. Беше се заоблачило и ръмеше, но там, дето лежах, беше сухо. Угасих светлината и се опитах да заспя, но сега шумоленето се засили. Разклатих фенерчето, докато започна да мъждука, и зърнах една кафява хлебарка, голяма колкото палеца ми. Затърсих около себе си и напипах една груба каменна брадва, от ония, които лежат пръснати из цялата каменоделна. Но преди да ударя гадината, видях, че до нея седи неподвижно друга, и още една, и още една. Никога не бях виждал такива големи хлебарки на Великденския остров. Раздвижих слабата светлина около себе си и открих навсякъде тлъсти хлебарки. Те седяха на групи по скалата, по тавана над главата ми, а две се мъдреха върху спалния ми чувал и размахваха пипалата си към мен. Седнали там, втренчили в лицето ми големите си кръгли и тъпи очи, те бяха отвратителни. Като загасях фенерчето, ставаше още по-лошо, защото тогава плъзваха по всички посоки. Един храбрец дори се присламчи и ме щипна по ухото. Навън валеше поройно. Взех каменната секира, убих най-големите около себе си и пометох онези, които седяха върху спалния ми чувал. После фенерчето ми угасна съвсем и когато замъждука отново, хлебарките бяха толкова, колкото и

преди, а няколко големи гадини си устройваха канибалска гощавка със своите убити братя. Внезапно зърнах две страхотни очи, втречени право в лицето ми, а под тях ухилена беззъба уста. Туй беше вече същински кошмар! Страшното лице се оказа скална гравюра на ужасяващия дух Маке-маке, изсечена в скалата в далечното минало. На дневната светлина не я бях видял, но бледото странично осветление от фенерчето хвърляше сянка в улеите и караше гротескното лице да изпъкне от стената.

Убих още няколко хлебарки с каменната брадва, но в края на краищата реших да отстъпя пред численото им превъзходство, иначе трябваше цяла нощ да ги избивам. В детството си като скаут бях научил една мъдра поговорка: „Всички гадини са хубави, стига човек да се загледа добре в подробностите им.“ Погледнах право в глупавите кръгли шоколадови очи на една разкрячана шестокрака хлебарка, дръпнах качулката на спалния чувал над главата си и се опитах да задрема. Но скалата беше твърда и аз премислях още нещо. Мислех си колко ужасно твърда е тази скала — не за спане, а за изсичане. Хванах пак каменната секира и ударих с все сила по стената на каменоделната. Бях го правил и друг път и знаех много добре, че брадвата отскача от стената, без да остави друг белег освен едно прашно петънце. Веднъж капитанът дойде с мен и опита щастието си с чук и длето. За половин час той успя да издялка едно парче, голямо колкото юмрук. Междувременно изчислихме, че по околните склонове от твърдата скала са изсечени над деветнадесет хиляди кубически метра камък, а археолозите смятаха, че това число спокойно може да се удвои. Просто невероятно! Отново почувствувах приказното величие на начинанието на дългоухите в тази планина и пак се сетих за нещо, което отдавна се въртеше в главата ми. Защо да не направим един опит? Каменните секири все още лежаха, където ги бяха захвърлили скулпторите, и в селото все още живееха потомците на последния дългоух. Защо да не подновим работата в древната каменоделна?

Огньовете на факелното шествие на канибалите долу в равнината бяха потушени. Но горе, сред великаните, гъмжило от малки канибали пируваше с останките на своите събратя, паднали под каменната секира на дългоухите. И докато лазеха и се катереха навред по мен, потънах в сън и загубих чувство за времето и пространството, като някакъв Гъливер между усърдните канибали и като джудже сред

замечтаните исполини... А голямото звездно небе се стелеше над планината.

На другата сутрин слънцето разливаше злато върху пожълтялата равнина и само многобройните криле и прегънати крака около мен потвърждаваха, че нашествието на хлебарките не е било сън. Оседлах коня си и препуснах по древния тревясал път, който водеше към залива при селото.

Като казах на отец Себастиан откъде идвам и какво съм намислил, той се усмихна хитро. Веднага се съгласи с моя план, при условие да изберем едно уединено кътче в каменоделната, за да не нарушим изгледа на Рано Рараку откъм равнината. Но аз не исках случайни хора да ми помагат при направата на статуята. Знаех, че отец Себастиан е специалист по местните родословни дървета и че е публикувал една генеалогия на Великденския остров. Казах му, че търся островитяни от потомството на последния дългоух.

— Сега има само едно семейство, което произхожда по права линия от Ороройна — каза отец Себастиан. — При въвеждането на християнството през миналия век това семейство избрало презимето Адам или Атан, както го произнасят тук. Вие познавате най-възрастния брат. Това е Педро Атан — кметът.

— Кметът! — Толкова бях изненадан, че не можах да сдържа усмивката си.

— Да, той прилича на шут, но съвсем не е глупав и е добродушен човек — увери ме отец Себастиан.

— Но той няма вид на туземец — казах аз — със своите тънки устни, тесен остър нос и светла кожа...

— Той е чистокръвен — отговори отец Себастиан. — А понастоящем има само осемдесет-деветдесет островитяни, за които можем да гарантираме, че са чистокръвни. И не само това — откъм бащина страна той е истински дългоух по права линия.

Мигом се метнах на коня си и поех по неравната селска улица към оградата, зад която беше малката варосана къщурка на кмета, наполовина скрита в храсти и дървета.

Кметът тъкмо работеше един хубав малък комплект от фигурки за шах, които, вместо да бъдат като традиционните фигури, имаха формата на статуи, птицехора и други образи, типични за острова.

— Това е за теб, сеньор — каза той и гордо показва своите малки шедьоври.

— Ти си истински скулптор, кмете Дон Педро — казах аз.

— Да, най-добрият на острова — беше дръзкият отговор.

— А вярно ли е, че си и дългоух?

— Да, сеньор — отвърна кметът безкрайно сериозно. Той скочи на крака и застана мирно като войник, когото са извикали пред строя.
— Аз съм дългоух, истински дългоух и се гордея с това — каза той драматично, като се биеше по гърдите.

— Кой е направил големите статуи?

— Дългоухите, сеньор — отвърна той натъртено.

— А някои други островитяни казват, че късоухите ги били направили.

— Това е нагла лъжа, сеньор. Опитват се да си припишат това, което са направили моите деди. Всичко е направено от дългоухите. Не си ли забелязал, че статуите имат дълги уши, сеньор? Да не мислиш, че късоухите ще правят статуи на дългоухи? Статуите са издигани в памет на главатарите на дългоухите.

Той беше така развълнуван, че гърдите му се надигаха и спадаха и тънките му устни трепереха.

— Вярвам ти, че дългоухите са направили статуите — казах аз.

— Но сега искам да ми се извае една статуя, като работата се извърши само от дългоухи. Мислиш ли, че можеш да го сториш?

Няколко мига кметът стоя неподвижно с тръпнещи устни. После изведнъж се изпъна.

— Ще стане, сеньор, ще стане. Колко дълга трябва да бъде статуята? — попита той.

— Е, средна големина — пет-шест метра.

— Тогава трябва да бъдем шестима. Ние сме само четирима братя, но има няколко други, които са дългоухи по майчина линия. Може ли да дойдат и те?

— Може, разбира се!

Отидох до губернатора и издействувах Педро Атан временно да бъде освободен от задълженията си на кмет. Той и роднините му получиха разрешение да отидат на Рано Рараку, за да изваят една статуя.

В деня, преди да започне работата, ме помолиха да приготвим малко храна за дългоухите. Понеже аз бях поръчал статуята, аз трябваше да дам храната — такъв бил старият обичай. Денят изтече, но никой не дойде да прибере дажбите. Един подир друг нашите в лагера започнаха да си лягат — най-напред Ивон с Анет в палатката до падналия великан — и скоро във всички палатки изгаснаха светлините. Само Гонсало, Карл и аз седяхме в палатката-столова и пишихме.

Изведнъж чухме някакво странно, съвсем слабо тананикане и пеене. То ставаше все по-силно, идваше от самия лагер, а после се разнесе ритмично думкане по земята. Това, което чувахме, беше нещо много особено и праисторическо. Гонсало се изправи, свършено объркан, Карл ококори очи, а аз слушах прехласнато. През всичките си преживелици в Полинезия докога не бях чувал подобно нещо. Отворихме ципа на палатката и излязохме в мрака. Фотографът тъкмо излизаше по пижама от своята палатка и една по една другите палатки светваха.

В бледата светлина, която се процеждаше през мрежата за комари на палатката-столова, видяхме група свити фигури, които седяха сред откритото пространство между палатките и удряха по земята с чудновато издялкани бойни тояги, гребла и каменни брадви. Всеки имаше на главата си корона от листа, които приличаха на пера, а две дребни фигури в края на групата бяха нахлузили върху главите си големи книжни маски, които представляваха птицехора с големи очи и огромни, издадени напред клюнове. Те се покланяха и кимаха, докато другите се олюляваха, пееха и тропаха в такт по земята. Но от всичко най-завладяваща беше мелодията. Тя беше поздрав от някакъв изчезнал свят. Един-единствен остър и чудноват глас сред дълбокия мъжки хор оказваше неопируемо странно въздействие. Той правеше този неземеи хор свършен. Когато свикнах с тъмнината, видях, че гласът е на една старица, слаба като вейка.

Всички бяха много сериозни и продължаваха да пеят, докато един от нашите хора излезе от палатката си с лампа. Тогава хорът рязко секна, всички промърмориха „не“ и скриха лица в ръцете си. Щом светлината изчезна, отново подхванаха песента. Един започна, после подеха останалите и накрая старата жена. Чувствувах се много далеч от островите в Южното море. Песента ми напомняше за песните на индианците пуебло в Ню Мексико. И археолозите казаха същото.

Щом свърши песента, донесох чиния наденици, които домакинът беше приготвил в кухненската палатка. Изпълнителите я взеха и се оттеглиха в мрака. Сега видяхме, че двамата маскирани птицехора са деца.

Кметът се върна много сериозен с празната чиния и с венец от папрат на главата. Аз се пошегувах, засмях се и го поздравих за изумителното изпълнение, но по лицето на кмета не трепна ни един мускул.

— Това е много стар обичай — туй е старинната песен на каменоделците — каза той почти строго. — Пели са я на своя най-главен бог Атуа, за да измолят успех в работата, която започват.

Имаше нещо странно у кмета тази вечер — нещо свързано с песента и начина, по който беше изпълнена, и това ме накара да се почувствувам объркан и несигурен. Това не беше обикновено представление, не бяха го направили за наше забавление — то носеше оттенък на обред. Не бях преживявал подобно нещо в Полинезия, откакто живях със стария отшелник Тей-Тетуа в долината Уай на Фатухива преди двадесет години. Навред в този край жителите са се отрекли от всичко старо, ако не се смятат сламените поли за пред туристите. Обикновено свирят и пеят вносни хула-песни, а когато разказват истории, това са най-често легенди из книгите на бели писатели. Но в тази малка нощна церемония имаше нещичко, което не беше отправено единствено към нас. Ние бяхме случайни свидетели, тъй като ние бяхме ги накарали да направят статуята.

Нарочно се опитах да се шегувам с кмета и неговите хора, но този път шегите ми не попаднаха на добра почва. Той ме хвана кротко за ръката и каза, че случаят бил някак си „малко тържествен“, защото песента била старинна и отправена към бога.

— Толкова са знаели дедите — продължи той, — те мислели, че бог се казва Атуа. Днес ние знаем повече от тях, но трябва да им простим, защото не е имало кой да им каже това, което ние знаем сега.

После стари и млади се отдалечиха през храмовия площад с всичките си обредни принадлежности и се изгубиха в мрака, на път към една от пещерите на Хоту Матуа, където щяха да пренощуват.

На другата сутрин се изкачихме в каменоделната в Рано Рараку. Там намерихме кмета и петима от неговите дългоухи, които отдавна бяха горе на скалата и обикаляха, за да съберат изоставени каменни

секири. Секирите лежаха по склоновете със стотици, по земята и под нея, наподобяващи грамадни кучешки зъби с остри върхове. Горе, до ложата, където бях спал, имаше голяма плоска странична стена, която не се виждаше отдолу. Това беше широк процеп в скалата, където са дълбали някогашните скулптори. През тази тъй отдавна изсечена странична стена щяхме да се врежем още по-надълбоко в скалата, по чиято повърхност все още личаха следи от древните брадви на ваятелите, като огромни белези от зверски нокти. Нашите приятели, дългоухите, още от самото начало знаеха точно какво трябва да направят. Те разпределиха цял запас от каменни брадви покрай скалната стена, където щяха да започнат, и до всеки стоеше по една кратуна, пълна с вода. Кметът обикаляше с вчерашния папратов венец на главата, за да провери дали всичко е готово. После размери няколко пъти повърхността на скалата ту с протегнати ръце, ту с педя. Той явно познаваше относителните пропорции от своите собствени дървени фигури. После изсече с една каменна брадва белези на различни места по повърхността на скалата. Но вместо да започне работа учтиво ни помоли да го извиним и изчезна заедно с хората си зад една издадена скала.

Явно, че се подготвяше някаква нова церемония и ние с интерес чакахме да видим какво ще се случи. Но шестимата се върнаха бавно със строги лица и се строиха край скалата, всеки с по една каменна брадва в ръка. Изглежда, че необходимата церемония се беше състояла от другата страна на скалата. Те държаха секирите в свитите си ръце като кинжали и по знак, даден от кмета, запяха песента на каменоделците от предишния ден, като всеки вдигаше ръка и удряше повърхността на скалата в такт с ритъма на песента. Това, което виждахме и чувахме, беше просто фантастично. Липсваше им само исото на старицата, но ехтящите удари на каменните брадви от скалата напълно го заместваха. Всичко това бе тъй вълнуващо и увлекателно, че всички ние, които гледахме, стояхме като хипнотизирани. Певците се разгорещиха, усмихваха се, пееха и сечаха, сечаха и пееха. Един висок възрастен мъж в края на редицата така се вдъхнови, че започна да танцува и да поклаща хълбоците си, докато пееше и сечеше. Удар след удар, зън-зън, зън, зън-зън-зън — скалата беше твърда, камък срещу камък, — но малката секира бе по-твърда и скалата трябваше да отстъпи. Зън-зън-зън — ударите на секирите сигурно се чуваха далеч

из равнината. За пръв път от векове насам в Рано Рараку прозвуча звъntenето на камъка.

Песента заглъхна, но ударите продължаваха, равномерни и непрекъснати. Шестима дългоухи бяха поели сечивата и продължаваха работата, която дедите им са били принудени да изоставят. Следата, която оставаше подир всеки удар, не беше дълбока — едно сиво петънце прах. Но след още един удар, и след още един, и после след друг тя ставаше все по-дълбока. От време на време хората грабваха кратуните и плисваха вода върху повърхността на скалата, дето сечаха.

Така измина първият ден. Навсякъде из околността се чуваше звънтене и чукане откъм скалата измежду неподвижните великани. Като си легнах в палатката, през очите ми се мяркаха облените в пот кафяви гърбове на работниците и острите камъни, които се забиваха в скалата, а в ушите ми отекваха ударите, макар че в каменоделната отдавна всичко беше затихнало. Кметът и неговите приятели сега спяха смъртно уморени в пещерата на Хоту Матуа. Старицата бе дошла в лагера да вземе едно голямо блюдо с месо и цяла торба, пълна с хляб, масло и захар, тъй че дългоухите спяха с пълни стомаси.

На другия ден и през деня след него работата в каменоделната продължи: мъжете сечаха и потта се лееше. На третия ден очертанията на исполина ясно се виждаха по повърхността на скалата. Дългоухите изсичаха паралелни улеи по повърхността на скалата, а после удряха по ръбовете, които оставаха между браздите, и ги отронваха на парчета. Те сечаха, сечаха и заливаха с вода. И непрестанно сменяха секирите си, защото остриетата им скоро се изтъпяваха. По-ранни изследователи са мислели, че когато каменната секира се изхаби, просто я изхвърляли и че това обяснявало огромния брой секири, които лежат пръснати из каменоделната. Но това предположение се оказа погрешно. Когато се изхабяваха, кметът ги грабваше една подир друга за дръжката като малки боздугани и ги удряше с друга секира на земята. Отломките хвърчаха във въздуха като остри снежинки и той получаваше нов хубав връх така лесно, както чиновник остри молива си.

Така разбрахме, че повечето от здравите секири в каменоделната са били употребявани едновременно, но че всеки скулптор е имал по няколко, с които работел подред. Статуите не се работели от много скулптори. На една средна петметрова фигура се падали по шест

души. Затова е било възможно да се работят едновременно толкова много статуи. Около двеста души са били достатъчни, за да работят едновременно значителен брой фигури. Много от статуите в каменоделната били изоставени недовършени по чисто технически причини още преди работата да бъде преустановена напълно. В някои случаи скулпторите попадали на цепнатина в скалата или на примес от черен камък, твърд като кремък, който се противопоставял на сечивата им, и статуята оставала незавършена, с голяма брадавица на носа или на брадата си.

Сега бяхме видели подробно техниката на скулпторите. Но най-много ни интересуваше за колко време може да се извая една такава статуя. Според изчисленията на мисис Раутледж били необходими всичко на всичко петнадесет дни. Метро също смятал, че работата върху „мекия камък“ вървяла по-бързо, отколкото мислели хората, макар срокът от петнадесет дни да му се струвал много кратък. Те положително са направили грешката, която направихме ние и много други — да съдим за твърдостта на скалата по повърхността на статуите. Ние твърде много уважавахме статуите, за да сторим това, което са сторили испанците, когато решили, че статуите са направени от глина. Те ударили с все сили една фигура с търнокоп, но се разхвърчали само искри, защото под повърхността фигурите са твърди като гранит. Такава е и скалата, където не я е валял дъждът.

След третия ден темпото на работата на дългоухите поспадна. Те дойдоха при мен със сгърчени изранени пръсти и казаха, че макар и да са дърводелци, които по цял ден работят с тесла и длето, все пак не са тренирани скулптори на моаи и затова не могат да поддържат седмица след седмица същото темпо, както са правели дедите им. Седнахме спокойно върху тревата и всеки си направи сметката. Кметът стигна до заключението, че ще са необходими дванадесет месеца, за да завърши една средно голяма статуя, като две групи работят по цял ден на смени. Високият старец също пресметна и каза, че са необходими петнадесет месеца. Бил направил отделно изследване на скалата и стигна до същия резултат като кмета: работата по една статуя ще отнеме една година и после ще възникне проблемът за пренасянето ѝ.

За да се забавляват, скулпторите направиха пръсти и лице на незавършеното си произведение и полираха повърхността му с плоски парчета пемза, изоставени в каменоделната от древните ваятели.

Същата вечер сложих малката Анет върху раменете си и заедно с Ивон отидохме в пещерата на дългоухите, от другата страна на долината Анакена. Те ни бяха видели отдалеч и когато пристигнахме, седяха усмихнати, всеки зает със своята работа, и тихо пееха една песен за Хоту Матуа. Това беше стара песен много разпространена на Великденския остров, с мелодия, увлекателна като европейски джаз. Приятно беше да я слуша човек, когато я пееха певците на хула в селото, но още по-добре звучеше тук, в пещерата на Хоту Матуа. Дори и тригодишната Анет знаеше мелодията и всичките полинезийски думи. Тя започна да пее и да танцува с две малки полинезийчета, които излязоха от пещерата, а ние с Ивон се вмъкнахме вътре и седнахме върху тръстиковата рогозка, където дългоухите ни направиха място, възхитени, че имат гости.

Кметът сияеше. Той ни поблагодари с ръце върху корема си за добрата храна, която получаваха всеки ден от готвача, и особено за цигарите. Той и двама други дялкаха с малки тесли традиционните си дървени фигури. Единият поставяше на своя брадат дух очи от бели прешлени от акула и черен обсидиан. Старицата, която се грижеше за мъжете, плетеше шапка, а останалите се бяха изтегнали, дъвчеха сламки и гледаха вечерното небе. Вън, на огъня, кипеше опушена тенджера.

— Никога ли не си почиваш? — попитах кмета.

— Ние, дългоухите, обичаме да работим. Работим непрестанно. Аз спя само няколко часа през нощта, сеньор — отвърна той.

— Добър вечер — каза един мъж, когото не бяхме забелязали, защото лежеше върху легло от папрати горе в една тъмна вдлъбнатина на пещерата. — Удобно сме се настанили тук, нали?

Трябваше да призная, че е така. Навън започваше да се стъмва. През отвора на пещерата видяхме как на небето се появи полегналата месечина. Бабицката извади някаква стара тенекия с вдлъбнатина на дъното.

Във вдлъбнатината имаше овча лой и домашно направен фитил, но като я запалиха, тази имитация на старинните каменни лампи даде неочаквано силна светлина. Слабият старец ни обясни, че по времето на техните деди никой не си служел нощем със светлина от страх да не го види врагът.

— Освен това бойците трябвало да привикнат и в мрак да виждат ясно — добавил кметът. — А сега така сме свикнали с парафиновите лампи, че на тъмно сме почти слепи.

Едно възпоминание повличаше друго.

— В ония дни никога не са спели така...

Старикът легна по гръб с отворена уста и проснати ръце и захърка като мотоциклет.

— ... а така.

Той се обърна по корем и се сви на топка. Гърдите му почиваха върху коленете, челото — върху двата му свити юмрука, а темето му сочеше към мен. В едната си ръка държеше островръх камък.

— Тогава можели, щом се събудят, да скочат, за да посрещнат врага и да го убият — промълви старецът. И за да покаже нагледно действието, което описваше, той внезапно излетя напред като стрела и се хвърли отгоре ми с дивашки рев, който накара Ивон да изпищи, а пещерата гръмна от смях. Децата се втурнаха да видят какво става, но след малко продължиха да танцуват около огнището, а дългоухите — да възкресяват преданията, които им разказвали техните родители.

— В ония дни не ядели много — каза старецът. — И никога топла храна. Опасявали се да не затлъстят, понеже по времето, което наричаме *Хури-моаи* — „Времето на събарянето на статуите“, — винаги трябвало да са готови за бой.

— Нарича се така, защото тогава воюващите събаряли статуите — обясни човекът, който седеше горе във вдлъбнатината.

— А защо са ги събаряли, когато дългоухите вече били изгорени? — попитах аз.

— За да дразнят своите противници — ми каза кметът. — Тогава те притежавали всичко и всяко семейство си имало определена област. Онези, които имали по земите си големи статуи, се гордеели с тях. Като тръгвали на война, едните събаряли статуите по земите на другите, просто за да ги дразнят. Ние, дългоухите, не сме така войнолюбиви. Аз си имам един девиз, сеньор Кон-Тики: „спокойно“!

Той успокоително сложи ръка на рамото ми, сякаш искаше да покаже миролюбивия си нрав.

— А защо си тъй сигурен, че си дългоух? — попитах аз предпазливо.

Кметът вдигна ръка и започна да брои на пръсти:

— Защото бащи ми, Хосе Абрахам Атан, бе син на Тупутахи, който бил дългоух, понеже бил син на Харе Кай Хива, който бил син на Аонгату, син на Ухи, син на Мотуха, син на Пеа, син на Инаки, който бил син на Ороройна, единствения дългоух, който останал жив след битката при рова на Ико.

— Това са десет поколения — казах аз.

— Значи съм изпуснал един, защото аз съм единадесети номер — каза кметът и отново започна да брои на пръсти.

— И аз съм от единадесетото поколение — каза човекът горе във вдлъбнатината. — Но аз съм само младши. Педро е най-старшият и знае най-много — затова е глава на нашето семейство.

Кметът посочи челото си и каза с хитра усмивка:

— Педро има ум в главата си. Затова Педро е главатар на дългоухите и кмет на целия остров. Всъщност не съм стар, но обичам да си мисля, че съм много стар човек.

— Защо?

— Защото старците са мъдри — те знаят много неща. Опитах се да разбера какво е ставало, преди късоухите да изстребят дългоухите и преди да започне „Времето на събарянето на статуите“. Но не можах да науча нищо. Техният род води началото си от Ороройна и никой не знае какво е имало преди него. Дългоухите дошли с Хоту Матуа, когато бил открит островът — това знаеха, но допълниха, че късоухите казвали същото за своя род, както се и опитвали да си припишат честта за статуите. Но никой вече не помнеше дали Хоту Матуа е дошъл от изток или от запад. Човекът, който лежеше във вдлъбнатината, подхвърли, че Хоту Матуа е дошъл от Австрия, но тъй като останалите не го подкрепиха, той отстъпи и добави, че го бил чул от някого на един кораб. Всички предпочитаха да говорят за „Времето на събарянето на статуите“, което за тях беше нещо много по-действително. Когато кметът заговори за коварната жена с кошницата, която предала цялото му племе, той така се разяри, че очите му се наляха със сълзи и трябваше да преглъща. Тази история щеше да се предава от баща на син още единадесет поколения, въпреки девиза „спокойно!“

— Между нашите деди имало красиви хора — каза кметът. — На острова живеели два вида хора — едните били тъмни, а другите съвсем светлокожи и руси като вас, които сте от континента. Това били

бели хора, но все пак били истински жители на Великденския остров — съвсем истински. В нашето семейство е имало мнозина от светлия тип. Наричали ги *охо-теа* — „светлокосите“. Майка ми и леля ми имаха много по-червени коси от сеньора Кон-Тики.

— Много по-червени — потвърди брат му отгоре.

— В нашето семейство червенокоси има открай време. Ние, братята, не сме такива. Но дъщеря ми, която се удави, имаше млечнобяла кожа и съвсем червени коси, а също и големият ми син Хуан. Той е дванадесетото поколение след Ороройна.

Това беше напълно вярно. И двамата имаха коси, червени като възлите на тънкоустите дългоухи статуи, които са красили всички аху из острова през втората културна епоха. Племето било изгорено на Поике и статуите съборени, но историята на рода им може да се проследи по червения цвят на косите от големите каменни *пукао*, през хората, описани от първите откриватели и мисионери, и най-последно до последните потомци на Ороройна — най-близките роднини на кмета.

И ние едва ли не се чувствувахме като светлокоси дългоухи, когато се измъкнахме от пещерата на Хоту Матуа и се отправихме бавно към тъмния лагер отвъд равнината. За Анет бе станало твърде късно.

Няколко дни след това стоях с кмета и гледах редицата паднали статуи на храмовия площад пред лагера. Бил току-що ни беше съобщил от Винапу, че неговите местни копачи си послужили с един особен похват, за да вдигнат някакъв голям блок и да го поставят на мястото му в стената. Това отново ни изправи пред вековната загадка за пренасянето и поставянето на исполинските статуи. Хората приели простия способ, който приложили във Винапу, като нещо съвсем естествено. Дали не беше някакъв похват, който са наследили от дедите си? Спомних си, че веднъж питах кмета, как са били пренасяни статуите от каменоделната. Отговорът му беше същият, както на всички останали: статуите ходели сами. Възползувах се от случая и отново го запитах:

— Като си дългоух, кмете, знаеш ли как са изправяни тези великани?

— Да, сеньор, знам. Няма нищо особено в това.

— Нищо особено? Та това е една от най-големите тайни на Великденския остров!

— Но аз я познавам. Аз мога да изправя един моаи.

— Кой те е научил?

Кметът доби тържествен вид и се изпъна пред мен.

— Сеньор, когато бях съвсем малко момче, ме караха да седя изпънат на пода. Дядо ми и старият му шурей Пороту седяха на пода срещу мен. Те ме научиха на много неща — също както правят сега в училище. Аз знам много. Караха ме да повтарям и да повтарям, докато науча всичко, както трябва — всяка отделна дума. Така научих и песните.

Кметът изглеждаше толкова искрен, че не знаех на какво да вярвам. В каменоделната той наистина беше показал, че не говори празни приказки, но същевременно притежаваше и живо въображение и умееше да разказва измислици.

— Щом като си знаел как са изправяни статуите, защо не си казал това на хората, които са идвали тук и са питали много преди нас? — подхвърлих аз.

— Мене никой не е питал — отвърна кметът гордо. Той явно смяташе, че всякакви по-нататъшни обяснения са излишни.

Не му повярвах. Хладнокръвно му предложих да му платя сто долара в деня, когато най-голямата статуя в Анакена застане горе на своето място, върху стената на храма. Знаех, че на целия Великденски остров нито една статуя не стои върху своето аху и бях сигурен, че никога няма да видя някоя изправена статуя освен слепите фигури, които били временно изправяни в своите дупки в подножието на Рано Рараку.

— Сделката е сключена, сеньор — каза бързо кметът и ми подаде ръка. — Смятам да отпътувам за Чили със следващия военен кораб и тогава ще ми трябват долари.

Засмях се и му пожелах успех. Знаех, че кметът си е чудак. Малко по-късно червенокосият син на кмета пристигна на кон от селото с някакви бележки върху лист хартия. Баща му искал да говоря с губернатора и да издействувам разрешение той и други единадесет мъже да отидат пак в пещерата на Хоту Матуа в Анакена, за да изправят най-голямата статуя. Взех коня си и отидох при губернатора. Той и отец Себастиан се присмяха на кмета и казаха — както предполагах и аз, — че това е само празно перчене. Но кметът дон Педро стоеше пред нас с шапка в ръка и с треперещи устни и аз

удържах на думата си. Губернаторът даде благословията си на лист хартия. Отец Себастиан беше много развеселен и каза, че каквото и да стане, щяло да бъде интересно да се види.

По-късно кметът пристигна в лагера с двама от братята си и подобрена група роднини, всичките дългоухи по майчина линия. Домакинът им раздаде дажби и те се нанесоха пак в пещерата на Хоту Матуа. Бяха общо дванадесет души.

Малко преди залез-слънце се появи кметът, изкопа дълбока кръгла дупка в земята между палатките и изчезна.

Когато се стъмни съвсем и лагерът затихна, разнесе се някаква странна, тайнствена музика, както миналия път. Но сега се чуваше и особено думкане, нарастващо по сила, придружено от дрезгав хор, който се усили и започна да пее продължително. Водеше го пискливият глас на старицата. Навред из лагера припламнаха лампи и палатките светнаха тайнствено зелени, като големи книжни фенери. Но всички изпълзахме навън, без да изнасяме светлина, защото знаехме от миналия път, че песента трябва да се пее на тъмно.

Изпълнението на тази песен беше съвсем различно. Всички мъже се бяха накичили с листа и клонки. Някои се полюляваха, танцуваха и тропаха като че ли в екстаз, а старата жена седеше като главен певец със затворени очи и водеше хора със своето особено исю. Най-младият брат на кмета бе стъпил с двата си крака в изкопаната дупка, в която — както видяхме по-късно — бе поставен някакъв съд, покрит с каменна плоча. Той тропаше ритмично с босите си крака и така издаваше кънтящ барабанен звук, който подсилваше тайнствената атмосфера на цялото представление. В бледата зелена светлина, идваща от палатките, едва различавахме тази призрачна група. Но после от мрака зад певците се появи стройна фигурка и накара всички момчета да се ококорят.

Беше млада девойка с боси крака и дълги, веещи се коси, облечена в лека, свободна рокля. Тя пристъпи колебливо в зеления кръг като приказна нимфа и с леки стъпки започна да танцува пред барабанчика, без да олюлява хълбоците си и в ритъм, който не напомняше на хула. Гледката бе тъй красива, че едва се осмелявахме да дишаме: девойката беше съсредоточена, малко свенлива, гъвкава, стройна и грациозна, а босите ѝ крака сякаш едва докосваха тревата.

Отгдет беше дошла? Коя бе тя? Когато моряците постепенно осъзнаха, че стоят на здрава земя и че това не е сън, започнаха шепнешком да се питат един друг, а после се обърнаха към Мариана и Ерория. Те мислели, че отдавна познават всяка красавица на острова. Да не би дългоухите да са крили тази нимфа в някоя избелителна пещера? Научихме, че е племенница на кмета; толкова била млада, че още не била ходила с другите на хула-забавите.

Междувременно обаятелната песен и танцът продължаваха. Чухме и видяхме цялото представление три пъти. Разбрахме само припева; в него се говореше за един моаи, който трябвало да бъде изправен по заповед на Кон-Тики върху едно аху в Анакена. Мелодията беше съвсем различна от песента на каменоделците, но също така пленителна и ритмична. Когато барабанчикът излезе от своята дупка и шумолящите, облечени в листа танцьори се приготвиха да си тръгнат, отново им дадохме да си отнесат храна в пещерата. Един от нашите попита дали не искат да изпеят и изтанцуват някоя от обикновените хула-песни, но всички отказаха. Кметът се съгласи да изпеят песента на каменоделците като отделен номер и добави, че не било подходящо да се пеят друг вид песни, защото тези две песни били сериозни и щели да ни донесат успех в работата. Хула-песните можели да се пеят в други дни, когато това нямало да оскверни дедите им и да попречи на успеха, за който се молели сега. И така, чухме още веднъж песента на каменоделците, а след това те изшумоляха през храмовия площад и се изгубиха в тъмнината заедно с приказната нимфа.

Слънцето едва бе огряло стената на палатката, когато ме събудиха стъпки на хора, които се движеха навън. Бяха дванадесетте дългоухи, дошли от пещерата, за да разгледат статуята и да помислят как да разрешат задачата, която стои пред тях. Най-голямата статуя в Анакена беше широкоплещестият великан, който лежеше, забил нос в земята, точно до нашата палатка. Той беше снажен, набит исполин, почти три метра широк в раменете и тежеше между двадесет и пет, тридесет тона. Това означаваше, че на всеки от дванадесетте мъже се пада да вдигне повече от два тона. Затова не беше чудно, че стояха в кръг около исполина и се чешеха по главите, но личеше, че имат доверие в кмета, който обикаляше около колоса и приемаше положението с абсолютно спокойствие.

Главният механик Олсен също се почеса по врата, поклати глава и се засмя.

— Ако кметът се справи с тоя дявол, ще му сваля шапка.

— Никога няма да го направи.

— Не, никога!

Първата трудност беше, че великанът лежеше в подножието на стената с глава, ниско долу на склона, а при това основата му беше на четири метра от голямата плоча, върху която е стоял първоначално. Кметът ни показва няколко малки камъка и каза, че късоухите ги поставили под плочата, за да съборят статуята.

После започна да организира работата така сигурно и спокойно, сякаш цял живот беше вършил само това. Единствените му съоръжения бяха три кръгли кола, които по-късно намали на два, и голям брой камъни, дребни и едри, които хората му бяха събрали из околността. Макар че днес по острова няма гори освен няколкото наскоро посадени евкалиптови гъсталаци, около кратерното езеро на Рано Као винаги са растели дървета. Там първите изследователи намерили горички от таромиру и хибиекус, така че беше напълно възможно някогашните строители да са разполагали с три кола.

Лицето на фигурата беше дълбоко заровено в пръстта. Хората вмъкнаха върховете на коловете си под него и докато трима или четирима висяха на свободния край на всеки кол, кметът лежеше по корем и буташе малки камъни под огромното лице. Понякога, когато единадесетте мъже успяваха да прихванат добре краищата на своите колове, забелязвахме едва доловимо движение на великана, но иначе той не мръдваше, само кметът лежеше и разместваше своите камъни. Но часовете минаваха и камъните, които той изваждаше и буташе отдолу, ставаха все по-големи и по-големи. Привечер главата на великана бе издигната на около един метър от земята, а пространството под нея беше натъпкано с камъни.

На другия ден изхвърлиха единия кол като излишен и на всеки от останалите се събраха по петима души. Кметът постави най-младия си брат да бута камъните под статуята, а той застани върху стената на аху то с протегнати ръце като диригент. Отмерваше такта във въздуха и подвикваше кратки заповеди на хората.

— Етахи, еруа, етору! Едно, две, три! Едно, две, три! Дръжте! Бутай отдолу! Още веднъж! Едно, две, три! Едно, две, три!

Днес бяха мушналия двата кола под дясната страна на великана. Той незабележимо се накланяше, но незабележимото се превръщаше в милиметри, милиметрите в сантиметри, които ставаха дециметри. После прехвърлиха двата кола отляво на великана. И там повториха същото. През цялото време предпазливо бутаха и подреждаха под статуята безброй много камъни. След това пак се върнаха на дясната страна, после пак на лявата и пак на дясната, и пак на лявата. И статуята равномерно се издигаше, но все още лежеше в хоризонтално положение върху купчината камъни.

На деветия ден огромната фигура лежеше просната по корем върху старателно изградена кула, чиято по-висока страна се издигаше на почти четири метра над склона. Беше просто невероятно да гледаш този тридесеттонен великан, проснат там горе, на цял човешки бой над главите ни. Десетте мъже не можеха вече да стигат коловете, а просто висяха по въжетата, които бяха завързали на краищата им. Великанът не беше започнал да се изправя и понеже лежеше по корем и предната му страна се криеше в плътната каменна кула, още не бяхме зърнали лицевата му страна.

Работата изглеждаше смъртно опасна. Не разрешавахме вече на Анет да бута до статуята количката си, натоварена с камъни за кмета. До статуята се приближаваха само големите, боси, силни като неандерталци мъже, като залитаха под тежестта на камънаците, които влачеха. Кметът беше безкрайно предпазлив и проверяваше положението на всеки камък. Теглото на колоса беше толкова голямо, че някои камъни се натрошаваха под натиска му като бучки захар. Един-единствен небрежно поставен камък можеше да доведе до катастрофа. Но всичко беше премислено, всяко мъничко движение беше точно и логично изчислено. Гледахме със замрели сърца, как хората втикват босите си крака между камъните, за да се изкачат на кулата с нови големи блокове. Всеки от тях беше нащрек, а кметът и за миг не се отпускате. Той държеше в ръцете си конците и не казваше една излишна дума. Не го познавахме от тази му страна. Знаехме го само във всекидневния живот като доста досаден шут и самохвалко — съвсем непопулярен между хората в лагера поради приказките си на едро и безсрамните цени, които искаше за дърворезбите си, макар всички да бяха съгласни, че са най-хубавите на острова. Но сега той

беше спокоен и разумен, роден организатор с практичен усет. Започнахме да го гледаме с други очи.

На десетия ден статуята лежеше най-високо. Незабележимо дългоухите започнаха да я избутват с краката напред към ахуто, върху което трябваше да стъпи.

На единадесетия ден почнаха да изправят великана, като натрупваха камъните още по-нависоко, но само под лицето и гърдите му.

На седемнадесетия ден сред дългоухите внезапно се появи една сбръчкана бабичка. С помощта на кмета тя нареди един полукръг от камъни, големи колкото яйца, върху плочата, на която великанът сега започваше да търси опора. Това беше някаква предпазна магия. Сега статуята бе застанала под опасен остър ъгъл. Имаше непосредствена опасност да се плъзне напред от собствената си тежест и да се търколи по стръмната стена на своето аху към брега. Като оставим настрана тази опасност, тя можеше да се катурне и в някоя друга посока, когато я бутнеха от кулата към основата ѝ. Затова кметът върза едно въже през челото на исполина, което закрепиха за прътове, забити в земята от четирите страни.

После настъпи осемнадесетият работен ден. Докато няколко души дърпаха едно въже, опънато към брега, а други теглеха второ въже, омотано около един стълб сред лагера, започнаха последните предпазливи побутвания с дървения кол. Внезапно великанът видимо се раздвижи и отекна заповедта:

— Дръжте! Дръжте!

Исполинът се надигна с целия си ръст и започна да се изправя. Кулата остана без противотежест и камъните почнаха да се свличат от нея с гръм и трясък и да падат един върху друг сред облак прах. Но колосът само се поолюля и спокойно се установи в отвесно положение. Ето го изправен, скован и широкоплещест — отправил поглед над лагера и съвсем незасегнат от проляната в обстановката, която бе настъпила, откакто за последен път е стоял върху същата основа и е гледал същия храмов площад. Великанът беше толкова голям, че целият пейзаж се промени. Широкият му гръб беше белег, който се виждаше надалеч в морето. Ние, които лежахме в палатките в подножието на стената и в сянката на широкия лик на исполина, вече не се чувствувахме съвсем у дома си в древното селище на Хоту

Матуа. Където и да идехме, виждахме наблизно широката му глава, която се надигаше иззад палатките като някакъв древен норвежки трол. Когато се движехме нощем из лагера, струваше ни се, че едрият страшен гигант излиза от звездното небе, готов да стъпче в мрака зелените светещи палатки.

За пръв път от стотици години насам един от великаните на Великденския остров стоеше на мястото си върху своето аху. Губернаторът със семейството си, свещеникът и монахините пристигнаха с джипа. Около палатките отекваха конски копита. Всеки, който можеше да дойде от селото, пристигна в Анакена, за да види делото на кмета.

Дългоухите гордо махнаха купчината камъни, а кметът скромно се къпеше в потока на всеобщите хвалебствия. Той си знаел, че може да даде отговор на една от най-старите загадки на Великденския остров. Да не би някой да е очаквал по-малко от него, дон Педро Атан, мъдрецът, кмет на острова и старши дългоух? Стига да му платели, щял да изправи статуите върху всички аху из острова и всичко щяло да бъде пак както в хубавите стари времена. Той подели това, което спечели сега, със своите приятели, но казваше, че ако му разрешат да отиде в Чили със следващия военен кораб, щял да накара лично президента да хвърли върху масата цели пачки с банкноти, за да бъдат изправени всички статуи. Той бе дигнал този великан за осемнадесет дни е единадесет помощници и два кола, а какво ли не би могъл да направи с повече хора и повече време?

Отведох кмета до едно спокойно място, изправих го тържествено пред себе си и сложих ръце на раменете му. Той застана като послушен ученик и ме загледа в очакване.

— Кмете дон Педро — казах аз, — може би сега ще ми кажеш и това, как дедите ти са придвижвали фигурите из целия остров.

— Те ходели, вървели — отвърна живо кметът.

— Глупости — казах аз, разочарован и леко раздразнен.

— Спокойно! Аз вярвам, че са ходели, и ние трябва да уважаваме дедите си, които са казвали, че са ходели. Но дедите, които ми го казаха, не са го видели със собствените си очи и затуй кой знае дали не са използвали *миро манга еруа*?

— Това пък какво е?

Кметът начерта на земята една фигура във форма на буквата „у“ с напречни греди и обясни, че това било шейна за камъни, която се правела от чаталест дънер.

— Знаем, че са използвали такива шейни, за да извличат големите блокове за стените — добави той като един вид отстъпка. — И правели въжета от жилавата кора на дървото хау-хау, дебели колкото вашите корабни въжета. Мога да ви направя мостра. А мога да направя и един миро манга еруа.

На няколко крачки от лагера един от археолозите тъкмо беше изкопал някаква статуя, която е била съвсем скрита в пясъка и затова не бе получила номер от отец Себастиан. Тя нямаше очи и следователно е била изоставена, преди да бъде изправена на мястото, за което била предназначена. Посочих я.

— Можеш ли да извлечеш този моаи през равнината с твоите хора?

— Не. Ще трябва да помогнат останалите хора от селото, а те няма да искат. Нямаме достатъчно хора, дори и да помагат всички ваши копачи.

Статуята съвсем не беше голяма, може би беше дори под средната големина. Тогава ми хрумна нещо.

Кметът ми помогна да намерим в селото два едри вола. Заклахме ги и дългоухите ги изпекоха между нажежени камъни в едно голямо огнище в земята. След това изпратихме да поканят островитяните от селото на голямо пиршество и скоро цялата равнина отвъд палатките гъмжеше от хора. Дългоухите предпазливо разровиха пясъка, който покриваше огнището. Появи се покривка от сочни бананови листа, от които се вдигаше пара. Когато отмахнаха този зелен килим, който не можеше да се яде, появиха се добре изпечените волове и над възхитената тълпа се понесе уханието на най-сочното говеждо печено в света. Мъже и жени се събраха на групи, като държаха в ръце големи димящи късове месо, а дългоухите раздаваха купища прясно печени сладки картофи, мамули и тикви, които бяха изпекли заедно с воловете в херметическото подземно огнище. Наоколо стояха оседлани черни и кафяви коне и пасяха. Островитяните извадиха китари и храмовият площад се изпълни с песни, смях и хула-танци.

Междувременно дългоухите бяха направили приготовления за придвижването на сляпата статуя и сто и осемдесет весели

островитяни, сити и ликуващи, заеха местата си по дългото въже, което беше вързано за врата на статуята. Кметът беше в отлична форма, с нова бяла риза и връзка на райе.

— Едно, две, три! Едно, две, три!

Прас! Въжето се скъса и всички се развикаха лудешки, защото мъжете и вахините се претърколиха един връз друг на земята. Кметът се засмя смутено и нареди да удвоят въжето и да го закрепят за статуята. И сега великанът започна да се движи — най-напред едва се помръдваше, но после изведнъж сякаш се освободи. Колосът се плъзна толкова бързо по равнината, че помощник-кметът Ласарус скочи върху лицето на великана, размаха ръце и завика като гладиатор в триумфална процесия, а дългите редици островитяни търпеливо дърпаха и викаха колкото им глас държи от ентусиазъм. Движението беше така бързо, сякаш всеки дърпаше празна картонена кутия.

Спряхме цялото шествие недалеч в равнината. Бяхме установили, че сто и осемдесет островитяни с пълни стомаси могат да извлекат една дванадесеттонна статуя през равнината, а ако имаме дървени шейни и много повече хора, можехме да извлечем много по-голяма фигура.

И така, бяхме видели как с помощта на вода и каменни брадви могат да се изсичат статуи от твърдата скала, стига да има достатъчно време; бяхме видели как с въжета и дървени шейни могат да се преместват великаните от място на място, стига да има достатъчно ръце и крака да помагат; бяхме видели как колосите могат да се издигат във въздуха като надути балони и да се изправят върху стените, стига да се приложи правилната техника. Беше останала само една практическа загадка: как са поставяли огромния възел върху главата на изправената фигура? Отговорът беше ясен. Каменната кула, която помагаше на великана да стъпи, беше готов път към главата и червеният възел можеше да бъде вдигнат догоре по същия прост начин. Когато статуята и възелът били по местата си върху стената, махвали всички камъни и статуята оставала да чака мълчаливо бъдещето. Едва след като скулпторите умрели, възникнала загадката, как е направено това без желязо, без кранове и машини?

Отговорът е прост. Един трудолюбив интелигентен народ дошъл на това малко островче и заживял във вечен мир. Пълен мир наред с изобилно време и традицията на една древна техника било всичко

необходимо за издигането на вавилонските кули на Великденския остров. Откривателите на острова живели стотици години като нация на това най-самотно място в света без други съседи освен рибите и китовете. Нашите разкопки показаха, че остриета за копия — единствените бойни оръжия на острова — били правени на Великденския остров едва през третата епоха.

Недалеч от палатките лежеше огромен цилиндър от червен камък. Той бил търкалян цели единадесет километра от каменоделната за възли в другия край на острова. Кметът искаше да го довлече върху подвижни колове през няколкостотинте метра, които го делиха от лагера, и да го постави върху главата на току-що изправения великан. Но тъкмо по времето, когато дългоухите изправяха исполина на Великденския остров, за нас възникна нова загадка и зае мястото на всички онези, които бяхме разрешили. Тя обърка цялата ни програма и червеният възел остана недокоснат на мястото, където се спрял да си отдъхне преди последното си придвижване през владенията на краля.

Новите събития ни погълнаха изцяло.

[1] A. Metraux — *Ethnology of Easter Island*, 1940, стр. 72–74. — Б.а. ↑

ГЛАВА VI

ЧРЕЗ СУЕВЕРИЕ НА БОРБА СРЕЩУ СУЕВЕРИЕТО

Лампата висеше на въже от тавана и хвърляше дълги сенки върху тънката стена на палатката. Завъртях фитила, докато пламъкът почти угасна, и се приготвих да си легна. В целия лагер беше тъмно и тихо. Чуваше се само ревът на прибоя. Ивон вече се беше мушнала в спалния си чувал върху походното легло до отсрещната стена, а Анет отдавна бе заспала зад ниската брезентова преграда, която отделяше малкото ѝ легло от останалата част на палатката. Изведнъж чух, че някой драска отвън по брезента и един тих глас прошепна на развален испански:

— Сеньор Кон-Тики, може ли да вляза?

Обух пак панталона си и предпазливо дръпнах ципа на вратата, докато успях да подам навън носа и едното си око. В тъмнината едва различих неясна фигура с пакет под мишница, а зад човека — едрият силует на все още полегналия великан, който се извисяваше към звездното небе. Това беше в края на седмия ден от работата на дългоухите.

— Може ли да вляза? — прошепна отново гласът умолително.

Бавно отворих вратата и неохотно пропуснах човека. Той се вмъкна и се спря приведен, като се оглеждаше смаяно, с усмивка на възхищение и благодарност. Познах го — беше най-младият член от групата на кмета, един тъй наречен „нечист“ дългоух — изключително красиво двадесетгодишно момче на име Естебан Пакарати. Палатката беше толкова ниска, че той не можеше да застане прав, и аз го поканих да седне на ръба на леглото ми.

Той поседя няколко мига, като се усмихваше смутено и напразно търсеше думи. После неловко тласна към мен един кръгъл пакет, увит в смачкана кафява хартия, и каза:

— Това е за теб.

Разгърнах хартията и от нея излезе една кокошка. Една каменна кокошка. Беше изваяна съвсем реалистично в естествена големина и не напомняше на нищо, което бяхме виждали на Великденския остров. Преди да проговоря, той побърза да добави:

— Всички в селото казват, че сеньор Кон-Тики е изпратен при нас да ни донесе щастие. Затова ни даде толкова много неща. Всички пушат твоите цигари и са благодарни.

— Но откъде си взел този камък?

— Това е *моа* — кокошка. Жена ми каза да ти я дам в знак на благодарност, защото тя получава цигарите, които ми даваш всеки ден.

Ивон се пресегна от спалния си чувал и извади парче плат от един куфар. Но Естебан решително отказа да приеме плата. Не, това не било размяна, а подарък за сеньор Кон-Тики.

— А това е подарък за жена ти — казах аз. Той отстъпи неохотно, поблагодари ми пак за храната, цигарите и всичко, което той и другите дългоухи получавали всеки ден. После се измъкна от палатката и изчезна в тъмнината. Прибираше се да спи в селото. Но преди да излезе ме помоли да скрия кокошката, за да не я види никой.

Погледнах пак хубаво изваяната кокошка. Беше майсторски изработена. Камъкът миришеше малко на пушек. За пръв път виждах истинско художествено произведение на островитяните, което не беше една от вечно повтарящите се дървени фигури или копие на големите статуи. Прибрах каменната кокошка под леглото си и угасих светлината.

На другата вечер, когато всичко притихна, отново прозвуча шепнещият глас. Сега пък какво ли искаше? Този път носеше друг камък — приклепнал човек е дълга птича човка, който държеше в едната си ръка яйце. Фигурата беше изваяна във висок релеф върху плосък камък и представляваше разновидност на скалните скулптури в развалините на Оронго, селището на птицехората. Беше наистина красиво изработена. Жена му изпратила фигурата като подарък, защото получила от нас плата. Камъкът бил изваян от баща ѝ, но не бивало да го показваме никому. Изпратихме го с нов пакет за жена му. Когато прибрах камъка, забелязах, че мирише много силно на лют дим; беше още доста влажен и го бяха търкали основно с пясък. Тук ставаше нещо особено. Но какво?

Дълго блъсках главата си над загадката за тези камъни, които миришеха така странно и бяха тъй необичайно добре направени. Най-сетне не можах да се сдържа. Късно на другия следобед извиках кмета в палатката си и спуснах стените от външната страна на мрежата за комари.

— Трябва да те попитам нещо, но ако ми обещаеш да не кажеш никому и дума за това.

Обзет от любопитство, кметът обеща да мълчи.

— Какво ще кажеш за тези неща? — попитах аз, като измъкнах двата камъка от сандъка си.

Кметът стреснато отстъпи назад, сякаш бе изгорил пръстите си. Очите му изскочиха от орбитите си, като че ли видя зъл дух или дулото на пистолет, и той изведнъж пребледня.

— Откъде си ги взел? Откъде си ги взел? — избухна най-после той.

— Не мога да ти кажа, но какво знаеш за тях?

Кметът все още стоеше като втрещен, отстъпил чак до стената на палатката.

— Никой на острова освен мене не може да прави такива фигури — каза той и видът му беше такъв, сякаш внезапно го бяха поставили лице срещу лице със собствения му призрак. Докато стоеше и се взираше във фигурите, изведнъж като че ли се сети за нещо. Забелязах, че ги загледа по-особено и взе някакво решение. После се обърнах спокойно към мен и каза:

— Опаковай двата камъка и ги отнеси на кораба, да не ги види никой на острова. Ако ти дадат други, просто ги приемай и ги скривай на кораба, дори и да изглеждат нови.

Но какво представляват те?

— Те са сериозни неща: това са семейни камъни.

Не можах да си обясня чудноватото поведение на кмета, но разбрах, че неволно съм се сблъскал с някаква голяма тайна. Почувствувах, че тъстът на Естебан се е занимавал с не съвсем редни неща.

Естебан беше наивна, добродушна душица, винаги благодарен и готов да помогне. Когато една вечер пак се промъкна в мрака, реших да разкрия тайната. Накарах го да седне на ръба на леглото ми и започнах дълъг разговор. Но той беше прекалено нетърпелив, за да

може да ме изслуша. Носеше в една торба три камъка и като ги разви върху спалния ми чувал, аз онемях.

Единият камък изобразяваше три особени, класически глави с мустаци и дълги бради. Главите бяха изваяни в кръг около камъка, тъй че брадата на единия се смесваше с косата на следващия. Вторият камък представляваше боздуган с очи и уста, а третият — прав мъж, от чиято уста висеше голям плъх. Не само че изборът на мотива и художественият стил бяха чужда за Великденския остров, а изобщо не бях виждал нещо подобно от която и да било част на земното кълбо. Нито за миг не повярвах, че тъстът на Естебан ги е направил. Имаше нещо мрачно, почти езическо в тези камъни, което се отразяваше и в начина, по който момчето ги гледаше и се отнасяше към тях.

— Защо човекът има плъх в устата си? — попитах аз. Не успях да измисля по-смислен въпрос.

Момчето се оживи още повече. То приседна малко по-близо и ми разказа със сподавен глас, че това бил един траурен обичай на неговите деди. Ако някой мъж загубел жена си, някое от децата си или някого, когото обичал, трябвало да хване един *киое* — местен плъх, който използвали за ядене. Такива плъхове живеели на острова, преди да дойдат корабните плъхове. После трябвало да тича по брега на целия остров, без да си почине, с плъха в уста и да убива всеки, който се изпречел на пътя му.

— Така воинът изразявал своята мъка — обясни Естебан със зле прикрито възхищение в гласа си.

— Кой е направил жалеещия мъж?

— Дядото на жена ми.

— А баща ѝ е направил останалите?

— Не съм сигурен. Някои е направил баща ѝ, други — дядо ѝ. Тя е виждала баща си да прави някои.

— Баща ѝ работи ли при мен?

— Не. Той е умрял. Това са свети, сериозни камъни.

Тази работа ставаше все по-загадъчна. Той повтори, че жена му и той чули в селото, че съм изпратен на острова от висши сили. Цялата история ми се струваше съвсем глупашка.

— А ти и жена ти къде държахте тези камъни, откакто е умрял баща ѝ? В къщата ли?

Той се поразмърда на мястото си и после каза:

— Не, в една пещера, семейна пещера.

Не казах нищо. След малко последва изповедта. Цялата пещера била пълна с такива неща. Но никой не можел да я намери. Никой! Само жена му знаела къде е входът. Тя била единствената, която можела да влиза. Той самият никога не бил виждал пещерата. Но знаел приблизително къде е, защото понякога чакал, когато жена му влизала да взима камъните. Тя му казала, че пещерата е пълна.

Сега Естебан и аз бяхме обвързани от една тайна. Когато дойде на другата вечер, разговорът вървеше по-лесно. Естебан ми прошепна, че ще се опита да склони жена си да ме заведе в пещерата. Тогава бих могъл сам да си избира камъните, които ми харесват, защото там имало толкова много, че било съвсем невъзможно да ми донесат всичките. Но най-голямата трудност според него била тази, че когато ставало дума за пещерата, жена му била волева и твърда — твърда като скала. Дори и на него никога не позволявала да влиза там. Ако кажела „да“, трябвало да се промъкнем в селото посред нощ, защото пещерата не била далеч от къщата — някъде сред землището на самото село.

Каза ми, че жена му търкала камъните с пясък и вода, преди да ми ги изпрати, тъй като се опасявала да не би някой от местните жители да ги види и да разбере, че тя взима стари неща от семейната пещера. Той твърдеше, че миризмата била от пещерата, но после се сети, че след миенето сушили камъните на кухненското огнище. Каза, че щом като искам, щели да престанат да ги мият. Жена му питала дали искам нещо специално от пещерата. Но за мене не беше лесно да си поискам, тъй като и Естебан не можеше да ми каже какво има там. Едно нещо беше сигурно: от някакво скривалище на острова бяха започнали да се появяват етнографски художествени съкровища с неоценима стойност.

За кмета беше много лесно да забележи кой от хората му изчезва нощем от пещерата на Хоту Матуа, а доколкото го познавам, може да е наблюдавал палатката, скрит в тъмнината. Във всеки случай един ден ме взе настрана и ми каза с изпитателен поглед, че до смъртта си преди много години тъстът на Естебан бил негов добър приятел. Той бил последният човек на острова, който правел „сериозни“ камъни — добави кметът, — камъни, които те пазели за себе си и които не били за продан.

— Е, тогава за какво са употребявали тези камъни? — попитах аз.

— Изваждали ги и ги показвали на тържества; носели ги със себе си, когато се събирали да танцуват.

Не успях да изтръгна нищо повече от кмета по този въпрос.

По-късно се срещнах пак с Естебан и същата нощ той пак дойде с няколко камъка от пещерата. После внезапно престана да идва. Найсетне, в един късен следобед, изпратих да го повикат и когато влезе в палатката, той изглеждаше унил и разстроен. Жена му изведнъж открила, че двата духа, които пазели пещерата ѝ, се ядосали, дето изнесла толкова много неща, и сега тя решително отказвала да ме вземе със себе си в пещерата. Затова Естебан не можел да ми донесе нищо повече от нейната пещера. Самият той бил готов да направи всичко на света за мен, но да се придума жена му било невъзможно.

Момчето повтаряше, че тя била твърда — твърда като камък. Добави, че именно затова баща ѝ я бил избрал да наследи тайната на семейната пещера.

По същото време, когато Естебан правеше нощните си посещения и ми носеше камъни, на острова ставаха и много други неща. Археолозите непрестанно правеха нови, изненадващи открития и островитяните ставаха все по-суеверни. На върха да Рано Као Ед откри стените на един дотогава неизвестен храм и го разкопаваше с група местни работници. Един ден отидох да ги посетя и двама от копачите ми заговориха направо.

— Признай си, че си човек от нашия род, който е напуснал Великденския остров преди много поколения — каза единият.

— Знаем го вече и можеш да ни кажеш истината — каза другият. Засмях се и им казах, че съм истински норвежец и че идвам от другия край на земното кълбо. Но те не отстъпваха: щом като са ме изобличили, защо поне да не си призная? Чували били преданието за един човек, който в стари времена напуснал острова и вече не се върнал. А освен това, ако никога преди не съм бил на острова, как е възможно да отида право в Анакена и да издигна лагера си точно там, където се заселил Хоту Матуа, когато пристигнал?

Трябваше просто да обърна работата на смях, защото, каквото и да им кажех, те не ми вярваха.

Същия ден Арне накарал своите работници да обърнат един голям четвъртит каменен блок близо до пътеката на Рано Рараку. Сторил му се по-особен. Всеки познаваше този камък и сигурно много островитяни са сядали върху него. Но когато го обърнаха, за почуда на всички се появи една съвсем странна глава с дебели устни, плосък нос и големи торби под очите. Едрата четвъртита глава нямаше нищо общо с познатия художествен стил на Великденския остров. Пак беше излязло нещо ново! Нещо, което объркваше местните жители. Кой е подсказал на сеньор Арне, че си заслужава да обърне този камък? Островитяните заявили на Арне, че сеньор Кон-Тики положително поддържа връзки със свръхестествени сили.

После пак се случи нещо подобно: наскоро след това Ивон и аз отидохме една вечер в пещерата на Хоту Матуа при кмета и неговите дългоухи. Те лежаха по земята и се гощаваха с дебели резени хляб, намазани с масло и конфитюр, а навън къкреше каната с кафе.

— В къщи ни дават само сладки картофи и риба — каза кметът и доволно се потупа по корема.

Тенекията с фитила осветяваше пещерата. Пак заприказвахме за минали дни — за времето, когато един крал на име Туу-ко-иху се натъкнал на два спящи духа в подножието на червената скала в каменоделната за възли. Двата духа били дългоухи, с повиснали до вратовете им уши, имали бради и дълги гърбави носове и били толкова слаби, че ребрата им стърчали. Кралят тихо се прибрал у дома си и побързал да извае образа им в дърво, преди да е забравил как изглеждат. Това бил произходът на *моаи кава-кава* — тайнствената фигура, която се среща винаги непроменена между дърворезбите на Великденския остров. Като свършиха вечерята си, мъжете извадиха разни парчета дърво и почнаха да дялкат своите моаи кава-кава, а някои от по-старите заразказваха приказки.

Това наведе разговора към приказките за духове — приказки, от които всекиму би настръхнала косата, а около нас, по неравните стени на пещерата, танцуваха неспокойни сенки. Чухме за духове човекоядци, които идвали нощем и искали вътрешностите на хората, за един женски дух с безкрайно дълга ръка, който лежал в морето и отвличал самотни хора от скалите, и за други, които се разхождали край брега и блъскали хората в морето. Ласарус, помощникът на кмета, имал баба, която някакъв зъл дух блъснал в една пропаст. Имало обаче

и много благодрушни привидения, които помагали на отделни хора. Повечето били доброжелателно настроени към определено семейство, а враждебно към всички останали.

Разказите за духове се редяха един подир друг, докато всички изведнъж си припомниха нещо, което им се случило същия ден.

— И ти беше там — ми каза един от тях — и никак не се изненада. После започнаха да обясняват. Те знаели, че свръхестествени сили помагали на дедите им, когато пренасяли статуите из острова, но когато ги изправяли, трябвало да се трудят сами с колове и камъни, макар че и тогава духовете присъствували и вършели част от работата. Но днес всички видели нещо, което не им се било случвало. Едно невидимо аку-аку било там и им помогнало при изправянето на статуята. Те имали щастие заради песента, която пели.

С помощта на една малка фигурка и две пръчки ни показаха как избутвали нагоре едната страна на статуята. Докато правели това, заявиха те, главата на великана изведнъж се издигнала сама десетина сантиметра, без някой да я е докоснал.

— Много странно беше, наистина много странно — уверяваше ни човекът във вдлъбнатината.

По това време бяхме изпратили Тур младши като помощник на Ед на върха на Рано Као. Трябваше да се картографират тамошните развалини. Ед и Бил бяха поканени да живеят в бунгалото на губернатора, в подножието на хълма, а съпругата на губернатора, която винаги ни оказваше безгранично гостоприемство, покани и Тур да живее у тях, тъй като лагерът беше твърде далеч. Но като всяко момче Тур беше изпълнен с копнеж за приключения и реши, че иска да живее в разрушеното селище на птицехората на върха на скалата. Няколко древни каменни колиби бяха още обитаеми и макар че подът беше твърд и таванът нисък, той щеше да има подслон при всякакво време и изглед, какъвто не може да се намери в никое царство на земята. В краката му лежеше цялото село Хангароа и по-голямата част на острова, а отвъд се простираше Тихият океан чак до небесния свод. Полуподземните каменни колиби на птицехората лежах плътно една над друга — стена до стена, върху чудновато оформените напластявания по най-горния остър хребет на вулкана. На няколко стъпки от прага скалата пропадеше триста и петдесет метра надолу до морето, където лежеше Птичий остров. А на няколко стъпки в

противоположната посока, също така отвесно, се спущаше друга главозамайваща пропаст към огромния кратер на Рано Као, който се простираше като грамадна дълбока паница, широка километър и половина от ръб до ръб. Дълбоко долу дъното беше покрито с пъстра зелена покривка — едно опасно тресавище, в което навред блестяха блата и малки открити езерца.

Когато Тур се качи там със спалния си чувал и хранителни припаси, островитяните изпаднаха в паника. Те го молеха и увещаваха да слезе и да прекара нощта долу. Отидоха при Ед и го помолиха да заповяда на момчето да слезе. Дори и аз получих известие в Анакена, в което се казваше, че Тур не бивало да спи сам в развалините на Оронго, защото щяло да го грабне някое аку-аку. Но всички предупреждения бяха безполезни. Тур бе намерил замъка на своите мечти и настояваше да лагериува сам в Оронго.

В края на деня, когато Тур останал на върха, а другите си слезли, местният надзирател на работниците на Ед сериозно се разтревожил и най-сетне изпратил трима доброволци да правят компания на Тур през нощта. Когато слънцето залязло и пасатът заревал в мрачните пропасти около него, Тур изживял първия си страх. Три сенки навлезли между развалините — три местни девойки, изпратени от надзирателя, за да прекарат там нощта. Момичетата били ужасени само при мисълта, че ще стоят на тъмно в развалините. Едната девойка почти обезумяла от страх. За нея ехото от дълбочината на черния кратер веднага се превръщало в аку-аку. Друго аку-аку виждала в лицето на една мъждукаща звезда, която се отразявала в някакво черно езерце на дъното на огромната паница. Навред имало аку-аку. Когато се съмнало, трите момичета с облекчение забързали обратно към селото.

През следващите нощи Тур оставал сам на хребета и когато другите се изкачвали от долината, доволно си седял горе и се възхищавал на изгрева. В очите на островитяните той беше станал герой. Всекидневно те го отрупваха с дини, ананаси и печени пилета, вследствие на което нищо не можеше да накара момчето да слезе от върха на скалата. Островитяните се успокоиха: дори и сам, Кон-Тики-ити-ити беше в безопасност горе в Оронго, защото имаше на своя страна една закриляща го сила. Тур прекара на върха четири месеца. Всички аку-аку го оставиха на мира.

Но това не сложи край на суеверието, а тъкмо обратно. Следващата загадка създаде Ласарус точно когато измъквах от младия Естебан първите тайни за семейната пещера. Ласарус беше дясната ръка на кмета и двамата споделяха мнението, че той е един от най-изтъкнатите хора на острова. Беше между тримата избрани представители на местното население, и според кмета, бе извънредно богат човек. В жилите на Ласарус течеше както кръвта на дългоухите, така и на късоухите, с лек примес от случайни европейски посетители. Тялото му беше същински шедьовър, но Дарвин би могъл да използва чертите на лицето му, за да докаже своята теория за еволюцията, и ако някога изровят черепа му, хората биха могли да предположат, че Великденският остров е бил люлката на човечеството. Но въпреки ниското наклонено чело с издадените вежди, също така издадената долна част на лицето с малката брадичка, широките устни и свършения ред зъби между тях, дебелия нос и дебелите животински очи — въпреки целия си външен вид — Ласарус не беше глупава маймуна. Напротив, беше необикновено находчив и буден и притежаваше остро чувство за хумор. Но той също беше извънредно суеверен.

Един ден пристигна известие от Ед, че е намерил неизвестни досега скални рисунки върху голяма плоча от покрива на една от разрушените къщи в Оронго. Приблизително по същото време Арне беше намерил нова статуя, заровена в пръстта в подножието на Рано Рараку, която се различаваше от всички известни досега. Късно следобед, когато дългоухите преустановиха дневната работа и се отправиха към пещерата на Хоту Матуа, Ласарус тайнствено ме дръпна настрана, за да си поговорим.

— Сега ти липсва само едно ронго-ронго — каза той, като хитро наблюдаваше лицето ми, за да види въздействието на своите думи.

Незабавно разбрах, че тук се готви нещо по-специално, и се престорих на равнодушен.

— Та сега на острова вече няма нито едно ронго-ронго — подхвърлих аз.

— Има няколко — каза Ласарус предпазливо.

— Но са гнили и се надробяват, щом ги докоснеш.

— Не, братовчед ми държеше две.

Не му повярвах. Той забеляза това и ме помоли да отида с него зад стената на храма, където статуята все още лежеше върху своята каменна кула. Тук ми довери шепнешком, че имал двама братовчеди близнаци, Даниел и Алберто Ика. Алберто бил роден един час след Даниел, но въпреки това избрали него да наследи тайната на входа към семейната пещера, която била пълна с чудновати предмети и дори няколко ронго-ронго. Преди две години Алберто ходил в пещерата и извадил две ронго-ронго, които отнесъл у дома си. Те били дървени, а едната дъсчица имала форма на плоска риба с опашка. И двете били покрити с малки фигурки, били почти черни и извънредно твърди, макар че били много стари. Ласарус и много други ги видели. Но Алберто накърнил табуто, като извадил плочките от пещерата, и през нощта дошло едно аку-аку и започнало да го мушка и да го щипе, докато се събудил. Като погледнал през прозореца, видял хиляди мънички човечета, които се канели да влязат в стаята му. Той едва не полудял от страх, отишъл право в пещерата и върнал двете плочки на местата им. Тази ронго-ронго пещера била някъде близо до долината Хайга-о-Тео и Ласарус щял да направи всичко, каквото можел, за да накара братовчед си да събере смелост и да вземе пак плочките.

Постепенно изтръгнах от Ласарус сведението, че семейството му притежавало няколко пещери. Самият той имал достъп до една пещера, която била до долината Ханга-о-Тео. Там нямало ронго-ронго, но имало много други неща. Опитах са да накарам Ласарус да ме заведе там, но тук услужливостта му се изчерпа. Той ме погледна със смазващ повелителен поглед и заяви, че това би означавало неговия и моя край. В пещерата живеело семейното аку-аку; там били и скелетите на двама негови деди. Ако някой неупълномощен човек се опитал да влезе незаконно, това аку-аку щяло жестоко да си отмъсти, защото най-свещената от всички тайни бил входът на пещерата. Опитах се да се присмеем на неговото аку-аку и да накарам Ласарус, като интелигентен човек, да се вразуми, но сякаш блъсках по стена, не стигнах доникъде.

Единственото, което успях да направя, беше, че накрая Ласарус обеща самият той да ми донесе нещо от пещерата. Но какво исках да получа? Един птичечовек с или без яйце? В пещерата имало всевъзможни предмети с изключение на ронго-ронго. Предложих му да донесе няколко различни неща, за да мога да ги видя и да си избира.

Но той не се съгласи. Пещерата била пълна със старинни предмети и той не можел да рискува да донесе повече от един. Тук разговорът ни беше прекъснат от някакво известие за мен и Ласарус се сбогува и изчезна.

На следния ден излязох да наблюдавам как дългоухите носят камъни за кулата, която строяха под великана. Кметът и Ласарус дойдоха при мен да си поговорим.

— Виждаш ли, аку-аку ни помага — каза кметът тихо. — За нас, дванайсетимата, щеше да е невъзможно да се справим сами без помощта на свръхестествени сили.

Те ми разказаха, че същия ден изпекли една кокошка в подземно огнище близо до пещерата, за да накарат статуята да се дигне по-бързо.

Ласарус и кметът ме заляха с цял поток от възражения, когато се опитах да им обясня, че това е суеверие. Когато заявих, че няма аку-аку, те започнаха да ме гледат, като че ли бях сляп идиот. Та, разбира се, че имало! В стари времена целият остров бил пълен с аку-аку. Сега вече нямало чак толкова, но те ми изброиха имената на много места по острова, където все още живеели аку-аку. Имало мъжки и женски аку-аку. Някои били доброжелателни, други — зли. Хора, които са говорили с тях, казвали, че имат остри, писукащи гласове и изобщо доказателствата за съществуването им няхаха край.

Не можах дори да се обадя. Еднакво трудно бих могъл да ги убедя, че в морето няма риби и в селото — кокошки. Едно започна да ми става ясно: въздухът на острова беше пропит с някакво налудничаво суеверие и то стоеше като несломима преграда пред пещерите, пълни с неизвестни досега за външния свят предмети.

Взех джипа и отидох в селото да видя отец Себастиан. Нямаше жив човек, който да познава Великденския остров и неговите жители така добре като него. Знаех също, че каквото му кажех, щеше да остане тайна между нас двамата. В неговата книга за острова бях намерил следния пасаж:

„Освен това имало тайни пещери, които били собственост на известни семейства. Само най-изтъкнатите членове на семействата знаели входовете на тайните пещери. Те служели като скривалище за ценни вещи, като надписани плочки ронго-ронго или статуетки. Тайната неточното местонахождение на входовете е заровена в гробовете заедно с последните хора, останали от старото време...“

Казах на отец Себастиан, че е доста вероятно на острова все още да се използват тайни семейни пещери. Той трепна изненадано и подръпна брадата си.

— Невъзможно!

Разказах му, без да споменавам имена, за загадъчните камъни, които бях получил. Той пламна от въодушевление и попита къде е пещерата. Можех да му кажа само малкото, което знаех, и че ми е невъзможно да се добера до пещерата поради суеверието на островитяните.

Отец Себастиан се разхождаше бързо насам-натам из стаята в дългото си бяло расо. Изведнъж спря и отчаяно се хвана за главата.

— Безнадеждни са с това свое суеверие — каза той. — Баба Мариана дойде при мен онзи ден и ми заяви съвсем сериозно, че вие не сте човешко същество. Суеверието е така дълбоко вкоренено в тях, че не може да очакваме да го изтръгнем изцяло от главите им за едно поколение. Те изпитват дълбоко уважение към дедите си и това е разбираемо. Добри християни са, но това суеверие, ах, това суеверие!

Той ми разказа съвсем отчаяно, че неговата чудесна прислужничка Ерория била твърдо убедена, че произхожда от някакъв кит, изхвърлен на брега в залива Хотуити. Каквото и да ѝ разправял, Ерория просто му отговаряла, че макар и да е свещеник, той не можел да знае нищо по този въпрос, защото тя го научили от баща си, който го узнал от своя баща, който пък го чул от своя баща и той сигурно е знаел най-добре, защото именно той бил китът!

Съгласихме се, че ми предстои да счупя един костелив орех, защото съвсем не беше лесно да накараш островитяните да те заведат някъде, където пътят според тях е препречен от дяволи и зли духове. Отец Себастиан предложи да ми даде малко светена вода, тъй като местните жители много я почитали и може би щяха да съберат смелост, ако напръскаме с нея входа на пещерата. Стигнахме обаче до заключението, че отец Себастиан не бива открито да се намесва в тази работа. Той самият каза, че е последният, комуто биха доверили такъв род тайни. Но на всяка цена трябваше да поддържаме постоянна връзка; ако успее да получа достъп до някоя тайна пещера, трябвало да отида при него дори и посред нощ.

Трудно ми беше да разбера безумното суеверие на интеллигентните хора от Великденския остров, докато не започнах да ги

сравнявам с хората от нашия свят. Чувал съм за двадесететажни сгради, които нямат тринадесети етаж, и за самолети, в които номерата на местата скачат от дванадесето на четиринадесето. Нали има хора, които вярват, че над числото тринадесет витае някакъв зъл дух — някакъв безименен дух на нещастieto? За да завършим паралела, трябва само да го наречем едно зло аку-аку. Чувал съм за хора, които се плашат, като разсипят сол, като счупят огледало, или вярват, че ако черна котка пресече пътя им, това носи нещастие. Такива хора вярват в аку-аку, само че не употребяват това име. Толкова ли е чудно тогава, че жителите на най-самотния остров в света са заподозрели дедите си в магьосничество и мислят, че се разхождат като призраци между своите огромни портрети, които хората от нашата раса открито наричат загадка? Не е ли по-оправдано да си въобразяваш, че има аку-аку сред черепите и скелетите в тъмните пещери на Великденския остров, отколкото в кожата на някоя дружелюбна черна котка, която кротко пресича пътя ти в един слънчев летен ден?

На Великденския остров суеверието е насаждано у хората в продължение на много поколения. Нито аз, нито някой друг преди мене се е съобразявал с това. Туй недоглеждане е главният пропуск, който досега е пречил да се достигне до съзнанието на местните жители. Нямаше смисъл да се потушават пламъците на суеверието с разум. Всичките ми обяснения се приемаха така, както гърбът на гъската приема водата. А и не може истински горски пожар да се загаси с вода, а трябва да се подпали друг пожар. Огънят е най-лошият враг на огъня, стига да го овладееш. Туземците бяха наследили вярата, че навред витаят зли духове; имаше места, където някои туземци въобще не смееха да отидат, а най-малко пък нощем. Кметът и Ласарус ми довериха мрачно, че това било същинска заплаха за острова.

Блъсках си главата над този проблем и стигнах до заключението, че самото суеверие може да стане смъртен враг на суеверието, ако се подкладе като истински насрещен пожар. Онези, които вярваха, че поддържам връзки с техните деди, би следвало да приемат също и едно известие, предадено от същия извор — едно известие, в което ги съветват да отменят всички древни, вдъхващи ужас проклетия и табу. Защо не? Цяла нощ лежах и се мятах в спалния си чувал. Ивон смяташе този план за налудничав, но все пак се съгласи, че би трябвало да опитам.

На другия ден кметът, Ласарус и аз дълго разговаряхме сред скалите зад лагера. Просто невероятно беше какви неща научих, след като започнах да бърбям с тях. Най-напред им казах — което беше съвсем вярно, — че тайните на всяко табу са ми добре известни и че съм първият човек, който е гребал с кану из забранените води на Вай Ро — една прокълнатата подземна пещера на острова Фатухива. Пак там — и то без каквито и да било лоши последици — бях слизал под тайния свод на една пещера *пае-пае*, която беше табу. Кметът и Ласарус седяха и ме слушаха с широко отворени очи; те не знаели, че освен на техния остров и другаде имало табу. Знаех достатъчно за обредната система табу, за да им направя извънредно дълбоко впечатление, и то главно с разкази за най-чудновати нещастия, постигнали разни хора, които накърнили табуто на своите деди. Бях слушал тия истории от туземците на Фатухива.

Кметът бледнееше и тръпнеше. Той се засмя засрамено и призна, че когато слушал такива истории, треперел от студ дори и под жаркото слънце, защото и на техния остров имали същите, ама точно същите случаи с табу. Сега трябваше на свой ред спокойно да изслушам местните примери за пагубните последици от табу: за едно цяло семейство, което хванало проказа, за акула, която отхапала една ръка, за някакъв ужасен прилив, който удавил всички хора в една тръстикова колиба, и за много хора, които полудявали, защото техните аку-аку ги мушкали и блъскали нощ подир нощ — и всичко това, понеже правили разни опити да накърнят табуто на семейните пещери.

— Какво ти се случи на Фатухива? — попита Ласарус с алчно любопитство.

— Нищо — отговорих аз.

Ласарус изглеждаше почти разочарован.

— Това е, защото имаш *мана* — каза той. *Мана* е названието на някакво магическо свойство — извор на свръхестествена сила.

— Сеньор Кон-Тики има не само *мана* — каза кметът хитро на Ласарус, — а има и едно аку-аку, което му носи щастие.

Хванах се за тази сламка.

— И затова спокойно мога да отида в някоя пещера табу, без да се случи нищо — заявих аз.

— На теб нищо няма да се случи, но на нас ще се случи нещо, ако ти покажем пещерата — каза Ласарус, като сочеше себе си и се

усмихваше кисело.

— Щом като аз съм с вас — няма. Моето аку-аку е достатъчно силно — опитах се да възразя аз.

Но това беше твърде трудно смилаемо за Ласарус. Неговите семейни аку-аку щели да си отмъстят, а моето аку-аку не можело да предотврати това, макар че закриляло мен. При това според него сам никога не бих могъл да намеря отвора, дори и да стоя така близо до него, както сега до самия Ласарус.

— Ласарус принадлежи към много знатно семейство — похвали се кметът за сметка на Ласарус. — Неговото семейство има много пещери. Те са богати. Ласарус се изплю гордо.

— Но и аз имам *мана* — заяви кметът и продължи да се хвали със своята свръхестествена сила: — Моето аку-аку ни помага да изправим статуята. Аз имам три аку-аку в едно малко аху в залива Ла Перуз. Едното е изображение на птица.

Сега всички знаехме, че сме три важни личности, седнали заедно сред скалите. Другите двама започнаха да се хвалят кой знаел по-добре какво носело „щастие“ и какво — „нещастие“. Научих, че на този ден съвсем несъзнателно съм минал през едно тясно иглено ухо. Кметът ми каза, че сутринта ме наблюдавал, докато съм връзвал едното въже на палатката, и това потвърдило съмнението му, че познавам тайните на „щастieto“, защото съм вързал въжето отдясно, а не отляво.

Използвайки това признание, нанесох последния удар. Казах им, че семейните пещери са обявени табу от дедите им, само за да се запази ценното им съдържание. Единственото, което носи нещастие, е да се продават фигурите от пещерите на туристи и моряци, защото те може би не разбират какво представляват камъните и след известно време може да ги захвърлят. Но да се продават същите фигури на хора на науката, които щети съхраняват в музей, носи „щастие“. Музеят, обясних аз, е нещо като църква, където хората трябва да ходят тихо и фигурите са поставени в стъклени шкафове. Там ги съхраняват и никой не може да ги счупи или да ги захвърли. Злите духове щели да напуснат пещерите заедно с фигурите и вече нямало да има от какво да се страхуват на острова.

Имах чувството, че това направи особено дълбоко впечатление на Ласарус, и не сгреших. Същата нощ някой пак прошепна „Кон-Тики“ и задраска по стената на палатката. Този път не беше Естебан, а

Ласарус. Той ми подаде някаква торба, съдържаща старинна плоска каменна глава с много странни черти и дълги тънки мустаци. Във вдлъбнатините имаше паяжини и главата не беше нито мита, нито търкана с пясък. Научих много неща за пещерата, в която е влизал Ласарус. Тя била пълна със скулптури: той видял някакъв каменен съд с три глави, странни животни, човешки същества и модели на кораби. Тази пещера близо до Ханга-о-Тео била наследство от пралядо му и той я притежавал заедно с трите си сестри. Не му се случило никакво „нещастие“ и сега щял да говори с двете си по-възрастни сестри, за да му разрешат да ми донесе още неща от пещерата. Нямало нужда да казва на по-малката си сестра, защото тя била само на двадесет години и не разбирала от тия неща.

Сега, след като бе ходил в пещерата, Ласарус се чувствуваше като герой. Семейството му имало четири пещери. Предполагал, че пещерата ронго-ронго, където е ходил Алберто, се намира близо до тази от която идваше той, но само Алберто познавал входа ѝ. Имало и друга една в скалите на Винапу, Ласарус я знаел и щял да иде там някоя нощ. Четвъртата пещера се намирала в самата лицева скала на Рано Рараку — планината на статуите. В тази забележителна пещера три различни семейства имали своя отделна част. Тя била пълна със скелети и той никога не би посмял да стъпи в нея, пък и не знаел входа ѝ.

Попитах го, щом три семейства знаят входа на една пещера, дали не се крадат едно друго.

— О, не — каза той.

Нямало опасност от такава работа, защото всяко семейство имало своя строго определена част и свое аку-аку да я пази.

Ласарус получи плат за рокли за двете си по-възрастни сестри и се изгуби в нощта.

На другия ден кметът стоеше спокоен както винаги на своето място върху стената на ахуто и направляваше дългоухите, които висяха и се олюляваха на края на дългите си прътове. Той с нищо не беше издал, че и той има пещера; стоеше необезпокоен както винаги, отмервайки такта с ръце, и ръководеше работата. Единственото, с което бе се похвалил, беше услужливото аку-аку и трите негови малки колеги в света на духовете, които живеели в едно аху в залива Ла Перуз.

Наблюдавах го как спокойно и хладнокръвно стои там и ръководи работата като опитен инженер. Би било странно семейството на Ласарус да имат четири пещери, а самият главатар на дългоухите — нито една. Но за да проговори кметът, беше необходимо някакво по-силно лекарство.

По-късно през същия ден намерих удобен случай още веднъж да отведа двамата настрана. Нямах понятие дали кметът наистина има пещера, но той трябваше поне да знае доста неща за тяхното съществуване. В разговора попитах дали много семейства притежават пещери. Кметът призна, че има такива, но добави, че едва ли някой е успял да узнае нещо за пещерите на другите. Повечето пещери се загубили, защото обикновено само един член на семейството поемал отговорността за входа. Понякога този човек умираше, преди да е посветил в тайната някой свой наследник, а системата била толкова остроумна, че после никой не можел да намери входа. Голям брой семейни пещери се загубили по този начин и кметът, както и Ласарус, подчертаха, че такава загуба носела нещастие.

— А именно на това трябва да се сложи край — обясних аз. — Затова нещата трябва да се преместят в някой сигурен музей, където никой не може да ги открадне и няма да се загубят. Там винаги има пазач, който ги пази.

Кметът поразмисли малко. Не беше съвсем убеден. Хората, които са правили каменни фигури, казали, че трябва да се скрият в тайни пещери, а не да се държат в къщи.

— Защото едновременно тръстикови колиби не са били сигурни — казах аз. — Пещерите били най-сигурното място, което имали, но всъщност те не са сигурни, тъй като всичко се губи, щом се забрави входът. Няма опасност някой да забрави къде е вратата на музея.

Кметът не се съгласи напълно с мене. Старите заповеди на дедите му притежаваха по-голяма сила от всичката мана, която ми приписваше. В края на краищата и самият той имал *мана* и *аку-аку*, а не бил забелязал никакви признаци, по които да се разбира, че дедите му са променили своите възгледи за законите табу.

Бях притиснат до стената. Дори и Ласарус изглеждаше разколебан. Тогава реших да изпълня един отчаян план. Трябваше да

покажа на суеверния кмет някакво знамение, което да го убеди, че най-сетне дедите му са отменили своето смъртоносно табу.

В края на равнината, близо до лагера, се намираше едно древно аху с паднали статуи. Първоначалната класическа стена била силно повредена през периода на престрояването във втората епоха. Строежът не бил завършен, а после се намесили рушителите. В пясъка пред фасадата лежах пръснати голям брой блокове. Бил беше ходил там един неделен ден, за да разгледа повредената стена, и когато почиствал пясъка от една каменна плоча, видял нещо, което му заприличало на носа на кит, изваян релефно върху камъка. Отгоре му лежал един голям блок и покривал останалата част на фигурата, но преди да се върне във Винапу, Бил ми спомена за камъка. Фотографът и аз отидохме при купчината камъни и търсихме, докато намерихме това, което бе видял Бил. Като обърнахме горната плоча, върху пясъка се търколи една фигура, която явно представляваше кит, дълъг около метър. Сега той лежеше с безформения гръб на камъка нагоре и приличаше на всички останали плочи и камъни, които лежах пръснати наоколо.

Това ме наведе на една мисъл. Никой не беше ни видял, когато намерихме кита. Помолих кмета и Ласарус да дойдат в лагера към полунощ, когато всичко е тъмно и спокойно. Тогава щяхме да проведем магически сеанси да накараме дедите им да изпратят из земята едно произведение на изкуството, направено от тях, в знак, че вече, не се страхуват да разкрият своите стари тайни. Обявих, че дните на табу са минали.

Кметът и Ласарус се запалиха като деца и когато мръкна, се промъкнаха в лагера. Малко преди да дойдат, Естебан беше напуснал палатката ми след последното си нощно посещение. Ивон се боеше да не се случи нещо лошо и остана будна в тъмната палатка да се ослушва. Всичко останали спяха. Обясних на двамата мъже, че трябва да застанем един зад друг и да се държим за раменете. След това бавно ще вървим в широк кръг и сутринта ще намерим в този кръг нещо, което дедите им са направили и сложили там в знак, че аз съм прав, като казвам, че никой вече няма да бъде наказван от аку-аку за престъпяне на старите табу.

Тръгнахме — аз напред с кръстосани ръце, после кметът с ръце върху раменете ми и зад него Ласарус. Не виждах къде стъпвам и ме

напушваше такъв смях, че се препъвах почти о всеки камък. Но двамата, които водех, бяха толкова тържествени и погълнати от церемонията, че ме следваха като кученца на верижка. Когато завършихме обиколката и застанахме пак пред моята палатка, ние се поклонихме мълчаливо един на друг и всеки се отправи тихо към мястото, дето спеше.

Кметът се появи, щом като се зазори, и ми каза, ме през нощта пред пещерата на Хоту Матуа се появили две тайнствени светлини. Те не били от джипа и затова сигурно са някакъв знак за щастие. Веднага след като организирахме дневната програма за цялата експедиция, извиках кмета и Ласарус и ги помолих да доведат най-добрия и най-почтен човек, когото познават, за да ни помогне да търсим в кръга, който бяхме направили през нощта. Кметът незабавно избра най-младия си брат Атан. Атан — дребно момче с мустаци и големи невинни очи, който простодушно ми довери, че изборът бил правилен, защото той бил добро момче със златно сърце. Ако не съм му вярвал, можел съм да попитам всекиго в селото.

Заведохме Атан при купчината камъни и започнахме да търсим. Казах им да обръщат всеки камък, който лежи по песъчливата земя, за да видим дали някой от тях не е художествено произведение, направено от дедите им. За да стане всичко по-драматично и да не намерим веднага кита, започнахме от отсрещната страна на кръга.

Случи се така, че Атан пръв намери нещо — някакъв особен предмет от червен камък. После аз намерих една старинна каменна пила и една хубава малка брадва от черен обсидиан. Малко по-късно чухме вика на Атан, който бе обърнал една голяма плоча и почистваше пясъка от долната и страна. Кметът, Ласарус и аз хукнахме нататък: върху плочата личеше красиво релефно изображение на кит. Но това беше друг кит — съвсем различен от онзи, за който знаех, — значи са били два. Всички дългоухи от каменната статуя се бяха втурнали да гледат, а от лагера дотърчаха готвачът, домакинът и фотографът. Очите на кмета сякаш щяха да изскочат от орбитите си, а гърдите му се надигаха, като че ли току-що бе финиширал след дълъг спринт. Той и Атан бяха обзети от възхищение и шепнеха хвалби за силата на моето аку-аку. Ласарус стана много сериозен. Той каза с престолено спокойствие, че тази местност някога принадлежала на неговото семейство и на тяхното аку-аку. Кметът потръпна. Всички туземци ме

гледаха, сякаш бях някакво чудновато животно. Аз знаех, че имам в запас една още по-голяма изненада.

— Виждали ли сте някога такава скулптура? — попитах аз.

Не, никой не беше виждал, но това било старинно изображение на *мама ниухи* — делфин, — туй беше ясно на всички.

— Тогава ще накарам в кръга да се появи още един — казах аз. Кметът изпрати хората си да събират пак камъни за статуята, а ние четиримата продължихме да търсим. Обръщахме камък подир камък и вече наближавахме целта. Тогава домакинът извика, че обядът е готов. Наредих на другите да чакат, докато се върна, защото аз трябваше да накарам кита да се появи.

Докато седяхме в палатката столова и ядяхме, чухме отдалеч викове и пререкания и кметът, съвсем разстроен, дотърча да ме извика. Двама по-млади мъже влезли в кръга, без той да ги види, и започнали сами да търсят. Те намерили кита и се запътили да го отнесат в пещерата на Хоту Матуа. Искали да ми го продадат. Кметът беше много разтревожен. Стоях и се чешех по носа. А сега, дявол да го вземе, какво да правя? Ония двамата бяха отнесли моите лаври и аз нямаше да съм в състояние да им покажа вълшебството, което им бях обещал.

Ласарус върна двамата мъже. Те дойдоха неохотно, влачейки кита, и го оставиха там, дето го бяха намерили. Но защо го сложиха на погрешно място? Отидох с кмета при тях и сега беше мой ред да онемее от почуда. Моят кит все още си лежеше недокоснат с опакото нагоре. Двамата мъже, които стояха пред нас, поизплашени, с нечиста съвест, бяха намерили трети кит — доста по-малък. Успокоих ги, като им казах, че всичко е наред и че ще продължим, щом като се наобядвам. Тогава ще направя магия и ще им намеря един още по-голям и още по-хубав кит.

Когато продължихме търсенето и стигнахме до последната част на кръга, забелязах, че и тримата старателно отминаваха въпросния камък, а обръщаха всички останали. Най-сетне кръгът беше завършен.

— Няма повече — каза кметът малко озадачен.

— Не сте обърнали този — казах аз и посочих въпросително тъй важния камък.

— Как да не сме го обърнали! Не виждаш ли, че лежи с бледата страна нагоре? — каза Лазарус.

Изведнъж разбрах, че тия деца на природата можеха да кажат от пръв поглед дали един камък лежи с обгорялата от слънцето страна нагоре или не. Този лежеше с бледата, засенчена страна нагоре и те мислеха, че вече са го обръщали.

— Няма значение дали сте го обръщали или не — казах аз. — Обърнете го още веднъж. Нали помните какво се случи, когато сеньор Арне обърна големия камък горе, на Рано Рараку, който всички познавахте толкова добре.

Заедно с Ласарус уловихме здраво блока и го обърнахме.

— Яаа! — беше всичко, което успя да изрече Ласарус. Той ококори очи и се ухили глупаво, а Атан се развика високо. Кметът стоеше като ударен от гръм и промълви, запъвайки се:

— Колко забележително, колко забележително! Какво могъщо аку-аку!

Не само дългоухите от статуята, а и нашите хора от лагера дотичаха да разгледат третия кит. Дори и двамата млади мошеници, които намериха малкия кит, бяха дълбоко потресени, а фотографът и аз, които бяхме замислили цялата тази комедия, едва задържахме лицата си сериозни, защото това действително беше върхът на всички странни съвпадения.

Ерория клатеше глава и ми каза спокойно, че съм имал щастие, истинско щастие. Тя гледаше прехласнато трите кита и аз си помислих, че за нея това е същинска семейна портретна галерия, защото нали беше чула от баща си, че произхожда от кит! Но старата Мариана ми каза и нещо друго. Тя живееше с овчаря Леонардо от другата страна на долината и миналата нощ у тях пренощувал старият брат на Леонардо, Доминго. Тази сутрин, когато старецът се събудил, им разказал странен сън. Сънувал, че сеньор Кон-Тики хванал пет тона.

— Значи липсват два — каза кметът бързо и докато разбере какво става, цялата тълпа започна още веднъж да обръща камъните. В усърдието си някои положително са излезли извън кръга. Те бяха твърдо решени да намерят липсващите две риби, за да се сбъдне сънят на Доминго. Късно след пладне се появиха две неясни изображения на риби. Туземците веднага ги обявиха за китове и тържествуващо наредиха петте фигури в редица на пясъка.

Кметът взе един малък камък и начерта полукръг в пясъка пред фигурите. После издълба малка дупка в средата и каза:

— Готово.

Той и Ласарус застанаха до чертата и изпяха откъс от старинната песен за Хоту Матуа, като олюляваха хълбоците си както при хула. После изпяха още един откъс, след това замлъкнаха и продължиха така с кратки прекъсвания, докато се свечери и всички се прибраха по домовете си.

Рано на другата сутрин Ласарус пристигна с торба през рамо. Той я вмъкна в палатката ми, без да го забележи някой отвън. Като я пусна на земята, прозвуча тракане на камъни. От този ден нататък Ласарус започна редовно да посещава нощем палатката ми. Денем работеше с другите и вечер си лягаше да спи заедно с тях в пещерата. Но в нощния мрак се измъкваше през спящите тела, мятеше се на коня си и изчезваше зад хребета на запад... а на другата сутрин на земята в палатката ми пак имаше някоя торба.

В продължение на три дни кметът беше като на тръни, но след това не можа да се удържи. Качихме се в скалите и поведохме дълъг разговор. Той ми каза, че имал приятел, който криел в двора си голяма червена статуя. Тя нямала номер и приятелят му обещал да ми я даде, за да си я отнеса на кораба за „щастие“. Обясних му, че не се разрешава на никого да изнася такива паметници, защото стоят под закрила. Кметът беше видимо разочарован и обезпокоен; помощта му не се оказа толкова нужна, както се беше надявал. Явно беше, че желае да спечели благоволенieto ми и накрая обеща кротко да поговори със своите хора. Някои от тях имали семейни пещери и той щял да направи опит да ги придума. Не бивало обаче да се подведа, ако някой ми донесе особени камъни, които са чисто изстъргани, дори ако притежателите им излъжат и заявят, че самите те са ги намерили или направили.

— Хората се страхуват да говорят открито за тия неща — каза кметът. — Освен това мият пещерните камъни и ги поддържат чисти.

Помолих го настойчиво никога да не правят това, защото камъните се развалят.

Тогава кметът за пръв път се изтърва: той ме увери, че баща му изрично му заповядал да мие камъните.

— Трябва само да издихваш прахта — обясних аз, — иначе повърхността ще се захаби.

Кметът реши, че това било умна идея. Аз съм знаел много неща, каза той, та затова щял да предаде сведението и на другите. Тревожели го обаче малките коренчета и яйцата на насекоми, които навлизат в шуплестата лава. В някои пещери, за които не се грижели, много от фигурите били напукани и повредени. Докато разбере какво говори, беше ми разкрил, че мие всичките си фигури през месец.

Посрещнах това сведение без видима изненада, благодарение на което езикът на кмета окончателно се развързва. Той призна, че му трябвали петнадесет нощи, за да измие всички камъни, защото като най-старши брат отговарял за четири пещери. Докато се занимавал с камъните, жена му трябвало да ходи на риболов. Тя не бивало да му помага, защото е от друго семейство. Той трябвало винаги да влиза сам в пещерата и да не вдига никакъв шум, докато е там. Трябвало да бърза да грабне по няколко камъка — един оттук, друг оттам — и да се втурва навън да ги мие. В една от пещерите имало и пари. Железни пари. Но пещерите били доста влажни — затова там нямало дървени фигури. Наследил обаче и две пещери от другия вид — *ана миро*. Те били пълни с дървени неща, но досега не успял да намери входовете им. Три пъти ходел там и пекъл по една кокошка в подземно огнище, за да му помогне миризмата да намери скритите отвори. Досега не бил успял, но сега щял да направи още един опит.

Накрая ми каза, че неговото аку-аку напоследък го съветвало да вземе неща от другите пещери и да ги даде на сеньор Кон-Тики, макар че собственият му баща казал никога, никога, никога да не взима неща от пещерите. Ако му дам чифт панталони, риза, малко парче плат и няколко долара, щял да ги скрие в пещерата и да ги извади, когато някой роднина има голяма нужда от тях. И тогава щели сме да видим какво ще стане.

Кметът получи, каквото искаше, но известно време не се случи нищо. Междувременно работата по изправянето на статуята беше стигала до шестнадесетия ден и скоро великанът щеше да се плъзне на мястото си. Дългоухите работеха в надпревара с времето, защото губернаторът беше получил телеграфическо известие, че военният кораб „Пинто“ е на път за Великденския остров. Беше към средата на февруари и предстоеше ежегодното посещение на кораба.

На кмета много му се искаше да изправи статуята, та капитанът на военния кораб да види със собствените си очи, че тя наистина стои

права. От момента, когато стъпеше на брега, капитанът представляваше върховната власт на острова и кметът се надяваше, че ще направи благоприятен доклад до чилийския президент.

На шестнадесетия ден кметът поиска въжета, за да дърпат и крепят статуята в момента, когато се изправя. По това време всички въжета на експедицията се използваха из различни части на острова и вечерта отидохме с джипа при губернатора, за да го попитаме дали няма излишни въжета. Когато стигнахме там, той ни каза, че дошла телеграма, с която му съобщават, че „Пинто“ пристига още на другия ден — корабът от десет дни бил в открито море. Лицето на кмета се помрачи. Сега нямаше да успее да изправи статуята, защото, щом пристигнеше „Пинто“, всички щяха да са заети с товарене на вълна и разтоварване на брашно, захар и други много необходими стоки за следващата година. Губернаторът изрази съжаление, че дългоухите и всички местни копачи трябвало да прекратят работата и да се явят на другия ден при него.

Съвсем оклюмали, пресякохме селото и отидохме при отец Себастиан, за да му дадем последните сведения за хода на работата. Прощепнах на ухото му, че всичките ми усилия да вляза в някоя семейна пещера засега са безуспешни, като се изключи това, че на борда на кораба вече имам забележителна сбирка от скулптури.

По пътя към дома на свещеника кметът внезапно беше предложил двамата да съсредоточим мислите си върху своите аку-аку и да ги накараме да ни помогнат, като забавят „Пинто“, за да му остане още един ден, в който да привърши работата си. Той седеше върху кутията с инструменти между фотографа и мен, мълчеше благоговейно, като подскачаше и с усилие се крепеше, за да не блъсне главата си о покрива на колата. Връщайки се от отец Себастиан, ние преминахме още веднъж през селото и вече се канехме да завием вляво на кръстопътя, откъдето следите от колелата на нашия джип се отправяха към Анакена. Изведнъж в светлината на фаровете пред нас се изпречи губернаторът и посочи към едно обемисто навито въже, което лежеше край пътя. Току-що получил втора телеграма: „Пинто“ щял да пристигне едва вдругиден.

Облегнах се назад, омаломощен от усилие да потисна смеха си. Фотографът седеше на кормилото и се кикотеше. Това наистина беше

най-странното възможно съвпадение! Само кметът го прие като нещо, което се подразбира.

— Ето на, видя ли! — пошепна той на ухото ми.

Нямаше какво да му кажа. Седях и само клатех глава от почуда, докато се друсаме в нощната тъмнина през острова.

Но тогава още никой не знаеше, че на дългоухите ще им трябват още два работни дни, а не един. И това напълно обърка плановете на кмета. Той и не подозираше такова нещо, та седеше и се радваше на силата на нашите обединени аку-аку. След малко обаче това чувство на доволство отстъпи пред нарастващото съмнение, че в края на краищата може би моето аку-аку е свършило работата. Без да го подканвам, той започна да ми разказва шепнешком за просто невероятните предмети, които се намират в пещерата му. Никога, никога не бил взимал от пещерите нещо, което наследил, но сега неговото собствено аку-аку все повече го изкушавало.

Настъпи седемнадесетият работен ден около статуята. Всичко очакваха в този ден тя да бъде изправена. Изведнъж се появи някаква старица и нареди магическия полукръг от камъни, големи колкото яйца, върху огромната плоча, където щеше да стъпи статуята. Тя дойде при мен и ми подари голяма риболовна кука от черен камък, прекрасно оформена и полирана като абанос. Била я „намерила“ същия ден като предвещание за „щастие“. Никога досега не бях виждал тази стара, сивокоса жена. Тя беше дребно създание — приведена и крехка. Лицето ѝ беше набраздено от бръчки, но озарено от остроумни, искрящи очи и по него личаха следи от истинска аристократична красота. Кметът ми пошепна, че това е последната жива сестра на баща му. Казвала се Виктория, но предпочитала да я наричат Тахутаху, което означавало „магьосничество“. Цяла нощ тя танцувала пред пещерата, за да им донесе щастие, та великанът да не падне, когато изведнъж се плъзне и се отдалечи от каменната кула.

Великанът не се прекатури, но и не се изправи. Когато изтече седемнадесетият ден, той все още стоеше наклонен. На другия ден сигурно щеше да се плъзне на мястото си, стига само дългоухите да имаха време да завършат работата. Но на другия ден всички трябваше да си бъдат в селото за великото събитие на годината: посрещането на военния кораб. За голямо разочарование на кмета великанът беше осъден да стои в това недостойно положение — полегнал като пиян

върху каменната камара, опряла чак до носа му, — когато корабният капитан щеше да направи своята проверочна обиколка.

Настъпи нощ и в лагера останаха само пазачите. Всички бяхме се качили на борда на кораба, защото призори щяхме да излезем в открито море, за да ескортираме бойния кораб до залива на селото. Островитяните трябва да са изпитвали чувството, че безпътният океан около техния остров, където хоризонтът винаги виси като нежна паяжина между две различни по тон сини пространства, започва да става център на корабоплаването. Утре върху тази нишка щяха да се появят една муха и един комар, а по-късно пред селото щяха да пуснат котва един до друг два кораба.

Съществувахе и трети плавателен съд, който в последните дни извънредно много занимаваше местните жители. Той не беше брониран със стомана, а изплетен от златисти сладководни тръстики и туземците го бяха пуснали на вода при Анакена. Сега той лежеше върху палубата на нашия кораб и блестеше като злато на слънцето. Бяха го построили за опит, но щом го пуснаха във водата и вълните го залюляха, той също се превърна в една от тайните, които обграждаха семейните пещери.

Цялата история започна с това, че Ед, който се мушкаше навсякъде под каменните плочи из тесните развалини на Оронго върху хребета на скалата, откри нови стенни рисунки извън онези, които вече бяха известни. Най-странните открития бяха един типичен американо-индиански мотив „плачещо око“ и няколко тавански рисунки на тръстикови лодки с форма на новолуние и с мачти. Една от лодките имаше надлъжно опънати въжета и голямо четвъртито платно.

Известно е, че жителите на Великденския остров някога са си правели същите чудновати тръстикови лодки за един или двама души, с каквито от незапомнени времена инките и техните предшественици са се движели по крайбрежието на Перу. Но досега никой не беше чувал обитателите на Великденския остров да са правили толкова големи тръстикови лодки, че да им слагат платна. Имах специални съображения да се заинтересувам: бях плавал по езерото Титикака с такива тръстикови лодки, с екипаж от планински индианци от платото Тиахуанако. Знаех, че това са отлични плавателни съдове с товарен капацитет и скорост, които граничат с невероятното. По времето на испанските завоевания такива големи тръстикови лодки били

използувани и в открито море по океанското крайбрежие на Перу, а древните рисунки върху керамични съдове от времето преди инките показват, че в най-древния период на перуанската цивилизация хората са строили същински кораби от тръстика, също както древните египтяни строили лодки от папирус. Саловите от балсови трупи и лодковидните плавателни съдове от сладководна тръстика били непотопяеми средства за придвижване, предпочитани от жителите на Перу за всякакво пътуване по море. Освен това ми беше известно, че тръстиковите лодки могат да плават много месеци, без да се просмучат с вода, а една тръстикова лодка, която перуански приятели бяха донесли на Тихия океан от езерото Титикака, се носеше по вълните като лебед и се движеше двойно по-бързо от балсовия сал.

А ето че намерихме рисунки на такива тръстикови лодки по тавана на разрушената къща № 19, върху кратерния хребет на най-големия вулкан на Великденския остров. Но ние не намерихме само рисунката на лодката, а и самата тръстика. В бездната, от едната страна на разрушеното село на птицехората, океанът яростно се разбиваше о скалите и мятеше нависоко солена пяна, а дълбоко долу от другата страна се стелеше спокойното сладководно езеро, чиято повърхност бе обрасла с особена, исполинска тръстика. Именно тази тръстика са използвали древните жители на Великденския остров. Всеки туземец и до ден-дневен може да разкаже за малките плавателни съдове *пора*, каквито си правели състезателите за надбягването до птичите острови за първото яйце на годината.

Освен това тръстиката в дълбокия кратер е истински ботанически куриоз. Това е в действителност специфична американска сладководна тръстика — същата, която расте около езерото Титикака — и да я намериш в едно кратерно езеро наред Великденския остров е наистина много чудно. Именно от такава тръстика перуанските индианци правели своите особени плавателни съдове по бреговете на езерото Титикака, а освен това я отглеждали в изкуствено напоявани мочури по сушавия бряг на Перу, за да могат да правят своите тръстикови лодки и в онези области, дето трудно се намирили балсови трупи. А как ли е стигнала тази сладководна американска тръстика чак до Великденския остров?

Отец Себастиан и туземците имаха отговор. Съгласно преданията, тръстиката първоначално не растяла като диво растение,

подобно на някои други растения на острова. Тя била старателно посадена в езерото от дедите им. Легендата приписва тази чест на един от първите туземци на име Уру. Той взел корени, спуснал се в кратера и посадил там първата тръстика, а когато се размножила, извадил нови корени и ги посадил първо в Рано Рараку и после в Рано Орои. Високата тръстика е едно от най-важните растения на острова. Тя не се използвала само за правене на лодки, а и за къщи, рогозки, кошници и шапки. До ден-днешен туземците слизат най-редовно в кратерното езеро и си режат тръстика. А в блестящото езеро в средата на тресавището под нас през далекогледа се виждаше голям тръстиков сал, направен от децата, за да скачат от него във водата.

Исках да направя една *пора*. Освен по първобитни стари рисунки никой съвременен човек не е виждал как изглежда такава лодка и как се използва в открито море.

— Братята Пакарати положително ще могат да ви помогнат — каза отец Себастиан, увлечен от новия проблем, който споделих с него. — Това са четирима забавни старци, които знаят всичко за лодки и риболов.

— Добре — казаха Педро, Сантяго, Доминго и Тимотео. Те можели да ми направят една *пора*, но трябвало да им дам остри ножове и достатъчно време да изсъхне тръстиката. Дадохме на четиримата старци ножовете и те слязоха при кратерното езеро на Рано Рараку. Старият Тимотео ми обясни, че имало два вида тръстикови лодки. Единият вид бил за сам човек, който отива на птичите острови да търси яйца; а другият — за двама души, които отиват на риболов в открито море. Помолих ги да направят по една лодка от двата вида. Старците отрязаха тръстиките, които бяха много по-високи от човешки ръст, досам корена и ги сложиха да съхнат в кратера, под вътрешната каменоделна за статуи. След това четиримата старци обиколиха на кон целия остров, за да търсят храсти махуте и хау-хау, от чиято кора щели да направят подходящи въжета, за да вържат тръстиката по древния начин.

Измина цяла вечност, докато старците успяха да си приготвят тръстиката, защото, щом като напуснеха кратера, дето я слагаха да съхне, други туземци идваха на коне и си отиваха с големи вързопи. Тръстиката се използваше много за рогозки и дюшеци, а колко по-лесно беше да се снабди човек с готово отрязана тръстика, отколкото

сам да си нареже от онази, която растеше в мочура. И така старците отново трябваше да се залавят с работа.

Един ден, когато сочната зелена тръстика още се сушеше в кратера на Рано Рараку, взех една палатка и слязох в другия вулкан, на чийто хребет се намираше разрушеното селище на птицехората. Тур още не беше се пренесъл горе да помага на Ед и затова дойде с мен, когато се спуснах надолу по стръмната стена на кратера във вътрешността на вулкана. Това беше най-дивата гледка, която бяхме виждали на целия остров. След като слязохме по единствената възможна пътечка, не можахме да намерим нито една стъпка плоска земя освен обширното тинесто тресавище. То се стелеше като яркозелен спанак в дъното на огромния казан, чиито стени се издигаха стръмно към небето от всички страни. Фотографът също беше с нас. Той се катереше по върховете и скалите със сръчността на дива коза, но мочурът в дъното на казана не му вдъхваше доверие. Наклонът, на който стояхме, беше много стръмен, а като стъпехме в тресавището, краката ни попадаха във вода или пък цялата повърхност се люшкаше под нас, сякаш балансирахме върху силно опъната гумена подложка.

В подножието на склона си построихме малка платформа от клони, застлана с тръстика, и върху нея закрепихме палатката, защото, където и да легнем другаде, щяхме да се търколим в тинята. Навред, гдето над главите ни нямаше отвесна пропаст, се простираха безкрайни сипеи — толкова стръмни, че всеки опит да се изкатерим по тях непременно би отприщил голяма каменна лавина. На малкото места, където склоновете не бяха толкова стръмни, че да не можем да се движим по тях, пътят беше препречен от дървета и храсти, които образуваха непроходими гъсталаци. От дълбочината на този кратер населението на Великденския остров досега добива дървен материал. При наличността на толкова много дърва за горене позволихме си по изключение лукса да запалим истински лагерен огън — една дружелюбна искрица, пламнала отново в изгасналия вулкан. Когато най-сетне се прибрахме в палатката да спим, възхвалявахме неизвестния мореплавател Уру, благодарение на когото имяхме такъв чудесен тръстиков дюшек.

Дотогава никой не е правил опитни сондажи за изследване на това огромно тресавище, та с тази цел ние смятахме да прекараме няколко денонощия във вулкана. В края на краищата според

преданието именно тук е била посадена най-напред тръстиката, подходяща за строежа на лодки, която, както вече знаехме, произхожда от Южна Америка. Още първите испанци, които дошли на острова от Перу, познали в местната сладководна тръстика тръстиката *тотора* на инките, а съвременните ботаници доказаха, че са били прави. Носехме една осемметрова сонда и искахме да вземем образци от торфа от възможно най-голяма дълбочина. Знаехме, че в такова тресавище най-вероятно ще са запазени херметически за вечни времена всякакви видове цветен пращец. Когато се върнем, професор Улуф Селинг от Стокхолм щеше да анализира мострите и да определи растителния живот на Великденския остров през вековете.

Ако имахме късмет, торфът щеше да ни каже дали Великденският остров някога е бил покрит с гори и кога южноамериканската сладководна тръстика е била внесена за пръв път в кратерното езеро. Но и така беше ясно, че това е станало много отдавна, защото голямото кратерно езеро се простира върху повече от тридесет декара площ и въпреки това е толкова гъсто покрито с тотора, че прилича на огромна плантация от захарна тръстика, прошарена тук-таме с кафяви тинести петна от оплетени повехнали тръстики. Човек би рекъл, че движението по тази повърхност е опасно, но това е само въпрос на навик. Островитяните, които от поколения насам са си проправяли път през тресавището, са научили сигурните места и пътеките, които водят до някои от откритите водни площи. Когато жителите на селото страдат от суша, трябва да се изкачват по този горделив вулкан и да слизат в дълбокия му кратер, за да черпят вода от тресавището. Местните жители смятат, че тресавището е бездънно. Отец Себастиан ни каза, че някой спуснал в едно от откритите езерца въже, дълго сто и петдесет метра, без да достигне дъно.

Там, в дълбочината на вулкана, слънцето ни събуди късно и докато още раздухвахме димящия огън, за да приготвим утринното си кафе, Тепано, местният ръководител на работниците на Ед, се спусна при нас, за да ни покаже пътя през тресавището. Искахме да достигнем цяла редица места, които бях избрал за пробни сондажи. Той ни поведе на една странна обиколка. Щом като стъпихме върху олюляващата се блатна покривка, трябваше най-напред да си пробием път през същинска джунгла от исполински тръстики, които бяха гъсти като шубрак и високи колкото стената на обикновена стая. Сочните

зелени тръстики израстваха от големи натрупвания на мъртви тръстикови стебла. Техните жилави нишки се увиваха около краката и ръцете ни, сякаш искаха да ни издърпат надолу в някаква безкрайна плетеница от рехава, разлагаща се материя. Можехме да се изтръгнем оттам само като пъхахме дебели връзки прясна тръстика под телата си, докато пълзахме.

Когато преминахме тази гъста преграда, опасала обрасналото езеро, видяхме проснато пред нас цялото кратерно блато като някаква парцалена черга във всички възможни оттенъци на кафяво, жълто, зелено, синьо и черно. На някои места трябваше да газим през повърхностен слой вода, а плаващият торф отдолу се надигаше и люшкаше. Другаде затъвахме при всяка крачка до колене в размекнатия торф и в калта и сред клокочещото кипене около нас чувствувахме, че ако не сложим незабавно другия крак напред, ще бъдем въвлечени в безмерната дълбочина. Тук-таме в плаващия торф имаше тесни процеци с открита кафява вода и когато ги прескачахме, цялата маса се олюляваше застрашително.

На много от места имаше малки лесове от висока тръстика. Пробивайки си път през един от тях, Тепано, Тур и аз попаднахме в открита вода, покрита със зелен жабуняк. Тепано ни увери, че нямало нищо страшно, стига да знаем да плуваме. Скоро заприличахме на водни призраци, покрити с тиня и жабуняк. Слънцето жареше ожесточено в безветрения адски казан, та накрая дори и малкото открити езерца със своята тъмна вода ни изкушаваха да се гмурнем в тях, за да се поплакнем. На повърхността водата беше съвсем топла, а по-надолу — леденостудена. Тепано настоятелно ни помоли да държим главите си над водата, защото някакъв туземец веднъж се гмурнал по-надълбоко и вече не успял да излезе, тъй като сбъркал посоките под торфа.

Не намерихме подходящо място за сондиране. Щом като забиехме сондата, тя преминаваше право през торфа и навлизаше в чиста вода. На места торфът беше три до четири метра дебел и се състоеше от сплетена маса от повехнали тръстики. Като сондирахме във водните дупки, отбелязахме най-различни дълбочини, но не успяхме да стигнем до дъното на кратерното езеро, защото винаги ни се изпречваше някое подводно торфово натрупване. Тепано ни каза, че откритите езерца никога не се намират на същото място, а от година на

година се изместват — всичко в този дяволски казан било в непрестанно движение.

Преди да се свечери, Тепано си отиде зад хребета на кратера и фотографът също ни напусна. Тур и аз щяхме да останем в кратера още няколко дни, за да видим дали няма да направим по-сполучливи сондажи. Сега познавахме вече тайните на кратерното тресавище. Можахме да определим по цвета и вида на торфа какво трябва да очакваме, ако стъпим върху него.

На другия ден, провирайки се напреки през мочура към отсрещната стена на кратера, изведнъж зърнахме една четириметрова каменна стена, издигната до самия ръб на тресавището. Тя беше гъсто обрасла с храсталаци и виещи се растения, а когато се изкатерихме по нея, стъпихме върху някаква древна площадка, направена от човешка ръка. Оттук видяхме, че нагоре по стената на кратера продължават терасовидно една над друга четири-пет други стени. Започнахме да ги изследваме и намерихме ниски правоъгълни отвори, през които се влизаше в подземни каменни къщи от онзи вид, известен само от Оронго, разрушеното село на птицехората горе на скалата. Бяхме попаднали на група развалини, непознати дори и на местните жители — досега поне никога не са говорили за тях. Част от камъните на стените бяха покрити с полуизтрити релефни гравюри на човешки същества, птици, фантастични създания, гротескни лица и магически очи. Най-забележителни бяха двама птицехора и някакво четирикрано животно с човешка глава. Личеше, че терасите са строени за земеделие. В подножието на най-долната, досам ръба на тресавището, взехме многобройни мостри от торфа и пръстта за изследване на цветния прашец.

На четвъртия ден от пребиваването ни в кратера, когато седяхме и запечатвахме всичките си епруветки с разтопен парафин, капитанът се спусна при нас във вулкана и ни съобщи, че Арне открил нова находка в Рано Рараку. Изкопал тялото на исполинска статуя, от която над земята се подавала само главата. На гърдите на фигурата имало изображение на голяма тръстикова лодка с три мачти и няколко платна. От палубата на лодката се спускало дълго въже до една костенурка, издялкана върху корема на великана.

Прибрахме нещата си и напуснахме вулканичния ад на Рано Као. Тур се отправи към разрушеното село на Ед, а аз тръгнах с джипа към

Рано Рараку заедно с капитана. Арне ми показва новата си находка, заобиколен от своите местни копачи, които сияеха от гордост и благоговение пред старинния плавателен съд с уловената костенурка върху корема на този моаи. Всички бяха съвсем сигурни, че това е корабът на Хоту Матуа, защото той пристигнал на острова с неколкостотин души на два толкова големи плавателни съда, че Орой, най-злият враг на Хоту Матуа, успял да се вмъкне на един от тях като таен пасажер. Сега на острова нямало хону — костенурки, но по времето, когато пристигнал Хоту Матуа, един от неговите хора се опитал да хване голяма костенурка на брега на Анакена и тя го наранила.

Преданията за великите дела на дедите им изблизнаха отново и туземците ми заразказваха откъси от добре известни легенди за Хоту Матуа, записани още в края на миналия век от отец Ръсел и Пеймастър Томсън. Това явно беше някакъв необикновен кораб, а не европейски плавателен съд, колкото и чудно да ни се струваше, че древните ваятели на статуи от Великденския остров са строили толкова големи плавателни съдове, та върху тях да има място за повече от една мачта. А все пак — кой би повярвал, че същият този народ е създал гигантски човешки фигури, високи колкото четириетажни къщи, ако не бяха изваяни от камък, и затова са се запазили за вечни времена? В края на краищата явно е, че тези неуморими технически гении са били опитни не само в боравенето с камъка. Те са се добрали до този мънищък пристан — най-самотния в света — като мореплаватели от световна класа и в продължение на векове са имали възможността да създават тук в мир своите каменни статуи. Щом като са имали тотора и са я използвали за малки салове, няма нищо чудно, че съобразно с нуждите си са увеличавали размера им, като съединявали повече и по-големи връзки тръстика.

Когато на Великденския остров пристигнали първите европейци, те не видели никой да строи кораби, но пък не видели и да правят статуи. Единствените плавателни съдове, които европейците видели, били някакви мънички тесни кану, в които при тихо море едва се побирали двама до четирима души, и още по-малки тръстикови салове. Европейците обаче са пристигнали на острова в третия, варварския период, когато войната и раздорите били заличили древната култура, а кървавите вражди изключвали възможността за сътрудничество между

отделните родови групи. При тези условия, когато разединеният народ прекарвал дните си около своите убежища, не можело да става дума за съвместен строеж на кораби.

Това обяснява защо до нас са стигнали исторически данни само за два незначителни, малки плавателни съда, които се правели на Великденския остров. Това са малкото полинезийско кану със страничен плъзгач *вака ама* и малкият южноамерикански тръстиков сал *пора*. А и двата са толкова малки, че е немислимо да са пренесли някога човека до най-самотния остров в света. Но в преданията на местните жители се срещат описания на големи плавателни съдове, с които в отдавнашната ера на величието дедите им тръгвали на далечни пътешествия. През миналия век отец Ръсел чул за големи кораби, на които се събирали четиристотин души. Те имали горд нос, извит като лебедов врат, а кърмата им — извисена като носа — била разделена на две части. Изображения на точно такива тръстикови лодки намираме и върху древни съдове от Перу. Но преданията на Великденския остров разказват и за други старинни кораби. Отец Себастиан узнал, че съществували големи плавателни съдове с формата на сал или плоскодънен кораб. Наричали ги *вака пое-пое* и ги използвали за дълги пътешествия с много хора на борда.

След като Ед и Арне намериха изображения на тръстикови лодки, бяхме нащрек всеки път, когато видехме някоя лодковидна фигура. По статуите и по стените на каменоделната намерихме много такива изображения, на които личаха и отделните връзки тръстика. Бил дори намери една рисунка на лодка с мачта и четвъртито платно. Върху долната част на една паднала десетметрова статуя Карл намери изображение на тръстикова лодка с мачта, която минаваше право през кръглия пъп на фигурата. А в Оронго Ед видя на един таван рисунка на лодка с три мачти и малко кръгло платно на средната от тях.

Случи се така, че намерихме още по-убедителни доказателства за съществуването на такива големи плавателни съдове. На много места из острова бяхме виждали широки павирани пътища, които се губеха право в морето. Тези загадъчни пътища с течение на времето са станали източник на много предположения и фантастични теории. Те са едни от главните опорни точки на всички, които твърдят, че Великденският остров е остатък от потънал континент. Тези хора заявяват, че павираните пътища без съмнение продължават по дъното

на океана и ако човек би могъл да ги проследи, ще стигне до развалините на потъналия континент Му.

Ние действително можехме да ги проследим, защото в експедицията имахме и водолаз. Веднъж отидохме с него до най-близкия път, който изчезваше в дълбините. Това беше наистина неповторимо зрелище: нашият водолаз, облечен в зелен скафандър с марсиански шлем, кислородна маска и дихателен хобот, се запъти към Му, а гумените му плавници шляпаха по гладките плочи на паважа. В едната си ръка размахваше огненочервен държател за фотоапарат, който приличаше на фенер, а с другата ни махна изясно за сбогом, когато напусна сухия паваж и навлезе в морето на път за Му. След малко от него виждахме само кислородните бутилки на гърба му и двата му пляскащи крака, а после водолазът изчезна. Въздушните мехури, които се пукаха тук-таме по повърхността, ни подсказваха накъде отива. Но той явно не беше хванал правия път за Му. Мехурите се движеха ту вляво, ту вдясно, връщаха се и обикаляха в кръгове и спирали, докато водолазът подаде от водата зурлестия си шлем, за да се ориентира отново по пътя на брега. След това продължи подводното си търсене, като се движеше в зигзаг към открито море, но най-сетне се отказа и изплува на брега да ни докладва.

— Какво, нямаше ли там пътни знаци?

— Не срещна ли някоя сирена да я питаш за пътя?

Въпросите просто се изсипаха върху бедния водолаз. Той не видял никакъв път. Паважът не продължавал отвъд ръба на водата; нататък имало само издатини, камънаци, гъбести корали и дълбоки процеци, а после скалистото океанско дъно внезапно пропадало стръмно към мъглявите сини дълбочини, и там водолазът видял няколко големи риби.

Не бяхме особено изненадани. Океанографите отдавна са установили въз основа на утайки, взети от дъното на Тихия океан, че откакто съществува човекът, земните маси в полинезийската част на този океан нито са се издигали, нито са спадали. Пак прибягнах до помощта на островитяните. Никой не можеше да си спомни за какво са били използвани широките павирани пътища, които водят към морето, но те имаха име: наричаха ги *apana*, което значи „разтоварвам“. Това потвърди нашето съмнение: туй са били места за разтоварване, един вид кейове, където приставали големи плавателни

съдове, идващи от океана. Един апапа се спущаше към плитко заливче в подножието на голяма храмова площадка на южния бряг. Заливчето беше така запълнено с камънаци, че се е наложило древните мореплаватели да разчистят широк канал, за да могат съдовете да се прилепят о пристана. В плитчината на този канал лежаха изоставени във водата три огромни червени възли. Два от колосалните блокове лежаха толкова наблизко един до друг, че трябва да са били в същия кораб — освен ако древните плавателни съдове са били толкова големи и устойчиви, че камъните може да са били поставени на носа и кърмата на два кораба, лежащи един зад друг — единият опрял нос в кърмата на другия. Това беше първото доказателство, което намекваше, че ваятелите са пренасяли част от тежките товари по море край брега. Вече бяхме установили, че те действително са имали плавателни съдове, които са могли да пренасят двадесет тона, а без товар биха могли да носят екипаж от почти двеста души. По-късно намерихме доказателства, че дори и някои статуи са били пренасяни по море и стоварвани на такива места, където само някой плосък сал от тръстика или трупи би могъл да достигне брега с толкова тежък товар, защото газии много плитко.

Докато започвахме откъслечно да добиваме по-ясна представа за забележителните морски достижения на праисторическите островитяни, четиримата старци продължаваха да работят със своята тотора в кратера на Рано Рараку. Когато тръстиката изсъхна, всеки от тях бързо си направи по една пора. Те си служеха с някакъв особен начин на свързване и направиха една извита заострена лодка, която по форма напомняше на огромен хобот. Странно беше да ги види човек, как слизат към водата, всеки със своята лодка. А най-странното беше това, че носеха свършени копия на особените едноместни плавателни съдове, които от векове насам са били отличителен белег на перуанското крайбрежие. А както знаехме, те дори бяха направени от същата южноамериканска сладководна тръстика.

Когато четиримата старци започнаха да строят по-голямата, двуместна лодка, Тимотео ръководеше работата с пълна самоувереност, а останалите трима бяха сякаш безпомощни без неговите наставления. Попитах коя е причината за това и ми отговориха, че Тимотео бил най-възрастният и следователно единственият, който знаел как трябва да изглежда лодката. Бях малко

изненадан от отговора, но едва след известно време започнах да разбирам защо това е така.

Двуместната, подобна на кану лодка, бе пусната на вода в Анакена. С цялата си конструкция тя много напомняше на тръстиковите лодки от езерото Титикака. Единствената разлика беше, че носът и кърмата ѝ бяха удължени в дълъг връх, който стърчеше нагоре под ъгъл, както у най-древните тръстикови лодки от перуанското крайбрежие. Двамата по-възрастни братя скочиха върху нея, всеки с по едно гребло, и тръстиковата лодка затанцува с безкрайна лекота по високите разпенени прибойни вълни към открития океан. Чудноватият гъвкав плавателен съд се провираше между вълните и ги прескачаше като гумен дюшек, върху който седяха двамата старци — сухи и невредими. Другите двама се хвърлиха във водата със своите едноместни *пора* и бодро се насочиха към морето. Те лежаха по корем върху дебелия край на облата, хоботовидна тръстикова връзка и се изтласкваха напред по водата, като плуваха с ръце и крака. Двуместната лодка, която навлезе по-надалеч в морето, се справяше така спокойно и леко с вълните, че когато се върна от пробното си пътуване, четиримата братя седнаха в нея и загребаха към най-буйните вълни.

Отец Себастиан и кметът стояха с мене на брега и тримата бяхме еднакво възхитени и възбудени. Точно зад себе си виждахме гърба на исполинската статуя на дългоухите, която се издигаше над върховете на палатките, но кметът имаше очи само за златистожълтата лодка с четиримата мъже, които гребяха в такт към открито море. Той я гледаше с просълзени очи.

— Дедите ни разказваха за такива лодки — точно такива, но сега за пръв път ги виждаме и нашите деди ни стават тъй близки — каза той. — Ей тука го чувствавам — добави той и развълнувано се удари в гърдите.

Когато двуместната лодка на Тимотео се прибра отново с четиримата гребци, един от нашите най-едри моряци се покачи на кърмата ѝ, но лодката не потъна. Щом като малката, набързо построена тръстикова лодка можеше да издържи петима възрастни мъже, какво ли би могло да спре някогашните местни строители да отрежат достатъчно тръстика в трите кратера на острова, за да си построят по-обемисти кораби?

Отец Себастиан беше просто възхитен. Тези странни лодки и по-рано му били описвани от стари хора на острова, но едва сега разбрал за какво са му говорили. Сега си спомни, че веднъж в една пещера на Поике му показали изображение на такъв плавателен съд.

— Това е риболовна лодка — каза кметът и гордо посочи златистата лодка. — А помислете си какви кораби са имали древните крале за дългите си пътешествия.

Попитах го знае ли дали са били достатъчно големи, за да ползват платна, и за моя изненада той ми отговори, че имали платна от тръстикови рогозки. Кметът отново ме порази, като спокойно започна да рисува в пясъка платно, направено от отвесно поставени тръстики.

— Много лесно било да се приготви такова платно — каза той.

Трябвало просто да се навържат тръстиките една до друга, както наскоро сторил Доминго, когато ми направил рогозка.

Самият аз бях виждал, че лодките от тотора по езерото Титикака и до ден-днешен ползват тръстикови платна с единствената разлика, че при тях тръстиките се съшиват хоризонтално вместо вертикално.

— А отде знаеш, че лодките имали тръстикови платна? — попитах аз, доста озадачен.

— Охо, дон Педро знае много — отвърна той с горда потайна усмивка.

Това се случи тъкмо по времето, когато Естебан още ми носеше пещерните камъни на жена си; а предишната вечер Ласарус ми бе донесъл първата каменна глава от своята пещера. Сега той вече не можа да се сдържи и ми каза, че между различните предмети, които виждал в своята пещера, имало и малки модели на кораби. Някои от тях му напомняли за тези, които построил Тимотео. Щом чух това, използвах първия случай да хвана Естебан за миг насаме и пуснах отдалече въдицата си. Жена му тъкмо беше ме помолила да кажа дали не искам нещо специално от пещерата. Тогава не знаех какво да поискам, защото не знаех какво има там. Сега Ласарус беше издал, че в неговата пещера има модели на лодки, та реших да рискувам и казах на Естебан да помоли жена си да ми даде лодките, които има в пещерата. Естебан се взря ококорено в мене, но когато привърши дневната работа, препусна към селото. Късно през нощта той се върна с една торба, в която имаше пет удивителни скулптури. Първата, която

разопакова от няколко сухи бананови листа, беше хубав малък модел на тръстикова лодка с форма на новолуние. Той добави, че според думите на жена му в пещерата останала една още по-хубава лодка. Тя имала чудесен такелаж, била извисена и заострена отпред и отзад, а на двата си края имала по една фигурка.

Слушах го като на тръни, защото това беше нощта, когато очаквах да дойдат Ласарус и кметът, за да вървим в кръг около скрития кит. Когато Естебан се изгуби в тъмнината, още не знаех, че жена му, изплашена от своите аку-аку, дълго време няма да му дава нищо за мен.

Тази нощ Ласарус не успя да се измъкне, за да ми донесе лодката, защото, когато той и кметът след нощната церемония се върнали при своите спящи другари в пещерата на Хоту Матуа, кметът не затворил очи, тъй като му се привиждали тайнствени светлини и други предзнаменования пред входа на пещерата. Но през следващата нощ, след като бяхме намерили всичките китове, Ласарус издебнал удобен случай да се прокрадне покрай спящите си приятели. Един от тях се събудил и бързо отдръпнал краката си, защото на Великденския остров означава нещастие, ако някой те прекрачи. Той попитал Ласарус какво е намислил и Ласарус му отвърнал, че трябва да излезе да задоволи една природна нужда. Но конят му го чакал оседлан зад една скала и той препуснал към пещерата в Ханга-о-Тео.

Призори Ласарус бутна един чувал в палатката ми, а след малко се вмъкна и самият той. Приклекнал на пода на палатката, той гордо извади от чувала каменен модел на хоботовидна едноместна *пора* с очертани въжета. Последва някакво чудовище, което приличаше на алигатор, и красива купа от червен камък, по чийто ръб се издаваха напред три човешки глави. Той ми каза, че в същата пещера имало още три лодки, но никоя от тях не приличала толкова много на лодките, направени от Тимотео, колкото тази, която донесъл със себе си.

Ласарус получи добро възнаграждение за това, което ми донесе. Помолих го другия път да ми донесе и останалите лодки. Това стана три нощи по-късно. Едната беше модел на същински кораб с широка палуба, висок нос и висока кърма. Палубата и страните бяха направени от дебели връзки тръстика, притегнати една към друга. Другият плавателен съд беше *вака пое-пое* — широка плоска лодка, подобна на сал или плоскодънен кораб с мачта и платно, изваяни от камък, и две

необясними куполки една до друга на предната палуба. Третото не беше истински плавателен съд. По-скоро приличаше на дълго блюдо, но беше изваяно, сякаш е направено от тръстика, с дупка за мачтата по средата. На двата края имаше по една много странна глава, поставена от вътрешната страна на носа и кърмата, с поглед, отправен към дупката за мачтата. Една от главите имаше издути бузи и свити устни и приличаше на същински ангел, който изпраща вятър в платното. Косата му се смесваше с тръстиките на външната страна на кораба.

Скулптурата беше стара, а мотивът и стилът — съвършено чужди за Великденския остров. Когато поразпитах Ласарус по-подробно за естеството на камъните, които ми носи, той просто разпери ръце и не можа да ми даде обяснение. Такива били камъните — повече от това не можа да ми каже. Но в пещерата останали още голям брой други старинни неща и тъй като сега видял, че не го е сполетяло никакво нещастие, някой ден след посещението на бойния кораб щял да ме заведе там. Единственото му условие беше, че докато съм на острова, никой от селото не трябва да узнае какво вършим.

Кметът досега не ми беше донесъл нищо освен своите собствени, винаги еднакви дървени фигури. Вечерта преди да пристигне военният кораб, го извиках в палатката си. Това беше последната ми възможност. Когато заминеше корабът, кметът щеше да тръгне с него и никой друг — дори и жена му — не познаваше входовете към тайните му пещери. Когато той пристигна в палатката ми, бях му приготвил една много приятна изненада, отчасти защото заслужаваше специална награда за всичко, което ни беше показал, но и защото таях егоистичната надежда, че той би могъл да ми направи също такава приятна изненада. Спуснах страничните платна на палатката, намалих фитила, докато стана полутъмно, наклоних се към него и започнах да му шепна. Имах чувството, че косата му почна да настръхва: той разбра, че ще се случи нещо тайнствено.

Казах му, че според думите на моето аку-аку кметът ще има нужда от много неща за първото си пътуване далеч от Великденския остров и затова искам да последвам съвета на своето аку-аку и ще му дам всичко, което му трябва. На това отгоре извадих най-хубавия си куфар и му го подарих, като сложих в него подред едно одеяло за пътуване, чаршафи, пешкири, топъл пуловер, два чифта нови панталони „каки“, ризи, разни връзки, чорапи, кърпи за нос, обувки и

най-различни тоалетни принадлежности от гребен и сапун до четка за зъби и принадлежности за бръснене. Освен това той получи и една раница, пълна с кухненски принадлежности и походни съоръжения, за да може да се оправя в случай, че намери квартира без пълен пансион. Последваха няколко кутии с любимите му цигари и един портфейл, пълен с чилийски песос, за да го поддържат, ако срещне трудности по широкия непознат свят. Дадох му и една от най-хубавите рокли на Ивон като прощален подарък за жена му и разни детски дрехи.

Последното нещо, което извадих, беше препариран мъничък кайман — южноамерикански алигатор, дълъг около тридесет сантиметра; един панамски туземец беше ме придумал да го купя за някаква дребна сума. Естебан и Ласарус бяха ми донесли от своите пещери по едно подобно влечуго от камък. Кайманът често се изобразява в една от добре известните дърворезби на острова под названието *моко*. Из цяла Полинезия го считат за кръвожаден легендарен звяр, макар че единствените подобни животни на островите в Южното море са някакви мънички невинни гущери. Затова мнозина смятат, че легендарният моко на Великденския остров е някакво възпоминание за кайманите, които древните мореплаватели са срещали по тропическия бряг на Южна Америка.

Подадох малкия препариран звяр на кмета и му казах:

— Може да сложиш това в пещерата си като страж на твоето аку-аку, докато си на континента.

Кметът така се възбуди, докато му подавах подаръците един по един, че зъбите му затракаха, а очите му едва ли не изскочиха от главата му. Той съвсем се забрави и ми разказа, че в пещерата си имал каменна фигура също като това животно и че щял да ми я донесе. След това не можа да намери повече думи и само повтаряше, че моето аку-аку било „*miu bueno, miu, miu, miu bueno*“.^[1]

Беше се стъмнило, когато той се измъкна от палатката ми извън себе си от щастие и повика верния си приятел Ласарус, който му помогна да отнесе тежките пакети до чакащите коне. После препуснаха по пътя към селото, за да настигнат своите приятели.

И така, когато долината Анакена отново опустя, тайната на пещерите си оставаше неясна, неразрешена загадка, а широкоплещестият великан до палатките след седемнадесетдневна

работа все още беше полегнал, забил нос в унизителната купчина камъни.

Дългоухите се прибраха по домовете си, за да се приготвят за работата и тържествата на следния ден, а ние временно напуснахме палатките си и се качихме на своя кораб, който лежеше в залива — чист, спретнат и наново боядисан, готов да се отправи в открито море, за да посрещне „Пинто“.

Птичечовек „тангата ману“ и дългоухият призрак „Моя кава-кава“

[1] Много добро, много, много, много добро (исп.). — Б.пр. ↑

ГЛАВА VII

СРЕЩА С БЕЗМЪЛВНИТЕ ПАЗАЧИ НА ПЕЩЕРИТЕ

Големият чилийски военен кораб се появи на хоризонта, когато слънцето все още висеше ниско над океана и къпеше крайбрежните скали в златни утринни лъчи и призрачни сенки. Широк, плосък и равномерно сив, с кула, настръхнала от технически съоръжения, той нарастваше, докато се приближаваше. Това беше първият поздрав от външния свят — първото напомняне, че отвъд хоризонтите все още има друга земя. Ветровете са запълнили рова на Ико; човекът е сменил своето оръжие.

Срещнахме се с „Пинто“ точно отвъд птичите острови. Всички палуби на големия, извисил се над нас кораб бяха претъпкани с хора, които се тълпяха край релингите. Щом като се изравнихме, капитан Хартмарк даде сигнал със сирената, после поздравихме домакините със сваляне и издигане на флага. В отговор военният кораб даде изстрел с едно оръдие и издигна норвежкото знаме на главната мачта. Това беше проява на любезност, каквато не бяхме очаквали. Завихме рязко в полукръг с пълна скорост и малкият гренландски риболовен кораб ескортира мирния сив великан до мястото пред село Хангароа, където щеше да пусне котва. Цялото население беше на крак край пристана. „Пинто“ даде салют с двадесет и един изстрела, а след това от брега се откъсна лодката на губернатора, който отиваше да поздрави капитана с „добре дошъл“ в протектората на военноморските сили.

Както бяхме уговорили, двадесет минути след като губернаторът се беше качил на борда, отидох и аз с нашата лодка заедно с капитана и лекаря на експедицията. Приеха ни много сърдечно. Когато лодката се прилепи о борда, един тръбач даде сигнал, а капитанът и губернаторът застанаха горе до стълбицата, за да ни посрещнат. В кабината на капитана заварихме един чилийски адмирал и американския военноморски аташе със съпругата си. Той беше дошъл да проучи

възможностите за построяване на голямо летище на Великденския остров за въздушни съобщения между Южна Америка и Австралия. На чаша коктейл благодарих с кратка реч за изключителното гостоприемство, което губернаторът и неговите хора ни бяха оказали през време на нашето пребиваване, а капитанът на военния кораб най-сърдечно ни пожела и в бъдеще такъв успех на острова, какъвто сме имали досега. Той предложи да ни снабди с всички припаси, от които се нуждае експедицията, и изпрати да донесат два големи чувала с поща, върху които нашият капитан и лекарят жадно се нахвърлиха. Така приключихме с формалната част и сложихме начало на приятна беседа.

Малко по-късно вратата пак се отвори и влезе кметът с току-що изгладена риза и връзка, а след него Ласарус и половин дузина представители на местното население. Кметът се втурна право към важния, окичен със златни нашивки капитан, раздруса ръката му и гръмогласно, с буйни ръкомахания заяви, че това било капитан по вкуса му — той знаел как трябва да се вършат нещата, защото бил първият, който, пристигайки на острова, дал салют. После кметът се изпъна като струна, с ръце, изопнати по шевовите на панталоните, хората му застанаха мирно зад него и под носа на капитана той изпя бравурно чилийския национален химн. Щом свърши песента, кметът и неговите другари съвсем се отпуснаха и като същински джазов оркестър, подрусвайки рамене и огъвайки коленете си, запяха своята ритмична кралска песен за пристигането на Хоту Матуа в Анакена. Кметът допяваше последния куплет, когато ме зърна. Той замря като котка, готова да скочи, посочи ме и изкрещя:

— Mi amigo^[1] сеньор Кон-Тики!

Като по даден знак той и всичките му приятели завряха ръце в джобовете си и измъкнаха пакетчета от най-различни марки американски цигари, които бутнаха под носа на капитана. Нека види мостри от хубавите неща, които сеньор Кон-Тики е донесъл на острова: ето така трябвало да се отнасят към тях!

Капитанът слушаше всичко това търпеливо, със стоическо спокойствие и когато отново внесоха подноса с коктейлите, той предложи напитки на новодошлите. Очите на кмета светнаха от удоволствие: тоя капитан наистина беше човек на място, макар че цигарите, които поднесе, не бяха така хубави като онези на сеньор

Кон-Тики. Видях с тревога как кметът погълна коктейла на един дъх. Той ме погледна с гордост и задоволство в очите и ми кимна успокоително, като каза, че нямало защо да се безпокоя: знаел какво значи да се пие добро вино. След това той и другарите му излязоха доволни от кабината на капитана и тръгнаха да разгледат кораба.

По-късно видях кмета в бара на офицерската каюткомпания, заобиколен от тълпа почитатели. На борда имаше мнозина избрани пътници, между които двама професори, Вилхелм и Пеня, и група чилийски студенти по археология, които бяха дошли, за да се запознаят с нашите разкопки. Познавах двамата любезни професори още от Чили и те ме прегърнаха сърдечно по южноамерикански обичай. Заедно със студентите те изслушаха с голям интерес разказа ни за различните епохи на Великденския остров и за необичайните за острова статуи, които бяхме изкопали от земята.

В бара не посмях да кажа нито дума за странните скулптури, които бях получил от тайните пещери, защото сега една невнимателна дума можеше да ми попречи да разреши загадката на семейните пещери. Всички изгледни да проникна в някоя от тях все още висяха на косъм и ако сега нещо достигнеше до ушите на островитяните, те щяха да се изплашат и да запечатат устата и пещерите си със седем печата.

Но когато станях да си тръгвам, чух нещо, което ме порази като гръм. Откъм тезгяха на бара долових някаква нова, особена нотка в гласа на кмета, който се хвалеше. А като го видях как постави празната си чаша, разбрах, че тезгяхът се върти пред очите му. След това чух как кметът каза високо и отчетливо:

— Приятели, аз съм богат човек — имам пещера.

Миг-два стоях като закован, очаквайки какво ще последва. Но нищо не се случи. Другите продължиха да си говорят и да пият, а кметът не каза нищо повече. Това едва ли беше първият случай, когато се е изпускал на чаша, но или никой не го бе чул, или пък бяха приели думите му като празни приказки на пиан човек — ако изобщо някой разбираше, че да притежаваш пещера е нещо по-особено. Изглежда, че кметът дойде на себе си и се стресна от собствените си думи, защото едва бях се прибрал на нашия кораб, когато и той се запъти към брега.

Тази година на екипажа и пасажерите на „Пинто“ бяха предложили малко и некачествени дърворезби. Най-хубавите отдавна бяха пазарени от членовете на експедицията. Затова професор Пеня

отишъл право в колибата на кмета, където намерил богат избор от най-доброкачествени завършени и полузавършени дървени фигури. Но кметът отказал да продава: всичко това било правено за Кон-Тики, а освен това имал повече поръчки от кораба на Кон-Тики, отколкото можел да изпълни.

Пеня трябвало да се примири с това. След туй научил за „късмета“ на Кон-Тики — че щом като хората на Кон-Тики обърнели някой камък или забиели в земята лопата, нещо странно се появявало на бял свят. Пеня изслушал търпеливо и това, но словоохотливият кмет, не изтрезнял още от предишния ден, като му отпуснал края, представил нещата така, сякаш хората на Кон-Тики са намерили в земята просто неизброими ценности. Най-сетне професор Пеня започнал да се безпокои. Според описанието на кмета тревата на Великденския остров растяла върху компактна маса от художествени съкровища — той чисто и просто пропуснал да спомене, че всичко наистина ценно, което сме намерили под земята, се състои от развалини и огромни фигури, които сме оставили по местата им. Пеня си представил, че корабът ни е пълен с изкопани съкровища и музейни ценности, които сме открили само защото сме първите, на които хрумнало да правят разкопки на голия остров.

Вечерта професор Пеня пак слязъл на брега и този път се разхождал с някаква телеграма в ръка. Онези, които я видели, пристигнаха потресени при мен и ми казаха, че била от чилийското Министерство на просветата, което упълномощавало Пеня да конфискува археологическите находки на експедицията и да ги отнесе със себе си на военния кораб. Губернаторът извънредно много се разтревожи, капитанът беше също смутен, но нямаше право да се намеси, а отец Себастиан просто не можеше да разбере всичко това. Ако министърът действително е издал такова пълномощно, никой на острова не можеше да попречи на Пеня. В такъв случай експедицията трябваше да предаде всяка костна отломка и всяка мостра от въглени, които археолозите с труд бяха изровили през последните няколко месеца.

Отчаяните ни чилийски приятели казаха, че ще направят всичко възможно, за да се уреди въпросът. Решихме да устроим с професор Пеня съвещание „около кръгла маса“ в малкия кабинет на отец Себастиан. Всички искрено се надяваха, че ще се споразумеем и

материалите на експедицията няма да бъдат конфискувани. Междувременно новината бе стигнала до ушите на островитяните. Те дойдоха при мен, изпълнени с негодувание, и ме увериха, че никой не може да ми вземе това, което съм купил от тях. Те можели да правят със своите вещи, каквото си искат. Естебан и Ласарус изпитваха смъртен страх за своите пещерни камъни, но Ласарус ми съобщи, че ако призова на помощ своето аку-аку, положително никой няма да може да пипне нещичко на моя кораб. Кметът много се разстрои, като разбра, че той е виновен за всичко. Каза, че щял да отиде направо при Пеня и да му обясни, че единствените ценни неща, които съм отнесъл на кораба, са частни вещи, купени от жителите на селото, и че не съм плячкосал нищо от земята.

— Ние можем да даваме и да продаваме своите вещи на когото искаме — каза кметът и тръгна да търси Пеня.

Междувременно решихме капитанът на „Пинто“ и неговите хора да направят обиколка с джипа и да инспектират работата на експедицията из целия остров, а едва няколко дни по-късно щяхме да се срещнем на уреденото съвещание. „Пинто“ трябваше да престои повече от седмица. Гонсало щеше да разведе Пеня и студентите на коне из острова, а по-късно те щяха самостоятелно да започнат разкопки на едно древно селище от тръстикови къщи в равнината Тепеу под компетентното ръководство на Бил.

На другия ден морето беше бурно и прибойните вълни се мятаха с рев към брега. Пасажерите на „Пинто“ не можеха да слезат на брега, а онези, които се намираха на острова, трябваше да останат там и да прибегнат до гостоприемството на отец Себастиан, за когото бяха чували, че е легендарна личност и некоронован крал на острова. Най-сетне на отец Себастиан така му омръзна да отговаря на въпроси и да го снимат, че напусна къщата си и дойде при мен да ме попита дали не можем да отидем на нашия кораб, където бихме могли да седнем насаме, необезпокоявани от тая тълпа. Отец Себастиан не се плашеше от прибоя — стига да ни отведе някой, който познава рифовете. На пристана, където нахлуваха разпенените високи вълни, стоеше кметът с тъжно лице и помоли смирено да го вземем със себе си. Трябвало да говори с мен.

— Дон Педро може да дойде с нас — каза отец Себастиан благо и подкрепен от капитана, се покатери с дългото расо в подскачащата

лодка.

На кораба бяха вече привършили вечерята, та домакинът нареди една маса със студени закуски за отец Себастиан, кмета, капитана и мен. Отец Себастиан обичаше хубава храна. Студените закуски с бира бяха любимото му ядене. Аз също имам отличен апетит и причислявам хубавото ядене към най-големите удоволствия на живота. В лицето на двамата си гости имах равностойни компаньони: те непрестанно ядяха, ядяха с голямо наслаждение и се радваха на живота, докато лицата им пламнаха, а в това време корабът бавно се люшкеше насам-натам по вълните.

На кораба имахме консервирана бира и отец Себастиан кимна одобрително в знак, че кметът също може да получи една кутия. И двамата знаеха, че той бездруго сега може да си купи вино от „Пинто“. Кметът не бе на себе си от радост и продължи да яде, като пълнеше чашата си от кутията. Но отец Себастиан почна да дъвче по-бавно, после се усмихна смутено и ни помоли да го извиним. Вълнението се оказало по-силно, отколкото предполагал. Капитанът го заведе на палубата да подиша чист въздух. Кметът отново невъзмутимо напълни чинията си с вкусни неща и продължи спокойно да яде.

Щом останахме насаме, той се наведе, мляскайки, към мен и заговори за аку-аку. Не трябвало да се безпокоя, че някой ще ми вземе нещо. Та нали нашите съюзени аку-аку бяха забавили с цял ден оня голям военен кораб? Подхванах нишката и му пошепнах, че моето аку-аку сега ми разбулило какво крие кметът в своята тайна пещера освен онзи моко, за който сам той ми бе разказал. Описах предпазливо някои пещерни камъни, които бяха се оказали еднакви в пещерите на Естебан и Ласарус. Предполагах, че щом като у тях има еднакви изображения, такива сигурно ще се намират и в пещерата на кмета.

Кметът замръзна на стола си и забрави да дъвче. Да не би моето аку-аку да е ходило в неговата тайна пещера? Той трябваше да признае, че съм прав, и продължавайки трескаво да дъвче, ме заразпитва, като се мъчеше да разбере какво ли друго съм научил. Казах, че не съм питал повече своето аку-аку, защото сега вече разчитам на това кметът сам да ми покаже пещерата, преди да отплава с „Пинто“. Това го поуспокои, той не каза нищо повече, а продължи да яде. Домакинът дойде и напълни подносите. Кметът накамари отново чинията си и се отдаде на необичайните за него сладости на студените

закуски. Той вдигна бирената кутия и ме погледна тъжно. Тя беше празна, а и другите кутии — също. Тъкмо се канех да изляза, за да попитам отец Себастиан как се чувства, когато видях, че домакинът е сложил една току-що отворена кутия с бира върху някакъв варел с масло до вратата. Прекрачвайки прага, грабнах пълната кутия, обърнах се назад, сложих я пред лакомо тъпчещия се кмет, хвърлих празната в морето и излязох от трапезарията.

Стоях до парапета и разговарях с отец Себастиан, който се бе почувствувал по-добре от свежия бриз, когато внезапно чухме кмета да надава ужасен рев. С три скока стигнах до вратата: той седеше като ударен от гръм и сочеше бирената кутия с разкривено лице и облещени очи!

— Кой я сложи там? Кой я сложи там? — изпищя той като луд. Помислих си — може би кутията не е била в ред. Част от бирата беше ферментирала и кметът сигурно си въобразяваше, че искаме да го отровим. Помирисах я.

— Кой я сложи там? Всички кутии бяха празни, когато излязохте — продължи той истерично, сякаш бе заобиколен от призраци. Изведнъж разбрах — той вероятно не е забелязал как направих смяната.

— Никой ли не е идвал, откакто излязох? — попитах предпазливо.

— Не! Ни жива душа!

— Е, тогава ще е било моето аку-аку.

Кметът нито за миг не се усъмни в това. Никога не бил виждал такова аку-аку. Гледаше ме завистливо — мен, притежателя на невидим слуга, който можеше да донесе бира, щом като седна и ми се допие. Постепенно той се успокои и продължи да яде, като зорко бдеше дали няма да се случат други тайнствени произшествия. Зави последното късче масло в книжната си салфетка и го пъхна в джоба си. Беше се наситил и излезе навън при нас. Капитанът вдигна котва и внимателно придвижи кораба по-близо до сушата, където един малък нос ни предлагаше по-добро закритие.

Епизодът с бирената кутия направи върху кмета по-дълбоко впечатление, отколкото каменните китове и всичко останало, което беше виждал досега. Привечер, когато се върнахме с прибойните вълни, той ме дръпна настрана и ми пошепна, че сега неговото аку-аку

непрестанно го умолявало да ми донесе нещо от пещерата. Сам той също искал да направи това, но най-напред трябвало да вземе съгласието на баба си. Не подозирах, че има баба, и го попитах къде е тя.

— Там горе, над Ханга Пико, близо до пътя под един циментов блок — отговори той.

Стреснах се и за част от секундата си представих безпомощна стара жена, притисната под някой паднал блок, но след това се досетих, че тя е умряла и е погребана там. Кметът ми довери шепнешком, че не може да я пита през деня, нито на луна, а трябвало да бъде пълен мрак. Но сега щял да я попита и ако се съгласи, щял да иде в пещерата, както искало неговото аку-аку.

На другия ден вдигнахме котва и се прибрахме в лагера Анакена, а „Пинто“ започна да разтоварва. Гонсало предприе своята обиколка с професор Пеня и студентите, а археолозите на експедицията, които сега нямаха работници, бяха по местата си и показваха разкопките на своите гости. Това бяха приятни дни: на „Пинто“ дадоха обяд в наша чест, а губернаторът и ние в Анакена поканихме капитана и неговия екипаж. Когато Пеня и студентите стигнаха на коне до лагера, пак се състоя весело празненство. Те останаха да пренощуват при нас. Един от студентите — археолог от Боливия — изпадна в безграничен възторг пред червената стълбова статуя във Винапу и коленичещия великан в Рано Рараку. Той самият участвувал при разкопки в Тиахуанако и веднага позна двете фигури — точно такива имало в неговата родина. Пеня беше в отлично настроение. Беше радостно развълнуван от всичко, което видял, но ми пошепна, че за жалост имал някаква „неприятна мисия“. Търсил ме напразно, за да уредим среща във връзка с една досадна телеграма. Казах му, че срещата вече е уредена, и си останахме добри приятели.

Два дни по-късно получих известие от кмета, който ме молеше да изпратя джипа в селото, за да вземе „един тежък чувал с важни предмети“. Отиде капитанът, защото и бездруго трябваше да докара три монахини: те щяха да отплават с „Пинто“ и преди да си заминат, искали да видят статуята, която кметът почти беше изправил. Когато джипът се върна, кметът и Ласарус седяха с особени, замръзнали изражения върху някакъв голям чувал отзад в колата, която беше натъпкана с монахини и един свещеник от „Пинто“. Заведоха другите

да разглеждат, каквото имаше за гледане, а двамата островитяни пристигнаха в моята палатка като мъкнеха чувала. Значи кметът най-сетне се беше предал. Той бе ходил в пещерата при баба си и беше тъй дълбоко развълнуван, че ми се стори чак раздразнителен. А Ласарус, от друга страна, изпитваше видимо облекчение. Почувствавах, че диша по-свободно, откакто знае, че не само той е изнесъл предмети от семейната пещера. Дватамата изпаднаха в ужас, когато качили проклетия чувал в джипа и капитанът им казал, че ще отиде да вземе монахините. Но всичко минало гладко: те имали „късмет“.

В чувала имаше голям пакет с пет камъка от втората пещера на Ласарус при Винапу. За пръв път ми носеше камъни от тази пещера. Останалите тринадесет камъка бяха от пещерата на кмета. Това бяха най-изящните скулптури, които дотогава бях виждал на Великденския остров. Едната фигура представляваше зинала озъбена глава на куче с дръпнати очи и толкова див израз, че по-скоро приличаше на вълк или лисица, отколкото на питомно куче. Това беше класическа скулптура и просто не можех да ѝ се нагледам. Имаше много изображения на кучета и на кучеподобни животни. Муцуната, тялото и опашката на едно от тях бяха толкова дълги, че би приличало на крокодил, ако не стоеше върху четири къси крака. Имаше и един пълзящ моко с широка глава, огромни челюсти и назъбен гръбнак — истински портрет на кайман. Имаше птици, птичечовеци и някаква особена каменна глава. Ласарус също носеше няколко странни изображения, между които един плосък камък с релеф на две преплетени змии.

За островитяните аз бях човек, който предварително знае отговора на всички въпроси, и затова трябваше да внимавам. Не биваше да попитам нещо глупаво и да издам, че съм свършено непосветен в тия неща. Но сега така се бях увлякъл, че избърборих някакъв въпрос за значението на тези камъни. Но приятелите ми също бяха много унесени, та грешката ми не събуди съмнения.

— Те дават сила на изображените неща — прошепна развълнувано кметът. Той измъкна едно много реалистично изображение на омар, или по-точно казано на лангуста^[2], с крака, прибрани под тялото както у живите, и с прилепени върху гърба антени.

— Това придава сила на лангустата да се размножава край брега.

После посочи двете змии и обясни, че двойните фигури придават двойна сила. Знаех, че на всички тези острови змията е съвършено непознато животно, и за да ги изпитам, попитах дали това изображение дава двойна сила на „змиорката“. Но те не се хванаха. Казаха, че това не са змиорки; змиорките нямат тесен врат и широка глава като тези; това били сухоземни животни, подобни на онези, които чилийците наричат *кулебра*. Едно огромно изображение на такава змия било изваяно върху скалата по пътя към долината Ханга-о-Тео.

Внезапно си спомних, че веднъж отец Себастиан ми спомена за това и ме помоли да отида да го разгледам с археолозите. Ерория знаела къде е мястото — но досега просто не бях успял да намина нататък.

По едно време Ласарус заяви, че сега за пръв път на острова говорели открито помежду си за такива неща. Най-напред той признал на кмета, че няколко пъти е ходил в своята пещера да взима камъни за мен, а после кметът казал, че е решил да стори същото. Доверявайки се един на друг, те открили, че в пещерите им има много еднакви неща.

Знаех, че някога в Полинезия са приписвали магическа сила на човешката коса. Тази ми осведоменост направи голямо впечатление на кмета и Ласарус. Заявиха, че това им било известно. Научих, че в един дълбок каменен съд в пещерата кметът пази кичури коса от всички свои покойни роднини, дори и от малката си червенокоса дъщеря. После той направи ужасна гримаса и ми довери, като потрепера, че в пещерата имало и една глава — истинска глава. Черепи имаше из всички пещери на острова, та разбрах, че кметът не говори за череп, и го попитах дали се касае за някоя каменна глава. „О, не“, каза той, това било истинска глава — човешка глава; той потръпна пак и задърпа косите си, като се ухили грозно. Възможно ли беше в пещерата му да има мумифицирана глава, както на някои други полинезийски острови?

Ласарус заяви, че в онези две семейни пещери, в които бил ходил, нямало нито коса, нито глави. Там били само черепите и костите на дедите му.

Кметът сподели с мен, че на острова сигурно се посещават още най-много петнадесет семейни пещери, а имало много, много други, които са били загубени. Доколкото знаел, само потомци на дългоухите и някои нечистокръвни дългоухи притежавали такива пещери. Той

наследил своята най-важна пещера по права линия от Ороройна — единствения дългоух мъж, който преживял сражението при рова на Ико. Кметът получил пещерата при смъртта на баща си. Дедите му я предавали от баща на син чак от онази война, когато Ороройна и другите дългоухи трябвало да скрият всичките си съкровища в тайни пещери, за да не ги разграбят късоухите. От петгодишна възраст той се трудил да научи старите обичаи от старейшините на своето семейство, но докато не навършил петнадесет години, баща му нямал доверие в него и го считал за недостоеен да види каквото и да било. Едва тогава го отвел до едно място близо до пещерата, където Педро чакал, докато баща му влязъл, взел няколко специални предмета и му ги показал. Така правели от единадесет поколения насам. Кметът замълча, а после каза:

— За пръв път разказвам това на някого. А преди да вляза през входа на пещерата, баща ми отрязва кичур коса от главата ми.

Той дръпна косата на темето си, а Ласарус следеше всяко негово движение с такова напрежение, та ми стана ясно, че всичко това и за него е така ново, както и за мен. Кметът продължи да описва как баща му увил кичура в бананов лист и го вързал с канап, на който направил единадесет възела. След това внесъл малкото пакетче в пещерата и го сложил в една дълбока каменна чиния, захлупена с друга каменна чиния. Косите от обикновени членове на семейството лежали в друг съд встрани, но в този досега имало само единадесет малки пакетчета коса — повечето червена. Първата имала само един възел и принадлежала на Ороройна, втората — два възела и принадлежала на сина на Ороройна. И така чак до едно пакетче с десет възела, в което имало коса от бащата на кмета, и последното — с единадесет възела, където била неговата.

Едва след като косата му била поставена в съда, той научил тайната на входа на пещерата. Извършен бил обред в чест на онова аку-аку, което охранявало пещерата и на което трябвало да се съобщи, че още един човек има законно право на достъп. И след това за пръв път позволили на Педро да влезе в пещерата на Ороройна и да я види. В продължение на цяло поколение той сам съхранявал древната тайна, но сега изникнал един почти неразрешим проблем със сериозни последствия за бъдещето. Червенокосият му син Хуан бил дете на своето време и не искал да знае за старите обичаи. Той пораснал и бил

вече женен, а въпреки това не можело да му се поверят такива сериозни тайни. Ако Хуан узнаел къде е входът, би се поддал на изкушението да забогатее, като продаде съдържанието на пещерата на пътниците от първата яхта, която мине край острова. Кметът добави тъжно, че поради това след време може би ще бъде принуден да преотстъпи пещерата на най-малкия си брат Атан Атан, който имал златно сърце и уважавал учението на техните деди.

За обяд очаквахме гости от военния кораб, та трябваше да прекъсна разговора. В заключение кметът подчерта, че сега той, Ласарус и аз сме свързани като братя, а това се отнасяло и до нашите аку-аку, които присъствували в този миг.

— Моето е тук — каза кметът доволно, като посочи някъде надолу, близо до лявото си коляно.

Напуснахме заедно палатката, като нашите аку-аку може би се препъваха между краката ни, освен ако тези мънички невидими същества не бяха минали направо през стената на палатката. Тия аку-аку си имат някакви особени начини да се придвижват. Кметът веднъж ми каза, че неговото аку-аку за две минути може да отиде до Чили и да се върне.

Навън кметът обясни на Ласарус как да завърши изправянето на статуята за един ден, след като той отплава с „Пинто“ и Ласарус поеме ръководството. После пристигнаха гостите ни с нашия и губернаторския джип, а когато се стъмни, ги придружих обратно до селото. Щяхме да проведем заседанието с професор Пеня в къщурката на отец Себастиан. Сам отец Себастиан беше на легло с температура, но малкият му кабинет беше просто претъпкан, когато дойдоха всички, които трябваше да участвуват в разговора.

Капитанът на военния кораб председателствуваше съвещанието, тъй като сега той представляваше върховната власт на острова. Той — както впрочем и губернаторът — беше напълно на наша страна, особено след като видя работата на археолозите. Дори искаше да телеграфира на главното командване на чилийския флот, за да ни издействува разрешение да отнесем от острова една цяла статуя. Той знаеше, че по-рано бяхме отправили такава молба и ни бе отказано, защото статуите са под закрила на държавата. Но той беше видял, че сме извадили на бял свят неизвестни дотогава статуи и че след нашето заминаване ще останат повече статуи отколкото е имало преди. Наред с

капитана и неговия адютант около масата седяха професор Вилхелм, професор Пеня и един студент, а освен това Гонсало, като официална свързка на експедицията, Ед и аз.

Пеня откри заседанието, като изрази благодарността и възхищението си от работата на експедицията на острова, и после със съжаление извади своето пълномощно да конфискува всичките ни археологически материали.

Професор Вилхелм — антрополог с международна известност — веднага стана и защити нашата кауза. Той обясни, че археолозите на експедицията не могат да завършат работата си, ако не отнесат своите археологически материали в лабораториите. И защо, попита той, никой не е казал това преди? Хейердал е ходил в Чили, за да уреди лично всички въпроси, преди експедицията да дойде на Великденския остров.

Пеня се съгласи, но каза, че това се дължало на някакво досадно недоразумение. Министерството на външните работи издало позволениято, а въпросът трябвало да се разреши от Министерството на просветата.

Споменах, че съм ходил лично при министъра на просветата. Той ме прие извънредно любезно и ми каза да му съобщя, ако срещна някакви трудности и имам нужда от неговата помощ.

Вилхелм побърза да подчертае, че всички искат да ни помогнат и всъщност трябва само да се намери законният начин да се стори това. А такава възможност съществувала — сам той участвувал в комисията, която изготвила проекта на въпросния закон, и знаел, че в него има „вратичка“.

Тогава студентът на Пеня бързо стана и поиска думата. Той заяви, че конфискацията се налага поради липсата на материали от Великденския остров в чилийските музеи.

— У нас, които всъщност притежаваме Великденския остров, има по-малко материали за него, отколкото в която и да било друга страна — уверяваше той и Пеня кимна утвърдително.

Подкрепен от Ед и Гонсало, отговорих, че разкопките са разкрили само паметниците и развалините, които всички са видели. Ние просто сме разкопали тези находки и отчасти сме ги възстановили. Останалото, което сме намерили, са главно кости, въглени и фрагменти от каменни сечива; те не притежават музейна стойност, но са

необходими за нашето по-нататъшно археологическо изследване на миналото на острова. Всичко намерено ще бъде отбелязано по-късно в научния ни доклад, а каквото не е споменато в него, и бездруго няма да има никаква стойност. Затова предложих да ни разрешат да отнесем със себе си всичко, което сме изкопали, а след завършване на научните изследвания и публикация на материалите да оставим представители на Чили да си изберат от тях, каквото им харесва.

Както Пеня, така и студентът се хванаха за тази идея: и те имали предвид някакво споразумение от тоя род и сега станало още по-добре, че предложението изхожда от мен.

Добавих, че макар и в земята да не сме намерили движими музейни съкровища, самите туземци са ми донесли множество особени фигури, като твърдели, че са тяхна лична собственост.

— Каквото са ви донесли туземците, не ни интересува — каза Пеня, — освен... — той се приближи до мен и се усмихна хитро — освен ако са ви донесли някое ронго-ронго?

— Не, не съм получил никакво ронго-ронго — казах аз, — но те ми донесоха много други неща.

— Това не ме интересува — каза Пеня, — не съм дошъл тук като митнически чиновник. Каквото сте купили от туземците, бихме могли да купим и ние. Нас ни засягат нещата, които сте намерили в земята, защото тук никой не е правил разкопки преди вас.

Веднага формулирахме договора, според който ме лишиха само от постоянно владение на археологическите материали, намерени при разкопките от членовете на експедицията. Поканих Пеня да разгледа всички материали на експедицията — както намерените в земята, така и купените или подарените. С това съвещанието беше закрито. Другите останаха да препишат договора на чисто, а аз излязох в мрака на улицата, където ме чакаха капитанът и шеф-механикът в джипа. Когато се плъзнах на седалката, с уплаха забелязах до себе си в тъмнината една неподвижна черна сянка. Беше Ласарус. Пошепнах му, че всичко е минало отлично, но той бързо ме прекъсна.

— Знам. Стоях до прозореца и подслушвах. Ако малкият шишко беше казал, че ще ти вземе нещо, щях да изтичам до кмета и да се върнем с двеста души!

Заради себе си и заради Пеня благодарих на providението, че стигнахме до приятелско споразумение, и се постарях да обясня на

Ласарус, че никога не бива дори да помисля за такива неща. Малко по-нататък срещнахме кмета, който стоеше видимо разтревожен пред своята градинска портичка.

— Спокойно, спокойно — каза той предупредително, сякаш мислеше, че и ние сме така развълнувани като него, и добави, обзет от любопитство: — Какво стана?

Когато чу, че няма да ми вземат нито една моаи кава-кава, той се изправи и изпъчи гърди.

— Ха! — извика той тържествуващо и се удари гордо в гърдите. — Това е дело на нашите обединени аку-аку!

Той любезно помоли капитана и главния механик да останат в джипа: трябвало да каже няколко думи на Ласарус и на мен в къщата. Във всекидневната имаше кръгла маса с три стола и шкаф. Кметът вдигна фитила на парафиновата лампа и извади пълна бутилка вино, от която наля в три чаши. Трябваше да отлеем малко върху пръстите си и да го натрием по косите си за „късмет“. После се чукнахме и изпихме останалото, след което излязохме при другите с коси, миришеци на вино. Кметът беше приготвил план. Нощта беше безлунна и тъмна. Ласарус щеше да остане с двамата в джипа, а кметът щеше да ме заведе при баба си. Искал да я пита дали може да ми покаже пещерата.

На кръстопътя при бунгалото на губернатора свихме и продължихме малко по пътя към малкия пристан, където спряхме и загасихме фаровете; само звездите мъждукаха над нас. Минаха няколко местни ездачи. Едва можах да ги различа в мрака, макар че копитата на конете трополяха съвсем близо до открития джип. След като отминаха, кметът заяви, че той и аз ще отидем на хълма да гледаме звездите, а капитанът и главният механик се престориха, че му вярват. Тръгнах по петите на кмета; изминахме доста голямо разстояние вдясно от пътя, докато зърнахме нещо, което в мрака приличаше на разрушен каменен зид. Там кметът спря и ми прошепна, че от другата страна на камъните нямало да може да ми продума нито дума, а щял само да прави знаци.

Той се прокрадна още петдесет метра напред, а аз го следвах предпазливо по петите. Стигнахме до нещо, което приличаше на неправилна белезникава каменна плоча, а можеше да е и цимент; но в тази тъмнина не успях да го видя ясно. Кметът спря като закован. Той посочи към земята пред себе си, направи извънредно дълбок поклон и

протегна двете си ръце напред с обърнати надолу длани. Схванах, че очаква да сторя същото. Затова застанах до него и повторих движението, доколкото можах. После той направи пълен кръг около светлото петно на земята, като вървеше безшумно на пръсти. Следвах го отблизо и успях да различа, че наоколо беше утъпкана същинска пътечка. След като направихме обиколката, двамата отново се поклонихме дълбоко с протегнати напред ръце. Повторихме това три пъти, после той мълчаливо застана мирно срещу звездното небе с кръстосани ръце и аз сторих същото. Надалеч виждах светлините на военния кораб, който лежеше край брега.

Бях дълбоко потресен от събитието, което преживявах. Това вече не беше Великденският остров. Сякаш изневиделица присъствувах на някакъв езически обред в неизследвани, диви местности преди стотици години. А все пак знаех, че неподвижната черна фигура до мен е кроткият кмет на острова, който във всекидневния си живот има малки, добре подстригани мустаци и в този момент дори носеше една от моите връзки. Той не помръдваше, не казваше нищо, а стоеше, сякаш погълнат от отвлечени мисли. Нямаше да стигнем доникъде, ако моето аку-аку не дойдеше на помощ, за да издействува едно разумно съгласие от упоритата баба. Отворих уста и промърморих няколко думи. Но не трябваше да правя това.

— Свърши се, тя си отиде! — каза кметът и изведнъж хукна да бяга. Последвах го колкото можех по-бързо, за да не го изгубя съвсем от очи. Малко по-надолу, отвъд камъните, той спря, като дишаше тежко.

— Тя каза „да“ — рекох аз.

— Тя каза „не“ — отвърна той и повтори, каквото ми беше казал толкова често, че неговото аку-аку казвало „да, да“. Той извади от джоба си кибритена кутия и изпразни цялото ѝ съдържание в шепата си.

— „Така трябва да изпразниш пещерата си за сеньор Кон-Тики“, казва моето аку-аку, а баба ми казва: „Не, не“.

Той я питал вече три пъти и тя все казвала „не“. Но сега казала, че той трябва да отиде на континента с „Пинто“, а когато се върне, да подари изцяло една от пещерите си на сеньор Кон-Тики с всичко, което има в нея.

Известно време разисквахме какво точно е казала баба му и най-сетне той се съгласи да я попита още веднъж, но насаме и в друга нощ. Но до заминаването на „Пинто“ не оставаха много дни.

Два дни по-късно спрях с джипа пред градинската портичка на кмета — никакъв не беше се обаждал. Заварих го заедно с Ласарус на бутилка вино в малката стаичка с кръглата маса. Кметът побърза да ме увери, че това било щастлив ден за Ласарус, защото казал, че ще ми покаже една от своите пещери, два дни преди експедицията да напусне острова. Но за кмета денят бил нещастен. Баба му все още казвала „не“, а освен това братята му били убедени, че той ще умре, ако ме заведе в пещерата, и понеже бил техен вожд, не бивало да умре. На всичкото отгоре туземците стачкували и не искали да разтоварват „Пинто“, докато не получат по-високи заплати, и на кмета току-що му съобщили, че ако не успее да прекрати стачката, няма да му позволят да замине с „Пинто“ за континента.

Стачката продължи и обхвана и овцефермата на военноморските сили, където вече никой не се грижеше за вятърните мелници, с които изпомпваха солената вода от праисторическите кладенци за десетките хиляди овце. Отплаването на „Пинто“ се забави. Междувременно чилийците на борда направиха всичко, което можаха, за експедицията. Професор Вилхелм спаси ценните кръвни мостри на експедицията, като ни достави специална консервираща течност. Нашата беше се свършила, когато тапите от епруветките на доктора изхвърчаха от горещината. Радарните експерти на „Пинто“ съживиха радара ни, който изведнъж, след отлична служба, беше отказал да действа. А машинистите и домакинът разрешиха много от своите проблеми с нови доставки от услужливите колеги на борда на големия военен кораб. Те докладваха със задоволство, че сега всичко може да продължи безпрепятствено още шест месеца. Въпреки закъснението лодката редовно идваше от „Пинто“ с брашно и захар, а в същото време товареха големи бали вълна. Най-сетне определиха датата на заминаването.

В деня, преди да замине „Пинто“, ние пак отплавахме с нашия кораб от Анакена и се закотвихме до военния. Пеня дойде с нас на това пътуване, за да провери на спокойствие сандъците на археолозите. Щом като пристигна на борда, отведох го в моята кабина и му дадох един плик. Той съдържаеше подробен доклад до министъра на

просветата за резултатите, постигнати от експедицията до пристигането на „Пинто“. Едно копие дадох и на Пеня в отворен плик и го помолих да го прочете. В доклада описах подробно и странните пещерни камъни, които бях получил и които, според твърденията на туземците, бяха наследствено имущество, укрито в тайни семейни пещери. Пеня ме попита дали самият аз съм виждал такава пещера. Казах, че не съм, но че очаквам да ме заведат в една, след като отплава военният кораб. Това не интересуваше Пеня, но той ми благодари за доклада и поиска да му покажа сандъците, в които археолозите прибираха намерените предмети.

Отидохме на предната палуба, където щурманът беше събрал сандъците на всички археолози. След като отворихме два и Пеня видя, че съдържат само пластмасови торбички, пълни с въглини и с обгорени, смачкани парчета от кости, той не пожела да види повече. Много неохотно се съгласи да дойде до полиците в моя личен малък склад и да разгледа кутиите с предметите, които ми носеха островитяните. „Пинто“ щеше да напусне острова на другия ден и знаех, че вече не съществува опасност някой да се разприказва из селото. Извадих една гротескна глава със страшни, отворени челюсти. Пеня подскочи и грабна камъка от ръцете ми. Никога не бил виждал такова нещо на Великденския остров. Не бяхме ли намерили такива скулптури и в земята?

Не бяхме намирали. Казах му, че винаги туземците са ми носили фигури от тоя вид.

Пеня веднага изгуби интерес и сложи зиналата глава обратно в кутията. Погледна възхитен една голяма дървена моаи кава-кава и позна работата на кмета. Съжалявал за стачката, която беше осуетила пътуването на този даровит дърводелец, защото чувствувал, че кметът може да му даде повече интересни сведения от който и да било друг на острова.

Пеня се отказа да инспектира повече. Междувременно бяхме пуснали котва до военния кораб. Капитанът и всичките ни приятели от „Пинто“ дойдоха с лодката да се сбогуват. Докато стоях и говорех с Пеня, приближиха асистентът му и двама други студенти. Накарах ги да застанат пред мен и докато ме гледаха в очакване, им казах драматично и натъртено, че сега трябва да ме изслушат и да не

забравят какво съм им казал. След това им заявих, че някои жители на острова крият важни тайни.

— Братята Пакарати — вмъкна някой бързо.

— Може би. Но също кметът и много други — казах аз. Съобщих им, че тайните се отнасят до суеверни обичаи, които вероятно скоро ще изчезнат. Добавих, че островитяните положително познават входовете на тайни пещери, съдържащи малки скулптури, макар че още не са ми позволили да вляза в такава пещера.

Един от студентите ме прекъсна, като каза, че не трябвало да обръщам внимание на хвалбите на туземците или пък на налудничавите им предания, а друг един рече с потайна усмивка, че туземците били майстори в направата на имитации.

Помолих ги още веднъж да помнят какво съм им казал: има тайни пещери със скулптури и ще направя, каквото мога, за да вляза в някоя от тях. Но ако не успея да го сторя, преди да съм отплавал, техен дълг е да изпратят на острова колкото може по-скоро някой етнолог, който да продължи работата там, където съм я прекъснал аз. Някои се съгласиха, други се поусмихнаха, а Пеня ме потупа по рамото, като се смееше снизходително. Той предложил на туземците сто хиляди песос, или двеста долара, ако му намерят някое ронго-ронго, но не постигнал нищо. Един от студентите подхвърли, че ако „Пинто“ беше стоял още пет дни, щял да получи едно ронго-ронго от някаква тайна пещера.

Скоро корабът се напълни с посетители от „Пинто“ и от селото и не говорихме повече по този въпрос. Бях открил всичките си карти — нека вярват, каквото си искат.

На другия ден „Пинто“ отплава. На борда се намираше нашият водолаз, който в свободното си време беше се гмурнал до забранени дълбочини и беше спугал тъпанчетата си. Тъжно беше, че един от нашите си отива, но мястото му бе запълнено от един чудесен млад чилийски студент, който пристигна с „Пинто“. Едуардо Санчес следваше археология в Чили и сега се присъедини към експедицията като помощник на сушата и моряк на борда. Гонсало и той бяха стари приятели и ние не бихме могли да намерим по-добър помощник за експедицията.

Следвахме големия сив кораб малко зад кърмата откъм десния му борд по цялото продължение на острова. Между ръкомахщата тълпа, която се трупаше по широката му задна палуба и по кулата, сега

имахме много приятели. Когато слънцето залезе, ние се сбогувахме със сирената и с флаговете. Малкият гренландски риболовен кораб сви край мрачните скали на брега, а военният кораб се плъзна във виолетовите вечерни облаци, които лежаха на изток, мрачни като пушек от паднал снаряд, докато отсрещният хоризонт далеч на запад все още светеше от последното огнено зарево на жаркото слънце. И така, останахме сами в нощта със странния малък остров, чието население се прибираше да спи в селото от другата страна. Тук обаче само някое и друго аку-аку пазеше тайнствените камъни в недрата на тъмните планински ридове, а отдалече мъждукаше бледата светлина на пазака на нашия лагер в Анакена.

Когато изчезна и последната светлина на „Пинто“, самият кораб сякаш стана нереален. За жителите на Великденския остров външният свят не съществува, освен когато ги посети. Мнозина се увличат по разкази за зелените палми на Таити и за големите къщи на Чили, но животът отвъд хоризонта — също както живота след смъртта — е нещо отвлечено и нереално, което съществува извън видимото, далеч отвъд синия свод на небето. За туземното население Великденският остров наистина е Пъпът на света. Пъпната връв ги свързва с тази самотна скала сред океана, това петънце, което е действителният център на света. Дори и големи държави като Чили, САЩ, Норвегия и Таити се намират или на изток, или на запад. Но Пъпът на света се намира точно тук, където се пресичат Изтокът и Западът, Северът и Югът — т.е. в центъра на света.

След като „Пинто“ си замина, животът на острова бързо се върна в нормалните си релси. *Коконго* още не беше почнало да върлува. *Коконго* — ежегодната епидемия от грип, която винаги придружава допира с континента, беше страшен бич за островитяните. Тя идва и си отива с точността на часовников механизъм. След посещението на кораба винаги върлува из селото в продължение на месец-два. Поразява гърдите, главите и стомасите — всички се разболяват и винаги падат човешки жертви, докато коконго отмине и остави хората на мира до другата година. Но тази година епидемията поне засега беше необичайно лека. Островитяните незабавно намериха обяснение: експедиционният кораб донесъл „късмет“ на острова. Това, разбира се, било и причината, дето никой не се разболял, когато ние пристигнахме на острова.

Губернаторът и отец Себастиан ни изпратиха пак местните копачи и археолозите подновиха своята прекъсната работа. Ед се върна на върха на Оронго, където беше направил редица нови открития, преди да дойде „Пинто“. Като разкопал едно малко, зле направено аху до разрушеното село на птицехората, той открил, че е построено върху развалините на някаква по-стара сграда с красиви камъни, изсечени в класическия стил на инките. Той накарал да отстранят тревата и пръстта на доста голямо разстояние пред ахуто и открил редици от камъни, свързващи новооткритата класическа зидария с усмихнатата глава, която беше намерил по-рано. От всички камъни наоколо го гледали втрънчено гравирани в камъка големи кръгли очи — типични символи на слънцето, — а когато в средата на целия този комплекс Ед открил и една чудновата система от дупки, пробити в скалата, той започнал да подозира нещо. Двадесет и първи декември е най-дългият летен ден на южното полукълбо и преди изгрев той и капитанът застанали на върха и втъкнали една пръчка в една от дупките. Когато слънцето изгряло над кратерния ръб на отсрещната страна на огромния казан, ясно очертаната сянка на пръчката паднала точно към онази дупка, където Ед очаквал. Така той откри първата обредна слънчева обсерватория, позната в Полинезия. Губернаторът обеща да бъде на пост в най-късия зимен ден, защото тогава експедицията вече щеше да си е отишла. Ед му показва дупката, в която очакваше, че тогава ще падне сянката, и когато настъпило времето, губернаторът бил там и сянката наистина падала точно според очакванията.

В най-дългия летен ден Бил също застана на пост с наблюдателни инструменти, но долу в класическото аху, което беше разкопал във Винапу. Слънчевите лъчи падаха точно в прав ъгъл върху солидната стена в стила на инките. Инките и техните предшественици в Перу са били слънцепоклонници и тези нови наблюдения върнаха в съзнанието ни спомена за древните култури на Южна Америка. А Бил откри и нещо друго. Равнината, където изровихме червената стълбова статуя, беше един гигантски затрупан храмов площад около сто тридесет и пет на сто и седемдесет метра, заобиколен някога от пръстена стена, която все още ясно личеше. Под пръстената стена намерихме въглени от огнища и лабораторният анализ чрез изследване на радиацията на въглените ги датира към осемстотната година от нашата ера. Червената стълбова статуя в Тиахуанако лежеше на

подобен правоъгълен издълбан храмов площад. А пред величествената каменна стена Бил намери останки от древен крематориум, където са били изгорени и погребани голям брой хора — някои заедно със своите костени риболовни принадлежности. Дотогава изгарянето като погребална форма беше съвсем неизвестно в археологията на Великденския остров.

Карл обикаляше острова, като нанасяше на карта и изследваше старинните каменни постройките. В изящната стена на едно аху при Пито те Кура, където лежеше съборена най-голямата статуя на острова, той разкопа малък надгробен свод. Между надгробените човешки кости намери две извънредно красиви обици на дългоухи, направени от най-дебелата част на някаква много голяма мида.

Арне работеше с няколко групи копачи и направи интересни открития във и извън кратера на Рано Рараку. Беше започнал да прави изкоп през едно от кръглите хълмчета, които се намираха в полите на вулкана. Те бяха толкова големи, че туземците им бяха дали собствени имена и науката досега ги смяташе за естествени образувания. Сега разбрахме, че всички тези хълмчета са дело на човека. Това бяха отпадъците от каменоделната, които били сваляни с големи кошници и хвърляни в равнината. Тук щастливата случайност ни даде единственото възможно средство научно да определим кога са правени статуите. Врязвайки се в хълма, намерихме счупени каменни секири и въглени от огньове. Пак можахме да датираме въглените чрез измерване на радиоактивността им и научихме, че на тази камара скулпторите са изхвърляли отпадъци от каменоделната до около 1470 година, или двеста години, преди да бъде запален защитния пожар в рова на дългоухите на Поике.

Докато из разните части на острова работата продължаваше, главатарят на дългоухите седеше спокойно на прага си след заминаването на „Пинто“ и полираше гърбавия нос на някаква дървена фигура. Благодарение на своето правило „спокойно!“ той не се разтревожи много от внезапното пропадане на своята мечта да пътува. Вместо това губернаторът ме накара да му обеща, че когато ние напуснем острова, ще може да ни, придружи до Таити, Хиваоа и Панама и това накара кмета да се мисли за най-щастливия човек на света. Туй наистина беше „късмет“.

Отново, с подновена смелост, той посети баба си, мълчалив и самотен, но тя се оказа така упорита, както и преди. Същата нощ непрекъснато се събуждал и най-сетне останал буден, защото неговото аку-аку не му давало мира: то непрестанно повтаряло: „Върви в пещерата, върви в пещерата!“ най-сетне вече не могъл да издържи — станал и отишъл в пещерата. По пътя не видял жива душа и нито веднъж не станало нужда на се прикрива. Това било признак за „късмет“, когато човек отивал в пещерата си. Като влязъл през отвора, грабнал главата на някакво животно с дълги зъби, но аку-аку казало: „Вземи още, вземи още“, и в края на краищата изнесъл от пещерата голям брой скулптури. Сега те чакали в едно скривалище извън селото. Щом се стъмни, трябвало да дойда с джипа.

Този път ме посрещнаха най-чудновати животни. Едно, което непрестанно се повтаряше, имаше дълъг, източен врат и муцуна с по три предни зъби отгоре и отдолу, а иначе челюстите му бяха беззъби. Но най-красивият предмет беше кръгла широка тръстикова лодка с формата на същински кораб, с три мачти, поставени в кръгли дупки по издутата палуба, и дебели набраздени платна. Тя приличаше на шедьовъра на някой пекар, но направен от втвърдена лава вместо от тесто.

— Сега виждаш откъде зная, че и платната били правени от тръстика — каза гордо кметът, като посочи отвесните бразди, които наподобяваха тръстика.

Този ден забелязах, че кметът покашлюва. Коконго бе потропало и на неговата врата. Притежателят на козуначения кораб каза доволно, че не можел да си спомни коконго някога да е било толкова леко. Но докато имал тази кашлица, не можел да посещава пещерата, защото означавало „нещастие“ за всекиго, който не е съвсем здрав, да посети такова място. В миналото някои старци постъпвали така, но нарочно, за да се скрият там и да умрат.

Когато дългоухите се върнаха в Анакена, Ласарус се покатери върху стената на ахуто, за да ръководи работата със самоувереност и енергия през критичния осемнадесети работен ден, когато великанът се изправи и се откъсна от огромната каменна грамада, която незабавно рухна с трясък сред облаци прах.

Скоро след това се разрази буря и капитанът трябваше да приюти кораба на онази страна на острова, където беше селото, и там да пусне

котва за два-три дни. Когато бурята утихна и корабът се върна на старото си място срещу нашия бряг, съобщиха ми по радиото, че капитанът води някакъв островитянин, който настоявал да ми покаже нещо.

Отидох до там с лодката и открих, че островитянинът е моят млад приятел Естебан. Момчето явно беше намислило нещо. Днес в усмивката му имаше хлапашко щастливо изражение, което се появяваше за пръв път, откакто жена му внезапно беше прекратила износа от пещерата. Той любезно, но развълнувано ме попита дали на кораба има някое съвсем тъмно място, защото щял да ме посвети в някаква тайна. Заведох го в своята каюта и пуснах щорите. Тъмнината беше достатъчна за Естебан. Той изчезна и се върна, влачейки два големи вързопи. Затвори внимателно вратата подире си и ме помоли да застана в единия ъгъл и да гледам какво ще стане.

В каютата беше толкова тъмно, че едва различавах Естебан като неясна сянка, когато се наведе над нещо, което бе извадил от вързопите. Първата ми мисъл беше, че ще се появи някакъв фосфоресциращ предмет, тъй като поиска кабината да е толкова тъмна. Но не — това, което извади, беше така черно, както и мракът около нас, и аз смътно видях, че той се облича. Значи щеше да изпълни нещо с танцувална маска или с друг костюм. Уверен бях, че до главата му се клатушкат две големи, дълги уши, но беше прекалено тъмно, за да различа нещо. Най-сетне той извади от вързопите два големи тъмни предмета. Единият остави на земята, а другия сложи върху стола до леглото ми. После клекна и видях, че слага ръцете си от двете страни на предмета на земята, сякаш ще заговори сериозно на скъп приятел.

След това Естебан започна да мърмори с тих, благоговееен глас цял поток от полинезийски думи. Гласът му беше мек и мелодичен, но сериозен и тайнствено напрегнат, а мене ме обзе странно чувство. Изминаха няколко мига, докато внезапно разбрах, че това не е представление за мен: красивият младеж беше зает с изпълнението на сериозен езически обред. Видях, че той все повече и повече се увлича и вълнува от това, което става, а когато свърши с предмета на пода и обгърна с ръце другия на стола, той постепенно така се разчувствува, че тонът на гласа му се промени. След малко започна да подсмърча. Невъзможно беше да се чуе какво казва, но долових, че няколко пъти спомена името ми. Към края той все по-трудно потискаше

задушавашите го ридания и най-сетне заплака така горчиво, сякаш е изгубил завинаги някой добър приятел.

Изпитах безкрайно неудобство. Усещах силно желание да му заговоря, да го утеша и да разбера какво става. Но реших, че е най-разумно засега да не се намесвам. Най-сетне Естебан се съвзе и започна в тъмното да сваля костюма си. Помоли ме да пусна светлината. Когато вдигнах щорите, Естебан застана пред мен със сериозна усмивка на лицето си и със зачервени от плач очи. Трябваше да му дам носна кърпа, която му беше необходима както за очите, така и за носа, но извън това той изглеждаше тъй щастлив, сякаш се беше освободил от някакъв кошмар.

Дрехите, които беше обличал, бяха дебел тъмен вълнен пуловер и истинска черна полярна качулка с дълги висящи предпазители за ушите, която вероятно бе получил от някой минаващ китоловен кораб. На пода седеше голямо червено каменно куче, толкова захабено от търкане, че приличаше на полуразтопена шоколадова фигура, а горе, на стола, лежеше проснато някакво адско създание, сякаш самият сатана в образа на звяр, с гърбица и с козя брадичка под злобно ухилената уста.

Беше направен от по-твърд сив камък и бе съвършено запазен за разлика от размазаното куче на пода.

Естебан посочи благоговейно, почти любовно предмета на седалката и каза, че според жена му, той бил по-силният от двата. Това били две от четирите аку-аку, които пазели пещерата на жена му. Останалите две, които все още били в пещерата, представлявали големи глави със странни фигури на темето. Именно тези двама пазачи, които сега лежаха пред мен, се били разсърдили, понеже жена му взела толкова много от тяхната половина на пещерата. Оттогава тя страдала от стомах и сега решила, че щяло да е най-добре да ми изпрати двамата ядосани пазачи с надеждата да се усмират, когато си възвърнат господството над своите камъни. Естебан носеше със себе си и пет обикновени пещерни камъка, които принадлежали към същата група: един от тях представляваше двуглаво чудовище, което изглеждаше много по-ужасно от невинното куче, седнало кротко на килима пред леглото. В пещерата имало още няколко фигури, които принадлежали на тези двама пазачи: едната била голямата лодка с

фигури отпред и отзад, за която беше ми говорил преди. Сега всичко това трябвало да стане мое.

Попитах дали мога сам да посетя пещерата и да взема тези предмети, които и без това щяха да станат мои. Естабан предложи с общи усилия да убедим жена му. Обещах да ги посетя в селото някоя вечер и казах, че ще доведа лекаря, за да намери някакво средство против тайнствената ѝ болест. После Естабан се обърна към своите приятели — кучето и стария дявол на седалката — и тържествено заяви, че сега тези двама стражи са ми законно предадени. Той направил всичко, което жена му казала да направи; така постъпил баща ѝ, когато тя наследила пещерата, а дядо ѝ сторил същото, когато я предал на баща ѝ.

Сега цялата отговорност лежала върху мен и ако някой ден реша да предам двамата пазачи на друго лице, трябвало да постъпя точно като него — за предпочитане в облекло, което не се вижда на тъмно. Бивало да покажа стражите на моите хора, но на никого от острова.

Трябвало да ги измия за пръв път след три месеца, а оттам нататък — по четири пъти в годината. Не било достатъчно само да се изчистят от прах и растения: трябвало внимателно да изваждам някакви бели паяжини, подобни на памук, които се появявали в шуплите на камъка, и всяка година трябвало да ги опушвам против насекоми, които снасяли яйца в порите.

Когато прибрах двамата пазачи и каменните им поданици, от младите рамене на Естебан сякаш се смъкна тежка отговорност. Даде ми да разбера, че той бил добър християнин, но че дедите му си нямали друга работа, та общували с дяволи. Те завещали ужасна отговорност на онези, които трябвало да наследят дяволите, без да могат да избягнат прищевките им.

Попитах Естебан дали двете същества, които ми беше дал, са дяволи и той каза, че на испански биха се наричали така, макар че дедите му ги наричали аку-аку.

Значи сега на борда имах две аку-аку. Изпитвах приятно чувство. Естебан ми даде да разбера, че ако зависело от него, щял съм да получа и другите две, които били в пещерата, пък и всички останали на острова. Щяло да е най-добре да натоварим всички аку-аку на нашия кораб и да ги отнесем завинаги от острова. Тогава хората вече нямало да се тревожат за такива неща. Сега всички жители на острова били

добри християни и никога не биха се занимавали с подобни работи, ако не ги заплашвали със смърт или болест.

Естебан беше ходил на училище и знаеше да пише. С изящен почерк той ми написа онова, което беше произнесъл в мрака, и ми обясни, че трябва да предам този текст на лицето, което някой ден ще приеме от мен двамата стражи. На листчето хартия прочетох:

*Ко ау Ко Кон-Тику хе Атуа Хива
Хуа вири май те и Ка уру атуа на Ки те
Каиуа Еину Ехораие Ехити Ка пура Еураурага
те Махинае. Ка ея Коруа Какаи Кахака
хоа ите уму моа ите уму кокома оте
атуа хива.
Ко Кон-Тику мо хату О Ко иа
То Кору Во Ка Тере Ко хахо Козао Вари
оне ана Кена О те Атуа хива Ко Кон-Тику.*

Естебан не беше в състояние да го преведе точно, но смисълът бил този, че аз — господар от външния свят — съм дошъл тук със своите спътници, където съм накарал четирите аку-аку на име Еину Ехораие, Ехити Ка пура, Еураурага и Махинае да изядат вътрешностите на един петел, изпечен в земно огнище пред входа на пещерата О Ко иа, докато корабът ми се люшкал, закотвен пред пясъците на Анакена.

Разбрах, че Естебан и жена му трябва да са извършили вече от мое име тая работа с вътрешностите пред входа на семейната пещера.

Два дни по-късно, при първа възможност, докторът и аз отидохме в селото и се вмъкнахме незабелязано в колибата на Естебан. Малка маса с ваза, пълна с цветя, два стола и две скамейки представляваха цялата наредба на колибата, а зад завесата край една от стените предположихме, че има легло. Всичко беше боядисано в бяло и светлосиньо и беше безупречно чисто.

Изад зад завесата излезе жената на Естебан — истинска хубавица. Тя беше бледа, стройна, с дълги черни коси, сериозни интелигентни очи и сдържани, скромни обноски. Болната боса млада жена пристъпи самоуверено към нас и ни поздрави с достойнството на кралица. Не

говореше добре испански и Естебан ни помагаше, когато не можехме да се разберем. Извиниха се, че нямат столове, но ние с удоволствие приседнахме на скамейките. Загледах скромната млада жена, която седеше изправена, с ръце в скута си. Не отговаряше на представата, която бях си създал за волевата жена на Естебан — очаквах да видя някоя истинска амазонка. Тя отвръщаше ясно и спокойно на въпросите на лекаря. Оказа се, че страда от някакво коремно заболяване, чието лечение не било трудно, ако отиде да се лекува в малката селска болница.

Естебан сам повдигна въпроса за пещерата. Жена му отговаряше на въпросите ми също така спокойно и уверено, както преди. Баща ѝ казал, че ако в семейната пещера бъде допуснат чужд човек, някой от близките щял да умре. Тя не искала да умре, а не искала да се случи нещо и на Естебан. Затова не можела да ме заведе в пещерата. По този въпрос беше съвършено непоколебима. Естебан добави с огорчен вид, че първия път, когато се опитал да я убеди, плакала две денонощия. Като разбрах колко сериозно взима тя цялата работа, реших да отстъпя. Вместо това я попитах дали не би фотографирала пещерата, ако и покажем как да го направи. Но не, ако направела това, чужди хора щели да видят пещерата на снимката, а именно тя била табу.

Това наистина беше голямо разочарование за мене. Най-сетне я попитах — без да се надявам много, че ще склони — дали не би искала да донесе останалите неща от пещерата в къщата, за да ги фотографираме там. За моя голяма изненада тя се съгласи, без да се подвоуми нито за миг. Още по-изненадан бях, когато Естебан ѝ предложи да занесат всички камъни в една обикновена пещера в градината им, която имала таен вход, но не била табу. Тогава просто бих могъл да фотографирам всичко там. Жена му незабавно се съгласи и на това, но при условие стражите да останат в семейната пещера.

Двамата изглеждаха много унили, когато поклатих глава и им обясних, че само истинската, семейната пещера представлява интерес за мен. Най-сетне се споразумяхме да отнесат съдържанието на пещерата в къщата и да ми съобщят, когато всичко е там.

На сбогуване попитах дали камъните са правени от нейния баща. О, не! Той само помагал при направата на някои от тях. Почти всички фигури направил дядо ѝ, който при въвеждането на християнството получил името Раймунди Уки. Той умрял на сто и осем години.

Помнела как работел и обучавал баща ѝ, когато тя била още съвсем малко момиче. Разказал ѝ, че по-рано прадыдо ѝ помагал на дядо ѝ със „съвети“. Тя знаеше кога са започнали да ползват пещерата за тази цел. Някои от предметите били действително старинни, но повечето попаднали там, докато бил жив дядо ѝ.

Сега знаехме, че поне една от странните пещери на Великденския остров е представлявала живо, нарастващо дело — частица от местния живот, — а не само запечатан склад със съкровища, струпани там при започването на междуособиците на острова. Пещерата на жената на Естабан може би е била последната, в която все още се е прибавяло по нещо, а беше първата, която преотстъпи част от своето съдържание на външния свят. Но когато младата двойка ни изпрати и излязохме в тъмната нощ, съзнавах, че именно тази пещера не ще видя никога.

[1] *Mi amigo* (исп.) — моят приятел. — Б.пр. ↑

[2] Лангуста — най-едрият морски рак. — Б.р. ↑

ГЛАВА VIII

В ТАЙНИТЕ ПЕЩЕРИ НА ВЕЛИКДЕНСКИЯ ОСТРОВ

Една вечер по залез-слънце Ласарус и аз яздехме един до друг по древния тревист път, който водеше от каменоделната в Рано Рараку към лагера в Анакена. Зад нас вулканът блестеше, огрян от червените лъчи на вечерното слънце, а пред нас се простираше каменистата равнина, по която сенките бяха започнали да се удължават. Вечерната тишина беше обгърнала морето и небето — накъдето и да погледнехме, всичко излъчваше спокойствие. Само две безформени карикатури на ездачи — нашите сенки — ни следяха и повтаряха всяко наше движение. Отново ми се стори, че яздим сами по луната.

Спрях коня и се огледах: странните сенки изведнъж бяха станали три. Някакъв непознат ездач беше се появил близо зад нас. Той седеше на коня си, мършав и блед, и се взираше в нас с израз, мрачен като самата смърт. Без да продума, той спираше като сянка в същия миг, в който спирахме и ние, но щом като тръгнем пак, третата сянка ни следваше. Имаше нещо загадъчно в този човек и в цялото му поведение.

Над клатещите се глави на конете Ласарус ми прошепна, че човекът, който ни следи, бил брат на клисаря. Онзи ден казал на Ласарус, че ако му намери работа при мен, бил готов да работи безплатно. Това направи човека още по-загадъчен за мен. Не изпитвах никакво желание да приема този мрачен ездач между най-близките си работници. Непрестанно чувствавах погледа му на врата си. Той не ни задминаваше, когато забавяхме хода си, а когато го ускоряхме, и той правеше същото. С ъгъла на окото си виждах паяковидната сянка на коня и на дългия ездач, която ни преследваше километър подир километър чак до лагера, където сенките на хората и палатките се сляха в една, след като слънцето залезе над рида и настъпи нощ.

Ласарус смяташе, че ездачът не е чул разговора ни. Бях казал, че в близко бъдеще ще е възможно да се намират тайните пещери и ходове на острова със специален апарат. Това направи много дълбоко впечатление на Ласарус. Докато яздехме, той ми показва няколко места, където ще има полза от такъв апарат, защото се предполагало, че отдолу има тайни пещери, чиито входове са забравени. Заяви ми тревожно, че човекът, който пръв донесе този апарат на острова, ще забогатее само като пообиколи между къщите на селото. Под селото към морето се простирала някаква тайна пещера, дълга около триста метра, която принадлежала на един от последните крале. Входът ѝ се намирал край най-северните къщи. Човекът, който открил пещерата, изнесъл оттам няколко огромни остриета за копия, но нейните аку-аку го хапали и боли всяка нощ, докато най-сетне умрял.

Щом като излязох на другата сутрин от палатката си, пак видях бледия костелив човек. Той лежеше неподвижно в тревата точно пред палатката ми и се взираше в мен през въжената граница. Полицайте Николас и Касимиرو отдавна бяха престанали да ни охраняват, защото от лагера никой вече не крадеше. През целия ден имах чувството, че мършавият човек ме следи отдалеч като вярно куче, без да има работа и без да продума.

Когато се стъмни отново и всички се прибрахме да спим в лагера, го зърнах седнал в мрака върху стената на храма пред палатката ми.

Тази нощ над острова се изсипа истински порой. Туземците бяха във възторг, защото водохранилищата в селото бяха съвършено пресъхнали и хората бяха започнали да търсят вода из пещерите и горе в голямото кратерно тресавище. А сега водата струеше поройно посред сухия сезон — за тях това беше признак за „късмет“. Но за нас в палатките то беше същински потоп. След като дъждът спря, от височината по изровения от джипа път се спусна разпенен шоколадовокафяв поток, който превърна пространството на лагера в езеро.

Събуди ме Анет, която викаше развълнувано на полинезийски:

— Гледай, мамо, гледай!

Тя сочеше възторжено гърненцето си, което плаваше във водата между походните легла. Но аз съвсем не се зарадвах, като видях куфарите и всичките ни вещи залети с вода. Навън течеше буйна,

клокочеща река, а от всички палатки долиташе смесица от смях и ругатни. Покривът на кухненската палатка беше пропаднал, примусните печки бяха пълни като корита, а храната плаваше. Готвачът и домакинът стояха в супа от брашно и захар и разравяха пръстта с желязна пръчка, за да пробият канал към пясъка. Фотографът трупаше филмите и съоръженията в леглото си, а моряците изгребваха водата от своите палатки с канчета и кофи, сякаш се намираха на потъващ кораб.

Бързо отбихме останалата част на пороя, като изкопахме ров напреки на пътя и издигнахме насип. Сред цялото ни нещастие в този хаос дългоухите пристигнаха ликуващи от своята суха пещера, за да ме поздравят: ей това се казвало „късмет“! На острова сега дълго време щяло да има достатъчно вода за хората и животните. Капитанът доложи от кораба, че събрали няколко тона дъждовна вода: само за една нощ варелите за сладка вода се напълнили догоре. Ветровете се успокоиха след силния дъжд, който сложи край на непостоянното време от последните дни.

Но отсреща, в пещерата на дългоухите, лежеше един самотен човек и се гърчеше в страшни мъки. Бурята го изненадала тъкмо когато се прибирал от едно нощно посещение в своята семейна пещера, отгдето взел за пръв път камъни. Узнах това едва късно на другата вечер, когато лекарят и аз се върнахме след разговора с Естабан и жена му. Отдавна беше минало полунощ и преди да вляза в палатката си, се спрях за миг да погледам силуета на току-що изправения великан, който се открояваше на южното небе, осеяно с ярки звезди. Изведнъж Ласарус се появи в тъмнината и по сериозното му лице разбрах, че нещо не е в ред. Каза ми, че братът на клисаря — мършавият ездач — лежал на смъртно легло в пещерата на Хоту Матуа. Дали лекарят не може да дойде?

Повикахме лекаря тъкмо когато искаше да се мушне в спалния си чувал и тримата забързахме през равнината към пещерата. По пътя Ласарус ми разказа, че болният му признал, че има пещера. Предишната нощ ходил там и извадил няколко предмета, които сложил в една торба и ги скрил между скалите на рида над долината Анакена. Но рано на другата сутрин, когато се върнал в пещерата на Хоту-Матуа, изведнъж заболял. През деня състоянието му се влошило и сега лежал свит и се гърчел от страшни болки в стомаха. Казал на Ласарус

къде е скрита торбата и го помолил да ми я донесе, ако самият той умре.

Навред из пещерата лежаха хора и се опитваха да заспят, а в дъното лежеше мършавият мъж; бледен, с хлътнали страни той приличаше на самата смърт, като се гърчеше от болки и стенеше задъхано. Всички гледаха ококорено, докато лекарят прегледа от всички страни костеливото му тяло и го натъпка с хапчета. През нощта пациентът се поуспокои и стана ясно, че болките и опасността са преминали. Когато най-сетне напуснахме пещерата, слабият човек се беше съвзел. Малко по-късно успял да излезе навън и да изчезне в мрака. Отишъл направо на рида, за да вземе торбата, а оттам се втурнал към своята пещера и нахвърлял предметите от торбата обратно по местата им. После се прибрал в селото облекчен, с празни ръце и разказал на приятелите си, че е бил на косъм от смъртта. А лекарят ми каза, че само имал силни колики.

Бледият брат на клисаря се яви и изчезна почти като падаща звезда, но поройният дъжд и излекуването на един умиращ направиха дълбоко впечатление на всичките му сънародници в пещерата. Когато призори се завърнах в палатката си, върху леглото ми лежеше голяма озъбена глава — главата на някакъв звяр, голям колкото лъв или пума. Запаших клечка кибрит, за да се озърна в трептящия ѝ пламък, и видях, че Ивон е будна. Тя ми пошушна, че дошъл някакъв островитянин и бутнал голямата глава през отвора на палатката. Сторило ѝ се, че е най-младият брат на кмета.

Оказа се, че е права. На следния ден дребният човек с мустаците и големите като на антилопа очи дойде при мен в палатката. Беше младият Атан със златното сърце, който намери първия кит заедно с кмета, Ласарус и мен. Ласарус, който вече се чувствуваше съвсем лишен от предразсъдъци, отдавна се мъчел да вдъхне смелост на малкия Атан. Атан открил на Ласарус, че и той има пещера. Дори му казал, че смята да поиска разрешение от най-големия си брат — кмета — да даде на сеньор Кон-Тики нещо от своята пещера.

След като Атан надзърна от палатката и се увери, че никой не подслушва, той отговори открито на въпросите ми и каза всичко, което знаеше. Бил чистокръвен дългоух. Те били четирима братя: най-възрастният — главата на семейството — бил кметът Педро Атан, после идвали Хуан Атан, Естебан Атан и накрая самият той — Атан

Атан, който носел допълнително името Харе Кай Хива — на един далечен працядо. Всеки от четиримата братя получил от богатия си баща по една пещера. Атан, като най-млад, имал най-малката пещера с шестдесет скулптури. Освен това, като най-млад, той нямал нищо общо с пещерите на братята си, но те можели да разполагат с неговата. Атан получил пещерата от своя баща, баща му от Мариа Мата Поепое, която я наследила от Атамо Уху, а той, от своя страна — от Харе Кай Хива, който бил направил скулптурите. Познах името Харе Кай Хива от родословното дърво на кмета — той бил потомък по права линия на единствения оживял дългоух — Ороройна.

Попитах Атан какво представлява голямата глава, а той ми отговори доста колебливо, че това било морж. Тия животни понякога се появяват край брега на острова. Изтъкнах му, че моржовете нямат уши. Той се съгласи, но каза, че по времето на Харе Кай Хива може би са съществували друг вид моржове.

Атан се разтревожи дълбоко при мисълта, че някой ден хората ще могат да намерят пещерата му с някаква машина. Казал му го Ласарус. Ако братята му разрешат, щял да се отърве от всичко това, защото бил добър християнин и смятал, че ще е най-добре отговорността да се прехвърли на някой сигурен музей.

Атан Атан беше простичък и чистосърдечен и не беше много трудно да му се повлияе. Той сам бе видял предостатъчно и не беше нужно да го убеждавам повече. Три дни по-късно ме покани да го посетя в малката му колиба в покрайнините на селото. Когато отидох, той ми довери шепнешком, че старата му леля Таху-таху и двамата му братя Педро и Хуан разрешили да ми преотстъпи пещерата. Оставал само още един брат — Естебан Атан — и трябвало да му помогна да го убеди. Атан се прокрадна до съседната колиба, за да повика брат си, а аз останах да го чакам сам до горящата свещ.

Веднага забелязах, че това е човек, когото още не съм виждал. Той беше единственият от четиримата братя, който не беше работил при мен. Атан простодушие ми довери, че брат му бил предводителят на онази група, която си построила лодка и се канела да бяга към Таити, когато експедиционният кораб вече няма да е там, за да бди над тях. Новодошлият изглеждаше доста смутен, но призна, че това е вярно. Никога не бил пътувал по море, но от стари островитяни научил всичко за звездите и знаел как да налучка пътя си през океана.

Значи това беше новият селски предводител, който щеше да отплава за Таити. Беше необичайно красив мъж на около тридесет години, с тесни волеви устни, откровен поглед и добро държане. Както и у другите му братя, във външността му нямаше нищо туземско. Би останал незабелязан по всички улици в Северна Европа. А беше истински дългоух — пряк потомък на Ороройна.

Естебан Атан, селският предводител, беше любознателен човек. Заразпитва ме за курса на сала „Кон-Тики“ и за външния свят отвъд хоризонта. Нощта понапредна, докато младият Атан успя да прехвърли разговора върху семейства и пещери, но всичко мина много гладко. Късно през нощта ми разкриха, че в пещерата на селския предводител имало около сто скулптури. По-рано между тях се намирало и едно гърне от *ипу маенго*, но този малък съд с цвят на кафе се счупил. Най-ценното му съкровище била някаква „книга“, чиито страници били изписани с ронго-ронго. Освен него никой на острова не я бил виждал. Казаха ми също, че старата леля Таху-таху била пазителка на семейните пещери: тя падала малко магьосница и си имала работа с дявола. Притежавала някаква забележителна пещера, която сигурно щял да наследи братовчед им. Старата Таху-таху изпитваше добри чувства към мен, защото веднъж ѝ дадох цигари и черен плат за рокля, когато дойде в Анакена, за да танцува за „късмет“ пред хората в пещерата на Хоту Матуа.

След няколко дни започнаха да се случват най-различни неща. Първо в лагера достигнаха слухове, че малкият Атан изведнъж получил отравяне на кръвта и лежал в селската болница. Сърцето ми замря. Положително щеше да си помисли, че това е наказание, задето е взел зверската глава от пещерата си. Скоро след това Ласарус донесе новината, че селският лекар разрязал пръста на Атан. Той имал „късмет“, защото всичко минало успешно. А след това дойде вест, чийто скрит смисъл беше, че Атан ме очаква в своята колиба. За да привлече колкото е възможно по-малко внимание, късно вечерта отидох с джипа до църквата и влязох да видя отец Себастиан. Той пламна от възторг, като чу какво предстои. Най-горещото му желание било да види някоя от тайните пещери, за които чувал толкова много слухове и които вече смятал за загубени. Той разбираше, че в качеството си на свещеник не може да дойде с нас, но ме накара да му

обещая, че щом видя нещо, ще му го съобщя. Каза ми да вляза и да го събудя по всяко време на нощта.

От къщата на отец Себастиан до дома на Атан вървах в пълен мрак по една скалиста пътека, налучквайки пътя покрай някакъв зид. Намерих портичката, влязох и почуках на ниската дървена врата. С превързана ръка Атан отвори предпазливо вратата и аз се вмъкнах вътре. Той затвори внимателно вратата подире ми и седнахме един срещу друг до малката масичка, върху която гореше свещ. Атан дръпна една кърпа и откри на масата пред нас ухилен череп. Черепът беше направен от лава твърде реалистично, с оголени зъби и челюсти. На местата на очите и ноздрите имаше дълбоки тъмни дупки, а на темето — две особени чашковидни кухни, големи колкото нокът на палец.

— Това е за теб — каза Атан, като посочи черепа. — Ето ключа на пещерата. Сега тя е твоя.

Бях толкова изненадан, че не знаех какво да направя, но малкият Атан се вълнуваше поне толкова, колкото се вълнувах и аз. Преди да изрека нещо глупаво, той посочи двете малки кухни на черепа и ми каза поверително, че по-рано били пълни със стритите на прах кости на някакво аку-аку, което би убило всеки, който се докосне до този „ключ“. Но старата леля Таху-таху ходила в пещерата и почистила така внимателно костното брашно, че можело да бъде съвсем спокоен. През цялото време Атан наричаше каменния череп „ключ“. Каза ми да го държа под леглото си, докато отидем в пещерата, което щяло да стане след два дни. Тогава трябвало да взема „ключа“ със себе си.

Никога няма да забравя вида на Атан в трепкащата светлина на свещта до сивия череп; потръпнах вътрешно когато видях как сянката ми и аз хванахме хилещия се каменен „ключ“, който сега беше мой. Светлината и гласовете ни бяха толкова слаби, че едвам стигаха до стените, но отвън се чуваше тропотът на конски копита — самотни ездачи минаваха по уличката. Винаги ме озадачаваше голямото нощно движение из селото.

Атан ме помоли да го поканим на специална гощавка в деня, определен за нощното ни посещение в пещерата. Това било *курандо*^[1] за „късмет“, каза той. Поисках да ми разреши да взема със себе си някой приятел. Отпърво той дълго се двоуми, но след това се сети, че след като пещерата е моя, ако бездруго ще я изпразвам, присъствието на друг човек няма да причини голяма вреда. Олекна му, като

предложих Ед, защото брат му Хуан работил с Ед при Оронго и му казал, че е добър човек. Но три било нещастно число, та Атан пожела да вземе и брат си Естебан, селския предводител. Най-сетне успях да включа и фотографа, но тогава Атан поиска да вземе още един от своите хора, за да бъдем шестима, понеже две, четири и шест били щастливи числа. Помоли ме обаче да не вземаме повече хора, защото, без да искаме, можело да разсърдим пещерното аку-аку.

Настъпи великият ден. Нашият капитан отиде с джипа в селото, за да вземе Атан, брат му — селския предводител и един техен млад приятел, Енрике Теао, който през цялото време беше работил в групата дългоухи на кмета. Когато пристигнаха, вечерята беше привършила и останахме насаме в палатката-столова, където домакинът им поднесе обикновените студени закуски. Селският предводител ме замоли кротко да дам днес по един малък подарък за „късмет“ на брат Атан и на леля Таху-таху, която се съгласила с прехвърлянето на пещерата. Тя дори отишла рано сутринта при пещерата и изпекла близо до входа една кокошка за пещерното аку-аку.

Когато седнахме около масата, туземците най-напред се прекръстиха и промълвиха кратка благодарствена молитва. След това Атан ме погледна невинно и каза, че това било „otra cosa aparte“ — „отделно нещо“. После се протегна през масата към нас и прошепна, че преди да започнем да ядем, всички трябва да кажем високо на полинезийски:

— Аз съм дългоух от Норвегия. Ям от земното огнище на норвежките дългоухи.

След като всеки беше казал това, останалите разговори се водиха шепнешком. Едва по-късно разбрах, че гощавката беше в чест на нашите аку-аку, които уведомявахме по този начин за своята връзка. Атан се беше отрекъл от предишното си убеждение, че първоначалното население на острова произхожда от Австрия. Не само той, а и всички останали дългоухи сега бяха твърдо убедени, че тяхното племе е дошло от Норвегия. На борда на нашия кораб имаше един едър моряк с огненочервени коси, когото сочеха в подкрепа на тази теория. Та сега по време на обредното курандо нашите аку-аку бяха посветени в това доста сложно родство.

Ед влезе в палатката с някакво известие за мен и аз попитах дали не може и той да участва в гощавката за „късмет“, тъй като също ще

посети пещерата заедно с нас. Тогава Ед с разлатия си американски акцент трябваше да каже на полинезийски, че е дългоух от Норвегия и че яде от земното огнище на норвежките дългоухи. После яденето продължи. Всички трябваше да бъдем много сериозни и да говорим шепнешком. Разговорът за призраци и пещери беше за нас толкова чужд, колкото бяха студените закуски за нашите гости. Атан загребваше обилно масло с ножа за сирене и слагаше лимонените резенки върху хляба вместо в чая си, но въпреки това яденето им беше вкусно и те му се наслаждаваха. След като тримата островитяни се нахраниха, отидоха да си починат в една празна палатка. До потеглянето за тайната мисия оставаше още доста време.

Два часа след като се стъмни, Атан дойде и ми каза, че може да тръгнем. Беше мрачен и тържествен и явно смяташе предстоящото прехвърляне на пещерата за сериозно събитие. Когато влязох в палатката си, за да се сбoguвам с Ивон и да извадя ухиления череп от една пощенска торба под леглото си, имах чувството, че поемам на дълго и странно пътешествие. Нямах понятие как трябва да употребя този магически ключ, пък и никой не можеше да ми каже. Като оставим настрана притежателите на тайни семейни пещери, аз бях първият, който държеше такъв камък в ръцете си. Ивон ми даде една чанта от SAS^[2], пълна с подаръци за баба Таху-таху, а после излязох в нощта, за да кажа на Ед и фотографа, че можем да тръгваме.

Щяхме да минем с джипа покрай самотната овцеферма във Ваитеа на високото плато сред острова, а от едно определено място между нея и селото щяхме да продължим пеша до пещерата. За маскировка напълнихме задната част на джипа с вързопи пране и капитанът ни откара до Ваитеа. Тук той предаде прането на Аналола — туземната домакинка на овцефермата. Тя се беше наела да пере цялото ни пране заедно с няколко свои приятелки, понеже там се намираще единствената чешма на острова. Водата беше прокарана по тръби от обраслото кратерно езеро на Рано Арои.

След това седна на кормилото фотографът и продължи с тримата островитяни, Ед и мене. Когато тръгнахме, блестяха звездите, но сега заваля. Атан, който седеше тържествено върху кутията за инструменти между фотографа и мен, изглеждаше неспокоен и започна да ми шепне, че се нуждаем от малко „късмет“. Селският капитан промълви на Ед с извънредно мрачен глас, че вятърът като че ли изменя посоката

си. Понеже бяха много напрегнати тази вечер, не можех да преценя със сигурност дали туземците се тревожат от нещо определено или са просто потиснати от сериозността на събитието. Опасявах се да не се случи нещо, което би ги накарало да се изплъзнат в последната минута. Случката с брата на клисаря беше още много прясна в паметта ми.

На задната седалка Ед и двамата островитяни вече не си разменяха нито дума. Фотографът на кормилото мълчеше по необходимост. Не разбираше нито испански, нито полинезийски и разговаряше с туземците само чрез ръкомахания. Внезапно той спря джипа, изскочи навън и заразглежда колелата, а братята Атан с ужас попитаха какво се е случило. Опитах се да ги успокоя, като им казах, че всичко е наред. Двамата явно бяха в страшно нервно напрежение и само търсеха разни предвещания и признаци. Самият аз също почти изпаднах в паника при мисълта, че джипът може да се повреди. А фотографът, незапознат с нашия разговор, започна оживено да жестикулира и обясняваше тревожно, че се съмнява да не би моторът да работи само на три цилиндъра. Но джипът продължи да подскача по дълбоко изровения криволичещ коловоз, а звездите отново затрепкаха над нас между гонещите се облаци. Двамата братя все още седяха като на тръни и видимо нервничеха. Когато стигнахме до мястото, където трябваше да спрем, Атан изведнъж измени програмата. По-добре било да продължим до Хангароа и да почакаме в неговата къща, докато заспи цялото село.

Близо до селото той пак промени решението си: неговото аку-аку казало, че трябва да отидем в къщата на брат му вместо в неговата. Прекосихме селото със запалени фарове, завихме към брега пред църквата и продължихме малко на север край някакъв зид. Там трябваше да загасим фаровете и да спрем. Енлике Теао остана да пази джипа, а всички останали се прехвърлихме през зида и пресякохме някакво каменисто поле под ръмящия дъжд. Дребни леки късчета лава бяха посипани така нагъсто по земята, че беше трудно да се ходи, и Атан предложи рамото си на фотографа — най-възрастния от всички ни, — за да не би да си изкълчи крак или да падне. Той неколkokратно пошепнал на Ед, че приятелите му можели безопасно да минават през неговите земи, понеже имал добро сърце. Затова неговото аку-аку се грижело да не се случи нещо на хората, които прекосявали земите му.

Добави простосърдечно, че винаги бил добър към другите: давал храна на хора, които нямали, и изслушвал онези, които търсят помощ. Та затуй неговото аку-аку било доволно от него.

Туземци в лодка от тотора

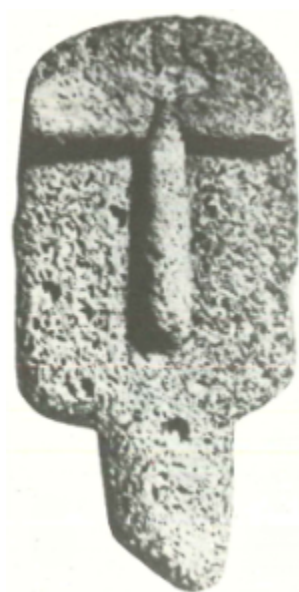
Тайнственото аку-аку

Вулканична пещера

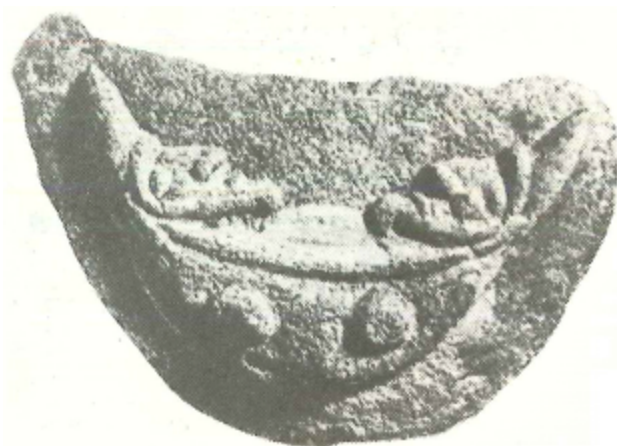

Почти завършени статуи

Издигане на статуя след разкопки

Релеф от пещерата на Ласарус

Пещера на п-ов Поике

Статуя в подножието на Рано Рараку

Статуя от ранния период на острова

Птицечовек (тангата ману)

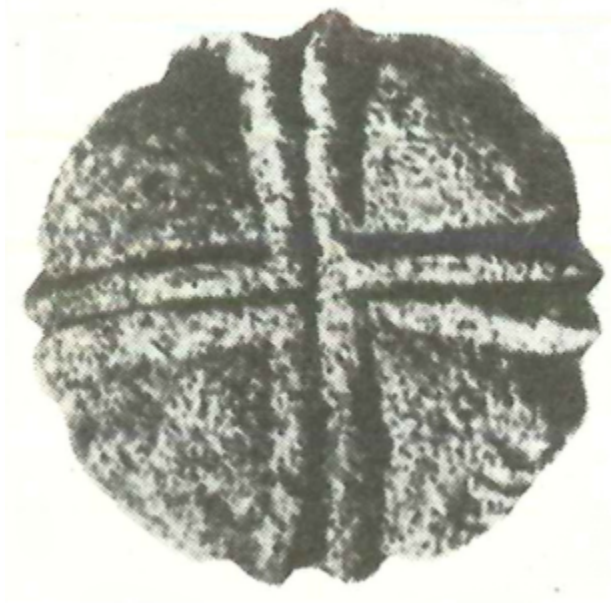
Атан-Атан в семейна пещера

Статуи, повалени при гражданската война

Каменно изображение на тръстикова лодка

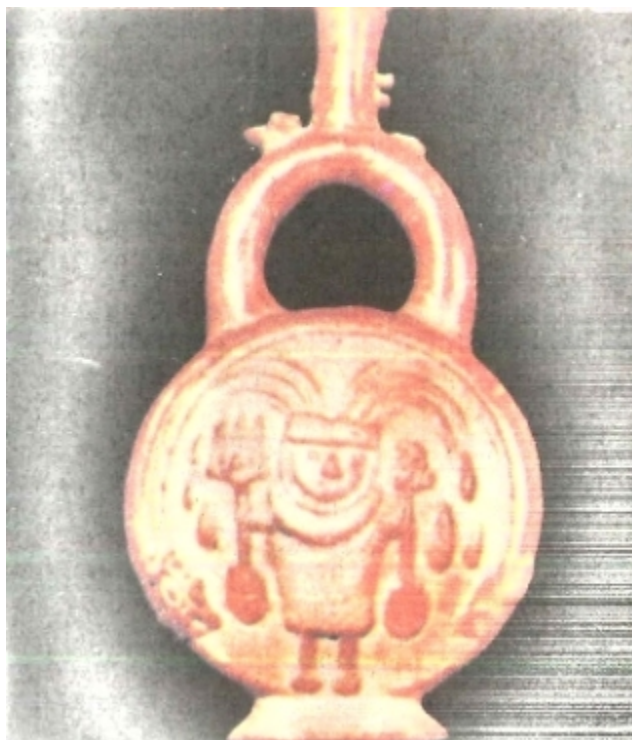

Птицехора върху скалите над с. Оронго

Каменни ръце, държащи копие

Изображение на характерното за Океания весло върху древна перуанска керамика

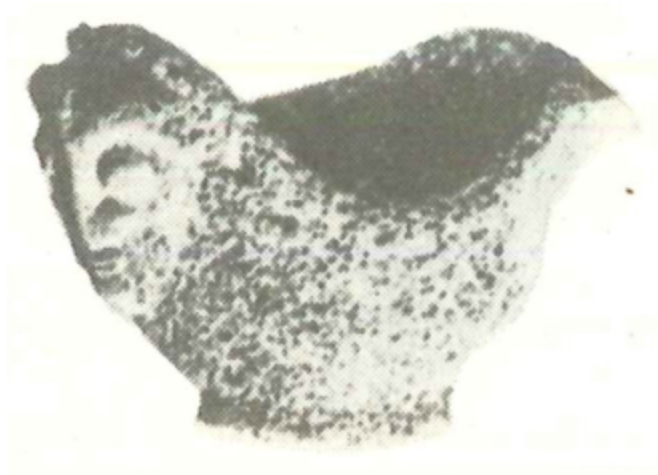

Статуи, изсечени край вулканичния кратер

Древното писмо ронго-ронго

Типична статуя от Великденския о-в, вис. 6 м

Статуя след разкопки, вис. 11,4 м

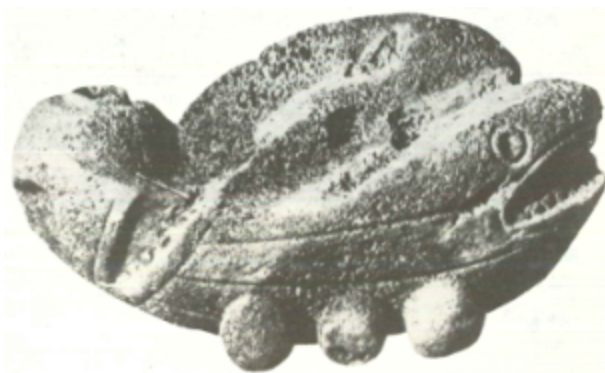

Изоставени „пукао“ — възли за главите на статуите

Кратерното езеро на вулкана Рано Као

Каменна лодка с глава на морско чудовище

Насред каменното поле стоеше малка белосана къщурка. Селският предводител дълго и предпазливо тропа по прозореца и вратата, докато успя да събуди жена си. Най-сетне вратата бе отворена от една просто очарователна вахине — сериозна млада жена на около тридесет години с почти дива красота, чиито смолисточерни коси обгръщаха прекрасното и тяло. Въпреки цялата си семейна гордост, селският предводител си беше избрал между късоухите достойна съпруга — истинско чедо на Южното море.

До една малка маса в средата на стаята стояха две пейки. Красавицата, която се плъзгаше около нас безмълвно като сянка, сложи късче свещ върху масата. Селският предводител изчезна за малко в съседната стая и се върна с книжна циментова торба, от която

внимателно извади дебела тетрадки без корици и я сложи пред нас в светлината на свещта.

Тетрадката е била предназначена за децата в чилийските училища, но бе използвана за съвсем друга цел. Листовете ѝ бяха пожълтели. Страниците бяха покрити с езическите знаци ронго-ронго: малки, чисто нарисувани фигури на птицехора, демони и други странни символи — така добре известното ни тайнствено картинно писмо на Великденския остров. Обръщайки страниците, видяхме, че някои са изписани само с неразгадаеми редове от йероглифи, а в други думите са подредени като в речник. Символите ронго-ронго бяха наредени в спретната колонка на лявата страна на страницата, а отдясно на всеки знак беше вписано с доста наивни латински букви полинезийското му значение на диалекта на Великденския остров.

Седяхме около свещта и гледахме неми от учудване избледнялата книга ронго-ронго. Това явно не беше блъф, устроен от селския предводител, а също така явно беше, че ако лицето, което е написало тези загадъчни знаци, е познавало тайната на писмото ронго-ронго, то тази простичка тетрадка без корици притежава огромна стойност и разкрива неподозирани възможности за разгадаване на древното картинно писмо на Великденския остров.

Забелязах, че на една от страниците пише 1936, и попитах селския предводител откъде е взел тази хубава тетрадка. Отговори ми, че неговият баща му я дал, една година преди да умре. Баща му не знаел да пише нито ронго-ронго, нито модерни букви, но казал на сина си, че въпреки това той е изписал тетрадката: преписал внимателно една по-стара тетрадка, която вече се разпадала, а тя била съставена от неговия баща. Дядото на селския предводител бил учен човек, който знаел да изрязва ронго-ронго върху дървени плочки и да пее текста. По онова време на острова още живеели хора, които се научили да пишат модерни букви, когато били завлечени в Перу като роби. Един от тях помогнал на стария познавач на ронго-ронго да запише свещеното значение на древните знаци, за да не се забрави напълно, тъй като почти всички останали познавачи умрели по време на робството.

Атан и жената на селския предводител не бяха по-малко изненадани от нас, като видяха тетрадката, а притежателят ѝ гордо ни довери, че досега не бил я показвал никому. Държал я в циментовата торба в пещерата и я вадел само от време на време, когато искал да

мисли за баща си. Решил да я препише, преди тетрадката да се разкъса, но установил, че да се препишат всичките мънички фигурки от четиридесетте страници на тетрадката е ужасно трудна задача. Предложих му да даде тетрадката на нашия фотограф, който да му направи точно фотокопие, и след като дълго се двоуми, той неохотно се съгласи^[3].

Според местните понятия беше станало късно и аз попитах дали няма скоро да тръгваме. Селският предводител отговори, че още нямало нужда да тръгваме: той щял да разбере, когато стане единадесет часа, защото по това време винаги мучала една крава. Не чух кравата, но малко по-късно потеглихме, а чернокосата вахине ни изпрати до вратата със свещта. Атан отново внимателно помогна на фотографа да прекоси каменистото поле и скоро стигнахме до джипа, където заварихме нашия пазач Енлике дълбоко заспал над кормилото. Разтърсихме го и продължихме с джипа на север по черния път, който водеше към лагера за прокажени. След малко свихме към вътрешността на острова по някаква пътечка за добитък. Нощта беше тъмна, а път изобщо нямаше. Атан седеше през цялото време като регулировчик с протегната напред ръка и сочеше посоката през неравната местност. Единственото, което напомняше за болестта му, беше един бял парцал, вързан около показалеца му — извънредно подходящ, за да сочи с него пътя през нощта.

След като пътувахме половин час и оставихме вдясно зад себе си Пуна Пау с каменоделната за възли, Атан ни направи знак да спрем и да слезем от джипа. Слязохме шестимата и протегнахме краката си, схванати от друсането по пътя. Далеч зад нас лежеше селото — тъмно и смълчано. Не пръскаше вече и звездите отново превзеха небето. Селският предводител погледна нагоре и прошепна, че имаме „късмет“, защото дъждът спрял. Ед и аз бяхме поразени от тази странна забележка на един жител на Великденския остров, защото по средата на сухия сезон всяко преваляване се посрещаше от островитяните с радост — безразлично къде се намираха и с какво се занимаваха. Малкият Атан добави трескаво, че положително всичко ще мине добре, защото леля Таху-таху имала много силна мана. Тя не само му казала как да постъпи, но освен това лично приготвила земното огнище до пещерата.

Преди да тръгнем, трябваше да се прекатерим през висока стена от натрупани камъни. На това място Атан пое всички принадлежности на фотографа, а и самия него почти пренесе през препятствието. Треперех от страх да не би някой да падне и да повлече подире си горните камъни на стената, защото това положително щеше да се изтълкува като лошо предзнаменование. От другата страна попаднахме на тясна пътечка. Помолиха ме да вървя напред и да осветявам предпазливо земята с фенерчето си, но след малко трябваше да спра, защото проклетата батерия пак отказа да работи. Двамата братя се изплашиха много и ме попитаха нервно какво се е случило. Опитах се да ги успокоя и след като човърках фенерчето, докато пак замъждука, продължих нататък. Но братята бяха видимо разтревожени и най-сетне фотографът тайничко ми подаде своето фенерче, та можах да продължа както преди.

Пътечката криволичеше през някаква царевична нива, пресечена от открити сипеи, и ни отведе в местност, която — както Атан покъсно ми каза — се наричаше Матамеа. Това е названието, дадено от островитяните на планетата Марс. През цялото време се опитвах да запазя чувството си за ориентация, но въвн от светлия кръг, в който насочвах стъпките си, беше толкова тъмно, че различавах само силуетите на три заоблени хълма, очертани на звездното небе — единият точно пред нас, а другите два вдясно.

Странна беше тази нощна разходка на шестима безмълвни мъже — някаква нелепа смесица на минало и настояще. Вървах напред, метнал през рамо чантата от SAS, в която лежеше скъпоценната тетрадка ронго-ронго на селския предводител, а в една куриерска чанта на Норвежкото кралско министерство на външните работи носех ухиления череп, който ми даде Атан. Зад мен вървяха един подир друг останалите и носеха фотографските съоръжения и празни картонени кутии. Бяхме стигнали до една ливада, покрита с висока суха, пожълтяла трева. Атан прошепна, че трябва да спрем, и ме помоли да загася фенерчето.

Брат му, селският предводител, излезе около петдесет метра вляво от строя и застана гърбом към нас сред високата трева. Той издигна глас и заговори сдържано на полинезийски. Гласът му се понесе в нощта със странна яснота — говореше много мелодично и овладяно, но не много високо. Сред тревата нямаше жива душа, към

която да се обърне. На звездното небе ясно се очертаваше самотният силует на гърба му. Атан ми прошепна възбудено, че брат му говори на всички аку-аку в околността, за да ни осигури успех. Когато селският предводител се върна при нас, ни казаха, че след като напуснем пътеката, бива само да шепнем. Не трябвало да се усмихваме, а да бъдем сериозни. Пак ме помолиха да вървя напред — този път през високата трева, близо до мястото, където селският предводител беше произнесъл своя монолог.

Тревата пооредя и спряхме. Селският предводител клекна и разрови пясъка с ръце. Веднага се появи едно лъскаво зелено бананово листо и аз разбрах, че рано сутринта старата Таху-таху е идвала тук, за да приготи тъй нареченото уму — полинезийското земно огнище. Махнаха няколко пласта бананови листа — всеки по-кафяв от предишния, по-горещ и по-сочен. Най-сетне се появи бялото месо на една печена кокошка и три сладки картофа. Усетих силен, необикновен аромат. В нощта се разнесе неописуемо ухание, от което ни потекоха лигите.

Атан гледаше тревожно, докато отваряха земното огнище, а когато съдържанието му се оказа в пълна изправност, той се успокои. Земното огнище на Таху-таху беше сполучило: имахме „късмет“.

Всички клекнахме благоговейно около огнището, душейки странната миризма. Помолиха ме да откъсна трътката на кокошката и да я изям в присъствието на другите, като кажа високо една от магическите формули на Великденския остров: „Хекай ите уму паре хаонга такапу Ханау еепе кай норуего“.

По-късно открих, че и самите островитяни трудно превеждат някои стари думи в това изречение; приблизителният му смисъл бил: „Сега ще ядем от това обредно земно огнище на норвежките дългоухи, за да получим «мана» и да влезем в пещерата“.

Братята все още нервничеха. Никога не съм се мъчил толкова да повторя, без да се запъна, едно трудно изречение, което разбрах само отчасти, а същевременно зоологическите ми познания за анатомията на една вързана, изкълчена кокошка бяха поставени на изпитание, докато напипах задната част на птицата. Забелязах, че главата и краката бяха оставени, но изкълчени, а човката на птицата беше отрязана до корена. Спомних си, че кметът ми разказа веднъж как

човек можел да убие врага си, като направи някакво заклинание с птича човка.

Откъснах трътката, сложих я в устата си и задъвках. Съвсем не беше лошо. После ми казаха да си отчупя от сладките картофи — бяха просто чудесни! Но останах с един кръгъл кокоши кокал в уста и не знаех дали да го глътна или да го изплюя. Не биваше да сгреша. Седях и смучех кокалчето, докато Енлике ми направи знак да го изплюя, но Атан се намеси и ме помоли да го сложа върху едно бананово листо.

След това ми казаха да откъсна по едно парче от кокошката и от сладките картофи и да подам на всички останали, като всеки път аз и онези, които щяха да ядат, трябваше да повторим същата сложна формула. Изпаднах в паника, когато фотографът — първият, комуто поднесох — съвсем несигурно започна да повтаря изречението, без да разбира ни една дума от него. Но той го измърмори неясно, та никой не чу, че сгреша. А Ед чисто и просто се измъкна, като погълна залька, щом му казах трудното изречение.

След като преминахме през това изпитание, започнах сериозно да се безпокоя, защото не знаех дали моят дял от прекрасно ухаещата кокошка беше сведен само до трътката. Зарадвах се, когато Атан прошепна, че сега аку-аку са задоволени. Те ни видели да ядем в тяхна чест и вече можело да си вземаме свободно и да изядем цялата кокошка за „късмет“. Никога не съм ял толкова уханно ястие и никога не ми е попадала тъй майсторски приготвена кокошка със сладки картофи, както кокошката в банановите листа от земното огнище на старата Таху-таху. В това отношение танцуващият призрак наистина беше магьосница, която без готварска книга и без подправка можеше да надмине най-добре обучения „chef de cuisine“^[4]. Но пък и никой ресторант не би могъл да опъне над своите гости такова звездно небе, да ги обкръжи с жива тапицерия от веещи се силуети на трева и над храната да се носи като подправка дъхът на ливадите и на догорялото огнище.

А все пак ние, които седяхме в кръг и с наслада огризвахме кокошите кокали, не бяхме почетните гости. Тази церемония беше устроена за други гости, които нямаха стомаси и затова им липсваше нашият отличен апетит; те просто се радвали да видят как ни се услажда яденето. Почти съжалявах онези аку-аку, които седяха около нас в тревата, ако имаха обоняние. Атан ни каза шепнешком, че от

време на време трябва да хвърляме по някой кокал през рамото си и да казваме: „Яжте, семейни аку-аку!“

Говорехме високо на аку-аку, но помежду си само шепняхме. Изглежда, че почетните гости недочуваха; зрението вероятно беше най-силното им сетиво.

Насред гощавката добърмча една отвратителна зелена муха и кацна право в яденето. Тъкмо исках да я прогоня от кокошката, но за миг се поспрях и добре, че го сторих, защото Атан се загледа напрегнато в мухата и прошепна трескаво:

— Това е песента на аку-аку — означава късмет.

Докато продължавахме да ядем, той все повече се ободряваше. Когато остана само част от единия голям сладък картоф, казаха ми да го натроша и да разпръсна парченцата около нас, по банановите листа и в празното огнище.

След това Атан прошепна, че всичко е готово. Той стана и ми каза да взема „ключач“; сега сме щели да отворим входа на пещерата. Никога не съм се вълнувал така за нещо, което ми предстои да видя. Извървахме само около петнадесет-двадесет крачки на запад и Атан спря. Двамата клекнахме. Седях с ухиления череп на коляното си.

— А сега попитай своето аку-аку къде е входът — прошепна изведнъж Атан с почти предизвикателен тон.

Започнах да нервнича. Намирахме се сред равнина плоска като пода на стая: виждаха се само трите далечни силуети на хълмовете, очертани на звездното небе. Как можеше тук да има пещера — без наоколо да има скала, голяма поне колкото кучешка колиба?

— Не — отговорих аз. — Не мога да сторя това. Не е право да питаш за входа към частните имоти на други хора.

За щастие Атан се съгласи и посочи към земята точно пред върховете на обувката ми. Там видях малък плосък камък, полупокрит с пясък и стръкове трева, също като десетките милиони други камъни из цялата околност. Атан ми каза шепнешком да се наведе към камъка, като държа пред себе си черепа, и да кажа високо: „Отвори вратата на пещерата!“

Чувствувах се като последен глупак, но сторих, както ми беше казано. Наведох се към земята с ухилената каменна глава в ръце и повторих заклинателната формула, както беше я произнесъл Атан: „Матаки ите ана кахаата май!“

После той взе камъка и ми каза да вляза. Избръсках настрана писъка и сеното, докато се разкри целият камък: беше голям колкото поднос за чай. Опипах го и усетих, че е подвижен. Когато го отхлупих, откри се зинала черна дупка в земята. Беше прекалено тясна, за да може някой да се провре през нея. Една по една разхлабих още четири други плочи, които се появиха отдолу, като извънредно много внимавах да не падне пясък или сено в дупката. Най-сетне отворът стана тъкмо толкова голям, колкото да пропусне човек.

— Сега влез! — заповяда Атан.

Седях на земята с крака в дупката. Невъзможно беше да се види нещо в мрака на отвора и когато спуснах тялото си, опрях се на лакти и протегнах крака надолу, за да разбере дали ще докоснат дъното. Не усетих нищо и по знак на Атан се отпуснах и се оставих да падна в неизвестността. Падайки, изпитах странното усещане, че вече съм преживявал това, и за частица от секундата си спомних за една нощ по време на войната, когато пак седях с крака, провиснали в една тъмна дупка. Тогава един сержант ме накара да скоча, но на гърба си имах парашут и знаех, че ще кацна между приятели в един учебен лагер в Англия. А сега само малкият Атан, който ме гледаше със странните си големи очи, знаеше къде ще падна, пък и той не изглеждаше много убеден в дружелюбието на ония аку-аку там долу.

Пуснах се и полетях в мрака, но не за дълго, и паднах върху нещо меко. Не можех да различа нищо наоколо и няхах понятие върху какво съм стъпил. Само над себе си виждах кръгла дупка в тавана с няколко ярки звезди. Появи се черната сянка на една глава и една ръка, която ми подаде електрическото фенерче. Успях да го достигна и когато го запалих, то освети пред крака ми два блестящо бели черепа. На челото на единия имаше петно с цвят на зеленясал бакър, а върху двата лежеше по едно застрашително острие за копие от черен обсидиан. Бях стъпил върху рогозка от жълти стебла тотора, преплетени с кора от дървета. Рогозката беше толкова дебела и мека, че сякаш стоях върху дюшек. Пещерата, в която се намирах, беше малка. Пред мен, вдясно и зад мен се издигаха твърдите скални стени, но вляво пещерата продължаваше под една хлътнала гънка от лава и там — докъдето стигаше бледата светлина на фенерчето ми — виждах голям брой разхвърляни странни фигури и лица, които ме гледаха

втречено. Стори ми се, че фигурите край стените стоят върху такива рогозки, каквито имаше под краката ми.

Едва успях да хвърля бегъл поглед наоколо, и Атан вече ми подаде каменния „ключ“, а после вмъкна краката си в дупката. Забелязах, че над мен таванът на пещерата е изграден от големи каменни плочи, поставени около естествения отвор. Но по-навътре пещерата продължаваше като естествен тунел, от чийто таван висяха заоблените гънки на застинала лава.

Измъкнах се встрани, за да може малкият Атан да скочи. Веднага след като падна като топка върху рогозката, Атан се поклони тържествено на двата черепа. После се поклони и на един каменен череп — също като този в ръцете ми, — който лежеше малко по-навътре в тунела. Атан ми каза шепнешком, че трябва да сложа каменния „ключ“ до другия „страж“ и после да кажа тихо, че съм норвежки дългоух, дошъл тук с брат си. След като го сторих, той ми показа, че леля му е извадила костното брашно от вдлъбнатините и на другия каменен череп. Той се огледа бързо и прошепна, че вече няма никаква опасност. Леля му се разпоредила за всичко, той изпълнил съвестно нарежданията ѝ и аку-аку били доволни.

Насочих фенерчето към ъглите, където бяха строени като за преглед разни дяволски лица и странни, изкълчени фигури.

— Това е твой дом — увери ме Атан. — Сега може да се разхождаш из него, колкото искаш.

Той добави, че пещерата се нарича Раакау, и ми обясни, че доколкото му е известно, *раакау* било някакво по-особено име на луната. Атан и аз изпълзахме по-навътре в пещерата, за да сторим място на фотографа ѝ Ед, които искаха да влязат през дупката. Минахме през тесен вход между две широки полици, построени от камък и покрити с тръстикови рогозки, върху които лежаха гъсто една до друга странни скулптури. Тунелът не беше много дълъг — след няколко метра внезапно завършваше с неравна стена, — но „Лунната пещера“ на Атан беше същинска приказна подземна съкровищница. Тук имаше куриози, които биха могли да накарат някой търговец на художествени предмети да загуби и ума, и дума от възторг: цялата пещера беше пълна с невиджани примитивни художествени творби. В никой музей на света нямаше такива фигури: всеки отделен предмет представляваше етнографска новост, която ни разкриваше картината на

духовния мир и чудноватото въображение на обитателите на Великденския остров.

Всяка от тези многобройни подземни скулптури беше съвършено различна от всичко, което бяхме виждали дотогава. Забелязах един-единствен традиционен за Великденския остров мотив — прав птичечовек с дълъг клюн и с ръце на гърба си, — но такива фигури се изрязват само от дърво и дотогава никой още не бе чувал за някоя статуетка *тангата ману*, изсечена от камък. Имаше и малки каменни копия на особените весла, които се правят на Великденския остров. Всъщност там имаше всичко — от човешки същества и млекопитаещи до птици, влечуги, риби и безгръбначни, а не липсваха и фантастични хибриди. Тук-там имаше по няколко фигури, изваяни върху един камък като например двама птицехора, които държаха по средата някакво странно животно, подобно на котка. Имаше и много изопачени фигури, чудовища с глави по цялото тяло, и някои скулптури, за които никой от нас не можа да разбере какво представляват.

Проходът между рогозките беше застлан с дебел слой сено. Атан каза, че докато бил малко момче, леля му Таху-таху се грижела за пещерата и все още понякога идвала да спи тук, когато била потисната и когато затъждала за покойните си близки. Тя дошла тук сутринта ѝ прегледала камъните. Забелязах, че два са мокри.

Времето минаваше и Атан се чувствуваше все по-свободен, а след половин час изведнъж ми каза с нормалния си глас:

— Сега всичко е наред: в твоя дом, братко, можем да говорим и да правим, каквото искаме.

Атан явно смяташе, че с това е изпълнил и последното нареждане на леля си; пещерата с всичките си богатства, опасности и задължения, свързани с нея, сега беше законно прехвърлена на мен и аз носех цялата отговорност. Сам той беше вън от опасност. Вълнението му достигна връхната си точка, когато разтваряхме земното огнище, но тъй като се оказа, че кокошката на Таху-таху е сполучлива, той започна да се успокоява. Сега изчезна и последният му страх — беше се измъкнал от цялата тази тайнствена работа. Не ми беше съвсем ясно дали голямото му облекчение се дължи само на това, че се е отървал от отговорността, или пък смята, че всички аку-аку са си подали оставката и са се преместили да живеят другаде, на някое по-спокойно място. Като оставим настрана формалното му уважение към камъните,

Атан сега правеше впечатление на съвършено свободен човек. Той само ни помоли любезно да оставим двата човешки черепи по местата им, защото принадлежали на двама членове от неговото семейство. А що се отнася до пещерните камъни, можем да вземем, колкото съберат картонените ни кутии.

Бяхме се спуснали в пещерата към полунощ, а излязохме оттам в два часа. Помогнахме си един на друг да се измъкнем от дупката и с наслада вдъхнахме свежия нощен въздух след задухата в пещерата. Селският капитан откъсна една сочна диня, която изядохме. След това покрихме дупката с камъни, но не я замаскирахме с пясък и сено, защото през деня щяха да дойдат нашите хора, за да вземат и останалите камъни. Докато се прибирахме в мълчание и налучквахме пътя си в мрака, изведнъж стреснахме едно стадо невидими коне, чиито копита забарабаниха глухо през полето. Не видяхме нито светлини, нито хора. Атан вървеше напред, без да се погрижи за фотографа, който трябваше да се оправя сам. Изглежда, че вече не ни дебнеха никакви аку-аку.

Ед попита Атан какво смята да прави с пещерата, когато камъните вече ги няма.

— Ще я задържа — отвърна Атан. — Може да ми потърбува в случай на война.

Тази нощ не ми остана много време за спане в палатката. Парафиновата лампа светеше върху страниците на дневника ми, докато небето на изток започна да аленее; едва успях да дремна малко и домакинът вече зачука по тигана, възвестявайки нов напрегнат ден. Ласарус беше вече пристигнал и любопитно се въртеше около мен, докато се миех зад палатките.

Кметът ми каза веднъж, че ако няколко души влязат заедно в една тайна пещера, аку-аку ще се премести на друго място. А без аку-аку тайният вход ще загуби своята магическа сила и случайно минаващи хора ще могат веднага да го намерят. Започнах да разбирам практическия смисъл на това суеверие, защото поговорката „каквото знае един — не знае никой, а каквото знаят двама — знаят всички“, е по-вярна на Великденския остров, отколкото където и да било другаде. Едва научил Енлике, че ще влезе в пещерата на Атан, и вече отишъл да се похвали на Ласарус, а и в селото хората започнали да говорят за това.

Няколко дни преди това, още преди изгрев-слънце, Ласарус беше дошъл в палатката ми с няколко пещерни камъни. Той беше нервен и разтревожен и без да каже нещо, извади от торбата една едра птица — същински пингвин. Тя беше в естествена големина и поразителната ѝ прилика с пингвина извънредно много ме изненада, тъй като знаех, че освен в ледовитите области на Антарктида пингини се намират само на Галапагоските острови. Ласарус бръкна пак в торбата и този път се появи глава на някаква фантастична птица, с човка, покрита с остри зъби. Най-сетне той извади главата на някакво грабливо животно, чиято муцуна беше тежко пострадала при пренасянето.

Ласарус седя дълго време безмълвно и ме разглеждаше войнствено. Най-сетне ми разказа, че тази нощ се отървал на косъм от смъртта. За да вземе скулптурите, трябвало да слезе два пъти в зигзаг по отвесната скала, където била неговата пещера. При второто изкачване се откъртил един къс от скалата, за който се бил хванал. Под него зеела пропаст с четиридесетметрова отвесна стена. Ласарус залитнал, размахвайки ръце, и едва не паднал в бездната, но случайно напилал с лявата си ръка друга издатинка, възстановил равновесието си и внимателно преодолял останалите петнадесет метра до ръба на платото. Когато се добрал здрав и читав до горе, седнал и дълго време си мислил: „Защо се случи това нещастие? Дали наистина не бива да се вземат камъни от пещерата?“

На път за Анакена Ласарус многократно си задавал този въпрос и сега, явно измъчван от съмнения, го зададе и на мене.

— Просто е лудост да се катери човек нощем сам из някаква пропаст — казах аз. — Ти не разбираш ли, че това е извънредно опасно!

Ласарус ме погледна скептично, без да реагира на думите ми. Явно беше, че е свикнал на такива разходки, които е правил винаги сам и винаги нощем.

— Между другото, това съвсем не е нещастие — добавих аз, — тъкмо обратното. Ти си имал невероятен „късмет“, като си сграбчил другата издатина!

Това накара Ласарус да се позамисли и лицето му просветна. Да, наистина — той не беше паднал, и това, че седи тук без никаква драскотина, действително беше изключителен „късмет“.

— Но защо — попита той — трябваше да преживея този ужас и да се почувствувам така нещастен?

Не беше лесно да му отговоря. Мълчах, загледан в неговите фигурки на леглото. Камъните, които носеше Ласарус, никога не бяха мити или търкани, но този път главата на озъбения звяр имаше грозна рана на тъмната си муцуна. Посочих я и Ласарус тревожно погледна прясната драскотина.

— Да не мислиш, че се отнасяш добре към своите камъни? — попитах аз, стараяйки се да отклоня разговора. — Дали ще ти бъде приятно да те друсат в един чувал заедно с кмета, без да сложат трева помежду ви, която да смекчи ударите?

Съвестта на Ласарус не беше чиста и той сега сякаш откри достатъчно сериозна причина за нощното си страдание. Въпреки това се споразумяхме той да не ходи вече за камъни. Тъй като пещерата му се намираше на опасно място, той не биваше да предприема самотни нощни посещения. Когато ранната зора разля червения си блясък, Ласарус напусна палатката ми, напълно убеден, че в края на краищата нощното му приключение е само доказателство за „късмет“.

В онази нощ, когато се готвехме да тръгнем за пещерата на Атан, Ласарус дебнеше около палатките. Когато ме хвана за миг насаме, той ми каза, че знае какво възнамеряваме да правим и че той също е решил да ме заведе в своята пещера след посещението в пещерата на Атан. На другата сутрин Ласарус не се стърпя и дойде зад палатките, надявайки се да поговори с мен, докато още се мия, заврял глава в легена. Той не ме разпита, а просто искаше да разбере дали през нощта не се е случило някакво нещастие. После изчезна.

По това време Ласарус и няколко други дългоухи работеха при Арне в Рано Рараку, като вечер се прибираха на коне в пещерата на Хоту Матуа, за да ядат и да спят. Всичките ни местни работници получаваха дневни дажби, а онези, които живеяха в долината Анакена, получаваха освен това и остатъците от кухнята на лагера. Но днес Ласарус като че ли не беше доволен от своята дневна дажба. Когато се здрачи, той се промъкна при мен и ме помоли да му дадем една кокошка — истинска жива кокошка. Туземците често ми подаряваха живи пилета и онези, които не кудкудякаха и не кукуригаха на разсъмване, оставаха живи и се разхождаха между палатките. Но останалите загиваха при твърде загадъчни обстоятелства. Говореше се,

че виждали фотографа да се промъква крадешком между палатките, бос, по пижама, с малка пушка в ръка. Едно беше сигурно: той всекидневно проклинаше островитяните, които наводняваха лагера с кукуригащи петли и кудкудякащи кокошки.

Досетих се, че Ласарус е замислил нещо, и казах на домакина да му даде една от нашите кокошки. Домакинът се прокрадна към рояка кокошки, хвърли се по корем сред лудешки кудкудякащото гъмжило и успя да сграбчи един бягащ крак. Ласарус се върна доволен при мен, стиснал кокошката под мишница.

— Това означава „късмет“ — прошепна той щастливо. — Домакинът хвана бяла кокошка.

Преди да си отиде с бялата кокошка, Ласарус попита дали на другия ден ще може да се разходим с моторницата покрай брега: искал да ме заведе в пещерата си. Ласарус се съгласи да отведем фотографа и Бил, та късно вечерта капитанът отиде с джипа до селото, за да доведе Бил.

Когато се събрахме на кораба на другата сутрин, морето в залива беше необичайно гладко. Отведох Ласарус в склада; той искаше да му дам нещо, което да сложи в пещерата, защото, след като изнесем камъните, тя не бивало да остане празна. Помоли ме да му дам две неначенати топчета плат за рокли и някакъв друг дребен предмет. Той избра много внимателно цвета на плата, но по отношение на „дребния предмет“ веднага се съгласи с моето предложение да вземе една ножица. Предположих, че платът е за двете му по-възрастни сестри, а аку-аку трябваше да се задоволи с ножицата.

Спуснахме се по стълбицата в моторницата заедно с главния механик и моториста. Те трябваше да ни откарат до мястото, което щеше да посочи Ласарус. Отправихме се на запад, покрай скалите на северния бряг. Всички се радвахме, че морето е така тихо, та ще можем спокойно да слезем на брега. Но за наша изненада забелязахме, че колкото повече се отдалечаваме от Анакена, толкова по-силно се люлее лодката. Само Ласарус прие вълнението като нещо естествено и каза, че аку-аку винаги развихряли океана, когато някой отивал в пещерата си. Той седеше с изцъклени очи и се държеше здраво за лодката. Брегът беше висок и стръмен. Край него лежаха хаотично натрупани блокове лава, в които се разбиваха вълните. След малко Ласарус посочи една площадка, дълга около петдесет метра, която се спускаше

към морето между две огромни канари. Веднъж баба му дошла тук да лови риба и изненадала друга една старица, която миела и сушала пещерни камъни. Баба му отминала, като се престорила, че не вижда нищо. Но малко по-късно се върнала и другата жена също ловяла риба, а от камъните нямало и помен. Така Ласарус узнал, че там някъде има тайна пещера.

Скоро отминахме самотната вятърна мелница в долината Ханга-о-Тео, която някога е била гъсто населена, но сега е пуста. Малко по-късно Ласарус ни посочи друго място на дивия бряг, дълго около стотина метра. Тук някъде се намирала онази тайна пещера, от която братовчед му Алберто Ика взел плочките ронго-ронго, след което аку-аку го принудили да ги върне обратно в пещерата.

Ласарус едва успя да ни покаже това място и изведнъж се изплаши: видял хора на брега. Ние, останалите, не забелязахме нищо, но Ласарус, който денем виждаше като орел, а нощем като бухал, твърдеше, че различил четирима души, седнали на една скала. Защо ли бяха там и какво ли търсеха? Той се взираше непрестанно, докато заобиколихме следващия нос. Вълните постепенно ставаха все по-големи и всички видяхме, че при такива условия е безсмислено да се опитваме да слезем на брега. Направихме няколко кръга под стръмната скала, където се намирала пещерата на Ласарус, и той се опита да ни покаже една издатинка на извисяващата се над главите ни канара — там бил входът на пещерата. Ласарус ни каза, че това било „открита“ пещера, и продължи да сочи и да ни обяснява, докато всички си въобразихме, че я виждаме. Но когато проверихме кой какво вижда, не можахме да се споразумеем и най-сетне се предадохме.

Солената пяна заливаше лицата ни, когато главният механик обърна кормилото и пое към дома, а лодката се надигна и затанцува лудешки по развълнуваното море. Вълните ставаха все по-големи и по-големи; вятърът не се беше усилил, а само беше изменил посоката си. Да се държи прав курс беше невъзможно; кърмчията трябваше непрестанно да свива право към най-големите разпенени вълни, които идваха откъм открито море. Ласарус не продумваше, а само здраво се държеше в лодката. Всички останали следяхме с очи умелите ходове на кърмчията и всяка буйна вълна, а солена вода се стичаше по косите и лицата ни и дрехите лепнеха по телата ни като мокра хартия.

Малко преди да стигнем до вятърната мелница при Ханга-о-Тео, всички видяхме на ръба на платото четирима души, малки като точки. Трима от тях се качиха на коне и се отправиха в същата посока като нас, а четвъртият се обърна и препусна по другия път към селото.

— Това е братът на Алберто — извика Ласарус изненадано. — Другите трябва да са синовете му.

Скоро ездачите се изгубиха от погледа ни. Нямахме време да се чудим какво ли са правили там. След малко се показва експедиционният кораб, който също се люшкаше силно по вълните. Ревящи прибойни вълни ни проследиха чак до залива Анакена, където с гръм се разбиваха в брега.

Ласарус скочи на сушата, сякаш самият дявол го гонеше по петите. Всички заедно се отправихме мълчаливо към лагера, мокри до костите. Бил не беше по-малко сериозен от Ласарус и се опитваше да избърше солената вода от очилата си с мократа си носна кърпа. После ми каза поверително, че в лодката му станало лошо до смърт, но не посмял да се издаде от страх да не би Ласарус да го схване като лошо предзнаменование за посещението в пещерата.

Следобед отново се запътихме към пещерата. Но сега оседлахме четири коня и поехме по един дъвен път, който криволичеше покрай северния бряг между сипеите на платото. След като отминахме скрибуцащата вятърна мелница при Ханга-о-Тео, стигнахме до една част на пътя, където дъвният паваж беше съвсем запазен и приличаше на старинните пътища на инките в Перу. Малко по-късно Ласарус слезе от коня си и ни заведе до една скала, в която беше изсечена огромна виеща се змия с чашковидни вдлъбнатини по изпъкналия гръб. Той ни беше разказвал по-рано за това изображение, а и отец Себастиан веднъж спомена за него. Бил беше озадачен: на тези тихоокеански острови няма змии — откъде ли са взели дъвните скулптори този мотив?

След това минахме край една самотна статуя, която навремето била изоставена, когато я пренасяли към нейното аху на северния бряг. Мислех с удивление за проблема, който представлява транспортът на такава статуя. От мястото, където лежеше тя, до Рано Рараку имаше единадесет километра по права линия, а в тази хълмиста местност, където дори и язденето понякога беше трудно, разстоянието всъщност беше много по-голямо. Тук напуснахме дъвния път и продължихме

през дива камениста равнина по ръба на пропастта над морето. Безкрайният океан беше все още покрит с вълни с бели гребени. Докато се спускахме по стръмното корито на едно пресъхнало поточе, един от ремъците на стремената ми се скъса, но успях да го прикрия, за да не би Ласарус да забележи нещо, и продължих да яздя с едно стреме по насечения терен, който ставаше все по-непроходим и по-непроходим.

Когато наближихме целта си, забелязах, че Ласарус започна да нервничи. Той шибна коня си с пръчка и ме помоли да ускоря хода, за да пристигнем преди останалите. Излязохме на около двеста метра пред другите и стигнахме до два големи блока лава, където Ласарус скочи на земята, завърза коня си и ми каза да сторя същото. После съблече с бясна бързина ризата и панталоните си и остана само по долни гащи, грабна една навито въже и се втурна по склона към пропастта, като ме помоли бързо да се съблека и да го последвам с кокошката. Нямах понятие къде е кокошката и когато го попитах, той ми отговори раздражено и разсеяно, като продължи да тича надолу по склона. Видях, че на седлото му виси някаква стара торба; грабнах я и забързах подире му само по долни гащи. На стотина метра зад нас приближаваха другите двама, криволичейки с конете си между камъните.

Догоних Ласарус на самия ръб на пропастта. Без да се обръща, той ми заповяда нервно и неясно да изям трътката и да му дам един залък, когато се върне. После се спусна надолу по скалата. Попитах го объркано дали да изям трътката сега или да почакам, докато се върне, но не получих отговор.

В торбата намерих кокошката — оскубана, опечена и завита в бананови листа. Много трудно успях да разбере къде е главата и къде опашката на увитото в листата изкълчено тяло на кокошката. След като откъснах малката трътка, Ласарус се появи отново. Натъпках трътката в устата си и докато дъвчех, откъснах за него ивица от гърдите, която той погълна като див звяр, озъртайки се наляво и надясно. Колко странен беше този обред, който изпълнихме по долни гащи, застанали на самия ръб на пропастта! Другите двама стигнаха до скалите и слязоха от конете си. Ласарус ме помоли да откъсна няколко парченца от кокошката и да ги сложа на камъните. След като изпълних това,

сякаш си поотдъхна и каза, че сега може спокойно да изядем кокошката и да дадем на другите.

Ласарус все още беше нетърпелив. Той закачи примката на въжето на един кръгъл камък, който едва се крепеше от скалата посредством суха буца пръст, а после метна останалата част от въжето в пропастта. След това пак изчезна в бездната, без да се държи за въжето и без дори да провери дали е устойчиво. Погледнах надолу и попитах предпазливо дали въжето е достатъчно добре закрепено. Той ме погледна някак особено и каза, че сам той никога не си служел с въже, а пък аз от какво ли ще се страхувам, щом като и без това нищо не може да ми се случи.

Да, невинаги е приятно да минаваш за свръхестествено същество! Чувствувах страшна нужда от въжето, но не смеех да се докосна до него — толкова зле беше закрепено то. И така — по долни гащи като Ласарус — започнах внимателно да се спускам надолу, стиснал между зъбите си увитите в хартия ножици, тъй като той беше настоял да ги взема със себе си. Не съм алпинист и просто се ужасявах от това, което ми предстоеше. Плъзнах се надолу, докато пръстите на краката ми намериха опора върху някаква ужасно тясна издатинка; да намеря опора за ръцете си беше почти невъзможно. Под нас зееше бездна, дълбока четиридесет-петдесет метра, а долу, между назъбените блокове лава, се блъскаше и ревеше разпенена зелена вода. Отвъд се стелеше океанът — пуст и син, — но покрай скалите под нас сякаш се виеше и гърчеше някакво зелено морско чудовище; разпенено от ярост, то протягаше водни езици между острите си челюсти от лава, които зееха лакомо, за да лапнат всичко, което би могло да падне от канарата. Ужасно би било да се сгромолясаш в тази паст! Трябваше да се притискаме плътно о скалата, защото най-малкото невнимателно движение можеше да ни накара да изгубим равновесие. С изправен гръб и с леки стъпки Ласарус ситнеше странично по издатинката като въжеиграч и ми сочеше пътя. Изведнъж загубих всякакъв интерес към пещерата му и проклинах всички аку-аку, в това число и моето собствено, което беше ме забъркало в тая история. Единственото ми желание беше да се покатеря пак горе, докато не е станало късно. Но и на това не можех да се реша и продължих бавно да се спускам подир Ласарус по наклонената издатина, като притисках към скалата едната си буза, тялото и двете си разперени ръце, за да не се катурна назад.

Никога вече няма да се катеря по бельо из скали от лава! Нишките се закачаха по грапавата повърхност, така че собствените ми гащи ме приковаваха към скалата и през цялото време трябваше да дърпам и да тегля, за да се освободя.

Ако Ласарус би пожелал да има за пазач на пещерата някое наистина много злобно аку-аку, не би могъл да измисли нещо по-страшно от един невидим дух, поставен на тази тясна издатина, който да хваща посетителите за гащите в най-неудобните моменти — тъкмо тогава, когато искат да се прокраднат като сенки. А ето че докато напредвах на пресекулки, водейки непрестанна борба, за да се освободя, Ласарус ситнеше грациозно на пръсти без нито една драскотина.

Спускайки се в зигзагообразна линия, на едно стръмно място отново се натъкнахме на въжето, което висеше свободно до следващата издатина. Тук трябваше да си помогна с него, но вкопчвах пръстите на ръцете и краката си в скалата, като отпусках колкото е възможно по-малка част от тежестта си на въжето, докато стигнах стъпалцето, където стоеше Ласарус. Той се притискаше към стената, прав като часовей, и сякаш нямаше намерение да мръдне оттам. Мястото беше съвсем неудобно за спиране: стъпалцето беше около тридесет сантиметра широко и едва-едва имаше място за двама ни един до друг, опрели гръб в скалата.

Тук нямаше никаква пещера. Ласарус стоеше неподвижно, притискаше се о канарата и ме гледаше втренчено със загадъчен израз на лицето. Изведнъж се пресегна и каза бързо:

— Подай ми ръка!

Не можеше да поиска от мен нещо по-страшно в този миг, когато стоях с ножиците в уста, вкопчен в скалата и с раздрани гащи. Притиснах се така силно към стената, че усетих как грапавата лава се врязва в гърба ми като остри корали, и му протегнах дясната ръка. Той я сграбчи здраво.

— Обещай ми да не продумаш пред никой островитянин за това, което вършим сега — помоли той настоятелно. — Може да го кажеш на твоите хора, но те трябва да си затварят устата, докато са тук.

Той не пусна ръката ми, а добави, че ако името му се спомене във връзка с тази история, сестрите му щели да побеснеят от яд. След като напусна острова, можело да говоря свободно, защото, ако в селото

пристигнат някакви слухове чрез „Пинто“, той щял просто да каже, че е направил копия, и след няколко месеца всичко щяло да се забрави.

Обещах да изпълня молбата му. Той пусна ръката ми и ме помоли да се наведе над пропастта и да погледна надолу. Протегнах се навън, колкото посмях, и погледнах с ужас острите блокове лава между развихрената пяна. На около един човешки ръст под нас имаше малко стъпалце, подобно на това, върху което стояхме сега, а под него скалата пропадеше отвесно до долу.

— Е, къде е входът? — попита Ласарус с явна гордост.

— Невъзможно е да се каже — признах аз. Единственото ми желание беше всичко това да свърши по-скоро.

— Там под краката ти — каза той, като посочи малкото стъпалце под нас. Той ме поддържаше и аз предпазливо се наведох, колкото можах по-напред. Но пак нищо не видях. — Не можеш да се добереш до отвора, ако не направиш точно каквото ти кажа — продължи Ласарус и там на стъпалцето ме подложи на учебен курс, какъвто не съм преминавал от времето, когато стоях пред първия си учител по танц. Каза ми да започна с левия крак и после да повторя цяла серия от стъпки и полузавъртания, след което да коленича и накрая да се просна по корем на долното стъпалце. Ласарус ме помоли да почакам, където съм, докато той ми демонстрира трудните танцови стъпки, необходими, за да се стигне благополучно до пещерата. Видях как постави ръцете и краката си, как се извъртя на стъпалцето, за да може да коленичи и да легне по корем; след това се виждаха само ритациите му крака и най-после Ласарус изчезна.

Останах сам и усетих по-силно от преди как прибоят изпълва въздуха със своя грохот. Неколкостотин метра на запад, където брегът завиваше, забелязах фотографа. Той стоеше на самия ръб на платото и снимаше залятия от късното следобедно слънце пейзаж. Океанът все още беше покрит с бели хребети — там някъде обикаляхме сутринта, пак без да видим тази проклета пещера.

После на долното стъпалце се появи ръка, която държеше някаква ужасна каменна глава, последвана от главата и тялото на Ласарус, и той повтори бавно в обратен ред същите внимателно заучени стъпки и завъртания, докато пак стигна при мен на издатинката.

— Ключът — промърмори Ласарус и ми подаде каменната глава.

Пак трябваше да се притисна силно към стената, защото Ласарус ме помоли да му дам ножицата. Трябваше да я извадя от устата си и да му я подам, докато в същото време той сложи „ключ“ в другата си ръка. Този „ключ“ имаше човешки образ, с големи изцъклени очи, брада и зловещо изражение, но от тила му почваше хоризонтален дълъг врат като на животно. Ласарус ме помоли да сложа „ключ“ на една мъничка издатинка до главата си и след това беше мой ред да започна ужасния танц надолу към пещерата.

Имаше толкова малко място за движение, че скоро осъзнах необходимостта да следвам указанията на Ласарус с всички подробности. Когато се бях извъртял така, че можах да се отпусна на четири крака на долното стъпалце, видях за пръв път входа на пещерата, скрит под една издатинка. Отворът беше тъй малък — не можех да си представя, че някой би могъл да се вмъкне през него. Откривателите на пещерата вероятно са живеели съвсем наблизо и са имали достатъчно време, за да изследват всяка педя земя наоколо. Ласарус беше ми казал, че пещерата се казва Моту Таваке, което значи „Скала на тропическата птица“, а местността се нарича Омохи и се намира в подножието на Ваиматаа на равнината Ханга-о-Тео. Пещерата принадлежала на Ха-туи — дядо на майката на Ласарус.

Стоях на четири крака върху мъничката издатина, а малкото отворстие в скалата се намираше на друга, още по-малка издатинка на същото равнище, но малко встрани. За да стигна до него, трябваше да се протегна напред и да сграбча ръба на другото стъпало. Легнах по корем и вмъкнах ръцете и главата си в дупката над едната издатина, а коленете и краката ми лежаха още на другата. Коремът ми беше надвиснал над бездната и прибоя. Дупката, през която се мъчех да се вмъкна, беше толкова тясна, че гащите ми се смъкнаха на няколко пъти. Скалата дереше и режеше гърба и бедрата ми, защото почти нямаше пясък, а само грапава твърда лава.

Най-напред не можах да различа нищо освен ужасно тесен ход и в дъното някаква бледа светлина. Дълго време лежах над пропастта, ритайки с крака, а когато най-сетне вмъкнах и ходилата си, усетих, че проходът мъничко се разшири, но таванът си остана нисък. Започнах да различавам около себе си разни очертания, а после открих до ухото си една скулптура, представляваща две галещи се гургулици. От другата ми страна се появи малка статуетка от същия тип като

великаните от Рано Рараку. Проврях се по-навътре и ходът се разшири: след малко можах да седна и да се огледам в пещерата, в която от някаква невидима дупка проникваше светлина. Покрай стените върху самата суха скала стояха или лежаха гъсти редици странни скулптури. Тук нямаше рогозки, нито пък сено. На няколко метра пред мене пътят беше препречен от голяма фигура, несъмнено от мъжки пол. Тя стоеше с разкрачени крака, прегънати колене и заплашително издигнати ръце и беше обкръжена от множество други фигури. Зад нея имаше малко стъпалце и на по-ниската плоскост лежаха два човешки скелета. Малка дупчица в дясната стена пропускаше бледа светлина върху разпадащите се кости и осветяваше смътно очертанията на призрачната съкровищница. Изведнъж чух някакво дихание. Чух го така ясно, сякаш някой дишаше в ъгъла до мене. Това беше Ласарус, който се промъкваше през тесния отвор. Акустиката беше невероятна: чувах дори как кожата му се търка в острата лава. Ласарус влезе, без да извърши някаква церемония, и преклени до мен. Големите му очи и зъбите му се белееха в тъмнината. Беше си пак такъв, какъвто го знаех от нощните му посещения в палатката. Той посочи голямата фигура с разкрачените крака и застрашително вдигнатите ръце, която стърчеше над другите, тя напомняше за регулировчик на движението, който управлява всичките тайнствени фигури, застанали около него и покрай стените на пещерата чак до изхода.

— Това е най-важният камък — обясни Ласарус. — Той е главатар на пещерата, древен крал.

Ласарус не знаеше нищо за останалите фигури; на всичките ми въпроси само повдигаше рамене и отвърщаше „не знам“. Единствените предмети, за които говореше с увереност, бяха два плоски каменни диска със симетрични символи по тях: той заяви, че представляват слънцето и луната. Нищо не ни караше да шепнем, но атмосферата и акустиката в пещерата бяха такива, че ми се струваше естествено да говорим със сподавени гласове.

След като попълъзя малко с мен из пещерата, Ласарус пак се измъкна навън през входа, за да доведе Бил. Не исках да карам фотографа да предприема това рисковано спускане. Мина известно време и после чух гласа на Бил, който шепнеше някакви проклетия в тесния ход. Бил беше израснал в сърцето на Скалистите планини и пропастите не му правеха впечатление, но в планините на Уайоминг

нямаше такива проклети миши дупки. Той успя да се провре и седя мълчаливо известно време, като се оглеждаше слепешката. Но изведнъж откри всичките фигури около себе си и нададе вик. Веднага след него дойде Ласарус с електрическото фенерче и така можахме да разгледаме по-добре всяка фигура. Докато голям брой от камъните в пещерата на Атан бяха издраскани и изтрити от миене и чистене, по нито една от фигурите в пещерата на Ласарус нямаше драскотина или други повреди. В пещерата на Атан изпитвах чувството, че влизам в тайната приемна на магьосник, с рогозки по полиците и купища сено по пода, а тук всичко приличаше на запуснат склад.

Попитахме Ласарус дали мие камъните. Не, нямало нужда, защото тук не растяло нищо; пещерата била съвсем суха благодарение на въздушното течение.

Забелязахме, че през малката дупка струи студен сух въздух, а по твърдите като желязо стени, дори и върху разпадащите се кости на скелетите нямаше и следа от зеленина, докато при входа на пещерата на Атан имаше тънък слой мухъл и мъх.

Докато бяхме в пещерата, изгубихме всякаква представа за времето. След като избрахме няколко от най-интересните скулптури, Ласарус и Бил се измъкнаха навън, за да ги поемат, а аз трябваше да се опитам да избутам камъните през тесния ход, без да ги издраскам. Но по-лесно речено, отколкото сторено! Както лазех по корем, беше невъзможно да пренеса скулптурите, без да се повредят, ако не държа в другата си ръка фенерче, а тогава ми трябваше трета ръка, за да пълзя напред. Едва сега разбрах с какво умение Ласарус е лазил и се е катерил тук сам нощно време, без да издраска нищо освен муцуната на един-единствен звяр. Най-сетне се добрах до изхода на пещерата с няколко камъка, които придвижвах сантиметър по сантиметър пред себе си. Там чух тревожните викове на Бил, но думите му се загубиха в шума на прибоя. Скулптурите ми препречваха пътя и преди Ласарус да ги поеме, не можех да мръдна напред. Надникнах иззад скулптурите и ми се стори, че виждам ръката му, но тогава изведнъж разбрах какво се е случило: навън цареше мрак. Нощта беше настъпила.

Ласарус извади камъните един по един и ги подаде нагоре на Бил. Когато отворът се освободи, изпълзях навън и просто не можах да позная местността. Очертанията на канарата едва личаха в бледата светлина на новата луна. Когато най-сетне се добрах благополучно до

платото, цялото ми тяло беше настръхнало и коленете ми трепереха. Опитвах се да се утеша с мисълта, че това е само от студа. В пещерата беше студено, а от това, че се катерих гол в нощния вятър, не ми стана по-топло. Докато Бил и аз се изкачвахме, Ласарус слезе още веднъж, за да остави в пещерата двете топчета плат.

Навлякохме бързо дрехите си и докато се наслаждавахме на горещото кафе от термоса, фотографът се възхищаваше от нощния ни улов. Забелязах, че Ласарус започна да покашлюва, а и Бил ми призна, че не се чувства много добре. Знаехме, че от няколко дни в селото върлува донесения от „Пинто“ грип — коконго. Макар, че още не беше така силен, както обикновено, вече се очертаваха няколко по-сериозни случая. Много се безпокоях Бил или Ласарус да не се разболеят тъкмо сега, защото тогава Ласарус би станал още по-суверен от преди, вместо постепенно да преодолее наследения страх от аку-аку и табу. Бил имаше анорак, та дадох моя на Ласарус, а на гърба си сложих чувала с безценната плячка. Преди да отидем при конете, Ласарус провери да не са останали по земята парчета хартия или други следи, а после нашият малък керван се отправи към дома в бледата лунна светлина. Чувалът беше тежък, а местността невероятно силно насечена, та съвсем не ми беше лесно да се задържа върху гърба на коня само с едно стреме. Но когато стигнахме до древния път, се изравних с Ласарус и му казах:

— Видя ли сега, че в пещерата няма аку-аку, което да ни желае злото?

— Това е, защото слязох пръв и казах нужните думи — отвърна Ласарус спокойно.

Никога не узнах какви думи е казал Ласарус, нито пък защо беше нужно да се събличаме, когато ще слизаме в пещерата, където има непрестанно течение. Може би това аку-аку беше старомодно и свикнало да вижда само посетители с набедреници. Не посмях да запitam, защото Ласарус смяташе, че всичко за аку-аку ми е така добре известно, както и на него — ако не и доста по-добре.

Продължихме да яздим в мълчание, а копитата на конете ни звънтяха в мрака по павираната част от пътя. Веднага след това чухме тихото скърцане на самотната вятърна мелница при Ханга-о-Тео. Гонещите се по небето облаци закриваха от време на време месечината, която надничаше любопитно в чувала ми, а нощта беше

пълна с тайни. Вятърът беше хладен и ние пришпорихме конете си, без да ги напоим при мелницата.

Защото Ласарус кашляше.

[1] Жертвоприношение за умилюване на злите духове (исп.). — Б.пр. ↑

[2] SAS — Скандинавска въздухоплавателна компания. Става дума за пътните чанти, които се раздават на пътниците преди излитането. — Б.пр. ↑

[3] По този начин незаменното съдържание на тетрадката беше спасено за поколенията, защото в една тъмна нощ, след като експедиционният кораб замина, селският предводител забягнал с малката си лодка в открито море. Съдбата му е неизвестна. Може би тетрадката все още е скрита в пещерата му, чийто вход вече не се знае. А може би е придружила своя притежател в далечния океан. — Б.а. ↑

[4] Chef de cuisine (фр.) — главен готвач. — Б.пр. ↑

ГЛАВА IX

СРЕД БОГОВЕ И ДЯВОЛИ В ПОДЗЕМНИЯ СВЯТ НА ВЕЛИКДЕНСКИЯ ОСТРОВ

В ония дни, когато проникнахме в тайните пещери, по Великденския остров наред с всички аку-аку бродеше опасен призрак. Откакто се появи преди няколко седмици, той ходеше от дом на дом и никой не можеше да му затвори вратата си. Той ставаше все по-дързък и скоро се появи и между нашите хора в Анакена. Прониквайки през устата и носа, той беснееше из цялото тяло. Беше пристигнал на острова като таен пасажер с „Пинто“ и слезе скришом на брега под името коконго.

Кметът само два пъти ходи в своята пещера за камъни и коконго вече похлопа на вратата му. Той се крепи няколко дни, макар че се чувствуваше зле. След това легна. Когато отидох да го видя, заяви ми с весела усмивка, че обикновено коконго върлувало много по-силно и че скоро щял да оздравее напълно. Една седмица по-късно пак минах да го видя. Тогава лежеше в селската болница. Обадох се на новия селски лекар, който беше пристигнал с „Пинто“, за да отмени предишния. Той ме заведе в малката болнична стая, където лежаха болните от коконго и кашляха. Не можах да открия кмета между тях и тъкмо започнах да се безпокоя, когато в един ъгъл се надигна на лакти някакъв съсухрен старец и каза с хрипкав глас:

— Ето ме, сеньор Кон-Тики. Изпаднах в ужас, когато го видях.

— Пневмония — пошепна лекарят. — За малко не умря, но мисля, че ще го спасим.

Кметът лежеше блед, с хлътнали страни, а по тънките му устни играеше особена, принудена усмивка. С немощно движение той ме извика до леглото си и прошепна на ухото ми:

— Всичко ще се оправи. Когато оздравея, ще извършим заедно велики дела. Внучката ми умря вчера от коконго. Тя ще ме напътствува

от небето. Знам, това не е отмъщение. Само почакай, сеньор, ще извършим велики дела.

Напуснах болницата с натежало сърце. Как страшно беше да видя веселия кмет в такова състояние! Как странно изглеждаше той! Дори не разбрах какво искаше да ми каже. Може би особеността израз в очите му и чудноватите му приказки се дължаха на температурата? Разбира се, чудесно беше, че този иначе тъй суверен човек не смяташе болестта си за отмъщение на своето аку-аку, но все пак това беше много странно.

Дните минаваха. Епидемията от коконго не взе други жертви освен внучката на кмета, а и той скоро се оправя достатъчно, за да се прибере у дома си. Когато го посетих, той пак се усмихна със същата загадъчна усмивка. Температура вече нямаше, а повтори всичко, което беше ми казал в болницата. През първите няколко седмици беше твърде отпаднал, за да се върне при нас и при своите приятели в пещерата в Анакена. Стоеше си у дома при жена си, а ние редовно му пращаме масло и друга питателна храна, за да му помогнем да понапълнее.

Най-младият брат на кмета — малкият Атан — мина между капките. Той въобще не се зарази от коконго и постепенно се отърси от вярата си в отмъщението на аку-аку. Като се освободи не само от задълженията, а и от угрозите, свързани с пещерата, вместо наказание получи толкова голямо възнаграждение, че можеше в бъдеще спокойно да посрещне всякакви трудности. Според местните понятия той сега беше заможен човек, но беше скрил дрехите и парите под земята в големия сейф на природата. Макар животът на кмета известно време да висеше на косъм, Атан не си обясняваше болестта на брат си като пещерно наказание; той дори и не подозираше, че кметът ми е носил камъни от своята пещера и непрекъснато ме съветваше, щом онзи оздравее, да го поразпитам за нея, защото била най-забележителната от всички пещери.

Ласарус едва не се разболя. На сутринта след посещението в неговата пещера той пристигна рано-рано пред палатката ми и ме попита, кашляйки и прегракнал, как се чувствавам.

— Отлично — казах аз и лицето на Ласарус светна. Добре, че не ме попита за Бил, защото той пък съвсем не беше здрав. В продължение на два-три дни Ласарус кашляше и гълташе лекарства, а

после се съвзе напълно, без дори да легне на легло. Той също отнесе в пещерата си възнаграждение за себе си и за своите сестри.

Докато селският лекар се бореше с коконго в Хангароа, лекарят на експедицията се занимаваше с нашите работници, които вече възлизаха на стотина души. Бяхме се запасили с антибиотици и други лекарства, които все повече се нравеха на нашите местни копачи. Освен това те много обичаха хапове против главоболие и ако не си отваряхме очите, ги гълтаха като бонбони. Така изживяхме една вълна от коконго подир друга и скоро започнахме пак да се чувствуваме сигурни. Но бедите рядко идват сами и тъкмо тогава се случи нещо, което вдигна голям шум в селото.

В деня, преди да се разболе, кметът преживял две големи тревоги. Най-страшно било, когато капитанът напълнил джипа с монахини в бели раса, а кметът седял до тях с цял чувал пещерни камъни. Но преди капитанът да пристигне, кметът седял в стаята си, обкръжен от пещерни камъни, и очаквал колата. Неочаквано през вратата влязъл Гонсало и зърнал един каменен омар, който кметът не успял да скрие.

— Той е старинен! — възкликнал Гонсало и жадно сграбчил скулптурата на пода.

— Не, нов е — излъгал кметът.

— Но аз виждам, че е стар — казал Гонсало подозрително.

— Аз сам го направих — настоял кметът. Най-сетне Гонсало бил принуден да отстъпи.

Когато пристигна с джипа в лагера, кметът веднага ми разказа за случката с Гонсало и повтори, че по никакъв начин не трябва да казвам на когото и да било, че е взел камъни от семейната пещера.

— Сеньор Гонсало непременно знае нещо — каза кметът недоверчиво. — Той едва повярва, когато му казах, че аз съм направил омара.

По-късно в палатката ми дойде Гонсало и ми разказа същата случка. Той смяташе, че е разкрил цялата тайна на пещерите.

— Кметът те мами — каза Гонсало. — Видях един изумително хубав омар у него и той призна, че сам го е правил. Трябва да внимаваш, ако дойде и ти каже, че тази скулптура е от пещерата.

Гонсало се изненада, когато чу, че кметът вече ми е донесъл омара, а на всичкото отгоре ми е разказал и за посещението на

Гонсало.

Сега кметът стана подозрителен и за да се прикрие, непрестанно разправяше, че сам прави чудновати каменни скулптури. Когато го хвана коконго и го повали на легло, Гонсало и Ед една вечер го посетили в дома му. До градинската портичка срещнали зетя на кмета, Риророко. Едва успели да го поздравят и той започнал да хвали кмета за уменията му да вая камък; имал специални инструменти, с които правел оари, животни и лодки, а после ги миел и ги шибал с бананови листа, за да изглеждат стари.

Нито Ед, нито Гонсало били питали за камъните на кмета и затова още повече се изненадали от това откровено признание и веднага ми разказаха какво са научили. В това време кметът лежеше безпомощно на легло с висока температура и не беше в състояние нито да прави фигури, нито пък да взема други от пещерата. Но Гонсало, който тогава живееше в селото и работеше с Бил във Винапу, се въртеше между туземците и слухтеше с надеждата да научи нещо ново.

По същото време оздравя красивата съпруга на младия Естебан — волевата жена, която ми изпрати първите пещерни камъни. Тя се излекува от своето страдание и ходеше всяка вечер с Естебан в пещерата, за да вземат каменни фигури, които складираха в една заключена барака. Не пожелах повторно да ме заведат в семейната пещера — първата, за която научих. Вместо това жената ми даде важни сведения за някои камъни, които произхождаха от пещерата ѝ.

Казах на Гонсало, че очаквам цял товар скулптури от нейната пещера. Една вечер, когато се разхождал близо до дома на Естебан, Гонсало забелязал зад къщата на съседа му купчина камъни от лава. Тлеещото му съмнение пламнало. Гонсало бил твърдо убеден, че Естебан ги е оставил там, за да прави от тях скулптури, и решил да действа.

На същия ден в селото се случи нещастие. Една жена седяла пред къщата си и топяла свинска мас в голям котел, а малкото ѝ момченце тичало и играело около нея. Изведнъж детето се спънало и паднало надолу с главата в горещата мас. Майката го грабнала и се втурнала в болницата, където го завили в памук и превръзки.

На другия ден при мен пристигна с мрачно лице Енлике, същият, който по-късно дойде с нас в пещерата на Атан. Няколко дни преди това и той беше ми донесъл малка торба с пещерни скулптури. Знаех,

че Енлике е чичо на пострадалото дете и мрачният му вид подсказваше, че възнамерява да ме обвини за нещастията, тъй като го бях убедил да отиде в пещерата. Нещата се усложниха. На този остров почти всички бяха сродени по един или друг начин и всяко нещастие можеше да се изтълкува като наказание за онзи, който е престъпил някое табу.

Енлике ме помоли да отида с него зад току-що изправената статуя.

— Случи се нещо ужасно — започна той с тих глас. — В селото се вдигна голям шум. Естебан и жена му лежат по цял ден в къщи и плачат. Сеньор Гонсало казал, че са измамили сеньор Кон-Тики и че самите те са правили камъните.

— Глупости — казах аз. — Няма за какво да плачат. Качи се на коня си и кажи на Естебан и жена му, че всичко е наред. Аз не се сърдя.

— Нищо не е наред — каза Енлике отчаяно. — Скоро цялото село ще се обяви против тях. Ако камъните са нови, хората ще се сърдят на Естебан и жена му, че са се опитали да измамят сеньор Кон-Тики. А ако са стари, всички още повече ще им се разсърдят за това, че са изнесли вещи от семейната пещера. Сега всички просто трябва да им се разсърдят.

Енлике не спомена нищо за детето, което беше паднало в казана. Той явно смяташе това за нещастие на брат си, а не за свое. А брат му не ми беше носил никакви камъни, макар и по-късно да научих, че и той имал пещера.

Тогава тъкмо запечатвах пресни мостри от цветен прашец и не можех да напусна палатките, но на следната вечер капитанът ме откара в селото и отидохме в колибата на Естебан. Той седеше на една пейка, а жена му лежеше на леглото. Очите и на двамата бяха зачервени от плач. Поздравихме ги дружелюбно, но Естебан още преди да проговори, отново се обля в сълзи. След това ми каза, че от две денонощия нито спали, нито яли, а само плакали. Сеньор Гонсало казал, че Естебан прави фалшиви камъни, за да изиграе сеньор Кон-Тики. В съседния двор видял куп камъни и решил, че Естебан е събрал материал, за да прави скулптури. Но той не видял, че съседът издига пристройка към къщата си и използва камъните за стената.

Постарах се поне малко да ги утеша. Бяхме им донесли няколко подаръка и когато си тръгнахме, те обещаха да хапнат, да си легнат и

да се опитат да забравят цялата история.

Спуснахме се по улиците и почукахме на вратата на кмета. Когато влязохме, го заварихме на легло и съвсем угнетен. Дошла при него властната му леля Таху-таху. Извън себе си от яд, тя му каза, че до нея достигнали слухове, че той ме мами. Кметът, каза тя, бил добро момче, а сеньор Кон-Тики също бил добър човек — затова не бивало да ми продава подправени камъни. Той не могъл да й каже, че ми е дал стари камъни, защото тя още не му била позволила да изнесе нещо от семейната пещера на Ороройна. Затова само й отговорил, че е болен и щом оздравее, ще й обясни всичко.

— Други хора не се сърдят дълго — каза кметът. — Но старици като нея, ако се ядосат, могат по три дни да не продумат.

Той дал на леля си едно парче плат и кутия цигари, но тя ги тръшнала на пода и каза, че няма да вземе нищо, което е получил чрез имама. Едва когато обяснил, че тия неща не са негови, а са приятелски подарък от мене за нея, старицата ги вдигнала от пода и се втурнала към вратата.

Опитахме се да поуспокоим болния кмет, но само си губехме времето. Старата леля била от предишното поколение и това й давало особени права, а и мъдростта на старите трябвало да се уважава. Таху-таху била опасна жена. Разяряла ли се, можела да убие човек, като закопае една кокоша глава.

Слуховете около Естебан и кмета вдигнаха голям шум в селото. Много островитяни дойдоха при нас и ни уверяваха, че на острова няма тайни пещери: не бивало да вярваме на тези истории. А дори някога да са съществували такива пещери, входовете им отдавна били загубени. Ако някои хора ми донесат скулптури, трябвало да зная, че самите те са ги правили: подобни неща на острова нямало. Някои от хората, които отричаха съществуването на пещерите, говореха искрено — личеше, че вярват в това, което казват. Но други създаваха тъкмо обратното впечатление, като проявяваха нервност в усърдието си да ни разубедят. Неколцина старци особено упорито се стараеха да ни втълпят, че на острова днес няма нищо друго освен овце и статуи.

В продължение на няколко дни всички, които имаха връзка с островитяните, предпазливо се опитваха да разрешат тази загадка, но получените сведения си противоречаха и взаимно се изключваха.

Един ден Ед слезе при нас от Оронго и заяви, че по негово мнение на острова вероятно има тайни семейни пещери — само че трябва да се пазим от имитации. Той успял да разбере от своите местни работници, че според обичая, всичко, което се държи в пещерите, се изнася от време на време, за да изсъхне. Някои от предметите били увити в листа от тотора.

Бил също се беше объркал от слуховете, които се носеха из селото. За да получи по-достоверни сведения, той напусна къщата на губернатора и си нае квартира у едно местно семейство. Един неделен ден ме спря пред църквата и ми прошепна:

— Обещал съм да мълча, но все пак ще ти кажа едно нещо: на тоя остров наистина има тайни пещери и в тях се съхраняват точно такива предмети, каквито си получил.

След това при мен дойде Гонсало. Той отдавна съжелявал за шума, който бил вдигнал в селото. Тогава бил искрено убеден, че е открил някаква измама с пещерните камъни, но сега на самия него се случило нещо, което го накарало да промени мнението си. Някакво местно момче му признало, че една старица го пратила да слезе в тайна пещера при Ханга Хему, откъдето жената искала да вземе скулптури за сеньор Кон-Тики. В първото помещение на пещерата момчето намерило една каменна кокошка — един вид „ключ“ на пещерата — и два черепа. Но тунелът към следващото помещение бил затрупан от свлекли се камъни и момчето не успяло да стигне до мястото, откъдето трябвало да вземе няколко фигури, увити в тотора.

Като чул тази история, Гонсало така се запалил, че не пуснал момчето, докато не обещало да му покаже къде се намира пещерата. Гонсало заварил пещерата точно както я описало момчето — с двата черепа и един изкуствен отвор в страничната стена, където тунелът, който водел по-навътре, бил затрупан. Но открил и нещо друго — че някой е бил там след момчето и отчаяно разкопавал пода и тавана над мястото, където скалата се свлякла. Гонсало успял да се провере още три метра навътре в една цепнатина над това място и в края на цепнатината видял, че някой е пробил дупка към долния тунел. Той проверял ръката си през дупката и сграбчил цяла шепа рохкава пръст, в която имало парчета изгнила тотора. Някой отишъл там преди него и извадил старинни предмети, опаковани в тотора.

Попитах Гонсало дали знае коя е тази старица. Да, той знаеше — майката на Аналола.

За мен това беше много ценно откритие. Майката и сестрата на Аналола бяха онези жени, които със зъби и нокти защитаваха четирите големи кръгли каменни глави, когато младоженците ги намериха в полето край селската ограда и искаха да ми ги продадат. Тогава старицата яростно ги обвини, че са крадци на нейното семейно имущество и много се зарадва, когато, без да се докосна до четирите глави, наредих да ги обърнат пак с чудноватите им лица надолу. Дали сега не искаше да ми се отблагодари, като ми подари камъни от своята пещера?

Благодарих на Гонсало за това важно съобщение и напуснах селото заедно с капитана. Седях в джипа и неволно се усмихвах. Така значи! Майката на Аналола имала пещера! Чудесно — имах особено основание добре да запомня това.

Вечерното слънце беше вече потънало в океана и навред се бе стъмнило. На път към дома трябваше да спрем в овцефермата Ваитеа, за да вземем вода за лагера. Аналола беше ръководителка на фермата и винаги когато отивахме за вода, излизаше, за да си побъбрим. Тя беше най-влиятелната жена на острова — умна и хубава, с разпуснати черни коси и усмихнати кафяви очи. Може би носът и беше малко широк, а устните — твърде дебели, за да спечели конкурс за красота в нашата част на света, но тук, в Тихия океан, тя беше некоронована кралица на Великденския остров. Беше способна и честна и всички я уважаваха.

Когато спряхме пред чешмата до стената на Ваитеа, Аналола и две нейни приятелки излязоха с фенер, за да ни помогнат да наточим водата. Обикновено капитанът идваше сам за вода и през последните няколко дни Аналола непрестанно го занимавала с това, как кметът измамил сеньор Кон-Тики.

— Такива работи като тайни пещери не съществуват. Никой на острова не притежава каменни фигури — заявила Аналола. — Аз съм родена тук и тук съм прекарала целия си живот, капитано. Кажи на сеньор Кон-Тики, че не бива да вярва в подобни глупости.

Аналола беше честна жена, която не се занимаваше с празни приказки, и най-сетне капитанът действително започна да се съмнява.

— Нали разбираш, щом като Аналола казва... — размишляваше капитанът с тревожен поглед. — А кметът си пада малко мошеник.

Аналола беше — както казваха островитяните — „дете на нашето време“. Беше наследила твърде малко от характерните черти на своите деди. У нея цивилизацията се изразяваше не само в облеклото и в обноските ѝ. И въпреки това един път видях искра на суеверие в кафявите ѝ очи.

— Вярно ли е, че разговаряш с една каменна статуя? — попита ме тя веднъж, след като кметът, Ласарус и аз намерихме китовете около нашето „аху“ в Анакена. — Майка ми твърди, че нощем в палатката ти идва една каменна статуя и ти казва къде да търсиш.

— Глупости — отговорих аз. — Как може една каменна статуя да влезе в палатката ми?

— А защо не, някоя малка би могла да влезе — каза Аналола. Сега тя зъзнеше във вечерния хлад и държеше фенера, докато вмъкнахме маркуча в отвора на варела.

— Как е майка ти, Аналола? — попитах предпазливо.

— Странно, че ме питаш за нея. Тя току-що пристигна във Ваитеа и сега лежи в леглото ми.

Хванах Аналола кротко под ръка и шепнешком я помолих да дойде с мен зад колата, докато другите пълнят варела. Беше ме осенила една мисъл. Познавах буйното въображение на полинезийците и склонността им да говорят с неясни, алегорични намеци за свещени неща, за които не беше прието да се споменава открито. Освен това знаех от Гонсало, че майката на Аналола е взела от своята пещера една каменна кокошка, и предполагах, че там вероятно има и скулптура на куче. Такива фигури имаше и в пещерите на кмета, Ласарус и Атан.

Застанахме под едно тъмно евкалиптово дърво.

— Аналола — прошепнах аз и тя ме погледна мило. — Иди при майка си, поздрави я от мен и ѝ кажи: „Кокошка е добре, но куче е по-добре“.

Аналола изглеждаше, като че ли е паднала от луната. Тя дълго време ме гледа втренчено с отворена уста, а после бавно се изкачи по стъпалата и изчезна в къщата. Варелът се беше напълнил, махнахме на другите вахини и потеглихме към Анакена.

На другата вечер капитанът отиде за вода както обикновено и се върна в лагера с подробен доклад. Аналола веднага му съобщила всичко, което се случило предишната вечер, и капитанът ми възпроизведе разказа ѝ с нейните думи. Казала му, че когато съм ѝ

заговорил тихо в нощта, сърцето ѝ подсказало: „Ето, сеньор Кон-Тики иска да ме люби“. Но после, когато съм ѝ прошепнал, че кокошка е добре, но куче е по-добре, тя си помислила: „Сеньор Кон-Тики сигурно е пил много вино“. Въпреки това влязла при майка си и ѝ предала известието. Никога майка ѝ не била се държала тъй особено. Тя се надигнала изведнъж в леглото и отговорила:

— Та нали затова съм тук, за да отида в пещерата с теб и с Даниел Ика.

Аналола била потресена. Такова нещо още никога не било ѝ се случвало. Майка ѝ се падала *мама-тия* на Даниел Ика — леля по баща. Аналола така се развълнувала от думите на майка си, че цяла нощ не могла да заспи. На другия ден майка ѝ я помолила да ѝ даде две кокошки, парче агнешко и четири свещи. На въпроса на Аналола, дали очаква гости, майката изобщо не отговорила.

На следващата вечер капитанът се върна с нов доклад: Даниел Ика пристигнал във Ваитеа предишната нощ и преспал в овцефермата. Аналола надзърнала през ключалката и видяла, че майка ѝ също е в стаята. Двамата се уговаряли за посещението в пещерата и Даниел успял да убеди леля си да не водят Аналола със себе си. Казал, че тя ще им донесе „нешастие“, защото е дете на нашия век, и ще издаде тайната на всеки, който спечели нейното благоволение.

Решили да отидат в пещерата след две нощи и се споразумели къде да изкопаят уму, за да изпекат кокошките. Аналола подразбрала, че пещерата се намира във Ваи-тара-кай-уа, точно на запад от долината Анакена.

— Чудно! — каза шеф-механикът, когато капитанът повтори тази история на обед. — Ние с втория машинист често се разхождаме вечер до мястото, което носи това особено име. Там е толкова хубаво — има малка зелена горичка. По клоните на дърветата обикновено седят диви кокошки. Всеки път срещаме там стария Тимотео — онзи същия, който направи тръстиковата лодка. Казва, че нощува там, защото извънредно много обича кокошки.

Нощният пазач на кораба каза, че през последните няколко дни забелязвал сутрин лек дим в онази посока.

Настъпи нощта, когато майката на Аналола и Даниел Ика щяха да се промъкнат в пещерата. На другата сутрин те се върнаха мрачни. Аналола ми разказа, че изпекли кокошките някъде на платото, но в

пещерата не слезли, защото заварили при Ваи-тара-каи-уа някакъв човек, който прекарал там цялата нощ. Точно същото се случило и на следващата вечер. Този път обаче те видели, че тайнственият човек е старият Тимотео, и се досетили, че вероятно и той има там някаква пещера, която пази от хората на Кон-Тики. Майката на Аналола решила да направят трети опит и ако пак не сполучат, това щяло да означава, че не трябва да ходят в пещерата. В такъв случай тя и Даниел щели да се откажат от намеренията си и да се върнат в село.

Аналола ни съобщи кога смятат да ходят за трети път при пещерата и аз реших за тази нощ да примамя стария Тимотео надалеч от Ваи-тара-каи-уа. В определената вечер морето беше тихо и огледално гладко. Предишната нощ някои от нашите момчета ходиха с местните си приятелки да ловя лангусти на луна. Тези животни приличат на големи омари без щипци и се смятат на острова за голям деликатес. Нашите водолази често успяваха да ги уловят с харпуни в подводните пещери. Но най-простият начин беше да се газят нощем във водата покрай брега с горящи факли. Островитянките бяха майсторки в тоя лов. Те стъпваха върху големите животни и ги задържаха с пръстите на краката си, а след това се гмурваха, хващаха ги и ги слагаха в торба.

Тази вечер в тенджерата на нашия готвач се варяха двадесет и едно големи червени чудовища и палатката-столова беше подредена за голяма гощавка с лангуста. Ласарус ни донесе огромен чувал току-що набрани ананаси — такива свежи и сочни, каквито никога дотогава не бяхме хапвали.

Цял ден държах стария Тимотео на борда на кораба, за да поправи своята тръстикова лодка, която се беше повредила, преди да се сетим да я приберем в трюма. След това нямаше повече нужда от стареца, но исках да го държа далеч от долината, която майката на Аналола щеше да посети през тази нощ. Когато се свечери и Тимотео поиска да се върне на брега, за да заеме своя пост във Ваи-тара-каи-уа, аз му донесох обилна вечеря и го помолих — просто за да го измамя — да поеме нощното дежурство на кораба.

— В лагера ще имаме фиеста — обясних му аз. — Целият екипаж ще слезе тази вечер на брега, за да ядем раци. Морето е съвсем спокойно и нищо не може да се случи.

Тимотео съвсем не изглеждаше доволен. Имах чувството, че старецът е в състояние да вземе тръстикова пори и да се добере с нея до брега. Затова го заведох при барометъра и сложих един стол пред него.

— Ако стрелката падне до този знак — казах аз и за всеки случай посочих направо най-долното число, — трябва веднага да дадеш сигнал със сирената.

Тимотео се отнесе съвсем сериозно към това поръчение. Седна на стола, опря нос в стъклото на барометъра и закова очи в стрелката, като поглъщаше храната си. Знаех, че сега няма да мръдне. Когато нощният пазач и машинистите се върнеха на борда, трябваше да му намерят място за спане.

Докато Тимотео, изпълнен с чувство за дълг, седеше и се взираше в барометъра, а ние, членовете на експедицията, събрани в палатката-столова се гощавахме с лангусти, на хълмовете, някъде над Ваи-тара-каи-уа, Даниел и майката на Аналола се промъкваха към пещерата. Когато дояждах последните зальци, си мислех, че те сигурно са изровили вече печената кокошка от земното огнище и без съмнение сега се придвижват напред, носейки със себе си свещите, с които ще си светят в пещерата.

Нощта изтече.

Рано на другата сутрин Тимотео пристигна на брега с машинистите и каза, че трябва веднага да препусне на кон при жена си, за да говори с нея.

— Къде е тя? — попитах аз.

— В селото — отвърна той. После бавно се извърна, погледна ме с някаква особена усмивка и добави: — Но кой знае, тази нощ може би е спала във Ваи-тара-каи-уа.

Как ме учудиха тези му думи!

— Как се казва жена ти? — попитах аз.

— Виктория Атан. Но тя обича да се нарича Таху-таху^[1]. И наистина си е малко магьосница.

Тимотео се качи на коня си, дръпна юздите и препусна.

Капитанът отиде много рано във Ваитеа за вода. Когато се върна ни съобщи, че Даниел и майката на Аналола са се прибрали в селото, тъй като се отказали да проникнат в пещерата при Ваи-тара-каи-уа.

Миналата нощ, когато направили последния си опит, Тимотео го нямало, но вместо него там седяла неговата бабичка.

Не разбрахме как Тимотео е успял да предупреди Таху-таху. Тя го отмени само през тази единствена нощ. А старецът продължи ревниво да пази малката долина, докато напуснахме острова. Булото на потайността лежи непокътнато над двете семейни пещери при Ваитара-кай-уа. Дали Тимотео, Таху-таху и старата майка на Аналола ще решат да предадат тайната на своите собствени „деца на нашето време“ — зависи само от тях. А те трябва да решат скоро, защото, ако нещо се случи с тези старци, две пещери с цялото си безценно съдържание ще останат завинаги в недрата на Великденския остров.

Даниел имаше брат близник и втори брат от друга жена на баща му. Близникът беше Алберто — същият, който показал двете дъсчици ронго-ронго в селото и ги върнал обратно в пещерата, понеже през нощта го нападнали аку-аку. Вторият брат се казваше Енлике Ика. Той беше от кралско потекло и имаше право на благородническата титла *арики-нака*. Отец Себастиан и губернаторът го сочеха като уникум — той чисто и просто не можел да произнесе лъжа, а това на Великденския остров е рядка добродетел. Между нас в лагера беше известен като „кралския син“ поради гордия си нрав, снажното си телосложение и благородническото си потекло. Той не умееше да чете, но благодарение на непоклатимата си честност беше най-уважаваният овчар на военноморските сили и живееше в каменна колиба край пътя към Рано Рараку.

Веднъж той пристигна на кон в лагера и ни предложи сделка. Бяхме донесли няколко огромни чамови греди, с които подпирахме високите статуи по време на разкопките около основите им. Енлике искал да си построи нова къща на този остров, където няма дървета. Ако съм съгласен да направя смяна, щял да ми даде по един угоен вол за всеки три греди.

— Ще ти дам всички греди, ако ни дадеш в замяна пещерни камъни — казах аз.

Казах това съвсем наслуки — просто в момента ми хрумна. Нямах понятие дали „кралският син“ притежава пещера и дали изобщо знае какво представляват пещерните камъни. Думите ми му дойдоха съвсем изневиделица и известно време той отчаяно се мъчеше да промени темата на разговора. Но аз държах твърдо на своето

предложение и като разбра, че не може да избегне прекия отговор, Енлике каза решително:

— Но аз не знам къде е входът, сеньор Кон-Тики. Как много бих искал да го знам!

— Опитвал ли си да изпечеш кокошка в уму *така-ну*! — попитах отсечено. — Опитвал ли си да направиш *таху* пред пещерата?

Той остана като втрещен. Изразът на лицето му се промени.

— Ще поговоря с братята си — каза най-сетне. — Не мога да решавам сам — имам само дял в пещерата.

Научих от него, че входът на една от семейните му пещери е загубен. Но той и брат му Даниел били един вид „съпритежатели“ на друга пещера, входът към която бил известен само на Алберто. „Кралският син“ знаеше, че в тази пещера камъните са увити в тотора и че там има дъсчици ронго-ронго и няколко древни гребла. Но най-хубавите предмети били плавателен съд от камък, който той наричаше *вака охо*, и статуя от гладко полиран черен камък, висока колкото половин човешки ръст.

„Кралският син“ много пъти търсил пещерата, защото Алберто отказвал да покаже на братята си входа. Той нямал нищо против да седи в селото и да им описва къде е пещерата, но не смеел да им я посочи на самото място от страх, че аку-аку ще го види.

Изминаха няколко дни, а „кралският син“ не се вестяваше. Но един ден той пристигна с няколко големи дини и докато разтоварваше коня, ми пошушна, че щял да ми достави старинни фигури. Няколко дни поред жена му плачела и се вайкала, че мъжът ѝ е неспособен да намери собствената си семейна пещера, но нищо не помогнало и той все се връщал с празни ръце. Тогава започнала да врънка своя възрастен чичо и го молила да им помогне, за да получат греди за новата си къща. Чула била от баба си, че чичо ѝ знаел входа на една пещера, в която и самата тя имала дял, след като баща ѝ починал. Понастоящем чичото живеел при тях в каменната колиба и това непрестанно хленчене му дотегнало. Накрая старецът обещал да им покаже пътя до пещерата.

Този чичо беше старият Сантяго Пакарати, който помогна на брат си Тимотео да направи тръстиковите лодки. Сега и четиримата възрастни братя работеха при мен като рибари. Трябваше да осигуря целодневна прехрана на бригадата работници, които правеха

разкопките в Рано Рараку, и затова сторих същото, което — съгласно древното предание — е било обичай по времето на някогашните каменоделци: подбрах специална група работници, които нямаха други задължения, освен да ловят денонощно на смени риба и раци за работниците в каменоделната. Това ни позволи да намалим всекидневните им дажби от месо, ориз и захар, които се доставяха от кораба на брега в обезпокояващи количества. Наложих се да пазим цялото брашно единствено за собствени нужди. Само четиримата възрастни братя Пакарати идваха, редовно в лагера и получаваха стар хляб. Те го топяха в кафето си и го ядяха като кейк. Най-много се сприятелихме с дядо Сантяго, който идваше всеки ден в лагера, за да вземе дажбите от хляб и тютюн за своите братя.

Веднъж направихме опит да си опростим работата, като раздадохме дажбите за цяла седмица напред. Но на Великденския остров такова нещо е невъзможно. Всичките ни местни работници прекарвали нощта чудесно, яли и пушили, докато привършили дажбите за цяла седмица, а на другия ден пристигнаха на работа с позеленели лица. След това Сантяго заяви, че трябвало да им дадем още цигари, иначе цяла седмица нямало да могат да пушат. Всички бяха доволни, когато отново въведохме всекидневните дажби. За тях пестеливостта е нещо непонятно. Какво ще мислят предварително за утрешния ден?! „Хака-ле!“ е любимата поговорка на островитяните. Означава нещо като „Много му здраве!“ Туземецът казва това, ако загуби ножа си, ако счупи чиния, та дори ако изгори цялата му къща. Един ден Арне лежал в леглото си в къщата на дядо Сантяго и пушел. Изведнъж изтървал цигарата си и започнал трескаво да търси угарката из сламеника, от който вече се издигал застрашителен облак дим.

— Хака-ле — казал дядо Сантяго и продължил с наслада да пуши от цигарата си. — Запали си друга!

В тази атмосфера на усмивки и безгрижно „хака-ле“ всички аку-аку бяха съвсем неуместни. Островитяните се стараеха да ги избягват, но не предприемаха нищо, за да се отърват от тях. Аку-аку ги дебнеха между скалите и помрачаваха всеобщото щастие. Дядо Сантяго имаше весел и безгрижен нрав. Винаги беше доволен от живота, винаги бе готов да се пошегува и посмее. Но лицето му се набразди от мрачни бръчки и той почти се разяри, когато Арне изяви желание да лагериува сам до кратерното езеро на Рано Рараку. За нищо на света Сантяго не

би стъпил сам нощем в кратера на статуите: зад статуите дебнели аку-аку и му подсвиркваха измежду тръстиките на езерото. Именно затова бях толкова изненадан, когато старият чичо Сантяго сам предложи да ни заведе в пещерата.

Късно през нощта джипът спря пред малката каменна къщурка край пътя за Рано Рараку. От археолозите избрах Арне, защото най-добре познаваше Сантяго. Капитанът, вторият офицер и чилиецът Санчес също тръгнаха с нас. Надявах се, че може да допуснат и тях в пещерата. „Кралският син“ излезе бързо от къщурката с жена си и някакъв млад мъж — син на Сантяго.

— А къде е Сантяго?

— Болен е и не може да дойде. Но той обясни на сина си къде е пещерата.

Пак известната стара история! Такива промени в програмата никога не даваха добър резултат. Влязох в колибата, за да проверя дали Сантяго наистина е болен. Беше клекнал в ъгъла и унило гледаше към вратата. Когато ме видя, се закашля сухо, но явно престорено. Сантяго нямаше никаква температура и не изглеждаше болен. Разбрах обаче, че дълбоко се разкайва за своето обещание.

— Сантяго, ти си здрав като риба във вода, стари разбойнико. Да не би случайно да те е страх от аку-аку, когато аз ще бъда с теб?

Сантяго жадно грабна една цигара и така се ухили, че всичките му бръчки се събраха край ушите като мях на акордеон.

— Боли ме гърбът, сеньор.

— Тогава трябва да оставиш пушенето.

— Е, не ме боли чак толкова.

Дълго време се шегувах със стареца. Най-сетне той излезе неохотно, усмихна се неуверено и се покатери в джипа. Станахме деветима. Сантяго седеше мълчалив и сериозен, притискаше се към мен и сочеше пътя. От Рано Рараку свихме по южния бряг и поехме по някакъв едва забележим коловоз край ръба на скалата. Пътят почти не се виждаше, но затова пък много силно се усещаше и трябваше здраво да се държим за колата.

— Това не е пещера, в която са скрити неща, сеньор — каза внезапно старецът, като се надяваше, че ще загубя интерес.

— Нищо ли няма в нея?

— Е, има нещичко. Не съм ходил там, откакто бях на седемнадесет години. Една стара жена ми показва мястото, преди да умре.

Преди да стигнем до Вайху, старецът ни помоли да спрем. Останалата част от пътя изминахме пеша. Когато заслизахме към ръба на скалата, луната грееше ясно. Отново видях в нощта сребристосивия прибор, който се блъскаше о купищата лава под нас. Сантяго носеше собственоръчно направена въжена стълба, която се състоеше от две тънки въжета с няколко нарядко прикрепени пръчки за стъпала. На самия ръб на скалата жената на „кралския син“ му подаде торба, от която той извади познатата ни печена кокошка, увита в бананови листа. Помоли ме да изям трътката, „защото показвал пещерата на мене“. В торбата имаше както винаги и печени сладки картофи, но единствено аз хапнах, и то само костеливата трътка. Остатъкът от прекрасната кокошка оставиха зад една скала.

След това старецът изведнъж се обърна към морето и започна да пее със сподавен глас някаква песен. Мелодията свърши внезапно. Той се обърна кротко към мен и ме помоли да му обеща, че ще оставя един предмет в пещерата. Нямало значение какво, но нещо трябвало да остане там. Такъв бил „законът“, обясни той. Пещерата била негова. В нея почивали някои негови далечни роднини. Затова изпял на аку-аку името на законния притежател на пещерата.

Сантяго нахлузи най-горното стъпало на въжената стълба върху един блок от лава на самия ръб на платото и метна останалата част в пропастта.

Проснах се на земята, протегнах глава извън ръба и насочих светлината на фенерчето надолу. Намирахме са над скална козирка, защото въжената стълба висеше свободно. Сантяго заповяда на сина си да се съблече по долни гащи. Той щеше да слезе пръв. Трудно беше да се улови човек здраво за стълбата, защото на самия ръб въжето беше силно опънато, а разстоянието между редките стъпала беше голямо. Ревящите вълни бяха само на десет метра под нас, но и два метра бяха достатъчни, за да се пребие човек в назъбените блокове лава.

На около четири метра под нас слизацият човек изчезна. Въжената стълба повисна празна. Протегнахме фенерчето колкото може по-надалеч, но не видяхме никого. Той, изглежда, беше пуснал стълбата и беше се вмъкнал в някаква дупка, която не се виждаше

отгоре. Малко по-късно „кралският син“ го последва и също изчезна на това място. Когато дойде редът на следващия човек, за наша изненада видяхме, че „кралският син“ с трескава бързина се катери нагоре по стълбата.

— Видя ли нещо? — попитах аз.

— Да, дълъг ход, който води към някаква пещера.

— А какво има в пещерата?

— О, не видях. Не влязох вътре, защото не съм свикнал с пещери.

— Не е свикнал с пещери и го е страх от дяволите — обясни дядо Сантяго.

„Кралският син“ трябваше да признае, че това е вярно. Жена му го гледаше тревожно и видимо се радваше, че се е върнал.

Докато слизах по въжената стълба, се страхувах не по-малко от „кралския син“, но по съвсем други причини. Мислех за бучката лава, на която се крепеше стълбата, и за изморените си пръсти, които се мъчеха да се заловят там, където въжето и стъпалата бяха силно притиснати към скалата. Едва когато едното ми коляно опираше в брадичката ми, можех да достигна следващото стъпало с върха на пръстите на другия си крак. Скоро се добрах до мястото, откъдето стълбата провисваше свободно във въздуха, и веднага зърнах тясното отвърстие в скалата, в което бяха изчезнали другите.

Улових здраво двете въжета с по една ръка, за да се провря с лице нагоре през люлеещата се стълба и да вмъкна краката си в малкия отвор. Успях да ги мушна до бедрата, а тялото ми висеше във въздуха, докато се борех да се вмъкна по-навътре с вкопчени в стълбата ръце. Но не напредвах. Когато бутах, въжената стълба само се отдалечаваше от скалата, та трябваше да се издърпам навътре с петите, докато вмъкнах и корема си в процепа. Гърбът ми беше свършено изтръпнал, когато най-сетне влязох толкова, че можах да пусна с една ръка въжето, а с другата опипвах скалата, за да намеря къде да се заловя. Въжето се люлееше, сякаш искаше да ме измъкне отново от дупката, и най-сетне го пуснах и с другата ръка. Повиснах с лице нагоре, наполовина в скалата и наполовина отвън. Тази част от пътя беше играчка за „кралския син“, а аз се почувствувах сигурен едва когато се вмъкнах в скалата до врата. Въздъхнах облекчено, след като се изтиках още няколко метра по-навътре в процепа, където той се разширяваше и

образуваше пещера, висока половин човешки ръст. Едва тук „кралският син“ започнал да се тревожи. Тук се изплашил и побягнал.

Синът на Сантяго беше запалил свещ. Седнах и видях, че сме заобиколени от скелети. Тук лежаха далечните роднини на Сантяго. Бяха увити в рогозки от тотора — потъмнели и съвсем изгнили; при допир се разпадаха. Някои от костите имаха особен синкавозелен цвят. До два скелета, проснати един до друг пред коленете ми, видях малки пакети от същата разпадаща се тръстика. Внимателно пипнах единия пакет. Тръстиката беше ронлива и е разкапваше при най-леко докосване, но вътре имаше нещо твърдо.

В този момент за малко не се случи страшно нещастие. Тъкмо тогава Арне изпълняваше акробатичните номера пред входа на пещерата и докато се мъчел отчаяно да се освободи от въжената стълба и да се вмъкне в тесния отвор, си счупил едно ребро. То се счупило внезапно и след това той твърдеше, чу чул как изпращяло. Болката била толкова силна, че едва успял да се задържи.

Помогнахме на Арне да се вмъкне в пещерата и това, което видя там, почти го накара да забрави болката си. Пълзеше търпеливо под неприятния нисък свод. Просто непонятно е как в стари времена са успявали да свалят своите мъртъвци по скалата и да ги вмъкнат в това тясно отвъстие. Отец Себастиан ми разказа за островитяни, които се укривали в такива пещери, за да умрат там. След като през миналия век било въведено християнството с принудително погребение в гробището до Хангароа, някои възрастни хора се опитала да отидат скришом в своите тайни пещери, за да останат скелетите им завинаги скрити там. Последният, който успял да се погребее жив по този начин, бил старият Теаве, дядо на някои още живи островитяни.

Но скелетите около нас бяха увити в тръстикови рогозки. Тук роднините трябва да са спускали мъртъвците с въже от скалата, а други са лежали в процепа и изтегляли труповете подире си.

Капитанът, вторият офицер и Санчес също се спуснаха. Само Сантяго и обезсърченият „кралски син“ с жена си останаха на платото над нас. Фотографирахме пещерата и направихме скици, доколкото това бе възможно под ниския таван, а после започнахме да изследваме съдържанието ѝ. По каменния под лежаха пръснати скелети. Единствените погребални предмети, които ги придружаваха, бяха малки пакети, увити в тръстика. На места тя беше са разпаднала

напълно и това ни даваше възможност да видим съдържанието на пакетите.

Най-големият пакет съдържаше женска фигури, изваяна от камък. От друг надничаше някакво двойно лице с четири очи и два носа, които се губеха в завой около камъка и се срещаха от другата страна във вид на остриета за копия. В дъното на пещерата лежеше самотен скелет с пакет до него. Плетената тръстика беше така добре запазена, че когато я махнахме, големи парчета останаха здрави. В пакета имаше скулптура на рак, досущ като онзи, заради който произлезе цялата разправия за пещерните камъни на кмета. Един от скелетите навярно беше на някой стар рибар, погребан със своя любим магически камък, тъй като рибарите имаха особен интерес да се повиши силата и плодovitостта на раците.

В пещерата имаше само десет скулптури. Всички бяха увити в тръстика. Две бяха почти еднакви — малка статуя на изправен мъж с птича човка. Оставихме една от тях в пещерата, както бяхме обещали на дядо Сантяго.

За да се измъкнем пак в хладната нощ, трябваше да легнем по гръб и да се изритаме навън с главата напред. А за да достигнем въжената стълба, трябваше да се подадем от дупката, докато гърбът от кръста нагоре оставаше без опора, и да протегнем ръце над главата си. После трябваше да се отхвърлим назад и да се качим по въжената стълба. Това беше неприятен акробатичен номер над прибоа, огрян от лунна светлина. Неприятно беше слаба дума, когато дойде ред на Арне. Но всичко мина добре и тримата, които ни чакаха неспокойно горе на скалата, помислиха, че Арне просто се е схванал от катеренето.

Внимателно опаковахме скулптурите от пещерата и ги изтеглихме с помощта на въжета. Когато изкачихме последния товар и Сантяго се увери, че сме оставили долу един предмет, изведнъж зърнах кокошката, която лежеше на скалата. Уханието ѝ ме изкушаваше неудържимо. Не, нямаше да я оставя на аку-аку. И наистина аку-аку не си отмъсти, когато си хапнах хубаво от неговата дажба и я разделих братски с останалите. Островитяните обаче отказаха да докоснат залък и изплашено стояха настрана, докато не хвърлихме в морето и последния оглозган кокал. Тогава жената събра смелост. Тя се присмя презрително на мъжа си, че от страх не е влязъл в пещерата. Колкото повече се отдалечаваше от скалата, толкова по-наперена ставаше тя, а

когато се наблъскахме в джипа и започнахме да се друсаме към дома в лунната светлина, просто започна да ми става мъчно за гордия мъж на задната седалка. Жена му крещеше, смееше се и го закачаше, докато той не можа да се сдържи и сам се засмя на себе си. После поклати глава и заяви, че никога вече нямало да бъде толкова глупав. Сега вече разбрал. Никога в живота си нямало да се плаши от духове и дяволи. Щял да си отиде направо у дома и веднага да се заложи да строи нова къща за своето семейство.

Но на острова имаше един друг човек, който за разлика от „кралския син“ беше свикнал да общува с дяволи. Случи се така, че най-младият брат на кмета — малкият Атан — несъзнателно ме въвлече право в гнездото на осите. След като ми прехвърли своята пещера и в замяна получи по-полезни неща, за него нямаше съмнение, че да се отървеше от цялата тази подземна история носи „щастие“. Атан имаше много приятели в селото и никакви врагове. Всички го обичаха. И така той се постара много предпазливо да изтръгне от тях сведения за ония, които притежават пещери.

Под предлог, че отиват на северния бряг да правят филмова снимка на залез, една вечер фотографът, капитанът, тримата механици, готвачът и неговият помощник поеха на коне към вътрешността на острова. Кметът, малкият Атан и Ласарус стояха с нас край палатките и им махаха. По-късно вечерта бяхме канени у губернатора и взехме в джипа Атан и кмета, за да ги отведем в селото; този път Ласарус ни махаше за сбогом. Щом като джипът се изгуби от погледа му, Ласарус се метна на своя кон и пое в галоп към мястото, определено за тайна среща с фотографа и неговите хора. Другите островитяни не биваше да знаят нищо, защото раниците на ездачите бяха пълни с празни чанти и кутии; отиваха да вземат останалите скулптури от пещерата на Ласарус и щяха незабелязано да ги пренесат в лагера през нощта.

От своя страна аз, придружен от Атан, щях да се впусна тази нощ в ново приключение. Той отдавна се съмнявал, че зет му, Андрес Хаоа, има пещера. Сега най-сетне съмнението му се потвърдило.

— Помниш ли Андрес Хаоа, сеньор Кон-Тики? Онзи, който ти показва парчета от ипу маенго. Тези късове и целите гърнета, които показал на отец Себастиан, са скрити в неговата пещера.

Беше неприятно, че в случая се касае именно за Андрес Хаоа. Той беше много обиден, защото го обвиних в мошеничество и не му

дадох цялото възнаграждение, когато пръсна малки късчета от своите керамични фрагменти на мястото, където правехме разкопките около Аху Тепеу. Малкият Атан съзнаваше това, но ми предложи да изпратя на Андрес Хаоа подарък и така според него, всичко щяло да се уреди. Дадох му няколко долара и две кутии цигари. Споразумяхме се да отида у Атан късно през нощта, след като приключи вечерята у губернатора. Междувременно Атан щял да се постарее да уреди срещата.

Малко преди полунощ напуснах бунгалото на губернатора. Уведомих го, че взимам участие в тайни походи из подземията на острова, но че са ме заклели да мълча и затова не мога да му дам подробен доклад, докато не приключа работата. Губернаторът ми поблагодари за това сведение. Дочул странни слухове в селото, но в Хангароа вечно се разправяли разни небивалици, та никой вече не вярвал в приказките на островитяните.

Към полунощ влязох в малката колиба на Атан. Самият той ми отвори вратата и веднага видях на мъждукащата светлина на една свещ моя стар „враг“ Андрес Хаоа, човека с тайнствените грънци, който седеше там небръснат и чорлав и ме гледаше втренчено с кръвясали очи. Той скочи от скамейката и ме запрегръща, като ме наричаше брат и ме уверяваше, че ще ми помогне с каквото може. Малката стаичка се напълни с големи думи. Добродушният Атан изпъчи гърди и започна да се хвали със своята мана, защото той спасил приятелството между нас двамата, като ни събрал отново в своя дом. Бил наследил своята силна мана от майка си. Тя решила да предаде на него цялата сила на своята душа, защото го обичала най-много от своите деца, макар че бил най-малкият.

Атан ми каза, че Андрес Хаоа се трогнал, когато видял моите приятелски дарове. Самият Андрес ми призна, че заплакал от радост, когато получил подаръците и вестта за помирение. Разказа ми, че на времето изпаднал в много неудобно положение. Тогава просто от приятелство ми донесъл едно парче от истинско маенго, а аз веднага съм поискал да ми покаже мястото, където го е намерил. Естествено той не можел да ми покаже своята семейна пещера — а именно оттам бил взел отломката. Затова се видял принуден да отвлече нашето внимание, като ни заведе на друго място.

Историята, която разказа Андрес, беше твърде правдоподобна. Той добави, че слушал толкова много за мен от Атан, та искал да ми даде „ключа“, за да мога да видя грънците със собствените си очи. Но той имал един по-малък брат, който бил твърд като кремък и трябвало най-напред да го привлечем на моя страна. Този по-малък брат бил собственик на пещерата. Бащата предал „ключа“ на него, макар че не бил най-старшият. Живеел в една къща с аку-аку и много се ядосал, когато Андрес отишъл тази вечер при него и му предложил да връчат „ключа“ на сенъор Кон-Тики.

— Нека отидем заедно при брат му — предложи малкият Атан. — С нашата обединена *мана* сигурно ще можем да го убедим.

По случай вечерята бях облечен в бял тропически костюм, но носех със себе си по-тъмна риза и къси панталони и сега се преоблякох. След това тримата излязохме в нощния мрак и се измъкнахме от селото в северна посока. Дълго вървахме на лунна светлина и колкото повече вървахме и разговаряхме шепнешком помежду си, толкова по-силни ставаха словата за приятелство и братство. Атан питаеше неограничено доверие в нашата обединена *мана* и заяви, че той е по-чистокръвен норвежки дългоух, отколкото съм аз. Двата ми спътници ми втълпиха, че ако по-малкият брат на Андрес, Хуан Хаоа, се опита да ме подведе, като ми подаде „ключа“ на пещерата, аз трябва да каже „не!“ и да скръстя ръце на гърдите си. Ако след това даде „ключа“ на по-големия си брат Андрес, трябва с благодарност да го приема от Андрес.

След като напуснахме селото, навлязохме в пустинна местност и най-сетне спряхме пред висока каменна стена. Зад стената се извисяваха бананови дървета, които протягаха неподвижно твърдите си лъскави листа към луната и прикриваха наполовина ниска белосана каменна къщурка. Тя нямаше прозорци и изглеждаше мрачна и необитавана. По нищо не личеше, че там живее някой. Една прогнила стълба с няколко счупени стъпала водеше до върха на зида, а друга стълба са спускаше надолу от другата страна.

Малкият Атан събра смелост: той трябваше да влезе пръв и да съобщи, че сме пристигнали. Стълбата скърцаше ужасно, докато Атан се прехвърляше през стената; миг по-късно застана пред вратата и похлопа бавно и внимателно. Когато му отвориха и го пуснаха да влезе, видяхме, че вътре свети.

След пет минути Атан излезе сам. Когато се върна при нас, разбрахме, че е разстроен и отчаян. По-малкият брат на Андрес се оказал неотстъпчив. Трябвало и тримата да влезем и да се опитаме да го убедим с помощта на нашите обединени аку-аку. Прекатерихме се през стената и отидохме заедно при колибата. Аз влязох пръв, а другите двама вървяха по петите ми. В една стая, мебелирана само с белосана маса и три къси скамейки, ни посрещнаха двама здравеняци с вид на гангстери. Те ни гледаха втренчено и враждебно. Имаха вид на хора, които са готови на всичко друго, но не и на шега. Единият трябва да беше тридесетгодишен, а другият малко над четиридесет.

Казах „добър вечер“ и те отвърнаха на поздрава ми, без да мръднат, без да трепне мускул на лицата им. По-младият стоеше изправен с отметната глава и със стоически израз на лицето си като индианец от филм за Дивия Запад. Той имаше пронизващи черни очи, а около устата и брадичката му беше набола твърда черна брада също като на брат му, който стоеше зад мен. На този остров брадите са рядкост, макар че кметът, Атан и неколцина други бяха успели да си пуснат мустаци. Той стоеше с разкрасени крака, с ръце, пъхнати в разкопчаната риза, тъй че част от гърдите му бяха разголени. Погледна ме остро с полупритворени очи и каза бавно и натъртено като човек, който е изпаднал в транс:

— Виж моето аку-аку. Това е неговият дом.

Сега трябваше да запазя самообладание. Сам бях се забъркал в тази каша и изражението по лицата на тия приятели безпогрешно ми показваше, че съм затънал в нея до гуша.

— Знам — отвърнах аз. — Виждам.

Той пренебрегна забележката ми, сякаш го беше раздразнила, и направи няколко бавни предизвикателни крачки към мен, докато застана пред мене и ме загледа право в лицето. След това просто изсъска с потисната ярост:

— Покажи ми силата на твоето аку-аку.

Стана ми ясно, че Атан е прехвалил и мен, и моето аку-аку: четиримата мъже очакваха от мене някакво чудо. Лицата им бяха развълнувани и напрегнати, а в брадатото лице, което сега беше тъй близо до моето, се четеше и презрително предизвикателство. Той имаше вид на пиан, но всъщност не беше пил. Беше изпаднал в

състояние на автохипноза, почти в транс. Той vyplътяваше своето собствено аку-аку.

Приблжих се още няколко сантиметра, докато гърдите ни едва не се докосваха, и после поех дълбоко дъх, за да мога да вляза в тон.

— Ако твоето аку-аку е толкова силно като моето — казах аз, като придадох на гласа си същата нотка на потиснато презрение, — ти можеш да го накараш да излезе през вратата. Изпрати го на върха на Оронго, в кратера Рано Као, през равнината до Винапу, при статуите в Рано Рараку, в Анакена, в Хангароа и из целия остров. Попитай го дали островът не е променен. Попитай го не е ли станало всичко по-добро. Попитай го дали не са се появили отново древни стени и сгради, дали не са се издигнали от земята непознати статуи. Когато получиш отговор от своето аку-аку, аз ще те попитам: нужни ли са ти повече доказателства за силата на моето аку-аку?

Човекът нито за миг не се подвоуми, а незабавно се съгласи с мен и ме покани да седна до него на едната скамейка.

Малкият Атан отново доби увереност. Той и Андрес веднага започнаха да убеждават брата да ми даде „ключа“, а след малко и другият здравеняк се присъедини към тях и учтиво му предложи да ми преотстъпи „ключа“. Но главният герой, който седеше до мен, не помръдваше и не ги удостои с внимание. Той сякаш седеше на някакъв невидим златен трон, изправен, със скръстени ръце, стиснал челюсти, с издадени напред устни, също като големите статуи. Чрез самовнушение се възвеличаваше в собствените си очи и в очите на своите приятели, подобно на влюбен в себе си знахар или върховен жрец, изтръгнат от мъглявините на древността и облечен в съвременна риза и панталони.

Другите трима стояха пред него, умоляваха го да ми даде „ключа“, а той все едно, че не ги забелязваше. Те продължаваха своите молби с ръце, протегнати като в покорна молитва, а един от тях дори падна на колене.

Човекът до мен седя дълго време така и се наслаждаваше на унижението на другите, сякаш се грееше на някакво изкуствено слънце, и бавно въртеше глава насам-натам. От време на време той се обръщаше важно към мен, за да подчертае своята огромна духовна сила, своята мана. Разказа ми, че неговата свръхестествена сила произхожда от много източници, защото в жилите му тече кръвта на

два от най-значителните рода на острова. А това бил домът на аку-аку; най-различни аку-аку го закриляли от всички страни. Зад гърба си имал най-мощното аку-аку на целия остров: там се намирала колибата на баба Таху-таху, която била леля на жена му. Други живи съседи нямал. Вдясно се намирала запустяла колиба; тя принадлежала на една жена, която умряла, а сега там живеело само едно аку-аку. Той имал едно аку-аку зад себе си, по едно от двете страни и едно в къщата.

В очите на брадатия блесна зловещ огън: колкото повече се величаеше, толкова по-опасен и фанатичен ставаше той и затова побързах да го прекъсна: сега аз започнах да се хваля. Сякаш му отнех вдъхновението и го използвах, за да се възвеличал: докато ме слушаше, моят съсед постепенно губеше надутия си вид и ставаше все по-смирнен.

Казах му, че съм наследил силна *мана* от Териероо, последния велик главатар на Таити, който ме е осиновил. Преди да умре, той ми даде кралското име Тераи Матеата — „Синьо небе“. А когато десет години след това нашият сал пристигна в Рароиа, аз получих още повече мана, защото тогава отпразнувах голямо тържество в памет на първия крал на острова Тикароа и ме нарекоха Вароа Тикароа — „Духът на Тикароа“.

Нямаше нужда от повече приказки. Докато говорех, противникът ми видимо губеше почва и най-сетне отстъпи. Бавно се изправи и всички останали сторихме същото. След това посочи своя едър сериозен приятел и каза:

— Туму, бъди свидетел!

Бях чел преди това думата Туму. Това не е име, а титла. Пораншни изследователи я споменават като загадъчна дума, останала от първоначалния обществен строй на Великденския остров — дума, която дори и местните жители вече не разбират напълно и не могат да обяснят. Сега пред мене стоеше цял-целеничък Туму. Неговата длъжност не бе погребана с миналото: ето че той развиваше активна дейност. По-късно Атан ми каза, че Хуан Нахое е Туму на семейство Хаоа. Той бил арбитър и съдия в семейните дела на братята.

Брадатият фанатик застана точно пред мен, а Туму тихо пристъпи до него.

— И така, аз ти връчвам ключа на една от моите две семейни пещери — каза той с такъв задгробен глас, сякаш произнасяше

смъртна присъда.

Другите стояха неподвижно в гробно мълчание, дори пламъкът на свещта не трепваше. Усетих, че изпадам в затруднено положение. Сега ли именно трябваше да скръстя ръце и да кажа „не“! На думи той действително ми предложи „ключа“, но не ми го поднесе пък и въобще не го виждах. Подвоумих се за миг, а после отвърнах сухо и без да помръдна: „Благодаря“. Дълго време той стоя неподвижно, взирайки се в мен с катраненочерните си очи. След това бързо се извърна и тържествено напусна стаята с такава надута гордост в походката си, че едва не ходеше наклонен назад.

Останалите трима като че ли изпитаха неизразимо облекчение. Малкият Атан избърса потта от челото си, макар че единственият източник на топлина беше свещицата, която трепкаше от въздушното течение, предизвикано от излизация. След като се отърсиха от напрежението, тримата започнаха усилено даръкомахат. Те рязко се отличаваха от надутия човек, който току-що надменно излезе навън.

Изминаха няколко минути, а после неприятният тип се върна с някакъв лек плосък предмет под мишница и тежка кошница в ръка. И двата предмета бяха изплетени от тотора. Той подаде плоския пакет на брат си, който го сложи върху масата, а после отново застана неподвижно пред мен с кошницата в ръце. Аз също останах неподвижен, без да придавам на лицето си друг израз освен предизвикателно презрение и пълно безразличие.

Внезапно той се обърна към по-големия си брат Андрес и му подаде кошница. Андрес ми я връчи и аз благодарих на по-малкия брат, че първо е дал „ключа“ на брат си, а не направо на мен. Но думите ми съвсем не умилиставиха нападателния дух на този човек. Още миг-два той стоя, без да проговори, после посочи пакета на масата и попита:

— Какво има в този пакет? Покажи силата на твоето аку-аку!

Отново четиримата ме обкръжиха, втренчили в мен съсредоточени, изпълнени с очакване погледи. Напрягах мозъка си. Това беше като изпит в кошмарен сън; какво ли не можеше да се случи, ако не издържа проверката! Пакетът беше голям колкото чанта за документи и твърде плосък, за да съдържа предмет от камък или дърво. Беше направен от красиво преплетени тръстикови стъбла, а когато Андрес го сложи на масата, стори ми се, че е лек и се огъва като

голям плик. Ясно ми беше, че това, което държа в ръцете си, вероятно е „ключът“ на пещерата, и предположих, че пакетът на масата навярно също произхожда от пещерата. Плетеницата на пакета и на кошницата беше съвсем еднаква.

Сетих се за красивите изделия от пера, които туземците често ни носеха. Това бяха копия на старинни украшения за глава от пера и дълги нанизы от пера, които се употребяваха в танците. Първите посетители на Великденския остров видели, че изтъкнатите мъже носели на главите си веещи се корони от пера и били забелязани с наметала от пера, също като кралете в древно Мексико и в Южна Америка. Беше ли възможно в пещерата на Андрес да има нещо от този род, но от по-късни времена? Някакво изделие от пера — това положително не беше глупава догадка. Но ако това предположение е вярно — украшение за глава ли беше или нещо друго? Останалите чакаха и горяха от нетърпение. Непременно трябваше да издържа това изпитание.

— Моето аку-аку казва *кон плума* (с перо) — казах предпазливо, без много, много да уточнявам.

— Не! — изръмжа фанатикът и скочи като тигър. — Не! — повтори той яростно. — Попитай пак твоето аку-аку!

Той тържествуваше. Застанал приведен напред като котка, готова да скочи, той се наслаждаваше на положението и се хилеше злобно. Малкият Атан с отчаяно изражение избърса едрите капки пот от челото си. Гледаше ме умолително, сякаш искаше да ми каже, че сега трябва да направя всичко възможно, за да накарам моето аку-аку да се вразуми. Туму и Андрес като че ли бяха обзети от съмнение и пристъпиха застрашително към мен. Положението взе да не ми харесва. Тия хора бяха фанатици и аз сам, без да ме канят, се бях вмъкнал в най-тайната област на личния им живот. Ако нещо ми се случи... жива душа не знаеше къде се намирам. Никакъв звук не можеше да стигне до селото от тази далечна колиба. Приятелите ми щяха да помислят, че съм паднал от някоя скала или съм се заблудил в някоя тайна пещера, никъде другаде по целия свят няма толкова много скривалища, където човек може да изчезне безследно и завинаги.

Нямах понятие какво може да съдържа този пакет. Оставаше ми само да гадая. Можеше ли да е тапа — тъкан от лико?

— Някаква дреха — подхвърлих аз.

— Не! Попитай още веднъж своето аку-аку и питай добре! Всички се приближиха застрашително към мен и половината ми мозък започна да обмисля възможностите за бягство, докато другата половина продължаваше да размишлява какво ли можеше да има в този пакет.

— Материал — казах с последна надежда, използвайки техниката „животно, растение или минерал“ от някои радиоконкурси.

Отговорът се състоеше от особено грухтене, след което ми казаха да отворя пакета, а всички ме обкръжиха, мрачни като буреносни облаци. Развързах канапа от тръстикови влакна и измъкнах неподвързана книга, изписана с ронго-ронго. Беше нещо подобно на скъпоценната тетрадка, която ми показва селският капитан. Йероглифните знаци бяха написани с мастило, избледняло от времето.

Внезапно в ума ми проблесна, че на испански думата за „писец“ е същата като за „перо“. Тръшнах книгата върху масата с такава сила, че едва не угасих свещта, и възмутено се изправих.

— Моето аку-аку беше право! — казах аз. — То каза *кон плума* и това наистина е писано с перо!

Лицата им мигновено се измениха. Те се сепнаха и се спогледаха с глупашки вид. Ето на, че не са били прави. Суровият човек с проскубаната брада и искрящите очи съвършено се измени. Дори не му беше минало през ума да изтълкува така моите думи. Малкият Атан разчупи леда. Той беше толкова учуден, че едва успя да смотолев:

— О, какво силно аку-аку имаш!

Думите му сякаш възпламениха искра на ревност у брадатия ми противник.

— Виж моето аку-аку в книгата — каза той. — Виж го!

Започна да прелиства големите страници, които сякаш бяха покрити с фантастични илюстрации, докато стигна до едно място, където остави книгата отворена. Лявата страница беше покрита със загадъчното картинно писмо без обяснения. На дясната страница се повтаряха двадесет картинни знака, преведени на езика на островитяните с тромави латински букви. На долния край на страницата беше написан един отделен ред с избеляло кафяво мастило.

— Това е аку-аку — изръмжа той, като посочи отделния ред. Прочетох: Кокава аро, кокаватау, те игоа о те акуаку, еруа.

— „Когато се износи отпред и се износи отзад, направи нова“ — това е името на моето аку-аку в книгата — каза гордо притежателят, като преведе приблизително старинното изречение.

Бях поразен от хитростта, която се криеше в този надпис. Човекът, който написал книгата, прибавил към нея този практически съвет, за да не допуснат наследниците му книгата да се разпадне и текстът да се загуби, преди да са направили копие от нея. Той превърнал своя съвет в аку-аку, така че никой да не посмее да го отмине.

— Ето това е аку-аку — повтори човекът гордо, като сложи пръста си върху изречението, за да можем всички да му се възхитим.

— Каква силна книга — казах аз и съзнах, че съм употребил по-вярно прилагателно от „интересна“ „хубава“ или „добре направена“. Явно беше, че човекът не умее да чете книгата, а я смята за чиста магия.

От този миг нататък станавме най-добри приятели: наричаха ме брат и всички ме гледаха с възторг. Но все пак аз не се чувствах напълно сигурен.

— Сега сме братя — каза човекът, като сложи двете си ръце върху раменете ми. — Сега ще прием кръвта си!

Малкият Атан го погледна със смесица от страх и възхищение в очите. Аз се приготвих телом и духом да не издам никакво чувство. След душевните изпитания, които понесох тази вечер, никой не можеше да ме изплаши с някаква драскотина от нож. Но мисълта, че трябва да пия кръвта на този противен човек, ми беше непоносима. Спомних си, че кметът и Атан веднъж разказали на Ед, че понякога забърквали костно брашно от своите деди с вода и го пиели, за да добият „сила“. Вероятно сега щяхме да направим нещо от същия род.

Прав като пън, зловещият човек се отправи към една малка задна стаичка и очаквах да се завърне с нож в ръка. Вместо това той се върна пак така мрачен с бутилка и пет чаши. Отвори бутилката и наля нещо в чашите. Другите получиха по мъничко от червената течност на дъното на чашите си, а аз — пълна чаша. След това всеки трябваше да повтори неколkokратно магическата дума *такапу*. Атан веднъж ми каза, че тази дума придава *мана* на човека, за да прогледне неговото аку-аку. По-раншни изследователи са превели тази дума от езика на Великденския остров като „обредно земно огнище“, но това не е

правилно. Тя няма нищо общо със земно огнище, освен ако преди нея се каже уму — но всъщност уму означава „земно огнище“.

След като повторихме достатъчно пъти магическата дума, незабелязано подуших мръсната чаша. Та това беше червено вино, което той си бе купил от „Пинто“! Преди да отпием, вождът каза със зловещ глас:

— Сега ще пием нашата смесена кръв.

Представата, че виното е кръв, той вероятно е заимствувал от църквата. Изпразнихме чашите си и той отново ни наля — по два пръста на себе си и на другите, а на мене пълна чаша.

— Ти си наш по-голям брат. Пий повече — каза братият добродушно и аз се зарадвах, че аз трябва да пия повече, а не той. Но сега цареше чисто приятелски дух. Говореха се големи думи за аку-аку и за приятелство. Бях станал техен главатар и „ключът“ беше у мей. „Ключът“ на тяхната пещера и на „щастieto“ на петима ни. Доколкото разбрах, отговорността за втората пещера сега беше прехвърлена на Туму, но дори и тя щяла да стане моя, ако се върна тук и се заселя завинаги между тях.

Скоро бутилката се изпразни — по-голямата част бях изпил аз.

— Погледни брадата ми — каза разбойникът с черната рядка брада, който сега беше станал мой по-малък брат. — В нея е моята сила — добави той тържествуващо.

Съжалявах, че не са видели как изглеждам, след като съм прекарал сто и един ден на сал. Но сега вече бяха признали силата ми, макар че бях бръснат. Никога не съм се наслаждавал така много на някоя напитка, нито пък така съм се нуждаел от нея. Чувствувах се отлично и погледнах часовника си. Беше три часът сутринта. Имах дълъг път до лагера и трябваше да се прибирам. Благодарих им сърдечно и се сбогувах. Когато жадно грабнах скъпоценната книга ронго-ронго и кошницата, в която се намираше „ключът“ от пещерата, моите братя ми заявиха, че на другия ден щели да ми дойдат на гости и тогава трябвало да си хапнем заедно от моята храна. Казах им, че всички ще бъдат добре дошли, и излязох с Туму, Андрес и Атан на свежия прохладен нощен въздух.

На другия ден новите ми братя дойдоха да ме вземат и ме заведоха на върха на един хълм. Фанатикът се покатери върху купчина пръст с лице към океана и започна със сподавен глас да държи реч на

някакви невидими слушатели, като се обръщаше ту наляво, ту надясно. Под лявата си ръка стискаше книгата ронго-ронго, пъхната в папка от тръстика, а с дясната ръкомахаше към небето. Говореше на полинезийски с нисък, почти недоловим глас, но приличаше на оратор, стъпил на сандък от сапун в някой ъгъл на Хайд парк. Той сочеше небето и нас така развълнувано, сякаш се мъчеше да задържи вниманието на цяла тълпа от хора, която му се привиждаше в морето и в равнината под нас. Както стоеше там разгърден и с разкопчано сако, което се развяваше на вятъра, застанал с единия крак в далечното минало, а с другия сред нас, той беше олицетворение на своя народ — един народ в преходен етап на своето развитие.

Когато свърши речта си, той слезе развълнувано в рова, където стояхме ние, и ми подари красива дърворезба, изобразяваща риба. После извади книгата ронго-ронго и започна енергично да я прелиства, докато стигна до страницата, където беше записано неговото аку-аку. Със сподавен глас произнесе втора реч на въображаемите хора около нас, като държеше пръста си върху изписания ред, а след това ме помоли да поема книгата и да прочета на висок глас името на аку-аку.

Тримата мъже стояха благоговейно до мен, под нас се откриваше голяма част от този странен остров, и аз прочетох отново:

— Кокава аро, кокава туа, те игоа о те акуаку, еруа.

Те ме изслушаха благоговейно и с това церемонията завърши. Дедите им бяха призвани за свидетели, че книгата ми е законно предадена. Спуснахме се от хълма към зелените палатки, където домакинът беше ни приготвил студена закуска.

Гощавката, която последва, ми напомни за обяда, който се състоя, преди да отидем в пещерата на малкия Атан. Но церемонията беше по-своеобразна и хрипкавите гласове звучаха още по-грубо, когато разменяха шепнешком поздравления за „мощта“ и „силата“ на ястията. А освен това този път всеки от нас беше довел и своята вахине. Ивон изпадна в ужас, когато и аз започнах да говоря със същия неприятен прегракнал глас като другите и да се държа странно като тях. След това ми разказа, че била напълно уверена, че съм се побъркал.

Към края на гощавката моят мрачен брат стана и като поглаждаше черната си проскубана брада, посочи малкото норвежко знаме, което стоеше на масата.

— Ето къде е твоята сила, братко — каза той внезапно и грабна знамето. — Ето къде е твоята сила — трябва да ми го дадеш!

Подарих му знамето и едно моделче на сала „Кон-Тики“ в целофанена кутия, което на всяка цена искаше да вземе. След това той напусна тържествено палатката-столова начело на групата, като стискаше двата подаръка под мишница. Всички се качиха на конете си и изчезнаха по посока към селото.

Успях да поспя няколко часа, докато стане полунощ. Бяхме уговорили да отидем в друга пещера. Енлике Теао — онзи, който ходи с нас в пещерата на Атан — реши да ни покаже своята. Освен Атан с нас щяха да дойдат Ивон, Карл, фотографът и Тур младши. Пещерата беше остроумно прикрита, но до нея се стигаше лесно по сипея в подножието на една скала на западния бряг. Пак трябваше да изям трътката на кокошката и да се спусна през тесния тунел в подземие. В преддверието ни посрещнаха два черепа, поставени на добре изметения под. По-навътре имаше ниша, чиято украса напомняше на коледни ясли — подът беше застлан със сено, а край стените подковообразно бяха наредени тръстикови рогозки, отрупани с фантастични каменни фигури. Пещерата беше направо уютна. Енлике се държеше дружелюбно и наивно като дете, което се гордее с къщата на своите кукли, а аз изпитвах приятно облекчение, щом си спомнех за снощното посещение у братята фанатици. Когато излязохме навън, ни огря кръглата спокойна луна. Духаше слаб топъл ветрец, от който трептеше сребристото отражение на луната върху гладкото черно море.

На другия ден направихме на равнината Анакена голямо народно празненство с танци за населението от селото. Нашият и селският лекар седнаха в палатката-столова и изстискаха капки кръв от меката част на ушите на онези наши гости, които отец Себастиан ни посочи като чистокръвни. Когато дойде редът на кмета и на неговото семейство, те дадоха кръвта си с такава гордост, сякаш лекарят вадеше брилянти от ушите им. Вероятно бяха убедени, че капка кръв от ухото на истински дългоух може да се продаде на главозамайваща цена на притежателите на музеи. Те виждаха как смесваме внимателно червените капчици с разни химикали и ги отпращаме в хладилника на кораба в специални съдове, и по лицата им се изписваше твърдото убеждение, че безсъвестно ги мамим, но какво ли не биха направили за нас в името на приятелството?

Сред всеобщото оживление и веселбата кметът обикаляше между хората със сламена шапка на главата и събираше поред избраните. Навред около нас се носеха песни и смях, дрънчаха китари и цвилеха коне. Тъкмо се връщах от огнището, отдето си взех сочно парче месо, когато някакъв мършав старец, облечен във вехт военен шинел, спря коня си пред мен. Беше опърпан, устата му — беззъба, а хлътналите му страни бяха покрити със сива брада. Поздрави ме любезно, а аз го поканих да слезе от коня и да си вземе храна от откритото земно огнище. Но той само се наведе към мен и промърмори с тих глас:

— Ето защо съм дошъл: за да ти кажа, че те очаква двоен късмет. *Ел брухо* — магьосникът — ми каза, че ако отидеш при него в полунощ в неделя, ще имаш късмет. След това щастие то ще те преследва.

Старецът не искаше да отговори на въпросите ми. Подръпна поводите, смеси се с тълпата и повече не го видях. Никога не бях чувал за ел брухо: доколкото ми беше известно, само баба Таху-таху се занимаваше с таху. След малко обаче се досетих, че ако някой на острова заслужава това название, това ще е моят странен нов побратим. Той именно се държеше, сякаш се смяташе за магьосник. Живееше в къщата на аку-аку, пред самотната колиба на Таху-таху и смяташе, че е обкръжен от дяволи. Нямаше съмнение — „магьосникът“ сигурно беше моят нов по-млад побратим Хуан Хаоа.

Когато настъпи неделният ден, отидохме в малката църква както обикновено. Както винаги птичките влизаха и излизаха и свободно си чуруликаха. Отец Себастиан както всякога слезе от амвона в ярко оцветената си свещеническа дреха и опернатата атмосфера си оставаше непроменена. Но ние вече не бяхме обкръжени от тълпа непознати островитяни, които просто се смесваха в безлична маса. Сега различавахме повечето от тези лица. На всяка скамейка седяха наши приятели. Ето там седяха „полицайте“ Николас и Касими́ро, там дядо Пако-мио с Ласарус и младият Естебан, а отатък селския предводител, „кралският син“ и четиримата стари братя Пакарати. Ето Атан, Енлике, Алберто и Даниел. Заедно с всички останали влязоха и тримата — Туму, Андрес и Хуан магьосникът, които седнаха един до друг сред богомолците. Съгласно думите на стария ездач, днес, неделя, в полунощ трябваше да се срещна отново с тях. Непрестанно се улавях, че ги гледам втренчено. Те седяха там и с искрено

благоговение попиваха всяка дума, произнесена от отец Себастиан, и пееха полинезийските псалми със същия жар, както всички останали. Дяволският поглед беше изчезнал от очите им; изглеждаха добродушни, а черните им бради вече не ги правеха да приличат на разбойници. Ако бях се приближил до тях и бях ги попитал какво търсят в църквата на отец Себастиан, когато общуват с аку-аку и вършат разни подземни дяволии, те положително биха се изненадали и вероятно биха ми отговорили, като малкия Атан:

— Ние сме добри християни. Всичко това е „otra cosa aparte“ — нещо съвсем отделно.

Днес в църквата имаше кръщение. Аз бях кръстник и седях на първия ред откъм женската страна. Зад мен седеше Аналола със своята стара майка и цялата пъстра тълпа от вахини. До мен седеше, сияещ и издокаран, кметът заедно с жена си, червенокосия си син и облечената в черно стара леля Таху-таху. Това беше велик ден за кмета. Беше станал дядо. Снаха му го бе дарила с внук здравеняк в замяна на малкото момиченце, което умря от коконго. Кметът просто се разтапяше от щастие и искаше да нарече внучето си на мен. Когато отец Себастиан го попита предварително как ще бъде кръстено детето, кметът отговори:

— Тур Хейердал Кон-Тики Ел Салвадор де Ниньос Атан.

Отец Себастиан отчаяно подръпна брадата си и го помоли да измисли по-кратко име. Когато издигнаха детето над купола, дядото възторжено ме мушна в ребрата.

— Погледни косата му — каза той.

Черепът на малкото момченце беше покрит с остра, огненочервена коса.

И така кръстиха детето Салвадор Атан. То беше последната издънка на племето на дългоухите. Представляваше тринадесетото поколение след Ороройна — единствения дългоух, оцелял от битката при рова на Ико.

Когато настъпи нощ и цялото село притъмня и затихна, в къщата на кмета угасна една свещ и от вратата незабелязано се измъкнаха две сенки. След неделното увеселение членовете на експедицията отдавна бяха се завърнали в Анакена с джипа и с конете. В селото и в лагера хората спяха от няколко часа насам. Вече беше почти полунощ.

Джипът се бе върнал в селото и чакаше със загасени фарове пред градинската портичка на кмета. Червенокосият баща на току-що кръстеното дете и малкият му чичо Атан чакаха в джипа и сториха място на двете сенки, които излязоха от къщата. Безшумно и без светлини джипът се плъзна по селската улица към църквата: оттам към морето, а после сви покрай брега към лагера за прокажени.

Започнах да се безпокоя. Бяхме се условили Ед да чака в джипа с червенокосия младеж, докато Атан и аз продължим в тъмното до къщата на аку-аку. Скришом от всички Ед и аз прекарахме първата част от нощта у кмета.

На неколкостотин метра от къщата Атан и аз напуснахме джипа.

Когато стигнахме до стената с полупрогнилата дървена стълба и видяхме призрачния дом между големите лъскави бананови листа, Атан спря.

— Най-напред трябва да влезеш сам — ми прошепна той. — Ти си нашият главен брат. Ще похлопаш на вратата и ще кажеш: „Магьосник Хуан, стани за щастие“.

Прекатерих се по скърцащите стълби и отидох до къщата. В нея цареше гробна тишина. Дигнах юмрук и похлопах предпазливо три пъти на старата врата.

— „Магьосник Хуан, стани за щастие!“ — казах аз с отмерен глас. Никакъв отговор. Вътре не помръдна нищо. Само вятърът, който духаше около призрачната къща, зашумя сред големите бляскави бананови листа, протегнали се като разперени пръсти към пълната луна. Отдалече долитах тихото плискане на океана.

— Опитай още веднъж — прошепна малкият Атан от другата страна на стената.

Почуках пак и механично повторих изречението. Отговори ми само вятърът.

Започнах да се чувствавам несигурен. Дали това не беше нова клопка? Дали в този миг те не ме поставяха на ново изпитание? Атан видя, че се колебая. Прошепна ми да опитам още веднъж: вероятно онези вътре бяха заспали за „щастие“. Ясно ми беше, че е невъзможно и тримата да спят дълбоко именно сега, когато трябваше да ни посрещнат. Започнах да се опасявам да не загубя сражението. Дали не стояха зад вратата, очаквайки да ги види моето аку-аку? А колко шумолеше там вляво, където големите олюляващи се листа спираха

лъчите на луната, така че земята под тях тънеше в пълен мрак. Дали не бяха се скрили зад храстите, за да видят ще ми се притече ли на помощ аку-аку? Освен това веднъж-дваж ми се стори, че чух тих шум отвътре, но никой не отвори. След като опитах шест пъти, се отказах и се обърнах да си вървя. Тогава съвсем ясно долових някакво тихо движение зад вратата. Върнах се и похлопах за последен път.

— „Магьосник Хуан, стани за щастие!“

Вратата бавно се отвори. Излезе млада жена и насочи към мен светлината на домашно направен лоен светилник. Надзърнах през рамото ѝ, но в къщата нямаше никого. Само празните дървени скамейки стояха около масичката, където получих книгата ронго-ронго и „ключа“ на пещерата.

— Тримата мъже излязоха — каза ми тя. — Мисля, че отидоха в пещерата.

Така значи! И сега вероятно очаквах моето аку-аку да открие следите им, за да се срещнем в пещерата.

За щастие Атан незабавно реши да отиде в селото и да потърси Андрес. Тръгна бързо на юг през полята. Луната грееше ярко и жената угаси светилника. Тя седна на една дървена скамейка до стената и ме покани да седна до нея. Едва тогава я познах. Това беше жената на Хуан Хаоа — най-младата сестра на кмета. Не можах да не забележа прекрасния ѝ профил, осветен от лунната светлина. В него нямаше нищо полинезийско. Той ми напомняше поразително някоя арабска, семитска красавица — класически профил с тесен, едва-едва прегърбен нос и тънки устни. Трудно беше да се повярва, че е чистокръвна жителка на Великденския остров. До мен седеше истинска дългоуха. На кораба имаме проба от нейната кръв.

Тя беше умна жена и не бе трудно да завържа разговор с нея. Дълго време останахме насаме — мина един час, после два, а Атан не се връщаше. Получих много сведения от нея, докато седяхме в лунната светлина на скамейката и бърбяхме. Тримата мъже решили, че трябва да получа някакво аку-аку от пера, защото онази нощ сме говорили за пера. Но за да му вдъхнат сила, отишли при баба Таху-таху. Тя заклала кокошка и направила корона от пера, която да нося на главата си. Преди няколко часа, когато отишла да си легне, короната лежала между тях на масата, но сега я нямало. Затова смятала, че те ме чакат в пещерата с короната от пера. Тя не знаела къде се намира пещерата —

можа само да ми каже, че съпругът ѝ тръгвал на север, когато отивал нощем да посети пещерата. Тя знаеше доста неща за пещерите и за пещерните обреди, но самата никога не била виждали такава пещера.

Сведението за короната от пера можеше да ми бъде от голяма полза в случай, че ония тримата поискат да ме поставят на ново изпитание. Сега можех да ги изненадам със своята осведоменост.

Измина още един час и когато стана три часът, Атан дотърча през полята откъм селото. Най-сетне намерил Андрес и Хуан в къщата на сестра им; с тях бил и Туму. Туму поискал да поговорят и със сестра си за своето намерение да ми преотстъпят пещерата, защото сестра им била съпритежателка. Сега обаче тя се разярила, че братята ѝ не я попитали, преди да ми предадат „ключа“. Опитали се да я умилостивят, като и обещавали големи подаръци от мен, но тя продължавала да се сърди и заплашвала, че ще им създаде неприятности, ако ми дадат пещерата. Дори и Атан не искала да изслуша. Тримата мъже просто изгубили надежда, а най-много Туму, който отишъл, за да измислят заедно някакво задоволително за всички разрешение. Молеха ме да ги извиня и да почакам.

Към четири часа отидох да успокоя двамината, които все още чакаха в джипа. Решихме, да се откажем и джипът беше вече потеглил към селото, когато чухме зад себе си тропота на копита. В лунната светлина видяхме, че Хуан магьосникът препуска с лудешка бързина подире ни. Идваше от север, а не откъм селото и ни каза да обърнем колата и да го последвахме. Изглеждаше възбуден и преуморен. Свърнахме с джипа в обратна посока. Хуан яздеше напред, а ние го следвахме без фарове покрай огрения от луната бряг — все по-близо и по-близо до лагера за прокажени. Помислих си, че скоро положително ще ни чуят оттам. На една вълниста равнина, покрита с камъни, нашият водач, ни даде знак да спрем до няколко големи блока лава и да слезем от колата.

Когато се измъкнах от джипа, сънлив, премръзнал и схванат, иззад скалите изскочиха две фигури и се хвърлиха отгоре ми. Преди да се опомня, те протегнаха ръце и поставиха на главата ми корона от веещи се пера. Хуан магьосникът скочи от коня си, върза го за един камък и бързо закачи напреки през гърдите си дълга гирлянда от пера. Това, обясни той, означавало, че аз съм главният брат, а той — следващият по ранг след мене. Сетне ме помоли да го последвам и

поехме колкото бе възможно по-бързо по каменистата равнина, а Ед, Туму, Андрес и Атан ни следваха отблизо. Червенокосият младеж остана да пази джиपा.

Короната от пера, която беше направила Таху-таху, представляваше точно копие на *хаутеке-теке* — известните украшения за глава, употребявани от първоначалното население на Великденския остров. Такива корони се съхраняват в много музеи. Чувствувах се просто като идиот, докато крачех по сипея с веещите се пера на главата си. Сякаш бях се върнал в детските си години и играех на индианци, като тичах под лунната светлина из каменистите равнини на Великденския остров. Нереалната обстановка не се измени, когато малко по-късно клекнах, за да изям трътките на две кокошки.

След това повдигнахме няколко камъка сред останките от един ерозиран поток от лава и аз се проврях през входа начело на останалите, с короната от пера на главата си. Навлязохме в обширна пещера с нисък начупен свод. И тук подът беше покрит с престояло сено. Вдясно от входа имаше малък олтар, покрит с тръстикова рогозка, а върху нея стоеше голяма, царствена глава. От двете ѝ страни имаше по един човешки череп. Първият беше истински, а другият — направен от камък, със странна, издадена напред уста, като че ли смуче. Устата завършваше с малка кухня или светилник, към който гледаха големите празни очи. Точно срещу това злоецо трио лежеше друг бял череп и изящен каменен боздуган, чийто горен край представляваше глава.

В средата на пода се издигаше каменна платформа, покрита със сено, а върху него — тръстикова рогозка. Хуан магьосникът ме помоли да седна там и да погледна в една определена посока, както винаги правел дядо му. Покрай стените обикаляше друга платформа, осеяна с чудновати фигури, някои взети от действителността, а други — от някакъв приказен свят. Освен това от двете страни на платформата, върху която седях като на трон, лежеше по един малък пакет, увит в пожълтели тръстики.

Най-напред Хуан магьосникът извади малкия модел на сала и норвежкото знаменце.

— Това е твоята кръв — ми пошепна той с пресипнал глас, като здраво стискаше знамето. — А ето ти на тебе нова сила, ето ти ипу маенго!

Толкова бях развълнуван, че притаих дъх, докато развих пакетите и съгледах съдържанието им. В тях имаше по едно кафяво негледжосано керамично гърне. Това вероятно бяха две от трите тайнствени гърнета, които навремето, когато Андрес ми се разсърди, предизвикателно бе показал на отец Себастиан.

— В другата му пещера има много различни гърнета — обади се Туму. — Тя е пълна с маенго и ще стане твоя, когато се върнеш при нас.

Едно от двете кафяви гърнета имаше простиък бордюр от гравирани орнаменти. Хуан заяви, че било направено от дядо му и че гравюрите представлявали мъже, които отиват на война. Гърнетата били поставени там, за да могат мъртвите да пият, когато пожелаят.

Когато по-късно разопаковахме двете гърнета в лагера, само Гонсало позна от какъв тип са. Беше виждал подобни грънци в Чили, където индианците ги правели в течение на много поколения и в наши дни вероятно все още ги изработват в отдалечени краища на страната. Бяхме изправени пред нов проблем. Тези ръчно направени гърнета не бяха извъртени на грънчарско колело от съвременен човек. Те бяха изработени от спираловидно поставени и притиснати една към друга глинени ленти с типичната техника на американските индианци. Как е възможно гърнета от този вид да попаднат на Великденския остров, независимо от това, дали туй е станало в далечното минало или неотдавна? И защо ли ги бяха сметнали достойни да заемат място сред фигурите в семейните пещери? Защо Хуан не наливаше вода на духовете в чаша, в канче или в чайник? Грънците бяха нещо неизвестно в колибите на туземците, но при все това Хуан вероятно притежаваше и други такива съдове, защото открихме, че нито едно от тези две гърнета не отговаряше на описанието на ония три, които Андрес бе показал на отец Себастиан.

Само веднъж научих за друга пещера на Великденския остров, в която имало старинни грънци. Тя принадлежала на един братовчед на Енлике, който обаче заминал за Чили с „Пинто“.

Когато се опитах да се вмъкна безшумно през градинската портичка на кмета, вече се зазоряваше и петлите кукуригаха. Не се виждаше жива душа и леглото ми си стоеше, както го бях оставил. Някой ми беше приготвил плодове и печено пиле, но най-приятно от всичко ми беше да се отпусна между хладните бели чаршафи, които

подарих на господаря на къщата, когато възнамеряваше да замине с „Пинто“.

— Дон Педро, кмете — казах аз на другата сутрин, когато моят усмихнат приятел влезе на пръсти в стаята с купа вода в ръце. — Благодаря ти за превъзходното гостоприемство, което ми оказа тази нощ. Но кога ще ми покажеш пещерата си?

— Спокойно, сеньор; тази нощ, когато излезе, ти положително си имал щастие, нали?

— Да, имах щастие. Но скоро ще напусна острова. Кога ще видя пещерата на Ороройна?

— Спокойно, сеньор; ти нали получи ключа от мен — нали лежи под леглото ти?

Това беше вярно и аз против волята си трябваше да се усмихна, когато си спомних това, защото под леглото ми лежеше една твърде необичайна дългоуха глава.

В последно време с кмета изобщо ставаха необичайни неща. След като излезе от болницата, той стана малко особен и не приличаше напълно на човека, когото познавах отпреди. Отслабна и посърна, както можеше и да се очаква, но в хитрите очи над хлътналите му бузи се беше появил някакъв нов блясък. Той изглеждаше възбуден, премного оптимистичен и беше пълен с фантастични планове. Вече не го беше страх от баба му. Казваше, че сега ще изпразним пещерата му и двамата ще станем мултимилионери. Щял да си купи малък параход за туристи и да открие редовна връзка с континента. Брат му, селският капитан, можел да управлява по звездите, а червенокосият му син, който се научи да кара джипа, щял да стане механик. Всички жители на острова щели невероятно да забогатеят, защото туристите, които той щял да докарва, щели да купуват повече птицехора и моаи-кавакава, отколкото можело да изработи цялото население.

Опитах се да поохладя оптимизма на кмета, но безуспешно. Заради „щастieto“ не бивало да говоря така, казваше той. Но въпреки цялото си самохвалство и гръмките си обещания кметът не ми донесе нито един камък, след като напусна болницата. А и не се явяваше при мен на работа. Изведнъж се оказа, че не му остава време за нищо. В края на краищата, казваше, той бил кмет и имал страшно много работа.

Но един ден съвсем неочаквано се втурна да ме пресрещне при своята градинска порта.

— Щастие! Това е ден на истинско щастие — ми пошепна той възбудено и след това ми разказа съвсем открито в присъствието на капитана, че Таху-таху се съгласила той да ми даде „ключа“ на пещерата на Ороройна при едно условие: когато напусна острова, да взема със себе си най-големия син на Таху-таху, кмета и неговия син. Обещах да поговоря с губернатора и кметът просто подскочи от радост. Настоятелно покани капитана и мен да влезем в къщата. До кръглата маса, където тъй често бях седял, заварихме човек с твърде грубоват вид, с плосък широк нос и къдрави коси. Той не ни изглежда много приветливо, макар че направи опит да се усмихне. На масата стояха две празни чаши и отворена бутилка с чилийска ментовка. Кървясалите очи на човека, който седеше до масата, издаваха, че е успял да погълне лъвския дял от съдържанието на бутилката. Но не беше пиян, а се изправи и добродушно протегна голямата си ръка за поздрав.

Кметът заяви разчувствувано, че той е добър човек, тъй като бил негов братовчед — син на Таху-таху. Но семейството на баща му произхождало от архипелага Туамоту.

— Той ни помогна — уверяваше ме кметът. — Той убеди Таху-таху.

Кметът измъкна някаква торба, издигна я пред себе си и прошепна тайнствено, че ключовият камък на пещерата представлява глава с три малки вдлъбнатини. Те били пълни със смъртоносно брашно, направено от костите на дедите му. Човекът с кървясалите очи кимна мрачно. Те извадили внимателно цялото костно брашно и сега главата вече не била опасна.

Тази подробност беше еднаква в пещерите на кмета и на малкия Атан. Но когато кметът извади от торбата ключовия камък, не се появи очакваният ухилан череп. Напротив, това беше весела свинска глава от камък с приветлива зурла, кръгли бузи и дълги повиснали уши — също като най-веселото от „трите прасенца“ от известната приказка, същото онова, което подскача пред вълка и строи къщата си от слама. Но за разлика от милото прасе от приказката това прасе имаше извити зъби, по-страшни, отколкото на вълк, и три вдлъбнатини на темето си за брашно от човешки кости.

Кметът и братовчед му ни погледнаха мрачно. Постарах се да си придам също така сериозен вид, но кметът сигурно долови скрития

блясък в очите ми, защото изведнъж се усмихна и целуна нежно свинската глава по зурлата. Ние с капитана едва не припаднахме от сдържан смях. Побързах да благодаря сериозно на кмета за свинската глава, капитанът взе една кутия, пълна с други скулптури, и хукнахме към вратата. Кметът ме помоли да сложа свинската глава под леглото си и да чакам търпеливо няколко дни, защото той трябвало няколко нощи поред да пече кокошки в уму, за да мине всичко добре, когато влезем в пещерата.

Но дните се превърнаха в седмици. Като че ли кметът никога нямаше да привърши с печенето на своите кокошки. А под леглото свинската глава беше доста застрашена от Анет. Тя непрестанно се завираше отдолу, за да си играе с татковото „грук-грук“. Бяхме прибрали на кораба фигурите от всички други пещери. Не искахме да ги държим в палатките, защото понякога от дупките в камъка излизаха скорпиони.

— Да, тази нощ наистина имах щастие — повторих аз, ставайки от леглото, за да поема купата от ръцете на кмета. — А ключовият камък е в палатката ми. Но сега вече трябва да го пренеса на кораба, защото си тръгваме.

Когато чу това, кметът, изглежда, реши, че е изпекъл достатъчно пилета, защото най-сетне определи нощ за посещението в пещерата. Позволи да дойдат Бил и фотографът, но не искаше да допусне никого друго.

След пладне в деня, определен от кмета, в лагера дойдоха на посещение много островитяни. Първите донесоха за продан своите обичайни дърворезби и пред палатките започна оживена търговия. Между ездачите имаше някакъв мълчалив малоумен младеж, който дойде в моята палатка и ми донесе вързоп с шест поразрушени от времето каменни фигури. По една от тях растеше мъх.

— Кой ги е направил? — попитах аз.

— Аз — отвърна момчето равнодушно.

— Това е невъзможно. Тук расте мъх.

Момчето не отговори, но зина и като че ли щеше да се разплаче. После ми призна, че ако разбере баща му, щял да го бие, защото то научило къде е входът на пещерата на дядо му.

Дадох му куп подаръци за него и за баща му и момчето препусна към дома си, сияещо от щастие. Вероятно беше намерило някоя

пещера, за която не се грижи никой, та затова не чухме нищо повече по тоя въпрос.

Резбарите останаха в лагера, докато се стъмни, а после вкупом се отправиха към дома. Едва бяха си тръгнали, когато от хълмовете се спусна самотен ездач. Той завърза коня си и влезе в моята палатка. Беше Хуан магьосникът. С мрачен, разтревожен вид той ме прегърна и ме назова брат, после започна настойчиво да ме предупреждава. Ако някой дойде при мен и ми донесе още камъни не бива да ги приемам: това щяло да ми донесе „нещастие“. Камъните, които съм получил досега, били добри камъни, но това не бивало да продължава и отсега нататък не трябвало да приемам нито един-единствен камък. Неговото аку-аку знаело всичко, което става в селото. Ако приема още един камък, той щял да узнае и заради нашето братство трябвало да му обеща да изпълня молбата му. Ако не го сторя, ще съжалявам и никога няма да видя другата му пещера с ипу маенго. Подари ми чудесна скулптура на тръстикова лодка с фигура на носа и две платна. Взел я от втората пещера, за да не я забравя. Той ме предупреждаваше така искрено — почти ме умоляваше, — та се досетих, че е подразбрал нещо, което не може да ми разкрие.

Щом като предаде своето странно поръчение, Хуан магьосникът се промъкна в мрака до коня си и изчезна в нощта.

Не измина много време и по изровената от джипа следа откъм селото пристигна на коне млада двойка. Бяха двама от най-скромните и почтени жители на острова. Мъжът се казваше Моисес Секундо Ту-ки и беше един от най-добрите ни работници. Жена му, Роса Паоа, беше кротка и непосредствена като мъжа си. Никога не бях говорил с тях за пещери и се изненадах, когато те мълчаливо стовариха от единия кон тежък чувал и ме попитаха дали могат да ми покажат съдържанието му насаме. След като изпразниха торбата, на леглото ми лежаха седемнадесет фантастични каменни скулптури. Някои от тях бяха най-особените, които бях виждал дотогава. Една фигура изобразяваше жена, на чийто гръб висеше на въже голяма риба; фигурата поразителна приличаше на един типичен сюжет от керамичните изделия, поставяни в древните гробове из пустините на Перу.

Роса отговори открито и прямо на всичките ми въпроси. Нейният баща — късоух от племето нгарути, на име Симон — й дал скулптурите, за да ги размени с мен срещу нещо друго. Той ги

наследил от прапрадядо си, чието име тя не знаеше. Камъните били взети от една закрыта пещера в скалата близо до Оронго. Самата пещера се наричала Мата те Паина — „Око на сламения идол“. В същата пещера били скрити камъните и на друго семейство, но след смъртта на Марта Хаоа никой не ги миел.

Горях от желание да притежавам тези единствени по рода си скулптури. Но уважението ми към Хуан магьосникът и настойчивото му предупреждение бяха много пресни в съзнанието ми и ме караха да бъда внимателен. Откъде да знам дали той не се крие в мрака и не ме дебне? Имаше някаква тайнствена причина за трескавото му посещение. Не исках обаче да загубя камъните, та казах на двойката, че моето аку-аку ме съветва да не ги приема тъкмо сега. Но то може да промени решението си и затова трябва да скрият добре торбата и да дойдат пак при мен в деня, когато нашият кораб ще напусне острова.

Те изглеждаха много натъжени и озадачени. Замръзнаха на столовете си, а лицата им приличаха на два въпросителни знака. Но когато им дадох няколко подаръка в знак на приятелство, те ги мушнаха с благодарност в торбата заедно с камъните и мълчаливо се отправиха към конете си.

Почесах се по главата, като напразно се стараех да разбера какво става. След това духнах лампата и се опитах да поспя, докато наближи полунощ, когато трябваше да се срещна с кмета. Едва успях да подремна, и фотографът дойде, за да ми каже, че джипът е готов. Щяхме да вземе Бил от едно място в селото, а освен това с нас дойде и помощник-капитанът. Той пък отиваше на друга тайна мисия. Стар туземец ми беше доверил, че видял в една пещера някаква червенокоса човешка глава. Самият той не смеел да я докосне, но бил готов да покаже мястото на някого, който не се страхувал да плува нощем в морето. А помощник-капитанът Сане не се страхуваше от нищо. Веднъж и кметът ми разказа за една такава глава, която уж била в неговата пещера. Възможно ли беше в някои от тия пещери да има мумифицирани глави? Потеглихме през нощния мрак с натежали за сън очи, а белите стада овце безшумно се пръскаха пред фаровете ни като облаци прах. Скоро щяхме да получим отговор на нашите въпроси.

Отдавна минаваше полунощ, когато шестимата се промъкнахме към къщата на Таху-таху. Освен кмета, червенокосия му син и

братовчед му в това число влизаха Бил, фотографът и аз. Прекосявайки сипея, точно под къщурката усетих добре познатата ми миризма на кокошка, печена в земно огнище, а малко по-късно всички бяхме вече клекнали в кръг и си хапвахме от тоя деликатес, като аз започнах с трътката. Обредът около уму такапу ми беше добре известен, но никога не беше протичал така весело както тази нощ. Туземците не нервничеха, а кметът изглеждаше почти театрално самоуверен; той си седеше спокойно и така небрежно хвърляше кокошите кокали на нашите аку-аку, сякаш бяха кучета, застанали около нас, за да изпросят някой залък. Когато се наяде, той отиде малко встрани и си запали цигара, а после се приближи към нас и предложи любезно да тръгнем към пещерата.

Този път входът не беше отдалечен само на няколко крачки. Изненадахме се колко далеч беше самата пещера от мястото на обряда. Прекатерихме се през някакви стени, препъвахме се о камъните по неравни поля и следвахме разни криволичещи пътеки. Трябва да бяхме вървели десетина минути и мястото, където ядохме, остана далеч зад нас, когато кметът най-сетне спря до една купчина камъни. Като се загледах, веднага забелязах, че средният камък наскоро е местен.

Кметът ме помоли да извадя ключовия камък, който носех в торбата. Каза, че с негова помощ трябвало да се опитам да намеря входа. След като го намеря, трябва три пъти да извикам към каменната купчина: „Аз съм дългоух от Норвегия, отворете вратата!“

Запътих се право към камъните, носейки пред себе си свинската глава като минотърсач, със зурлата, насочена към съмнителния камък, и повторих магическите слова на кмета. Миг след това отместих няколко камъка и заслизах заднишком по тесния ход в подземния свят на Великденския остров.

На дъното бавно се измъкнах пак заднишком от хода и тъкмо се канех да се изправя предпазливо като слепец в мрака на пещерата, когато усетих силен удар по врата. Не бях се блъснал в свода, а в някакъв подвижен предмет. В пещерата имаше някой! Без да му мисля много, отскочих встрани, обърнах се и запали фенерчето си. Точно както си мислех: зърнах нещо, което се движеше. Но какво беше това? Светлината ми падна върху голяма граблива птица с разперени криле и крив клюн, която носеше на гърба си човешки череп. Беше изработена от камък и закачена с канап на тавана. Тя все още се люшкаше бавно

от моя удар. Птицата изглеждаше твърде светла и нова и не ми се вярваше да е висяла там в продължение на единадесет поколения от времето на Ороройна насам. А връвта от изкуствени влакна, с която беше закачена, беше нова.

Плъзнах светлината в кръг около себе си. Пещерата съвсем не беше голяма. На пръстения под бяха постлани три тръстикови рогозки, а върху тях лежаха в паралелни редици кръгли плоски камъни. Върху всеки от тях беше изсечена по една увеличена фигура от ония, които съставляват писмото ронго-ронго. На всяка рогозка лежеше по една малка глава с козя брадичка като пазач. Веднага видях, че тази пещера не може да е източникът на разнообразните скулптури, които ми беше донесъл кметът. Тук единствените предмети, които заслужаваха внимание, бяха един кораб с платна и една голяма каменна купа в ъгъла. Те бяха добре изработени, но и те изглеждаха очебиешно нови, също като птицата, която висеше на тавана.

Надзърнах в купата. Там лежаха единадесет малки кичура човешка коса във всички оттенъци — от червена до черна. Повечето къдрици бяха червени и завързани с тънки влакна от кора на дърво, на които бяха направени изящни възли. Но тези кичури съвсем не бяха изсъхнали и избледнели както у стари мумии: явно, че съвсем наскоро бяха отрязани от живи хора, защото все още бяха свежи и бляскави.

Съмнението, което дремеше в съзнанието ми, откакто видях птицата на тавана, сега вече се превърна в сигурност. Скулптурите в тази пещера не бяха старинни. Те бяха изработени наскоро и изобщо цялата пещера представляваше една измама. Бяхме попаднали в клопка. Първата ми мисъл беше да се измъкна оттук. Ето за какво е искал да ме предупреди Хуай магьосникът.

Краката на Бил вече се подаваха от входа, който се откриваше в стената на пещерата, и беше много късно да го спра. След него идваше фотографът. Нямаше смисъл сега да правя скандал, защото ако тримата туземци отвън разберяха, че сме прозрели техния заговор, вероятно щяха да изпаднат в ужас. И ако им хрумнеше да запълнят входа над нас с камъни, щяхме да се наредим добре.

— Измамени сме — казах на Бил, щом като главата му се подаде от шахтата. — Да се измъкваме колкото може по-бързо. Това не е семейна пещера. Камъните не са старинни.

По лицето на Бил се изписа изненада и недоумение. Той пропълзя до камъните със знаците ронго-ронго за да ги разгледа по-отблизо.

— Наистина не приличат на стари — отвърна той шепнешком.

— Погледни птицата, лодката и купата с косата — казах аз. Бил плъзна светлината наоколо и се съгласи с мен. Сега видях зад себе си кръвясалите очи на братовчеда на кмета. Той ме гледаше проникателно, но не можеше да разбере какво си шепнем на английски. А после видях в светлината на фенерчето и лицето на кмета. Той така нервничеше, че беше потънал в пот. Синът му се оглеждаше с широко разтворени очи. Пътят нагоре беше свободен.

— Въздухът тук долу е лош — казах на кмета и потърках челото си.

Той се съгласи с облекчение и избърса потта си.

— Хайде да се качим горе и да си поговорим — казах аз и тръгнах към шахтата.

— Може — каза кметът, като също се отправи към отвора. Изпитах облекчение, когато застанах отново под открито небе и гледах как другите един по един се измъкват от шахтата.

— Сега ще си вървим — казах рязко и взех проклетата свинска глава, която лежеше върху купчината камъни и ме гледаше с подигравателна усмивка.

— Може — каза кметът и скочи, сякаш искаше да потвърди, че няма нужда да стои повече на това място.

И така нашата малка процесия се върна в пълно мълчание по пътя, по който беше дошла. Вървах напред, сънлив и изморен, като проклинах на ум, а кметът вървеше точно зад мен. Подири му идваха Бил и другите. Братовчедът на кмета не закъсня да се запилее в мрака, а малко по-късно изчезна и синът му.

Когато стигнахме до първите къщи на селото, фотографът и аз пожелахме на Бил лека нощ. Беше два часът, а той трябваше да се прибере у островитяните, където живееше. На прощаване той ми пошепна, че ако мога да увеща кмета да ни заведе още тази нощ в истинската си пещера, нямало да има време да подготви нова измама. Стигайки в селото, помолих фотографа да ме почака при джипа и тръгнах по градинската пътечка право към къщата на кмета. Кметът ме следваше по петите като куче.

Влязох и седнах до кръглата маса, без да продумам. Кметът веднага седна до мен, а безизразните му очи зашариха невинно по стените. Забарабаних с пръсти по масата. Той се понамести на стола си. Опитах се да го накарам да ме погледне в очите. За миг-два той отвърна на погледа ми с широко разтворени невинни очи. После пак се загледа в стените. Така можеше да прекараме цялата нощ. Той не искаше да се признае за победен. Вкопчваше се в надеждата, че играта още не е загубена. Нали още не бях казал нито дума.

— Това беше нещастие, Педро Атан — започнах аз и забелязах, че гласът ми трепери. — Нещастие за теб, за мен и за твоето пътешествие.

Гърдите на кмета се надигнаха. Той притаи дъх, после избухна в сълзи и отпусна глава върху ръцете си. Остана така известно време, като ридаше гласно; после скочи и се втурна през вратата навън. Чух, че хукна край предната стена на къщата, влезе в малката странична стаичка, хвърли се върху леглото си и застана. След това се поуспокои и се върна в стаята, където седях аз.

— За всичко е виновен братовчед ми, този мой лош, лош братовчед. И аз като тебе мислех, че отиваме в някаква пещера със старинни фигури.

— Но нали ти ни водеше в своята пещера — отвърнах аз.

Той постоя малко, за да събере мислите си; после отново се разхълца.

— Той го измисли. Не трябваше да го слушам — проплака той. После пак изтича през вратата и се хвърли върху леглото си, където остана по-дълго време. Сетне отново се втурна в стаята. — Сеньор, може да ме питаш за всичко, за всичко. Но не за входа на пещерата. Само за това не. Съгласен съм да ти донеса всички камъни.

— Никой не те принуждава да ни покажеш пещерата. Но затова пък никой няма да ти вярва. Защото ти твърде умело правиш фигури.

Кимнах яростно към проклетата свинска глава, която лежеше в торбата на масата. Тя беше изцяло изработена и макар че бях толкова изморен и потиснат, не можах да не се усмихна вътрешно при мисълта как тоя хитър кмет ме накара да подскачам като идиот и да държа зурлата на прасето над купчината камъни.

— Ако не ни заведеш още тази нощ в истинската пещера, ще направиш куп нови камъни, за да ни измамиш отново — казах аз.

Станах, за да си вървя.

— Мога да те заведе в друга тайна пещера още сега — тази нощ — каза кметът в пълно отчаяние.

— На Ороройна ли е? — попитах аз.

— Не, но е пълна със старинни предмети.

Взех торбата със свинската глава — единственият спомен от това нощно приключение — и равнодушно се запътих към вратата.

— Ако размислиш тази нощ и решиш нещо, иди да вземеш Бил от колибата на Рапу. Аз се прибирам в Анакена.

Кметът стоеше разстроен до вратата и проклинаше своя братовчед, а аз се отправих изтощен и обезверен към джипа, където ме чакаше търпеливият фотограф.

Едва сме се изгубили по пътя, когато нещастният кмет отишъл право в колибата на Рапу. Събудил Бил и му предложил незабавно да го заведе в една истинска пещера. Бил бил много сънен и безкрайно озлобен срещу кмета, та когато чул, че фотографът и аз сме се прибрали в Анакена, и той отказал да отиде в пещерата.

Малко преди да се зазори, кметът трябвало да се прибере у дома си сам и с празни ръце.

Почти по същото време помощник-капитанът Сане изплувал на брега недалеч от лагера за прокажени. Старецът отказал да му даде лодка и той бил принуден да плува на звездната светлина до един гол остров от лава. Там, следвайки описанието на островитянина, той се добрал до две погребални пещери. В една от тях наистина намерил някаква човешка глава със свършено червени коси. От едната ѝ страна се откъснал дебел кичур необичайно красива червеникавокафява коса. Той я прибрал в една торбичка, за да я отнесе със себе си, и заплувал обратно към скалите на брега. Косата нямаше блясък и беше съвсем изсъхнала и чуплива.

Така трябваше да изглежда и косата в купата на кмета, ако, след като напусна болницата, не беше обикалял своите червенокоси и чернокоси роднини, за да реже кичури коса от главите им. Това проклето коконго! То явно изплаши кмета и му върна вярата в покойната му баба и в аку-аку, а аз бях смъкнат до равнището на най-обикновен човек, който се е опитал да го измами. Вследствие на това той също решил да ме измами, за да престана да му досаждам с молби за неговата пещера. Но за да не раздразни излишно неизвестните аку-

аку, той направил своето лъжливо уму, далеч от всички пещери и близо до стената на къщата на Таху-таху, отдето разчиташе на съчувствие и закрила.

След пладне на другия ден червенокосият син на кмета, Хуан, пристигна сам на кон в лагера. Изглеждаше много разтревожен. Хуан беше изключително красив и добре сложен младеж. Също като останалите членове на дългоухото семейство Атан, и той по външност никак не приличаше на полинезиец. Човек би рекъл, че е ирландец, и положително никой не би се сетил, че произхожда от някакъв остров в Южното море.

С мрачен вид Хуан ми каза, че според него баща му ще умре. Той отказвал да види жена си, отказвал да яде и да пие. Само лежал в леглото си, стенел, плачел и говорел за „нещастие“. Предишната нощ Хуан разбрал по лицето ми, че има нещо нередно около пещерата. Дотогава не бил влизал в такава пещера и помислил, че всичко е както трябва.

Когато му разказах какво се е случило, лицето му не трепна, но очите му се наляха със сълзи, които потекоха по бузите. Каза ми, че след това баща му отишъл право при сеньор Бил, за да го заведе в друга пещера, но сеньор Бил не искал да тръгне без известие от сеньор Кон-Тики. Ако аз обаче напиша една бележка до сеньор Бил, младежът щял да се опита да разбере от баща си къде се намира другата пещера, за да могат той и сеньор Бил да върнат „щастieto“ на острова.

Написах една бележка до Бил и младежът препусна обратно към селото.

След като Бил получил бележката ми и напуснал колибата на Рапу, до края на деня неотлъчно го следили двама души. Местните жители започнаха да следят и Ласарус, така че не успях да вляза във втората му пещера, която беше при Винапу. Но към полунощ Бил успял да се изплъзне от своите преследвачи и се срещнал с Хуан на уговореното място. Младежът носел със себе си карта, непохватно нарисувана от баща му върху къс хартия.

Според картата най-напред трябвало да отидат при Аху Тепеу, което се намира далеч в каменистата крайбрежна област, на север от лагера за прокажени. Хуан се сдобил с два оседлани коня и дълго намотано въже и така потеглили в мрака. Късно през нощта стигнали до голямото аху и отново извадили картата. Трябвало да продължат

през високата ограда за овцете, където да оставят конете си. Следващата ориентировъчна точка били едни големи блокове от лава вдясно от пътя им. Точно под тях на ръба на крайбрежната скала имало устойчив кръгъл камък, на който трябвало да закрепят дългото въже, а после да се спуснат почти до края му и там щели да намерят пещерата.

Намерили оградата, блоковете лава и един кръгъл камък на ръба на платото. След като закрепили въжето, Хуан се спуснал надолу в мрака, без преди това да ядат кокошка, без да приготвят уму така-пу — без никакъв обред. Хуан се забавил дълго време и се изкачил много изморен: там пещера нямало. Намерили друг камък и направили нов опит със същия отрицателен резултат. След това местели въжето /от камък на камък по крайбрежието, докато най-сетне младежът се изкачил съвършено изтощен. Едва успял да се прехвърли през ръба на пропастта с помощта на Бил. Но този път намерил пещерата.

Бил се спуснал в тъмнината по въжето. Най-напред заслизал по отвесна скала до една издатина, където намерил здрава опора, но оттам нататък въжето висяло свободно във въздуха. Продължил надолу и чул далеч под себе си в мрака вълните на прибоя, но не могъл да види нищо. После изведнъж, както висял на въжето, видял точно пред носа си хоризонтална цепнатина в скалата. Сторило му се, че различава нещо във вътрешността, но то било твърде надалеч и не могъл да го достигне. Освен това цепнатината била толкова тясна, че не искал да опита да вмъкне главата си. С помощта на фенерчето той и Хуан най-сетне успели да видят, че пещерата е натъпкана с фигури, покрити с дебел слой прах. Хуан успял да вмъкне краката си до кръста и издърпал с крак една глава с гърбав нос и дълга брада, която напомняла по стил на средновековните църковни скулптури. Дватамата били така изморени, че с мъка преодолели с единствената си придобивка двадесетте метра до горния край на въжето.

Не рискували да предприемат още едно спускане.

На следващия ден получили писмо от Бил. По негово мнение тази пещера била изключителна находка. Доколкото могъл да види, имало основание да се смята, че този път сме попаднали на нещо действително ценно.

Разгледахме забележителната глава, която бяха донесли. Тя се различаваше напълно от новите скулптури, които видяхме предишната нощ. Това наистина беше нещо старинно.

Избрах двама от най-добрите ни катерачи: готвача и помощник-механика. Начело с Хуан и Бил потеглихме в проливен дъжд посред бял ден към пещерата при Аху Тепеу. В средата на сухия сезон дъждът се смяташе за „щастие“ и Хуан, който зъзнеше от студ на своя кон, се усмихваше доволно. Най-сетне стигнахме до оградата за овцете и слязохме от мокрите си коне. Когато се озовахме на самото място, дъждът спря. Съблякохме се голи и изцедихме дрехите си, а аз тичах напред-назад по ръба на скалата, за да се сгрея.

Внезапно бризът напълни ноздрите ми с добре позната миризма. Бих я познал измежду хиляди различни ухания. Това беше уму такапу с кокошка и сладки картофи. Обърнах внимание на Бил, но тъй като беше голям пушач, той не долови нищо. Не можах да видя нито дим, нито хора, но някой е идвал тук и е извършил нещо тайнствено. Не беше обичайно жителите на селото да идват чак тук с кокошки и да си приготвят обикновения обяд на скалите.

Хуан закрепил въжето и го метна в пропастта. Изпаднахме в ужас, когато видях къде се е катерил Бил през нощта, а самият той пребледня и занемя, като видя мястото на дневна светлина. Под нас зееше пропаст, дълбока около сто метра, на чието дъно се плискаше морето, а пещерата се намираше на двадесетина метра под ръба на скалата.

Бил не изпитваше желание да се спусне отново и аз се радвах, че водим с нас двама опитни катерачи. Напоследък бях участвувал в предостатъчно подобни експедиции и сега, когато вече нямаше нужда да защитавам честта на своето аку-аку, охотно предоставих това удоволствие на други. Катерачите си носеха торба и пръчка с мрежа на единия край, за да измъкнат фигурите от скалата. И скоро торбата започна да се изкачва пълна и да слиза празна.

От нея излизаха просто невероятни скулптури на хора, животни и демони. Изведнъж Бил нададе радостен вик. В ръката си държеше голям каменен съд за вода — с чисти линии, изящно заоблен и с дръжка. Когато издухахме ситния прах, отдолу се появиха релефните изображения на демонско лице и на две птици, изработени в стила на Великденския остров и почти заличени от времето.

— Именно това очаквах да намеря — възкликна Бил. — Не истинска керамика, а съд от камък, чийто прототип да са грънчарските изделия и който да показва някакъв спомен за грънчарското изкуство.

Бил беше спокоен човек и не беше щедър на възторжени изказвания, но този път пламтеше от възбуда. Съвсем логично беше тази пещера да е послужила за скривалище на скулптури от Аху Тепеу, когато гражданската война и унищожението стигнали до тази величествена сграда и големите статуи били съборени от своето аху.

Торбата отново се изкачи. В нея имаше още един каменен съд с дръжка, но много по-малък. Имаше и фигура на гол мъж с три глави и някакъв воин с дълга наметка от пера, седнал върху костенурка. Но най-забележителната фигура беше изображението на кит с ухилена паст, пълна със зъби. Опащата му завършваше с череп, а на гърба му имаше моделче от лодковидните тръстикови къщи на Великденския остров, с четвъртита врата на едната страна и петобъгълно кухненско уму отзад. Под корема му стърчаха шест кръгли топки, големи колкото портокали, а по страните му се точеха паралелни линии, които го правеха да прилича на фантастична лодка, изработена от снопове тръстика. Късо стълбище или пътека се спускаше от къщата към едната страна на кита до нещо, което би могло да се сметне за ватерлинията на кораб.

Хуан не можа да даде никакви обяснение за тези чудновати предмети, които излизаха от пещерата; знаеше само, че много отдавна някаква стара леля показала пещерата на баща му.

Най-сетне готвачът и помощник-механикът се изкачиха с последния пълен чувал. Те извадили скулптурите от едно малко помещение във вътрешността на процепа. По-големите фигури стояли отзад, а по-малките отпред. Всички предмети били покрити с дебел слой ситен прах, а някои били обвити в паяжини. В тази пещера нямаше нито рогозки, нито погребани скелети; тя съдържаше двадесет и шест скулптури.

Когато се прибрахме, червенокосият младеж се изравни с мен и ме погледна въпросително.

— Това беше отлично — казах аз — и ще бъде щедро възнаградено. Но предай на баща си от мен, че туй не е пещерата на Ороройна.

Разтоварихме всичките фигури в къщата на Рапу, където живееше Бил, и когато минахме край селската църква се отбих да видя отец Себастиан. Той плесна с ръце и възторжено заснова напред-назад из стаята, щом чу, че кметът ни е показал една истинска пещера.

Случката от предишната нощ го бе дълбоко разстроила. От известно време отец Себастиан лежеше на легло поради тежък пристъп на коконго, но дори и от леглото си следеше странните събития. Когато се прокрадвах да му се обадя по кое ли не време на нощта, той сядаше в леглото си по нощница, изслушваше ме с широко отворени очи и винаги ми даваше някое интересно допълнително сведение. Този път ми разказа, че според някои старци в същите тия крайбрежни скали на север от Аху Тепеу имало много пещери, съдържащи „нещо“.

Събитията на последните дни бързо се разчиха из селото и започнаха да се случват най-различни чудновати неща. Щом кметът пристъпеше прага си, хората се нахвърляха върху нещастника и му крещяха: „Реорео!“ — Лъжец! Всеки се опитваше да използва положението за своя собствена изгода.

Някои от ония, които най-много ругаеха кмета, се прибираха после в къщи и тайно ваяха каменни фигури. Сега, след като други бяха издали тайните мотиви на пещерните камъни, те не виждаха защо трябва да дялкат вечно повтарящите се дървени фигури. Затова вече не изработваха модели на големите статуи или наивни камънаци с носове и очи. Изведнъж под ръцете на няколко островитяни разцъфна своеобразен и напълно зрял стил. Очевидно беше, че се развива нов занаят въз основа на древните форми на изкуството, които досега били забранени за непосветените.

Дотогава никой не се опитваше да продава пещерни камъни. Всички сделки ставаха под формата на размяна на подаръци. Новите камъни обаче се оценяваха наравно с предлаганите за продан дървени фигури. Някои изтриваха старателно камъните с пръст, други ги удряха с изгнили бананови листа, за да им придадат вид, сякаш някога са били увити в листа. Мнозина се промъкваха в лагера, за да опитат късмета си. Може би в края на краищата аку-аку на сенъор Кон-Тики не е всезнаещо? Та как иначе би се подвел да отиде в лъжливата пещера на кмета?

На Великденския остров човек може да очаква всичко. Докато някои хора носеха нови скулптури и ги представяха за старинни през последните дни, преди да отплува корабът, други пък опитаха обратното. Постъпваха също като малоумното момче: предлагаха стари фигури и твърдяха, че сами са ги направили. Измисляха какви ли не чудновати обяснения, когато им посочвахме мъх или отдавна

нащърбени повърхности или захабени от времето подробности, които самите те не бяха забелязали. Заявяваха, че стиловете и сюжетите били почерпени от снимки в стари книги за Великденския остров, макар че дотогава никой изследовател или писател не бе виждал скулптура от типа на пещерните камъни. А ако ги попитах дали са ги видели в книгата на Лавашери, те се хващаха на въдицата и отговаряха, че ги видели именно в тая книга.

Не можех да разбера какво става, но скоро всичко се изясни. Уважението към табу започна да отслабва. След всичко, което се случи, у някои жители на селото страхът от аку-аку силно намаля. Сеньор Кон-Тики нямаше всезнаещо аку-аку, но затова пък и в пещерите нямаше такива. Суеверие се изправи срещу суеверие и в много селски колиби то угасна, както би угаснал горският пожар при насрещен пожар. Но макар че уважението към аку-аку чезнеше, все още съществуваше нещо, което тревожеше съзнанието на островитяните: ужасът от укора на съседите, ако се разчуе, че някой е нарушил табу и е изнесъл камъни от своята семейна пещера.

Само кметът мълчеше и си стоеше у дома. Когато разтурвахме лагера, синът му отново ме посети. Каза ми, че на баща му омръзнало да го сочат като лъжец. Той не ме бил лъгал от момента, когато сме пристигнали на острова, докато не сме отишли в онази злополучна пещера. Сега щял да покажа на приятелите ми и на мен, че всичко, което ни е разказал за пещерата на Ороройна, е вярно. Отец Себастиан и губернаторът също можели да дойдат и да се уверят, че не е лъгал. Щял да заведе всички ни в пещерата. Защото дон Педро Атан не бил долно създание, което се занимава с реорео и с празни приказки.

Определихме нощта, през която щяхме да посетим пещерата на Ороройна. Късно вечерта потеглих с джипа към селото заедно с Бил, Ед, Карл и Арне, за да вземем губернатора и отец Себастиан. Но в последния момент кметът променил своето решение и набързо събрал четиридесет скулптури и ги изложил на пода в своята колиба. Той предупредил отец Себастиан, че все пак не може да ни заведе в пещерата на Ороройна, защото там имало огромно количество фигури. Те били толкова много, че не можел да ми даде всичките, а ако ни отведе при входа на пещерата, тайната ще е разкрита и нямало вече къде да съхранява тази голяма сбирка.

Отец Себастиан и губернаторът ни придружиха до къщата на кмета. Той ни посрещна на вратата с отворени обятия, като се усмихваше и говореше гръмогласно, и ни отведе в стаята. Кръглата маса беше дръпната назад, а подът — покрит със скулптури. Голям брой от тях изглеждаха действително старинни, но повечето бяха очевидно съвсем нови. Веднага забелязах няколко нови фигури, които други хора вече ни бяха предлагали. Имаше и няколко фигури, които явно представляваха опити да се копират скулптури от онзи процеп в отвесната скала. Сега пък какво ли му беше щукнало на кмета? Това беше съвършено безполезен опит да ни измами повторно.

— Какво гласиш? — попитах го аз. — Защо не удържа на обещанието си да ни заведеш в пещерата на Ороройна, ако изобщо е вярно, че я притежаваш?

— Вярно е, сеньор. Но снощи, когато отидох в пещерата на Ороройна, видях огромно количество фигури и разбрах, че не мога да ти ги предам.

— А не знаеше ли това преди? Нали ми каза, че редовно миеш всички камъни.

— Да, но онези, които намерих тази нощ, лежаха по навътре в пещерата. Не ги бях виждал досега. Те бяха целите покрити с прах.

— Но нали веднъж ми каза, че имаш тетрадка, където записваш всяка скулптура, която притежаваш?

— Не всяка скулптура, сеньор. Всяка пещера.

— Искаш да кажеш, че записваш в тетрадката само пещерите си?

— Да, разбира се, сеньор. Това е съвсем мъничка, мъничка тетрадка — отвърна кметът приветливо и ми показа с показалеца и палеца си размера на малка пощенска марка.

Предадох се.

Обзе ме безкрайна тъга, когато заслизах пръв по стъпалата на малката къща. Кметът стоеше на вратата отчаян и изоставен, а зад него на пода лежаха всичките скулптури. Така видях за последен път Дон Педро Атан, най-странната личност на Великденския остров, последния знаменосец на дългоухите — човека, чиято глава беше така пълна с тайни, че и той едва ли знаеше къде свършва истината и започва въображението. Ако някога в миналото островът е бил населен от няколко хиляди такива като него, не трябва да се учудваме, че от каменоделната са използвали невероятно огромни статуи, които са се

разхождали и са се изправяли по желание. Нито пък трябва да ни се вижда странно, че са измислени аку-аку и тайни съкровищници, където се съхранявали като в банки плодовете на един излишък от въображение, приел формата на странни скулптурки, толкова дребни, че могат да бъдат отнесени от грешни човешки създания.

Когато отекнаха заповедите от мостика и веригата на котвата с дрънчене започна да се изкачва от дълбините, а машинният телеграф накара колелата и буталата във вътрешността на кораба да забръмчат и затракат, между хората на борда и на брега имаше малцина с весели сърца. Бяхме пуснали корени в малкото островно общество, бяхме се споили с него. Зелените палатки сякаш се бяха превърнали в част от кралското селище в Анакена. Наскоро изправеният великан остана все така сам да се вира в опустялата слънчева долина, където вече не живееше никой. Той изглеждаше тъй самотен, когато свихме и последната палатка, че почувствувахме как ни умолява да го повалим отново и да го оставим да лежи с дълбоко заровен в пясъка нос, както е лежал през последните няколко столетия.

Но великанът в Анакена беше от камък, а в селото Хангароа оставихме друг великан от плът и кръв. Сред тълпата приятели, които стояха на пристана, се извисяваше, облечен в своето бяло расо и гологлав, отец Себастиан. Струваше ни се, че и той наравно с всеки от нас принадлежи към експедицията. Но той беше стъпил здраво с двата си крака върху земята на Великденския остров. Не стоеше сам както великана в Анакена — беше централна фигура сред живото население на острова, обединяваща сила. Така някога е стоял сред дедите на островитяните крал Хоту Матуа, след като ги е довел на това далечно островче.

Трябваше да обиколим всички островитяни и да се сбогуваме с всекиго поотделно. Накрая членовете на експедицията един по един се простиха с отец Себастиан. Той беше придобил особено значение за всеки от нас. След Ивон и малката Анет дойде и моят ред. Дълго стисках ръката на отец Себастиан. Не си казахме много прощални слова. Далеч по-лесно е да намериш думи на някоя гара, отколкото когато се сбогуваш завинаги с един приятел на брега на най-самотния остров в света.

Отец Себастиан рязко се извърна и островитяните му сториха път, когато закрачи сам с големите си черни ботуши към върха на

хълма. Там го чакаше неговият нов червен джип. Отсега нататък, докато се изхажяха гумите, старият свещеник можеше да прави с него своите обиколки, за да помага на болните и страдащите в селото и в лагера за прокажени сред каменистите равнини в северната част на острова.

Губернаторът и неговото семейство скочиха в моторницата, за да ни изпратят. Тъкмо се канех и аз да скоча подир другите, когато дядо Пакомие ме хвана кротко за ръката и ме дръпна настрана. Той пръв ме заведе на Птичия остров, за да ми покаже една тайна пещера, която не можахме да намерим. По-късно той стана пръв помощник на Арне и ръководител на копачите в Рано Рараку. Когато Арне намери малка статуетка в подножието на един от гигантите, Пакомие му предложил шепнешком да му покаже цяла пещера, пълна с подобни фигурки. Но щом започна цялата врява около пещерите, Пакомие се изплаши и оттегли своето обещание. След това той пръв започна трескаво да ме преследва и да ме уверява, че подобни неща вече нямало. По времето на бащите им съществували такива пещери, но сега входовете им били забравени и ако днес някой притежавал каменни скулптури, били само копия на загубените.

Докато другите стояха смълчани встрани, Пакомие застана гологлав пред мен, като смутено въртеше из ръцете си своята саморъчно направена сламена шапка.

— Ще се върнеш ли пак на нашия остров, сеньор? — попита той несмело, като ме погледна с големите си кафяви очи.

— Това зависи от камъните, които отнасям със себе си. Ако всичко това е лъжа и измама, както ми каза ти, тези камъни ще ми донесат нещастие. Тогава няма да има защо да се връщам.

Пакомие сведе очи. Беше се взрял в един венец от бели пера, който опасваше шапката му. После спокойно ме погледна и каза тихо:

— Не всички камъни, които имаш, са лъжливи. Те ще ти донесат щастие, сеньор.

Старецът ме гледаше с широко разтворени, свенливи, дружелюбни очи. За сетен път стиснахме ръцете си, после скочих в моторницата.

Островитяните се спуснаха покрай брега пеша и на коне, за да ни махат до последния момент. Струваше ми се, че изпод копитата на конете долита глухо барабанене, защото Великденският остров е свят

на два етажа. Но всъщност само чувах как прибоят се разбива в отвесните скали.

[1] Таху-таху (полинезийски) — магьосничество. — Б.а. ↑

ГЛАВА X

МОРОНГО УТА — РАЗРУШЕНИЯТ ГРАД СРЕД ОБЛАЦИТЕ

На едно възвишение на изток от слънцето и на запад от луната, зад седем планини лежи златен замък, излязъл сякаш от някоя норвежка приказка. Но кой ли вярва сега в приказки? Повярвахме ние, когато се изкачихме на последния хребет и погледнахме Моронго Ута.

От всички страни ни обкръжаваше океанът — безбрежният океан, който прекосихме със своя малък кораб от другата страна на земното кълбо. Под нас лежаха дълбоки зелени долини, които обграждат огледално гладък залив: можехме да надникнем право в комина на малкия кораб, който ни доведе тук от Великденския остров. На съседния рид точно пред нас лежеше приказният замък, потънал в дрямката на вековете като спящата красавица. Омагьосан, с обрасли в зеленина кули и стени, той лежеше там такъв, какъвто го бяха напуснали кралят и неговите хора в ония времена, когато светът все още вярвал в приказки.

Обзе ме нетърпение, докато изкачим последния склон и наближим подножието на замъка. Той се издигаше пред нас огромен и величествен на чудноват фон от гонещи се облаци и пурпурни върхове и чукари. Макар че се извисяваше свободно и волно към синьото небе, в тази древна сграда имаше нещо земно — бих казал дори подземно, — тъй като тя сякаш се издигаше от земните недра и напразно се мъчеше да се освободи от пръстта и растителността, които я покриваха.

Голяма синя птица се стрелна с пронизителен писък надолу край скалата. Когато наближихме, от зеленината до едната стена се надигнаха три бели кози, скочиха в един ров и изчезнаха. Като се има предвид, че Великденският остров е най-самотният остров на света, може би не е тъй чудно, че този остров е един от най-близките му съседи, макар че разстоянието между тях се равнява на разстоянието

между Испания и най-източната точка на Канада. Тук, сред зелените хълмове, ние повече от всякога се почувствувахме далеч от шумните тълпи на света. Това сигурно е най-уединеното кътче на Тихия океан. Кой е чувал някога за Рапаити? Малкото островче е почти прегризано на две от безкрайния океан около него. Хребетът, на който стояхме и чиито склонове са толкова стръмни, че кракът едва намира опора, се спуска от двете страни към два заслонени залива, които в зависимост от посоката на вятъра един след друг отразяват приказния замък. А ако погледнехме към останалите зелени върхове около нас, виждахме не по-малко от дванадесет замъкоподобни възвишения — и никакъв признак на живот. Но долу, край брега на единия залив, сред чиято огледална повърхност лежеше корабът, се издигаше дим от малко селце — бамбукови колиби с тръстикови покриви и шепа белосани къщурки. Там живееше цялото население на острова — всичко двеста седемдесет и осем души.

Но кой бе изградил този горд приказен замък и всичките нему подобни замъци по околните върхове? И за какво всъщност са служили тези постройките? Никой на острова не можа да ни каже това. Когато капитан Ванкувър открил туй далечно късче земя през 1791 година, сторило му се, че по една от постройките тичат хора. Освен това му се сторило, че по-надолу по склона видял каменна къща и ограда, и решил, че това е укрепление, направено от хора. Но не слязъл на брега, за да провери. Няколко години по-късно на острова пристигнал прочутият мисионер на Южното море — Елис. Той заявил, че Ванкувър е сгрешил: странните очертания на планинските върхове, които приличали на укрепления, не били нищо друго освен естествени образувания. След Елис пристигнал известният изследовател Моренхаут. Той се възхитил от чудноватия планински пейзаж на Рапаити с неговите върхове, които наподобявали кули, замъци и укрепени индиански селища. Но и той не се изкачил догоре, за да разгледа по-отблизо тези особени образувания.

Преди двадесет и пет години Кайо^[1] написа малка книжка за този самотен остров. Той и другарите му се покатерили по възвишенията и видели, че тук-таме изпод зеленината се подава зидария. Сметнали, че това са стените на някакви странни, отдавна забравени укрепления, а някои от тях решили, че са останки от древни земеделски тераси. На острова е идвал един-единствен етнолог, за да

проучи местните жители: името му е Стоукс и неговият неиздаден ръкопис се съхранява в музея Бишоп.

Преди нас на острова не бе стъпвал археолог. Докато стояхме и гледахме през хълмовете и долините, ние знаехме, че се намираме на девствена земя. Досега никой археолог не бе правил разкопки тук. Никой не знаеше какво бихме могли да намерим.

Някога сред островитяните на Рапаити се разказвало древно предание, записано преди около сто години. В него става дума за първото заселване на острова. Според това предание Рапаити най-напред бил населен от жени, които пристигнали от Великденския остров, след като преплавали океана със своя първобитен плавателен съд. Много от тях били бременни и те станали родоначалнички на населението на Рапаити.

От приказния замък сред планините се разкриваше широка гледка навътре в океана. Далеч на юг небето беше притъмняло и мрачно. Там студеният океански течения, които се движат на изток, минават покрай плаващите ледове на Антарктида. Опасна област с чести бури и гъсти мъгли, без острови и човешки живот. Затова пък на север небето се простираше ведро и синьо, осеяно с перести пасатни облачета, които се носеха на запад заедно с топлото всеобгръщащо Хумболтово течение, което мие бреговете на безчетните острови по своя път включително и на самотния Рапаити. Един първобитен плавателен съд съвършено естествено би се понесъл точно насам. Затова и ние се отправихме към Рапаити по същия път.

Ден подир ден браздахме развълнувания океан в западна посока, като се надбягвахме с течението и с гонещите се облаци. Ден подир ден стояхме на мостика или на палубата, или край перилата и се взирахме в необятната синевина. Трябва да се отбележи, че мнозина от нас твърде често заставаха на кърмата, вперили поглед в разпенената следа на кораба, която се точеше като зелен друм по синия безкрай ѝ сочеше пътя назад към изчезналия Великденски остров. Мнозина като че ли биха искали да се върнат там. Някои може би мечтаеха за вахини, други за неразкрити загадки и за необходими пътеки. Едно обаче е сигурно: само малцина измежду нас стояха на носа и копнееха за романтичните, обкичени с палми острови, които лежаха напред.

Сред нас, но най-отзад на кърмата, стоеше Рапу, островитянинът, приятел на Бил и ръководител на неговата бригада от копачи при

Винапу. Бил обучи събудения младеж и ме помоли да го вземем с нас, за да му помага при топографските измервания. Когато се качи на борда на кораба, за да тръгне по широкия свят, Рапу се усмихваше като филмов герой. Но сърцето му беше свързано с „Пъпа на света“ и когато островът потъна в океана зад нас, заедно с него потъна в скръб и сърцето на Рапу. След като неговият свят изчезна и не остана нищо освен небе и море, никой вече не можеше да познае предишния весел Рапу.

Той проявяваше усет към техниката, та най-напред се опитахме да го използваме като помощник в машинното отделение. Но шумният долен етаж на кораба се оказа неподходящо място за Рапу. Той уверяваше механиците, че тук, под палубата, корабът бил пълен с „диаблос“^[2] и добродушният главен машинист му позволил да прекарва вахтите си на един стол до горния край на стълбата към машинното отделение. Но морският бриз приспиваше Рапу, щом като се отпуснеше на стола, и механиците ни подхвърлиха, че ще му приляга повече да дежури на мостика. Той бързо се научил да управлява кораба по компас и щурманът влязъл в помещението за картите, за да си гледа работата. Изведнъж следата зад кърмата бе добила особено очертание и някои оптимисти помислили, че капитанът и аз най-сетне сме решили да се върнем на Великденския остров. Но Рапу беше свършено невинен. Той се свил на скамейката и заспал, а корабът поел по свой път. Какъв смисъл имало да се управлява, когато, накъдето и да погледнеш, вечният хоризонт все си бил празен?

Рапу не беше суеверен. Беше „дете на нашето време“, както казваха жителите на Великденския остров. Но за всеки случай, когато лягаше да спи, той се завиваше презглава, както правеха всички островитяни на неговия остров. Арне ги попитал защо правят това и те му отговорили, че не искат да виждат нечистите сили, които се появяват нощем. Едва ли мнозина от приятелите на Рапу биха се държали по-добре, ако бяха потеглили в огромното синьо пространство на един кораб, чийто товар се състоеше от хиляда пещерни камъни, ключови камъни, черепи и кости. „Летящият холандец“ не представляваше нищо в сравнение с нас! Ние се носехме по океана на един кораб, натоварен с аку-аку.

Точно пред нас от морето изникна остров Питкеърн. Стигнахме вече острова на бунтовниците от „Баунти“. Небето зад него пламтеше от залязващото огненочервено слънце, сякаш все още гореше запаленият от отчаяните бегълци кораб. Рапу изведнъж се пробуди. Сега и той застана на носа. Броеше кокосовите палми — една, две, — не, толкова много не беше виждал на целия Великденски остров. Диви кози по хълмовете; банани, портокали и най-различни южни плодове, които никога не бе виждал. Това сигурно е райската градина. Рапу реши, че щом се побере на Великденския остров и успее да си построи лодка, ще дойде тук с жена си.

Сега зърнахме червени покриви сред буйната тропическа растителност над мрачните скали. От някакво заливче, скрито зад една издатина, потегли голяма лодка с шест чифта гребла, които проблясваха на светлината, когато се издигаха в такт. Потомците на бунтовниците от „Баунти“ идваха да ни посрещнат. Островитяните се покатериха на борда — здрави, босоноги, живописни образи, между които имаше типове, каквито може да се видят само в исторически филми на Холивуд. Пръв скочи на палубата един сивокос великан: Паркинс Крисчън, праправнук на Флетчър Крисчън, водача на историческия бунт, който пуснал капитан Блай в лодка сред океана. Докато лодката се понесла на запад и стигнала почти до Азия, самият Крисчън насочил „Баунти“ срещу вятъра и заседнал в плитчините край този пуст остров. Тук нямало жива душа, когато бунтовниците изгорили своя кораб в залива и се заселили заедно със своите красиви таитянски вахини. При все това намерили древни изоставени храмови площадки, черепи и няколко малки статуи, които слабо наподобявали великаните от Великденския остров. Кой е живял там преди тях? Това никой не знае. И досега никой археолог не е пребивавал на остров Питкеърн повече от няколко часа.

Паркинс Крисчън ме покани да живея със семейството си в неговата къща, а останалите бяха разпределени по другите домове. Бяхме приети блестящо в гостоприемното малко британско общество, чиито членове говореха английски горе-долу както са го говорили дедите им, когато се заселили тук през 1790 година, като примесваха в него някои таитянски изрази и имаха местен акцент.

Няколко дни живяхме безгрижно на острова на бунтовниците. Докато археолозите скитаха из целия остров, разкопаваха и оглеждаха,

моряците посетиха пещерата на Крисчън и гроба на Адамс, а водолазът се спусна да разгледа жалките останки на „Баунти“. Жителите ни помогнаха да намерим останките на стария платноходен кораб, които лежаха в един процеп на дъното на залива Баунти и представляваха куп ръждясали желяза.

Островитяните постоянно намирали каменни брадви в земята. А в подножието на една страхотна пропаст по северния бряг имаше скални релефи. Общо взето обаче, Питкеърн беше беден откъм археологически останки. Като добри християни, потомците на бунтовниците изравнили храмовите площадки със земята, натрошили малките статуи и ги хвърлили в морето, за да прочистят своя остров от чужди божества. С помощта на населението Арне и Гонсало намериха в стената на отвесна скала една пещера, където — ако се съди по всички данни — червените статуи са били изсичани от скалата. Изхабени каменни брадви все още лежат захвърлени сред каменните отломки на пода на пещерата.

На този остров чужденци рядко стъпват. Прибойт се блъска в скалите край тесния опасен пристан. Но наблизко минава морският път от Нова Зеландия за Панама и когато предстои да мине пътнически кораб, островитяните излизат в морето с лодки, за да продадат на пасажерите дърворезби, изобразяващи летящи риби, костенурки или малки модели на гордия платноход на техните деди. Тази търговия се оказала толкова успешна, че на Питкеърн са свършили дърветата миру, които населението използвало за своите жизнено необходими дърворезби.

За да се отблагодарим за гостоприемството, натоварихме на борда цялото мъжко население на острова, а също и голям брой жени и се отправихме към необитавания остров Хендърсън. На неговите брегове нашите шестдесет пасажери от Питкеърн отсякоха за един ден двадесет и пет тона миру. Обраслият с палми бряг заприлича на пиратско полесражение, когато шарената тълпа от питкеърнци на всички възрасти се хвърли във вълните с разни криви пънове и клони и заплува към лодките, който се мятаха сред прибоя край рифа. Натоварени до ръба, лодките гребяха към кораба и после де връщаха празни, за да вземат нов товар. На всички, които не бяха свикнали да виждат как разпенените прибойни вълни ту скриват, ту оголват кораловия риф край тропическия остров, се струваше, че ей сега ще се

случи някое нещастие. Но мъжете и жените на рифа се вкопчваха в лодката, колкото пъти прибойните вълни ги заливаха и ги повдигаха, а на кормилото седеше един великан, който гръмогласно ръководеше дванадесетте гребци и така поддържаше лодката, готова да посрещне яростните тласъци на морето.

Когато на другия ден разтоварвахме кораба край скалите на Питкеърн, Паркинс Крисчън с усмивка ни увери, че неговите хора сега имат достатъчно миру, за да дялкат модели на „Баунти“ и летящи риби в продължение на четири години.

От Питкеърн се отправихме към остров Мангарева. Пуснахме котва в красива лагуна, обкръжена от насечени планини. Водата беше кристално бистра, а дъното представляваше дивна, пъстроцветна градини от корали, украсена със седефени миди и населена от хиляди чудновати риби. Единствената статуя, която видяхме в този обрасъл с палми южноморски рай, беше изрисувана на един стенопис в църквата, и то счупен на две и потъпкан под крака на някакъв тържествуващ мисионер. Френският администратор отсъствуваше, но неговата предприемчива съпруга събра с барабан всички островитяни и направи голямо тържество, на което ни показаха и един танц в чест на легендарния крал Тупа. Поставил на главата си гротескна маска от издълбан палмов дънер, „крал Тупа“ танцуваше начело на своите бойци. Според преданието, той пристигнал на острова от изток с цяла флотилия от големи салове с платна. След неколкomesечен престой се върнал в своето могъщо кралство на изток и никога вече не се появил в Мангарева. По време и място това предание поразително съвпада с преданието на инките за техния велик владетел Тупак. Той наредил да се построи огромна флотилия от платноходни балсови салове и тръгнал да посети някакви далечни обитавани острови, за които чул от своите търговци — мореплаватели. Според летописците на инките, пътешествието на Тупак из Тихия океан траяло почти цяла година. Завърнал се в Перу с пленници и плячка, след като посетил два населени острова. Благодарение на опити, които проведохме след експедицията „Кон-Тики“, знаех, че подобно пътешествие със сал е напълно осъществимо, тъй като най-сетне открихме отново забравения начин на инките да управляват балсовите салове чрез гуара или центровъчни дъски. Така салът може да се движи и срещу вятъра със

същата лекота като платноходката. А вождът на инките Тупак може да е същият онзи Тупа, когото помнят на Мангарева.

Следващата суша по нашия път беше остров Рапаити. Той се подаде из облаците на югозапад като приказна страна, която плува по морето. През биноклите си още отдалеч видяхме, че най-високите му върхове са някак особени. Те приличаха на тревясалите пирамиди в Мексико или на стъпаловидните укрепления на инките сред дивите планини на Перу. Тук положително имаше какво да се изследва.

Със затаен дъх стояхме на мостика, докато капитанът с невероятно умение налучкуваше пътя през същински лабиринт от процепи и отвори в живия растящ коралов риф, който препречваше входа към обширен залив в сърцето на острова. Капитанът вмъкна кораба в огледалната лагуна, образувана от едно кратерно езеро и обкръжена от остри зъбери и високи ридове. Анет стоеше до нас, вперила благоговееен поглед в капитана, докато той през кратки промеждутъци местеше ръчката на машинния телеграф от „стоп“ на „бавен напред“ и „назад“, а корабът незабележимо се плъзгаше напред между коралите. Внезапно тя се издигна на пръсти, грабна решително дръжката и я дръпна на „пълнен напред“. „Пълнен напред“ отговориха от машинното и ако капитанът не беше обърнал бързо ръчката в обратната посока, щяхме да се блъснем в рифа като ледоразбивач.

Въздъгнахме облекчено, когато пуснахме котва в тихите безопасни води пред живописното малко село, чиито жители вече приближаваха в своите мънички кану.

След дълго катерене по стръмни урви и ридове най-сетне се изкачихме на най-горния хребет на планинската верига.

— Моронго Ута — промърмори туземецът, който ни доведе.

— Кой го е построил? Той вдигна рамене:

— Кой знае, може би някой крал.

Пристъпихме по-близо и надникнахме между гъстата зеленина. Тук-таме се подаваха грижливо изградени стени. Ед ми подвижна нещо. Той разглеждаше една стръмна тераса, където част от платформата беше рухнала и образуваше открит земен насип, осеян с миди и рибени кости. Сред тези разрушения се подаваше камбановиден хапан с чисти, изящни очертания; беше направен от твърд като кремък базалт, майсторски изваян и полиран. В цяла Полинезия не съм виждал по-съвършено каменоделско творение.

Бил също се покатери на хребета.

— Това е нещо величествено! — каза той и се загледа изумен във величествената постройка пред нас. — Тук трябва да копаем.

Свикахме военен съвет на кораба. Някои запаси бяха започнали силно да намаляват. Многобройните ни местни работници и нашите пещерни приятели от Великденския остров изчерпаха разменните ни стоки и преобладаващата част от хранителните ни припаси — всъщност всичко, от което щяхме да се нуждаем през предстоящите месеци. Оставаше ни само да вдигнем котва, да продължим до Таити и да снабдим кораба. След това можехме да се върнем тук и да се нахвърлим върху замъка на планината.

По целия път се борихме със силна буря, която продължи, докато от морето изникнаха добре познатите очертания на Таити. Старият вожд Териероо, който ме бе осиновил, вече не беше между живите. Къщата му стоеше пуста сред високите палмови стволоче. Но в Таити имахме множество стари приятели и никому от нас не остана време да скучае ни денем, ни нощем. Скоро тръгнахме обратно към острова, който ни чакаше близо до ръба на мъгливия пояс — на изток от слънцето и на запад от луната.

Когато отново се вмъкнахме внимателно през опасния риф на Рапаити, Арне и Гонсало вече не бяха на борда. На връщане от Таити минахме край Раиваевае и ги оставихме там да изследват обрасналите със зеленина развалини на някакви тайнствени храмове, в които открихме редица малки каменни статуи. Но въпреки това на борда нямаше свободни места, тъй като от Таити взехме пасажери. Един от тях беше моят стар приятел Анри Жакие, директор на музея в Папеее и председател на Дружеството за океански изследвания. По моя покана той се присъедини към експедицията. С нас имаше и едно семейство островитяни; властите в Таити ме помолиха да ги върна в Рапаити, където поначало си живеели. Жакие пристигна на борда с един куфар, но за нашите полинезийски пасажери трябваше да пуснем в ход крана. Те домъкнаха безброй много кошове, сандъци, вързопи, торби, столове, маси, скринове, шкафове, две двойни легла, цял куп дъски и греди, топове ламарина, животни й огромни гроздове банани, та едва можехме да се движим по палубата. Когато една седмица по-късно пристигнахме в тихите води на Рапаити, трябваше да организираме същинска операция, за да стоварим всичко това на брега. Тъй като

превозът беше безплатен, собственикът навярно реши, че е твърде евтин, та дори не си заслужава да ни благодари, а загреба весело към брега в една лодка заедно със своето семейство, като остави нас да се занимаваме с разтоварването. Но това нямаше да е последната ни среща с тоя приятел.

На брега се запознахме с една забележителна двойка. Жената, на име Леа, беше темпераментна, весела вахина — полутаитянка, полукорсиканка. Изпратили я на острова като учителка да научи възрастните и децата да четат. Мъжът се казваше Мъни. Винаги се усмихваше до уши. Той беше таитянец по произход, но в ъглите на очите му имаше нещо китайско. На Таити бил шофьор на автобус, а сега бил с жена си на Рапаити, където дори няма пътища, и скиташе без работа.

Тъй като Леа говореше френски и знаеше да пише, тя беше дясната ръка на стария вожд. Щом срещнеше трудност, той търсеше съвета на Леа и тя умело разрешаваше всички въпроси. Тя беше сърцето и душата на това малко общество. Стъпила здраво на краката си, с ръце на кръста и с щръкнали плитки, тя ми предложи своите услуги, щом слязох на брега. Мъни стоеше скромно зад нея, добре охранен, щастлив и усмихнат.

Попитах Леа дали може да ми намери двадесет здрави мъже за разкопки в планината.

— Кога ги искаш? — попита тя.

— В седем часа утре сутринта — отвърнах аз, като очаквах, че в най-добрия случай за една седмица ще може да намери десетина — дванадесет души.

Когато излязох на другия ден на палубата, за да се протегна и да наблюдавам изгрева, съгледах на брега Леа. До нея бяха строени двадесет мъже. Изпих набързо чаша плодов сок, натъпках една филия хляб в устата си и забързах с моторницата към брега. Споразумяхме се да плащаме заплатите, приети на Таити при същите работни часове. Когато слънцето застана в зенит, вече се намирахме високо в планината заедно с Мъни и двадесет здравеняци, които изсичаха стъпала в стръмните склонове, за да можем да стигаме до Моронго Ута, без всекидневно да излагаме на опасност живота си.

Мъни вървеше напред, като непрекъснато се смееше и заразяваше цялата бригада със своето веселие. Всички пееха, викаха и

работеха от душа, защото за тях това беше нещо ново: на тоя остров мъжете не са свикнали да работят. А за кого ли ще работят? За своите семейства ли? Жените отглеждаха таро в полето. Жените го донасяха в къщи и го омесваха на ферментиращо тесто, което ядяха в продължение на цяла седмица. А веднъж в седмицата, когато им омръзнеше тази каша (*попои*) мъжете излизаха на риболов в лагуната. С меню от сурова риба и попои те пак се оттегляха на сянка и се отдаваха още една седмица на сън и любов. Веднъж в годината на острова се отбиваше местна търговска шхуна. Тогава мъжете прекарваха няколко дни в горите, за да съберат нападали по земята зърна диворастящо кафе, които разменяха на шхуната срещу разни обикновени вещи.

Но в нашата весела бригада имаше един човек, който беше винаги последен в редицата, който гледаше колкото може повече да изклинчи и караше другите да работят бавно. Когато Мъни се възмути, той го попита изненадано за какво се тревожи, щом като не плаща за работата. Този изоставащ човек беше завърналият се пътешественик, когото ние доведохме безплатно от Таити заедно със семейството и багажа му.

Горе на острия хребет, който образуваше вододела, имаше вдлъбнатина, подобна на седло; храсталаците от противоположния склон се бяха изкатерили до нея, намерили почва за своите корени. Тук разчистихме площадка — широка едва колкото да побере една двуместна палатка, чиито обитатели можеха да седят и да плюят семки от портокали, всеки към своята страна на острова. Тук щеше да бъде базата на Бил. На него възложихме задачата да ръководи разкопките на Мо-ронго Ута.

На другия ден, когато се готвехме да тръгнем към планината, не се появи нито един от нашите весели работници. Мъни стоеше мрачно край брега, а ъглите на устата му, които иначе биваха извити в обичайната усмивка, потрепваха. От една бамбукова колиба в селото изскочи Леа, начумерена като буреносен облак.

— Ех, да имах една картечница! — извика тя яростно, обърна се и се прицели в бамбуковата колиба, като протегна едната си ръка и сви показалеца на другата до едното си око.

— Какво се е случило? — тревожно попитах аз и благодарих на съдбата, че разярената жена не е въоръжена.

— Там са се събрали на военен съвет — обясни Леа. — Онзи тип, когото доведохте от Таити, казва, че било несправедливо да се изберат за работа само двадесет души. Сега искат самите те да решат колко души ще работят. Всеки, който иска, трябвало да бъде приет на работа: казват, че нямало да търпят никаква диктатура. А ако не им позволиш те да решават кой да работи, нямало да те пуснат повече в планината и щели да ви изгонят от острова. Петдесет души искат да работят.

Леа просто фучеше. Тя добави, че островитяните официално ни канят на събрание в голямата колиба след залез-слънце. Засега трябвало да се приберем на кораба.

Слънцето залезе към шест часа и всичко потъна в пълен мрак, подсилен от огромните скали, които се издигаха точно зад селото и обграждаха някогашното кратерно езеро, където сега беше закотвен нашият кораб. Капитанът отведе на брега само Жакие и мен и ние тръгнахме към тъмното село, като си светехме с фенерчетата. Трима островитяни изскочиха от мрака, без да ни поздравят, и ни последваха, стъпвайки безшумно с босите си крака.

В селото не се виждаше жива душа. Единственият признак на живот бяха купчините жарави, които зървахме тук-там през вратите на някои бамбукови колиби със сламени покриви. Но блясъкът на една парафинова лампа ни отведе при колибата за събрания. Навеждайки се под сламения покрив, влязохме вътре и стъпихме върху меки рогозки от преплетени панданусови листа. На земята край три от стените бяха приклекли тридесет островитяни, с лица, мрачни и решителни, като на бойци пред битка. Насред пода в самотно величие седеше едра, пълна жена, разгънала някаква карта между босите си нозе.

Щом като се изправихме до вратата, поздравихме събранията с бодро *иа-о-рана* и всички, които седяха там, промърмориха нещо в отговор. Леа и туземният пастор стояха до четвъртата стена. Леа беше застанала със скръстени ръце, свъсила застрашително вежди, но когато влязохме, тя ни се усмихна. Мъни не беше там. Леа посочи четири празни стола, поставени за нея, пастора, Жакие и мен.

Тя помоли Жакие като официален представител на френското Министерство на колонии да говори пръв. Той стана и прочете много бавно и спокойно една реч на френски. Един-двама туземци като че ли разбираха, защото кимаха и изглеждаха доволни. Всички останали

слушаха внимателно и не ни изпускаха из очи, но беше ясно, че не разбират нито дума.

Жакие им каза, че е председател на Дружеството за океански изследвания, на което едрата матрона насред пода кимна с видимо страхопочитание и посочи картата. Той продължи с това, че е изпратен от губернатора на Френска Океания с единствената цел да ни помогне. Поради тази причина оставил в Таити и семейството си, и музея, и своята аптека. А аз — и той посочи мен — не идвах като турист. Аз съм човекът, който със своите приятели е пропътувал на *пае-пае* до Раройа. Сега съм дошъл нарочно тук с няколко учени мъже, за да изследваме техните древни постройки. Хора от много страни са пристигнали тук, за да работят в мир заедно с жителите на Рапаити — хора от Норвегия, Америка, Чили, Великденския остров и Франция. Дошли сме да научим нещо за техните деди. Преди това сме посетили Рапануи — Великденския остров. Дано на Рапаити — Малка Рапа — да се отнесат с нас също така добре, както са се отнесли на Рапануи — Голяма Рапа.

Леа преведе речта му на таитянския диалект, като прибави и доста неща от себе си. Тя говореше тихо, почти нежно, но настойчиво и поучително. Нейните слушатели седяха неподвижно, поглъщаха всяка дума и като че ли всеки от тях искрено се стараеше да прецени нейните доводи. Разглеждах с интерес тия събудени хора, насядали по панданусовите рогозки край ниските бамбукови стени. Цялата обстановка ми вдъхваше чувството, че се пренасям в епохата на капитан Кук и на най-ранните изследователи. Тук, на Рапаити, бяха се сменили толкова много поколения, а сякаш бяха изминали само месеци или години. Блестящите очи на мъжете край стените отразяваха така живо бдителността на непокварените деца на природата, че за миг човек забравяше дрипавите им ризи и панталони и ги виждаше като дедите им — препасани само с набедреници; Виждахме само редиците внимателни, умни очи, без следи от дегенерация, която често се среща у полуцивилизованите, а с някакъв първобитен блясък, какъвто дотогава бях виждал само у представители на племена, загубени из дебрите на джунглите.

Когато Леа завърши, стана старият вожд. Той заговори на своите хора почти шепнешком, но по изражението му разбрахме, че е доброжелателно настроен към нас. След него скочи друг стар

островитянин. Той говори дълго, красноречиво и изразително на диалекта на Рапаити, та решихме, че това е местният публичен оратор.

Най-сетне станах и аз. С помощта на Леа като преводач, им казах, че дедите им може би са имали сериозни причини да се съпротивяват и да защитават своите крепости по върховете на планините, когато приближавали чужди кораби. Но времената са се променили. Ние сме дошли, за да се изкачим на планините заедно с тях и да махнем тревата и храсталаците, та да станат крепостите пак така хубави, както в дните на техните деди. Казах, че съм готов да се съглася с тяхното искане и да дам работа на всички желаещи, но само при условие, че мога да върна всекиго, който не работи достатъчно, за да заслужи своята надница.

Всички скочиха и се втурнаха към нас и трябваше да се ръкуваме поред с всекиго. На другия ден Леа пристигна с петдесет и шест мъже, а Мъни стоеше встрани и се усмихваше доволно. Това беше цялото мъжко население на острова с изключение на двама старци, които не можеха да се катерят по стръмнините. Мъни и аз поведохме тази армия в планината и Бил едва не паднал заднишком в другата долина, когато — седнал пред своята палатка на билото — видял безкрайното шествие, което с викове и крясъци, размахвайки брадви и дълги ножове мачете, се появило точно под него иззад един издатък на скалата.

Започна голямото сражение по стените на Моронго Ута. Хибискуси, пандануси и огромните като дървета папрати бяха безсилни пред това настъпление: тежки стволоче се строполяваха от стените и се свличаха с трясък по склоновете към урвите, повличайки листа, папрати и треви.

Надвечер обсаждащата армия се оттегли без нито един пострадал. Всички викаха и танцуваха като хлапаци, докато слизаха по склоновете. Те почти не бяха отдъхвали освен през обедната почивка, когато разтвориха своите пакети от големи зелени листа. Вътре лежеше сивкаво тесто (попои), което ядяха с по два пръста. Мъни се спусна по склона и се върна двойно по-обемист от обикновено, тъй като беше натъпкал ризата си с едри диви портокали, които раздаде на желаещите.

Докато всички слязохме в селото или на кораба, вторият офицер остана в палатката с Бил. Уговорихме се всяка вечер да поддържаме

връзка с нашия преподавател на къси вълни, но дълго преди уреченото време забелязахме, че на планинската крепост блясват светлинни сигнали. Вторият офицер даваше сигнал SOS: милиони плъхове нападнали лагера.

— Той винаги преувеличава — успокои ни капитанът. — Щом като казва, че са милиони, хващам се на бас, че не са повече от хиляда.

На другата сутрин нашата войска се строи отново и понесе към планината кирки, лопати, мрежести сита и всякакви други съоръжения за разкопки. Двата плъха, които навестили лагера, преяли с попой и се върнали при своите портокалови дървета.

В продължение на няколко дни работата вървеше чудесно. Но една сутрин нито един от нашите петдесет и шест островитяни не се появи. През далекогледа видяхме на върха като силуети фигурите на Бил и Ларсен, а Леа стоеше на брега и ни махаше с ръка. Нови неприятности! Тръгнах към брега с моторницата.

— Стачкуват — каза Леа, когато пристигнах.

— Защо? — учудено попитах аз.

— Оня човек, когото доведохте от Таити, им казал, че всеки, който работи, трябва и да стачкува.

Потресен от тази новина, тръгнах към селото. Там стояха няколко от най-яките мъже с ръце в джобовете на панталоните и с навъсени лица. Останалите се бяха изпокрили по колибите си. Виждах само тук-таме очи, които надничаха през откренатите врати.

— Защо стачкувате? — попитах аз, като се обърнах направо към един от мъжете.

— Отде да знам? — отвърна той и се озърна за подкрепа. Но не я получи. Тръгнах от човек на човек и никой не можа да отговори на въпроса ми: те просто си стояха там, недоволни и озлобени.

— Има един, който знае — подвикна някаква дебела жена от една врата. — Но той не е тук.

Казах им да го доведат и няколко мъже хукнаха веднага. Те се върнаха с някакъв човек, който пристъпваше неохотно — груб тип, облечен във вехт военен шинел без копчета, босоног като всички останали, на чиито устни висеше една от нашите цигари. Това беше нашият стар приятел — безплатният пасажер.

— Защо стачкувате? — попитах аз отново, когато той с нахален вид застана пред мен. Всички — и мъже, и жени — излязоха от

колибите си и се стълпиха мрачно около нас.

— Искаме по-големи заплати за прехраната си — отговори той с цигара в уста и с ръце в джобовете на шинела.

— Но нали получавате заплатите, които сами поискахте — същите надници, които се плащат в Таити?

— Искаме повече, защото сами се грижим за храната и квартирите си.

Видях зад него зелените торбички от листа, пълни с попои, които висяха по дърветата между бамбуковите колиби. Знаех много добре какви са надниците във Френска Океания и че това, което той иска, е абсурдно. Ако отстъпех сега, вдругиден щеше да има нова стачка с нови искания.

Затова им казах направо, че смятам да се придържам към споразумението, постигнато вечерта, когато приех предишните им искания. В отговор те заявиха, че тогава ще преустановят работата.

До мен стоеше една възбудена вахине с внушителни размери и с мускули, които биха изплашили всеки мъж. Наблизо имаше други с подобно телосложение й внезапно ми хрумна нещо. Обърнах се към вахините.

— Ей, жени, ще оставите ли мъжете да лежат и да спят по колибите, когато може да получат платена работа на Рапаити? Когато в лагуната лежи кораб, пълен с храна, дрехи и други стоки?

Улучих право в целта. Едрата матрона до мен зърна сред тълпата мъжа си и само при вида на протегнатия и показалец той се измъкна заднишком в навалищата и изчезна. Сред вахините се надигна оглушителна врява. Внезапно Леа пристъпи пред зяпналите мъже като същинска Жана д'Арк, постави решително ръце на хълбоците си и ми подвикна:

— Защо искаш да ти работят мъже? Не може ли да вземеш нас? Като че ли настъпи земетресение. Взрях се в тези здрави жени, които ме гледаха в очакване, и приех предложението. В края на краищата на този остров именно жените са свикнали да вършат цялата работа.

Докато усетя какво става, Леа вече тичаше от колиба на колиба. Тя сочеше към Моронго Ута и даваше нареждания на висок глас. Жените плъзнаха навън. Вахини предаваха пеленачета на дъщерите или на майките си. Други, които перяха край потока, захвърлиха насапунисаните дрехи, а нивите с таро опустяха и щяха да останат

пусти, докато мъжете огладнеят. След това, изпъната като войник, Леа потегли нагоре начело на своя полк от вахини. Наполеон би се възгордял със своята корсиканска кръв, ако можеше да види как Леа крачи напред и пее „Марсилезата“, която в задните редици ставаше все по-неузнаваема, понеже се смесваше с местни мелодии. Последните жени пееха истински хула-песни, като прелъстително поклащаха бедрата си в танцова стъпка. Мъни и аз бяхме единствените представители на силния пол в това шествие и докато преди това Мъни само се усмихваше, сега просто се заливаше от смях.

Горе на хребета Бил и вторият офицер изпълзяха от палатката, когато чуха врявата, и аз пак помислих, че ще се претърколят в отвъдната долина, когато видяха какво се задава.

— Ето копачите — извиках аз. — Извадете лопатите.

Когато Бил дойде на себе си, грабна една кирка и я подаде на една от най-красивите девойки. От възторг тя се хвърли на врата му и звънко го целуна. Бил успя да спаси очилата и шапката си и бавно се отпусна на някакъв сандък, като бършеше бузата си и ме гледаше в недоумение.

— В цялата ми кариера на археолог такова нещо не ми се е случвало — продума той. — Никога не предполагах, че археологията крие толкова много изненади. С какво ли ще ми пристигнеш следващия път?

Леа и нейната бригада направиха чест на женския пол. Такова работно темпо не бяхме виждали нито в Съединените щати, нито в Норвегия. Огромни количества трева и пръст политаха надолу от скалата с такава бързина, че Бил израни краката си да тича, за да провери дали всичко се върши точно по неговите указания. Вахините бяха интелигентни и бързо усвояваха, а начело с Леа те образуваха първокласна бригада за разчистване. Когато разкриваха някой детайл с малката лопатка, те бяха толкова грижливи, колкото бяха енергични, когато задачата им се състоеше само в това, да изхвърлят корени и излишна пръст с кирки и лопати. Постепенно кулите и стените на Моронго Ута заблестяха ръждивочервени и стоманеносиви под слънчевите лъчи. Когато вахините приключиха дневната работа, Бил се оттегли съвършено изтощен в своята палатка. През следващите дни не настъпи никакво спадане на работното темпо.

Мъжете останаха сами в селото да ядат попои. Но в деня на плащането, когато жените задържаха парите и всички други неща за себе си и за своите многобройни деца, мъжете захвърлиха торбичките с попои и обкръжиха с намръщени лица „хитреца“ от Таити: никой не беше очаквал такъв резултат от тяхната постъпка.

През цялото това време вождът и местният свещеник стояха лоялно, но безпомощно на наша страна заедно с усмихнатия Мъни. Сега те доведоха при нас мъжете с молба за примирие. Всички бяха съгласни да подновят работата при първоначално уговорените таитянски надници. Поставихме мъжете и вахините да работят на две различни крила на огромната сграда. Това ги накара да се съревновават и темпото и качеството на работата се превърнаха във въпрос на престиж. Никоя развалина не е била разкопавана от по-енергична бригада. Погледнато откъм кораба в залива, сякаш рояк скакалци бяха нападнали върха и огризваха склоновете: растителността, която покриваше Мо-ронго Ута, постепенно отстъпваше и изчезваше, а площта на червеникавокафявата скала растеше с всеки изминал ден. Появиха се тераси и стени и скоро стъпаловидният връх се оголи и засия на фона на синьото небе като храм от шоколад.

Пирамидите по околните върхове все още приличаха на покритите с мъх дворци на планински духове. Но Моронго Ута не беше дворец. Не беше и замък. Всеки, който се качеше сега на планината, можеше да види, че това не е една цялостна сграда. Това бяха запустелите развалини на цяло село. Погрешно би било да го наречем крепост. Също така погрешно би било да го наречем земеделски тераси. Защото там, по най-високите върхове, някога са били постоянните жилища на цялото население на острова.

В долините имало достатъчно равна земя за ония, които първи достигнали този остров. Но вместо да се установят там, те се изкатерили по най-недостъпните урви и се заселили около най-високите върхове. Там се вкопчили и изградили своите въздушни орлови гнезда. Изсекли самата скала с каменни сечива и превърнали върха в непревземаема крепост. Наоколо и под него издълбали скалата във вид на големи тераси, по които стояли в редица къщите на селището. Бяха се запазили древните огнища, пълни с въглени и пепел. Това бяха странни зидани каменни пещи, каквито са известни само на Великденския остров и не се срещат никъде другаде в Полинезия. Бил

внимателно събра ценните въгленчета в своите торби. Чрез анализа на тяхната радиоактивност можеше да се определи възрастта на това странно планинско селище.

Навред лежаха голям брой разнообразни здрави и счупени каменни секири. Също така често се срещаше един вид каменно чукало, необходимо на жените в миналото, за да разтриват таро за попои. Някои от тия чукала за попои бяха така съвършено изваяни и уравновесени, със стройни линии, изящни извивки и гладка полировка, та нашите механици отказваха да повярват, че е възможно да се постигне всички това без съвременен струг. Със своята лопатка Бил дори успя да изрови от земята овъглените останки от старинна риболовна мрежа.

В миналото Моронго Ута навярно е било добре укрепено селище. Огромен ров с насип на по-високата страна откъм селото препречваше пътя на всеки, който би се изкачил по южния склон. За да не се свлекат колибите в пропастта по време на силните дъждове и бури, които спохождат Рапаити, за опора на терасата, върху която стояли те, от дъното на долината били изнесени с труд стотици хиляди базалтови камъни. Необработените блокове били майсторски подредени така, че да прилягат един към друг без хоросан. Тук-там от стената беше изведен по някой дренажен канал или пък се подаваха дълги камъни, които образуваха един вид стълба от едната тераса до другата. Селището Моронго Ута се състоеше от повече от осемдесет тераси. Цялата постройка беше висока над петдесет метра с диаметър около четиристотин и тридесет метра. Следователно това беше най-големият строителен масив, открит досега в Полинезия. Според изчисленията на Бил, само Моронго Ута е имало повече обитатели от цялото днешно население на острова.

Четвъртити каменни огнища, кладенци и ями за съхраняване на таро бяха единствените останки от къщите, като не се смятат разни отломки и сечива. Местните жилища са били овални колиби, направени от гъвкави клони, забодени в земята, прегънати и събрани на върха, а после покрити с тръстика и сено като купни. Това също удивително напомняше за Великденския остров. Обитателите на върховете не са намерили място в своето планинско село за огромните храмове, които преобладават в древната архитектура на всички останали острови. Населението на Моронго Ута разрешило този

проблем по начин, неизвестен досега в целия Тих океан. Те изсекли в скалата зад терасите малки куполообразни ниши и там си построили миниатюрни храмове, на чиито плоски подове наредили в редици и правоъгълници малки каменни призми като фигури за шах. Ония обреди, които не могли да се извършат пред тези храмове с джобен формат, ставали на най-горната площадка на пирамидата под открития свод на небето пред слънцето и луната.

Докато Бил и неговите помощници надзираваха разкопките в Моронго Ута, Ед и Карл заедно с екипажа на кораба изследваха останалата част на острова. Всички други по-особени върхове представляваха развалини на укрепени селища от същия вид като Моронго Ута. Туземците ги наричаха *паре*. По хребета на високия вододел, който свързваше върховете, лежаха нагъсто — доколкото позволяваше мястото — останки от старинни жилища. Дълбоко долу в долините, оградени от върхове, се намираха стените на древни земеделски тераси. Най-често те се изкачваха нагоре по склоновете като стълбища и навсякъде се виждаха останки от канали за изкуствено напояване, които се отклоняваха от потоците и отвеждаха вода към терасите по склоновете.

Макар че странните поселища на древен Рапаити се намирали по най-високите върхове, обитателите им всекидневно слизали в долините по пътечки, изсечени в стръмните склонове, за да отглеждат там таро и да ходят на лов за риба и други морски животни из заливите. Децата на този планински народ са расли като същински орлета по гордите чукари. Какво ли е изплашило тези хора и ги е накарало да избягат по височините? Дали тези, заселили се на някой връх, са се укрили в планината от страх пред онези, който живеели по другите върхове? Едва ли. Всички села бяха свързани с останки от къщи, наредени по хребетите и образуващи обща защитна система, обърната с лице към безбрежното море. Дали са избягали по планините от страх, че островът им потъва в океана? Едва ли. От върховете можехме да видим, че бреговата линия под нас е същата, каквато е била и по тяхно време, защото навсякъде, където морето на известно разстояние беше плитко, камъните бяха разчистени, за да се образуват пристани, риболовни клопки и рибни басейни, които можеха да се използват и до днес.

Отговорът беше много прост. Жителите на Рапаити са се страхували от мощен външен враг, който им е бил известен и чиито бойни канута биха могли да се появят на хоризонта без предупреждение.

Може би този враг дори ги е прогонил от някой друг остров, който превзел, и те попаднали в това уединено кътче на океана? Възможно ли беше този остров да е Великденският остров? Възможно ли беше, в дъното на преданието за заселването на Рапаити да има зрънце истина, както в историята за сражението при рова на Ико? Кръвожадните битки през третата епоха на Великденския остров биха могли да изплашат всекиго така, че да побегне в открито море — дори и бременни майки с малки деца. Та още през миналия век един дървен сал със седем туземци пристигнал благополучно на Рапаити, след като прекосил океана чак от Мангарева, където и ние се отбихме по пътя си насам от Великденския остров.

На Рапаити нямаше статуи, но по върховете нямаше и място за тях. Ако наистина жени и деца от Великденския остров са основали културата на този остров, те преди всичко биха помислили за жилища, прехрана и безопасност, а не за показни паметници и за военни походи. Биха си построили заоблени тръстикови колиби и правоъгълни огнища, както на Великденския остров, а не правоъгълни къщи и кръгли огнища, както на всички съседни острови. Биха предпочели да укрепят здраво своите собствени домове, вместо да предприемат войнствени походи срещу домовете на други. И ако действително са дошли от Великденския остров, тогава не е така изумително, че са притежавали предприемчивостта да преобразят цели планински върхове със своите малки каменни сечива. Интересно е, че в обществото на Рапаити и до днес жените са ръководната сила, като гледят мъжете и се грижат за тях като за големи деца.

Досега се твърдеше, че на Рапаити няма нито обработени каменни блокове, нито изваяни от камък човешки фигури. В планините намерихме й едното, и другото. Островитяните ни заведоха в една урва високо над долината, източно от Моронго Ута. Там ни показаха едно забележително помещение в скалата, където според преданието се полагали телата на кралете, преди да предприемат своето последно пътуване. Това беше изумителен образец на каменоделското изкуство. В самата скала беше изсечено в профил хранилище с формата на голям

саркофаг, чиято отворена страна беше грижливо запечатана с четири правоъгълни каменни блока. Те така точно прилягаха един към друг, сякаш с течение на времето се бяха сраснали. До саркофага в скалата беше изваяна във висок релеф човешка фигура с детски ръст. Тя стоеше с издигнати ръце, злокобна и застрашителна, и ми напомняше на „краля“ в погребалната пещера на Ласарус на Великденския остров.

Според преданието, телата на умрелите крале на Рапаити били донасяни сред разкош и великолепиe в това погребално помещение посред бял ден. Кралят лежал там с глава на изток, докато в някоя тъмна нощ дойдели двама негови оръженосци и скришом го пренасяли през рида на отвъдната страна в долината Анаруа. Там, в една тайна пещера, били грижливо укрити всички покойни владетели на Рапаити.

На Рапаити намерихме и погребални пещери. Най-голямата се намираше в долината Анапори зад един водопад, който яростно се хвърляше от скалите на десет метра над нея. Някакво малко ручейче течеше навътре в пещерата и ние трябваше да газим до колене в кал, докато стигнем до суха земя. Край брега на едно подземно езеро имаше погребални могили. За да достигнем отсрещния бряг на езерото, трябваше да преплуваме седемдесет и пет метра през леденостудена вода, но и тук в черния мрак лежаха останки от човешки скелети.

В скалата под Моронго Ута намерихме по-нова погребална пещера. Тя беше издълбана в меката скала, а входът беше затворен с каменна плоча. В пещерата лежаха три тела, но ние бързо поставихме обратно плочата, защото един островитянин се покатери при нас и ни каза дружелюбно, че това били негови най-близки роднини. Наблизо имаше няколко подобни запечатани помещения, които явно доскоро са били използвани, и понеже не се докоснахме до тях, човекът ни довери, че и дядо му почивал тук в една тайна пещера зад такава плоча. До него в изкуствената пещера лежали много други хора, положени там един подир друг с течение на поколенията. И до ден-дневен жителите на Рапаити се придържат, доколкото могат, към този свой обичай: макар че сега погребват своите покойници в светена земя край селото, те ги зазиждат в хоризонтални дупки, изкопани в земята на дъното на гроба.

Изваяните от човешки ръце върхове на Рапаити се издигат самотни над морето, като странен паметник на безименните

мореплаватели от един забравен век — мореплаватели, които изминали много стотици мили, докато стигнат до това самотно късче земя. Но тия стотици мили не са били достатъчни, за да ги избавят от страха, че други мореплаватели може да ги проследят. Океанът е обширен, но и най-малкият плавателен съд, който може да се задържи върху вълните, с време ще го прекоси; и най-малката каменна брадва ще накара скалата да отстъпи, ако настойчиви ръце достатъчно дълго чукат с нея. А времето е било нещо, с което древните народи разполагали в неограничено количество. Ако времето е пари, тогава тези хора на своите слънчеви планински тераси притежавали по-голямо богатство, отколкото който и да било съвременен магнат. Ако времето е пари, богатствата им са били тъй многобройни, както камъните в стените на Моронго Ута. И аков такова философско настроение погледнем развалините на селището, които блестят между морето и небето, може наистина да си представим, че това е златният замък от приказките, на изток от слънцето и на запад от луната.

Но никой на острова не можа да ни покаже Пещерата на кралете. Защото и оръженосците на краля, които знаели къде е тя, сега са скрити в скалата. А народът на Рапаити не владее уменията да намира тайни пещери.

Тук никой нямаше аку-аку. Никой не ядеше кокоша трътка.

-
- [1] Eugene Caillot, Histoire de l'Ile Oparo ou Rapa Paris, 1932. — Б.а. ↑
- [2] Diablos (исп.) — дяволи. — Б.пр. ↑

ГЛАВА XI

МОЕТО АКУ-АКУ КАЗВА...

В горната част на долината Тайпи се носеше миризма на диви свине. Наоколо нямаше никакъв признак на живот — ни човек, ни животно. Заглушавайки всички други звуци, пенлив водопад хвърляше своите води от отвесната скала над мен. Те пропадаха двадесетина метра надолу и се разбиваха с грохот във вира, в който плувах. От три страни бях обграден със скали, извисяващи се на същата височина като водопада, и покрити с дебел слой сочен зелен мъх, хладен и мокър от вечните пръски. Сред зеления мъх лъцяха влажни малки папрати и вечнозелени листа, които потрепваха, когато върху тях падаха кристалните капки. Като мъниста във всички цветове на дъгата капчиците скачаха от лист на лист чак до дълбокия вир, в чиито бистри води играеха известно време, а после преливаха нататък и зелената джунгла ги поглъщаше.

Днес в долината беше горещо като в казан. Просто блаженствувах, докато лежах в хладния, освежителен вир високо в планината. Гмурнах се и пих вода, а после се отпуснах напълно във водата, като обгърнах с ръце един камък. Оттук се разкриваше прекрасна гледка към джунглата, която се простираше над долината като покрив. Там долу се движех по коритото на реката, като лазех, газех и скачах от камък на камък и си пробивах път през същинска плетеница от полегнали във всички посоки живи и мъртви дървета, които бяха покрити с мъх, папрати и пълзящи растения.

В тази девствена гора не е влизала брадва, откакто на Маркизките острови било въведено желязото. Днес населението живее само под кокосовите палми край брега в най-големите долини. Това се отнася не само за остров Нукухива, а и за всички останали острови на Маркизкия архипелаг. Предполага се, че когато европейците дошли тук за пръв път, на островите живеели около сто хиляди местни полинезийци. Сега броят им е спаднал на две или три хиляди. В миналото хората живеели навсякъде и докато си пробивах път по течението на потока, видях

много обраснали стени, които надничаха изпод зеленината. Но както си лежах сега, аз бях сам в прочутата долина Тайпи на Мелвил^[1], защото малкото село край залива, в който беше закотвен нашият кораб, беше скрито далеч в една падина на долината.

Там долу, по склона на долината, в едно сечище, което ние сами разчистихме сред джунглата, стояха неподвижно единадесет дебели червени фигури. Когато пристигнахме, осем от тях стояха прави из шубраците. А след като намерихме и изправихме останалите три, те за пръв път видяха лицата на християни. Лежали са по корем с лица, заровени в пръстта още от времето, когато в този храм идвали хора, за да се молят и да принасят жертви на своите деди, издигнати в богове. Когато изправихме единия великан с помощта на крикове и въжета, закрепени под мишниците му, за наша изненада видяхме, че това е двуглаво чудовище — единствената статуя от този род в целия тихоокеански басейн.

Докато Ед нанасяше всички развалини на карта, Бил започна да прави разкопки с надеждата, че ще успее да определи възрастта на древните каменни статуи. Колкото и да е невероятно, сега за пръв път се извършваха археологически разкопки на Маркизките острови с цялата им богата древна култура. Един-единствен археолог е предприел повърхностно изследване на островите, без обаче да прави разкопки.

Бил има късмет. Под масивната каменна площадка, върху която стоеше статуята, той намери много поддаващи се на датировка въглени, които щяха да ни позволят да сравним възрастта на местните статуи с възрастта на статуите от Великденския остров. Освен това получихме поздрав от един древен дългоух. Може би са го погребали там с почести. А може би местните човекоядци са го принесли в жертва и са го изяли. Както и да е, от него бяха останали само големите му обици и шепа разпадащи се кости, скрити в една шахта в зидарията на площадката. Измерванията на радиоактивността на въглените показва, че статуите в Маркизкия архипелаг, са издигнати около 1300 година от нашата ера или около деветстотин години след като първите хора се заселили на Великденския остров. По този начин отпада онази теория, която твърди, че малките каменни фигури на Маркизките острови може би са предшественици на великаните от Великденския остров.

Докато ние работехме в джунглите на Нукухива, Арне и Гонсало останаха с група копачи под палмите на Хиваоа, един остров на юг в

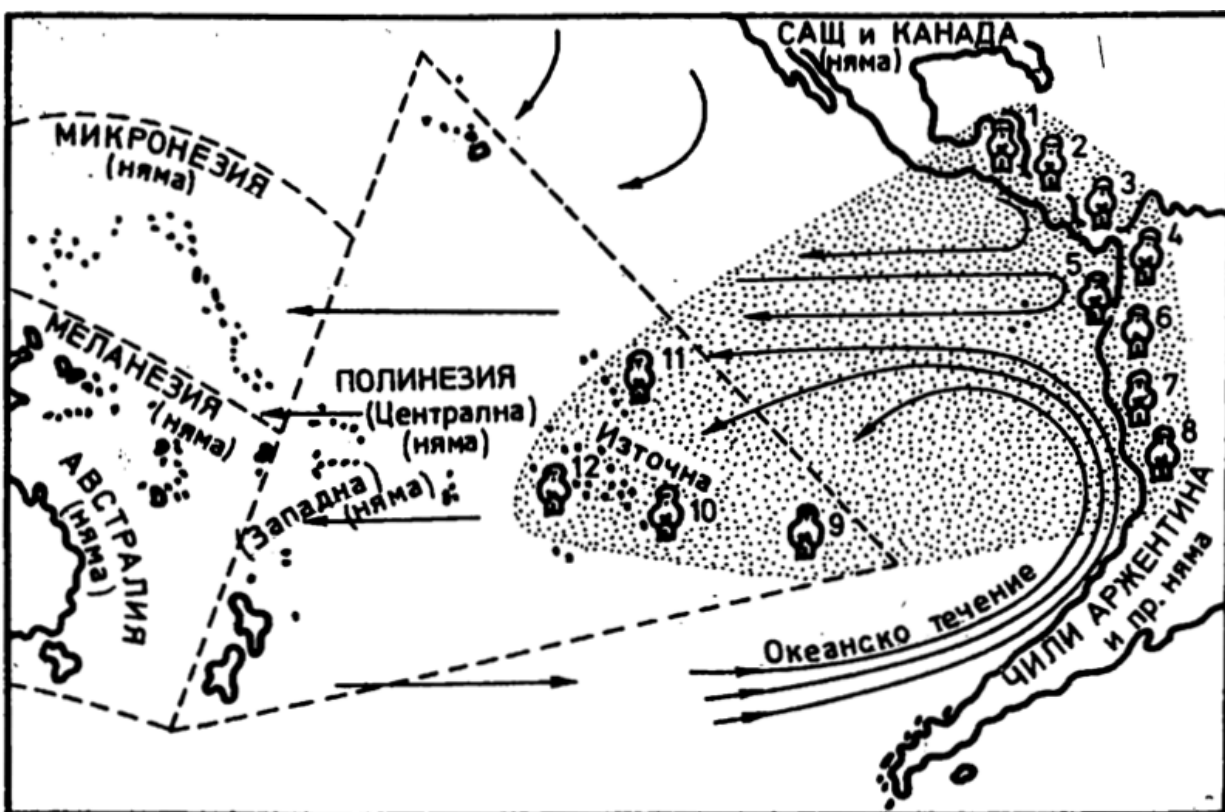
същия архипелаг. С това завършихме проучването на всички острови в Тихия океан, където има каменни статуи. На Раиваевае те разкопаха два древни храма и намериха редица досега неизвестни малки статуи. Сега ги оставихме на Хиваоа, за да определят с помощта на разкопки възрастта на тамошните находки и да направят отливка на най-голямата статуя на Маркизките острови. Нейната височина от главата до петите възлиза само на два метра и половина и в сравнение с великаните на Великденския остров, тя е просто джудже. Те взеха последните торби зъболекарски гипс на експедицията, защото на Великденския остров употребихме по-голямата част от трите тона за отливка на един десетметров гигант, който ще бъде поставен в музея Кон-Тики в Осло над една пещера, пълна с пещерни камъни.

Легнал в прохладния вир, мислено преживявах отново нашето пътешествие и изведнъж осъзнах напълно до каква степен самотният Великденски остров изпъква сред останалите полинезийски острови като културен център с изключително голямо значение. Единадесетте причудливи малки фигури в долината под мен и шепата други статуи, изследвани от Арне в долината Пуамао на Хиваоа — всичко с което можеше да се похвали Маркизкия архипелаг, — изглеждаха почти случайни и незначителни в сравнение с многобройните горди великани, издигнати по време на двете ранни епохи на Великденския остров. Да, в сравнение с тях те приличаха на трошици, изтръскани от масата на богатия. Същото се отнася и за малобройните фигури, намерени на Питкеърн и на Раиваевае. Великденският остров със своята дълбоко вкоренена култура се издига над всички останали като крайъгълен камък в праисторията на източната част на Тихия океан. Никой друг остров не би могъл да си присвои гордото название Пъп на света.

Един съвременен учен приписва заслугата за всичко, което се е случило на Великденския остров, на неговия климат. Той смята, че сравнително прохладният климат не подбуждал хората да се отдадат на любов и на лентяйство, както е станало по другите острови, и че липсата на дървета за дърворезба накарала местните жители да обработват скалата. Що се отнася до любовните изживявания на Великденския остров, някои моряци от нашия кораб изказаха твърде различна преценка. А ако ниската температура и липсата на дървета са достатъчни, за да накарат хората да издигат каменни паметници, човек би очаквал да види действително грамадни статуи, останали от

викингите, които се заселили в Исландия. Но древните цивилизации на Европа и Северна Америка никога не са ваяли монолити с човешки образ. Дори и ескимосите не са правили това. От друга страна, ние ги намираме навред от Мексико до Перу, та и в тропическите джунгли на Централна Америка.

Не всеки е готов да хукне към най-близката планина с камък в ръка и да започне да дялка скалата. Никой не е виждал полинезиец да върши подобно нещо дори и в най-студените области на Нова Зеландия. За такива замисли обикновено се изисква опит, натрупан с течение на поколенията. А и не стига само опитът. Необходими са хора с фанатична жажда да работят и създават, хора от типа на кмета на Великденския остров. Той действително не беше типичен полинезиец, тоя проклет кмет. Все още го виждах мислено, застанал до вратата, а подът зад него покрит с чудновати фигурки. Вляво на едно равнище с коляното му, до него, стоеше неговото, малко невидимо аку-аку.

Области, където се намират големи каменни статуи с човешки образ. Всички с неизвестен произход. 1. Мексико, 2. Гватемала, 3. Панама, 4. Колумбия, 5. Еквадор, 6. Северен Перу, 7. Централен Перу, 8. Перу-

Боливия, 9. Великденски остров, 10. Питкеърн, 11. Маркизките острови, 12. Раиваевае.

Потръпнах и излязох от хладния вир, за да се изтегна върху един камък, затоплен от слънцето. Докато лежах и дремех, пръските от водопада се сипеха върху мен като прохладна роса и правеха съществуването ми под тропическото слънце безкрайно приятно. Духом бях на Великденския остров. Мислите ми станаха мое аку-аку: можех да ги изпратя, където искам, така бързо, както кметското аку-аку можеше да отиде в Чили или в други далечни страни.

Постарах се да добия ясна представа за това аку-аку. Съмнително е дали самият той имаше понятие за външния му вид. Но зад това название вероятно се криеха неговите мисли, съвестта и интуицията му — всичко онова, което може да се свърже, за да създаде представа за един невидим дух: нещо свободно, без задръжки, без кости, което може да вдъхнови към най-странни постъпки човека, докато е жив, а когато той и неговите разпадащи се коси изчезнат, да остане и да пази пещерата му.

Когато кметът молеше своето аку-аку за съвет, той заставаше неподвижно и безмълвно, както когато говореше с покойната си баба. Щом си позволих да, продумам, тя изчезна заедно с неговия поток от мисли. Той заставаше, потънал в размишление, допитвайки се до своята съвест, вслушвайки се в своята интуиция: говореше със своето аку-аку. Наричайте го както щете — всичко онова в човешкото тяло, което не може да се измери с метри или килограми, кметът наричаше аку-аку. А когато нямаше къде да го сложи, оставяше го да стои до лявото му коляно. Че защо не? То и бездруго вечно се скиташе къде ли не.

Стана ми мъчно за моето аку-аку. Цяла година вече го водех подире си на синджир, без да му позволя да литне в безпределната вселена. Струваше ми се, че чувам жалния му глас.

— Започваш да ставаш скупен — каза то. — Вече не те интересува нищо друго освен сухите факти. Помисли малко повече за някогашния романтичен живот по тия острови. За всички човешки съдби. За всички ония неща, които не можеш да изровиш с лопата от земята.

— Това е научна експедиция — казах аз. — По-голямата част от живота си съм прекарал между учени и зная първата им повеля:

задачата на науката е чисто изследователска. Без много предположения и никакви опити да се докаже едно или друго.

— Ще нарушиш тази повеля — каза моето аку-аку. — Не им обръщай много внимание.

— Не! — отговорих твърдо. — Направих това, когато дойдох на тия острови със сал. Този път съм тръгнал на археологическа експедиция.

— Пфу! — каза моето аку-аку. — И археолозите са хора. Повярвай ми, познавам им душичките.

Казах на моето аку-аку да си затваря устата и плиснах малко вода към един комар, който се осмели да литне право в облака капчици от водопада. Но моето аку-аку пак се обади. То просто не можеше да се стърпи.

— А откъде мислиш, че са дошли червенокосите хора на Великденския остров? — попита то.

— Мълчи — казах аз. — Знам само, че са живели там, когато пристигнали първите европейци. Кметът също произхожда от този род. Освен това всичките древни статуи изобразяват мъже с червени коси. Ако кажем нещо повече, ще загубим здравата почва под краката си.

— И червенокосите хора не са стояли на здрава почва, когато са открили Великденския остров, иначе никога нямаше да стигнат дотам — каза моето аку-аку.

— Не искам да умувам — рекох аз и се обърнах по корем. — Не искам да кажа нещо повече от това, което зная.

— Отлично; Кажи ми тогава какво знаеш, пък аз ще добавя, каквото не знаеш — каза моето аку-аку.

Е, така вече можеше да се говори.

— Какво ще кажеш, и червената коса ли е плод на климата на острова? — продължи то. — Или имаш някакво друго обяснение?

— Глупости! — възкликнах аз. — Естествено, че в миналото на острова трябва да са пристигнали някакви хора с червени коси. Или поне между първоначалните заселници е имало известен брой червенокоси.

— А някъде в съседство имало ли е червенокоси хора?

— По много острови. В Маркизкия архипелаг например.

— А на материка?

— В Перу. Когато испанците открили империята на инките, Педро Писаро писал, че докато повечето индианци в Андите били дребни и чернокоси, членовете на властващото семейство инки били високи и имали по-бяла кожа от самите испанци. Той изрично споменава отделни личности в Перу, които били бели и имали червени коси. Същото нещо срещаме и сред мумиите. По тихоокеанското крайбрежие, сред пустинните пясъци на Паракас, има обширни изкуствени погребални пещери, в които се намират голям брой извънредно добре запазени мумии. Когато се махнат многоцветните, все още неизбледнели обвивки, намираме, че някои мумии имат гъсти, твърди, черни коси, както днешните индианци, а други, съхранявани при същите условия, имат червени или понякога кестеняви коси, меки като коприна и къдрави, каквито се срещат сред европейците. Те имат продълговати черепи, забележително високи са и се различават много от днешните перуански индианци. Специалисти, изучавали червената коса под микроскоп, доказват, че тя притежава всички белези, които обикновено отличават нордическия тип коса от косите на монголците или на индианците.

— А какво казват преданията? Не всичко може да се види през микроскоп.

— Преданията ли? — попитах аз. — Те нищо не доказват.

— Но какво разказват те?

— Писаро попитал кои са белокожите червенокоси хора. Индианците му отговорили, че това са последните потомци на *виракочите* — един божествен белокож народ, чиито мъже носели бради. Те така много приличали на европейци, че когато европейците пристигнали в империята на инките, веднага започнали да ги наричат виракочи. Исторически факт е, че именно поради тази причина Франсиско Писаро успял с една шепа испанци да нахлуе в сърцето на инкските владения и да плени краля-слънце и цялата му огромна империя, без многобройните храбри войски на инките да посмеят с пръст да ги докоснат. Инките помислили, че това са виракочите, които доплавали обратно през Тихия океан. Според тяхното най-разпространено предание, преди първият инка да се качи на престола, богът-слънце Кон-Тики Виракоча се простил със своето кралство в Перу и отплавал в Тихия океан заедно с поданиците си. Когато испанците достигнали езерото Титикака високо в Андите, те намерили

най-величествените развалини в Южна Америка — Тиахуанако. Там видели един хълм, превърнат от човешки ръце в стъпаловидна пирамида, класически зидарии, изградени от огромни блокове, красиво обработени и здраво свързани, и множество големи каменни статуи с човешки образ. Те помолили индианците да им кажат от кого са останали тези огромни развалини. Известният летописец Сйеза де Леон научил, че всичко това е построено много време преди инките да дойдат на власт. Дело било на бели брадати мъже, също като испанците. В края на краищата белите хора напуснали статуите и тръгнали със своя вожд Кон-Тики Виракоча най-напред към Куско, а после се спуснали към Тихия океан. Инките ги нарекли виракоча или „морска пяна“, защото били белокожи и изчезнали в морето като пяна.

— Аха — каза моето аку-аку. — Това е интересно.

— Но то още нищо не доказва — казах аз.

— Нищо — съгласи се моето аку-аку.

Трябваше да скоча във вира, за да се разхладя отново, но когато се върнах, моето аку-аку пак седеше там.

— И кметът произхождаше от такова едно червенокосо семейство — заговори то. — А той и неговите деди, които са правили големите статуи на Великденския остров, се наричат дългоухи. Не е ли странно, че им е хрумнало да удължават ушите си така, че да висят чак до раменете им?

— Не е толкова странно — отвърнах аз. — Такъв обичай съществувал и на Маркизките острови, и на Борнео, и сред някои племена в Африка.

— А в Перу?

— В Перу също. Испанците отбелязали, че властващите семейства се наричали *орехонес* или дългоухи, тъй като им било позволено, за разлика от своите поданици да удължават изкуствено меката част на ушите си. Пробиването на ухото, за да бъде удължено, ставало при тържествен обред. Педро Писаро изтъква, че именно дългоухите били белокожи.

— А какво казва преданието?

— На Великденския остров според преданието, този обичай е внесен отвън. Първият тамошен крал довел със себе си дългоухи хора, когато пристигнал на острова с някакъв мореходен плавателен съд, след като проплавал шестдесет дни от изток в посока на залязващото слънце.

— От изток? На изток се намирала империята на инките. Какво казва там преданието?

— То казва, че когато отплавал на запад през морето, Кон-Тики Виракоча водел със себе си дългоухи хора. Преди да напусне Перу, спрял в Куско, който лежи на север по пътя му от езерото Титикака към тихоокеанския бряг. В Куско назначил за главатар един човек на име Алкавиза, комуто наредил всички негови потомци да удължават ушите си, след като той — Кон-Тики Виракоча — ги напусне. Когато испанците достигнали бреговете на езерото Титикака, научили от тамошните индианци, че Кон-Тики Виракоча бил вожд на някакъв дългоух народ, който плавал из езерото Титикака с тръстикови лодки. Те пробивали ушите си, слагали в тях дебели стебла от тръстиката тотора и се наричали *рингрим*, което означавало „ухо“. Индианците добавили, че именно тези дългоухи помогнали на Кон-Тики Виракоча при пренасянето и издигането на грамадните каменни блокове, тежащи по повече от сто тона, които лежат изоставени в Тиахуанако.^[2]

— Как са се справяли с тия огромни камъни?

— Никой не знае — признах аз. — Дългоухите от Тиахуанако не оставили след себе си кмет, който да съхранява тайната им. Не оставили никой, който може да покаже на поколенията, как е извършено всичко това. Но те имали павирани пътища, също както на Великденския остров. А някои от най-големите блокове очевидно са пренесени с огромни тръстикови лодки на разстояние от петдесет и четири километра през езерото Титикака, тъй като са изсечени от един особен вид камък, който се намира само в изгасналия вулкан Капиа на отсрещния бряг на езерото. Местните индианци ми показаха товарището край брега в подножието на вулкана, където до ден-дневен лежат изоставени грамадни обработени блокове, готови за превоз през това обширно вътрешно море. Там все още личат развалините на един пристан, който местните индианци наричат „Таки Тиахуанако Кама“ — „Пътя към Тиахуанако“. По някаква случайност те наричат съседната планина „Пъпа на света“.

— Започваш да ми харесваш — каза моето, аку-аку. — Сега и аз започвам да се чувствавам доволно.

— Но всъщност всичко това няма нищо общо с Великденския остров — казах аз.

— Та нали тръстиката, която са използвали за строежа на тези лодки, е *Scirpus totora*? Нали това е същата онази сладководна тръстика, която заселниците на Великденския остров донесли със себе си и засадили в тресавищата на своите изгаснали вулкани?

— Да, тя е.

— А нали най-важното растение на Великденския остров по времето, когато там пристигнали Рогевеен и капитан Кук, бил сладкият картоф, който островитяните наричали *кумара*?

— Да.

— А ботаниците доказаха, че и това растение произхожда от Южна Америка, че може да стигне до Великденския остров само ако се пренесе грижливо от хора и че индианците в големи области на Перу наричат същото това растение със същото име, *кумара*?

— Така е.

— Тогава ще ти задам само още един въпрос и после ще ти отговоря. Можем ли да допуснем, че предшествениците на перуанските инки са били мореплаватели, тъй като знаем, че самите инки били моряци по времето, когато пристигнали испанците?

— Да. Знаем, че те многократно са посещавали Галапагоските острови. Знаем също, че голям брой центровъчни дъски за салове с ваяни дръжки са запазени в Паракас в гробовете от времето преди инките — тъкмо там, където са намерени високите червенокоси мумии. Центровъчната дъска не може да се използва без платна, а платното не може да се използва без плавателен съд. Една-единствена центровъчна дъска в някой гроб от времето преди инките може да ни каже повече, отколкото някоя дисертация или цяло предание. Тогава ще ти кажа нещо.

— Не искам да те слушам. Ти вадиш заключения. Не се придържаш към сухите факти. Това е научна експедиция, а не детективско бюро.

— Дадено — каза моето аку-аку. — Но докъде ще стигне Скотланд Ярд, ако събира само отпечатьци от пръсти, а не се опитва да залови крадеца?

На този въпрос не намерих какво да отговоря и моето досадно аку-аку продължи:

— Добре, нека оставим това. Казахме, че на Великденския остров дългоухи хора с червени коси изработвали дългоухи статуи с червени

коси. Правили са го или защото са били студени хора, или пък защото дошли от една страна, където били свикнали да си играят с големи камъни и да издигат статуи. След тях обаче дошли късоухите. А това били полинезийците, които не били студени хора и които намерили достатъчно дърво на Великденския остров, за да си дялкат, каквото си искат. Те дялкали птицехора и изображения на загадъчни привидения с бради и дълги уши и с огромни гърбави носове като на инките. Откъде са дошли тия късоухи?

— От другите острови на Полинезия.

— А отде са дошли полинезийците?

— Техният език показва, че са далечни роднини на дребните плосконоси народи в Малайския архипелаг между Азия и Австралия.

— Как са стигнали оттам до Полинезия?

— Никой не знае. Не е намерена никаква следа нито там, нито по другите острови, които лежат на пътя им. Лично аз смятам, че са пътували по течението край брега на Азия до Северозападна Америка. По крайбрежните острови в тази област се намират удивителни следи, а техните огромни двойни канута с палуба биха могли да пренесат с лекота мъже и жени до Хавай и всички останали острови, движейки се с помощта на същото течение и вятъра. Едно е сигурно: Великденският остров е последният, който са достигнали, и то може би само около сто години, преди там да дойдат европейци.

— Тогава, щом като дългоухите са дошли от изток, а късоухите — от запад, значи по този океан може да се пътува и в двете посоки?

— Разбира се, че е възможно. Само че в едната посока е хиляди пъти по-лесно, отколкото в другата. Погледни и нашите ранни изследователи. Докато не била открита Америка, никой не успял да стигне до тихоокеанските острови. Европейците останали дълго време в Индонезия и по бреговете на Азия, но никой кораб не се опитал да навлезе в открития Тихи океан срещу вятъра и течението. Едва след като Колумб ги отвел в Америка, португалците и испанците продължили оттам с вятъра и течението в гърба си и открили целия обширен Тихи океан, Полинезия и Меланезия са открити от испанци, които, следвайки съвета на мореплаватели инки, тръгнали от Перу по течението. Дори ония, които са открили Микронезия, включително Палаус и други острови край самия бряг на Азия, са тръгнали от Южна Америка. Една подир друга експедициите се впускали в Тихия океан,

но всички от Америка, нито една от Азия. Корабите от онова време дори не били в състояние да се върнат по същия път, по който прекосили Тихия океан. В течение на две столетия каравелите сновали по тропическия пояс на Тихия океан от Мексико и Перу на запад до бреговете на Азия, но за да се върнат в Америка, трябвало да тръгнат на север с японското течение и да пресекат Тихия океан далеч на север от Хавай, където няма никакви острови. Не трябва да очакваме от малайските канута или от балсовите салове и тръстиковите лодки на инките повече, отколкото от европейските каравели. Помниш ли французина Дьо Бишоп, който беше готов да тръгне със своя бамбуков сал, когато се отбихме в Таити? Веднъж се опитал да преплава Тихия океан от Азия до Полинезия с първобитен плавателен съд. Но не успял. След това опитал в обратна посока — от Полинезия към Азия. Успял, и то с лудешка бързина. Сега се опитва да преплава със сал от Полинезия до Америка. Той ще трябва да се спусне далеч на юг към студеното Антарктическо течение, което се движи на изток. Като европейец, може би ще изтърпи тамошните ледени бури. Но ако изобщо стигне благополучно на неколкостотин мили от южноамериканския бряг, едва тогава ще започнат най-големите трудности, тъй като движещото се на изток течение там изведнъж завива на север. Ако не успее да преодолее течението, ще се понесе обратно към Полинезия по същия път, който измина салът Кон-Тики и един самотен американец със сал, тръгнал подире ни. Едно е да пътуваш с параход, друго е да пътуваш с молив по картата, а съвсем друго е да пътуваш с първобитен плавателен съд по неспокойния океан.^[3]

Ослушах се да чуя какво ще каже моето аку-аку. Но то спеше дълбоко.

— О, докъде бяхме стигнали? — каза то, когато го раздрусам, за да го събудя. — Да, вярно, говорехме за късоухите. Значи те били далечни роднини на малайците, а?

— Точно така. Но много, много далечни, защото самите те с положителност не били малайци. По време на своето скитничество из Тихия океан вероятно са спрели в някоя обитавана местност, където езикът им доста се изменил, а расата им — напълно. Според антрополозите полинезийците и малайците физически се различават във всяко отношение — от формата на черепа и носа до кръвната група.

Само езиковедите изтъкват някакво родство. И именно това е така странно.

— А на кого от тях трябва да вярва невежата?

— И на едните, и на другите, когато просто слагат фактите на масата. Но нито на едните, нито на другите, ако не се посъветват помежду си, а започнат поотделно да сглобяват частите на загадката. Ето там е силата на чистата изследователска работа — казах аз.

— Там е и най-голямата ѝ слабост — отвърна моето аку-аку. — За да навлязат все повече в своите области, огромното мнозинство специалисти ограничават своето зрително поле и се заравят все по-надълбоко и по-надълбоко всеки в своята дупка, докато вече не могат да се видят един друг. Но съкровищата, извадени на бял свят от техния труд, излизат на повърхността. Там би трябвало да седи някакъв друг вид специалист, единственият, който все още липсва. Той няма да слиза в никоя дупка, а ще стои горе и ще сглобява отделните факти.

— Работа за някое аку-аку — казах аз.

— Не, работа за човек на науката — отвърна моето аку-аку. — Но все пак бихме могли да му подхвърлим няколко полезни сведения.

— Говорехме за евентуалната връзка между малайците и късоухите — казах аз. — Ти като аку-аку на какво становище ще застанеш, ако езиковедите кажат „да“, а антрополозите — „не“?

— Ако езиковедите ми заявят, че негрите от Харлем и индианците от щата Юта, които говорят само английски, са англичани по произход, ей богу, ще застана на страната на антрополозите!

— Нека не се отклоняваме от Тихия океан. Ще си глупак, ако пренебрегнеш заключенията на езиковедите. Езикът чисто и просто не може да се предаде по вятъра.

— Езикът си намира обиколни пътища — каза моето аку-аку. — В края на краищата той не може да прелети срещу вятъра. А когато физическите белези абсолютно не си схождат, по пътя трябва да се е случило нещо особено, независимо от това, дали преселението е станало от изток на запад или от запад на изток, по краткия южен път или пък по далечния северен път.

Ниско долу в долината яздеше самотен ездач. Това беше лекарят на експедицията, който се връщаше през планините от село Таихае с пълна чанта епруветки с кръв. Той събираше кръвни проби на всички острови, които посетихме. Главатарите, старейшините и местните

власти му помагаха да подбира онези хора, които все още можеха да се смятат за чистокръвни. От Таити изпратихме мострите с въздушна поща в термоси, пълни с лед, до Общобританската лаборатория за серуми в Мелбърн. Следващата ни пратка щеше да тръгне по въздуха, от Панама, а „Пинто“ отнесе първата. Никога досега жива кръв от жителите по тези острови не е стигала до някоя лаборатория в такова състояние, че да могат да се изследват и определят всички гени на наследствеността. Досега е изследвана само кръвната група А–В–0. Доказа се, че у туземните племена на Полинезия липсва важният фактор „В“, който отсъства и у всички американски индианци, докато „В“ преобладава у всички народи, като почнем от Индия и Китай и минем през Малайския архипелаг и Меланезия, чак до Микронезия.

— Какво ли ще ни каже кръвта! — казах аз на моето аку-аку.

Тогава още не знаех, че доктор Симонс и неговите колеги ще извършат най-задълбочен кръвен анализ, който е правен досега за някой народ. Също така не знаех, че ще намерят всички наследствени фактори, които направо посочват произхода на полинезийците от първоначалното население на Америка и едновременно рязко ги отделят от всички малайци, меланезийци, микронезийци и други народи от азиатски произход. А дори и моето аку-аку не би могло да ми каже това в моите — или неговите — най-лудешки мечти.

Стана ми хладно и се облякох. За последен път се озърнах да видя скалата, където гърмеше водопадът и пръските се процеждаха през мъха. Няколко жълти цветове от хибискус, повлечени от течението, се завъртяха във водата и отплуваха към джунглата в долината. Сега и аз щях да тръгна по течението. Така пътят щеше да бъде несравнимо по-лек; защото движещата се вода открай време е била водач на ранните пътешественици — отвеждала ги е към океана и отвъд него.

Няколко часа по-късно всички стояхме на мостика и по задната палуба. Дори и механиците се качиха горе и със страхопочитание се възряха в гледката, когато нашият малък кораб се плъзна покрай отвесния скалист бряг и величествената червена планинска стена бавно; като огромна плъзгаща се врата, закри приказната долина сред Маркизкия архипелаг. Все още виждахме червената джунгла, която се спускаше на вълни по стръмните склонове на долината към морето. Стройни кокосови палми, сякаш избягали от зелената войска зад тях, стояха на своите тънки крака по крайбрежието и махаха дружелюбно

„добре дошли“ на пристигащите и тъжно „сбогом“ на заминаващите. Ако не бяха те, островът би изглеждал лишен от култура — всичко би било само дива красота. Поглъщахме гледката и уханията. Скоро всичко това ще се слее, ще се превърне в бледа сянка на синия ръб на небето и после ще потъне заедно със слънцето в океана зад нас.

Стояхме под тропическото слънце, обкичени с хладни, ухаещи гирлянди от цветя. Съгласно местния обичай, трябваше да ги хвърлим в морето, пожелавайки си да се върнем на тези омайни острови. Но никой от нас не се решаваше да го стори. Когато венците паднеха зад борда, те щяха да останат на повърхността на водата, бележейки крайната точка на нашето приключение. Два пъти бях хвърлял своя венец, когато се прощавах с този приказен островен свят на Южното море и наистина дойдох за трети път.

Но ето че първите венци литнаха през въздуха и кацнаха на повърхността на морето. Хвърлиха ги капитанът и неговият помощник от мостика. После Тур младши и момчето от кухнята — от върха на най-високата мачта. После археолозите и моряците, фотографът и лекарят, Ивон и аз. Горе на палубата стоеше на един стол малката Анет и надничаше през високото перило. Тя се мъчи известно време да откачи венеца от врата си, а после замахна с все сила през перилото и го хвърли.

Свалих я от стола и погледнах надолу. Там лежаха двадесет и три червени и бели венци и се люшкаха весело в нашата следа. Венецът на Анет не беше между тях. Нейното малко венче се беше закачило за перилото на долната палуба. Известно време стоях и го гледах. После бързо слязох долу и го хвърлих във водата. Просто не знам защо. Огледах се доволно и се качих пак при другите. Никой не ме видя. Но съвсем ясно ми се стори, че чувам някакъв смях.

— Суеверен си като кмета — каза моето аку-аку.

[1] Хейердал има предвид повестта „Тайпи“ на известния американски писател от миналия век Хърман Мелвил. — Б.пр. ↑

[2] Различните предания на инките за техните бели и брадати предшественици в Перу са предадени на стр. 224–268 в книгата на автора „Американски индианци в Тихия океан“. American Indians in the Pacific. — Б.а. ↑

[3] Впоследствие научихме, че от сала на Дьо Бишоп изпратили сигнали за помощ и екипажът му бил прибран от някакъв военен кораб, а самият бамбуков сал се разбил в яростното Хумболтово течение, преди да достигне острова на Робинзон Крузо — Хуан Фернандес. — Б.а. ↑

Издание:

Тур Хейердал. Аку-Аку. Тайната на Великденския остров

Норвежка, второ издание

Преводач: Теодора Джебарова

Редактор: Огняна Иванова

Формат: 1/16 60/90

Печатни коли: 17,50

Държавно издателство „Отечество“ — София, 1987 г.

Държавна печатница „Георги Димитров“ — София

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.